

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**
ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлёзма ҳуқуқида
УДК:37.016:811.111'373:005.336.2

РЎЗИЕВА ГУЛРУХ ХАЙРУЛЛАЕВНА

**ФИЛОЛОГ ТАЛАБАЛАРГА ЧЕТ ТИЛИНИ ЎҚИТИШДА
ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯНИ ШАКЛЛАНТИРИШ
(ИНГЛИЗ ТИЛИ ИДИОМАЛАРИ МИСОЛИДА)**

**13.00.02– Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси
(инглиз тили)**

Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий
даражасини олиш учун ёзилган

ДИССЕРТАЦИЯ

Илмий раҳбар:
филология фанлари доктори,
профессор **Д.М. Тешабаева**

Тошкент –2022

МУНДАРИЖА

КИРИШ	4
I БОБ. ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ИККИНЧИ ЧЕТ ТИЛИ СИФАТИДА ЎҚИТИШДА ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	15
§1.1. Инглиз тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришнинг назарий асослари	15
§1.2. Филолог талабаларни иккинчи чет тилига интенсив ўқитишнинг услубий тамойиллари.....	25
§1.3. Иккинчи чет тилини ўқитишда она тили ва асосий чет тилининг ўрни ва роли	30
I боб бўйича хулосалар	40
II БОБ. II БОБ. ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ИДИОМАЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЛИНГВОДИДАКТИК ТАМОЙИЛЛАРИ (ИККИНЧИ ЧЕТ ТИЛИ МИСОЛИДА)	42
§2.1. Инглиз тилида идиомаларни ўқитишнинг лингводидактик асосларининг моҳияти.....	42
§2. 2. Инглиз тили идиомаларини ўқитишда давлат таълим стандарти, ўқув дастурлар ва дарсликлар таҳлили	55
§2.3. Инглиз тили идиомаларини ўқитиш: мақсад, муаммо ва методлар.....	63
§2.4. Инглиз тилида идиомаларни ўқитишда машқлар тизимидан фойдаланиш.....	79
II боб бўйича хулосалар.....	98
III БОБ. ФИЛОЛОГ-ТАЛАБАЛАРНИ ЧЕТ ТИЛИНИ ЎҚИТИШДА ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ТАЖРИБА – СИНОВНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА ЎТКАЗИШ	100

§3.1.Тажриба-синов ишларини ташкиллаштириш ва ўтказилиш босқичлари.....	100
§3.2. Тажриба-синов натижаларнинг сифат ва миқдорий статистик таҳлили натижалари	108
III боб бўйича хулосалар.....	129
УМУМИЙ ХУЛОСАЛАР.....	131
АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	133
ИЛОВАЛАР.....	147

КИРИШ

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳонда таълим ва илмий тадқиқот муассасаларида хорижий тилларни ўқитишда коммуникатив компетенцияни ривожлантириш, замонавий ўқитиш усуллари эркин танлаш, лингвометодик машқлардан ва мультимедиа таълим дастурларидан фойдаланишнинг лингводидактик таъминотини такомиллаштиришга оид илмий тадқиқотларга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Буюк Британия (Aston University), АҚШ (Millersville University), Жанубий Корея (Seoul National University), Япония (Kyoto University), Финляндия (University of Helsinki), Латвия (University of Latvia), Россия (Pskov State Pedagogical University), Қозоғистон (Nazarbayev University) ва бошқа давлатларда хорижий тилларни ўқитиш методикасида лингвистик компетенция коммуникатив компетенциянинг таркибий қисмларидан бири сифатида тан олинган. Филолог талабаларга инглиз тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган замонавий методика ҳамда ўқув ресурслар ишлаб чиқиш билан бирга амалиётга татбиқ қилишнинг ўқув-методик таъминотини ишлаб чиқиш, ўқув жараёнига интерфаол ўқитиш методларини татбиқ қилиш, машқлардан мувофиқларини танлаш бўйича тизимли ишлар олиб бориш долзарбликни касб этмоқда.

Дунё миқёсида хорижий тилларни иккинчи чет тили сифатида ўқитишнинг назарияси ва амалиётида компетенциявий ёндашувга асосланган методикани такомиллаштириш муҳим вазифалардан бири бўлиб, лингвистик компетенция коммуникатив компетенциянинг таркибий қисмларидан бири сифатида эътироф этилмоқда. Ўқув жараёнида тил воситаларини танлаш ва ўзлаштиришда билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш ва ривожлантиришга йўналтирилган янги типологик дастурларни ишлаб чиқиш билан бирга уларни жорий этиш талабини қўйиш инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда талабаларнинг лингвистик компетенциясини шакллантиришда, хусусан талабаларнинг инглиз тилида идиомаларни

ўзлаштириш асосида ўқитиш бўйича илмий тадқиқот ишларини олиб бориш муҳим аҳамият касб этади.

Мамлакатимизда икки ёки ундан ортиқ чет тилларига ўқитиш замонавий жамиятнинг муҳим талабига айланганлиги боис филологик йўналишдаги ОТМларда иккинчи чет тилини ўқитишда самарали усуллардан фойдаланиш билан бирга хорижий тажрибаларни қўллаган ҳолда ўргатишни ташкил қилиш ҳамда филолог талабаларда лингвистик компетенцияни шакллантиришнинг нафақат меъёрий асослари, балки моддий техник базаси ҳам яратилмоқда. Зеро, “фундаментал, амалий ва инновацион илмий тадқиқотларни ривожлантириш, мавжуд илмий мактабларни сақлаб қолиш ва янгиларини яратиш, уларнинг кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш, бунда иқтидорли ёшларнинг илм-фанга кенг жалб этилишини рағбатлантириш”¹га алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу эса, ўз навбатида, филолог-талабаларга инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда идиомаларни ўзлаштириш, уларни ўқитиш жараёнида лингвистик компетенцияни шакллантириш ҳамда ривожлантиришга қаратилган дидактик асосларни ишлаб чиқишни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги ПФ-5712-сон “Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси тўғрисида”ги Фармонлари, 2019 йил 3 майдаги ПҚ-4306-сон “Иқтидорли ёшларни аниқлаш ва юқори малакали кадрлар тайёрлашнинг узлуксиз тизимини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 5 апрелдаги 281-сон “Умумтаълим мактаблари учун муқобил дарсликларни

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги «Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси тўғрисида»ги ПФ-5847-сон [Фармони](https://nrm.uz/contentf?doc=602358_&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana), https://nrm.uz/contentf?doc=602358_&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana

яратиш ва улардан фойдаланиш тизимига босқичма-босқич ўтиш механизмини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари ҳамда бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланиши устувор йўналишларига мослиги. Диссертация республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда, инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Мамлакатимизда инглиз тилини ўқитиш муаммолари бўйича Ж.Ж.Жалолов, Т.Қ.Саттаров, Г.Х.Бакиева, Г.Т.Маҳкамова, Л.Т.Аҳмедова, С.Саидалиев² ва бошқаларнинг тадқиқотларида батафсил ўрганилган.

Коммуникатив ва лингвистик компетенцияни шакллантириш масалалари юзасидан С.И.Казакбаева, С.А.Зияева, Д.Ш.Олимова, А.А.Исоқов, Ф.Ш.Алимов, М.А. Назарова, С. Назарова, М.Х. Гулямовалар³ илмий тадқиқот ишларини олиб борганлар.

---

²Жалолов Ж.Ж.Бўлажак мутахассиснинг касбий компетенциясининг шакллантириш устувор таълимий муаммо сифатида // Бўлажак чет тили ўқитувчисининг касбий йўналтириш технологияси. Республика илмий- амалий конференция материаллари. – Т., 2009; Саттаров Т. Бўлажак чет тили ўқитувчисининг услубий омилкорлигини шакллантириш технологияси (инглиз тили материаллида). ТДЮИ. – Т., 2003. - 191 б.; Bakieva G., Iriskulov M., Russek M., Kan G., Tahirjanova S., Kambarov N. Stay in Touch, O'zDJTU. –Т., 2007. - 279 р.; Маҳкамова Г.Т. Формирование межкультурной компетенции студентов филологического ВУЗА. Дисс...док. пед.наук. – Т., 2011. - 335 с.; Аҳмедова Л.Т. Теория и практика обучения профессиональной русской речи студентов филологов (на материале художественные текстов): Дисс. док ...пед. наук. –Т., 2012. -320 б.; Саидалиев С. Чет тил ўқитиш методикасидан очерклар. Наманган нашриёти.. – Н., 2004. - 238 б.

³Казакбаева С.И. Формирование национально - культурного уровня коммуникативной компетенции у студентов - узбеков факультетов русской филологии: Дисс. ... канд. пед. наук. – Т., 2000. - 231с.; Олимова Д.Ш. Олий педагогик таълим тизимида бўлажак ўқитувчиларнинг коммуникатив кўникмаларини шакллантириш: Дисс....пед. фан.ном. – Т., 2005. - 170 б.; Исоқов А.А. Академик лицей ўқувчиларининг инглиз тилида грамматик кўникмаларини такомиллаштириш технологиялари: Пед. фан. ном....дисс. – Т., 2008. - 160 б.; Алимов Ф.Ш. Инглиз тилида ёзув компетенциясини шакллантириш (нофилологик факультетлар мисолида): Дисс. ...пед. фан. бўйича фалсафа. докт. – Т., 2018. - 158 б.; Назарова М.А. Обучения студентов лексической полисемии при чтении текстов на английском языке. Дисс...на соискание ученой степени доктора философии по пед наук(PhD). – Т., 2017. -147 с.; Назарова С. Совершенствование иноязычной лексической компетенции студентов при обучении китайскому языку. Дисс...на соискание ученой степени

Россияда инглиз тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш борасидаги тадқиқотлар қаторига И.Л.Пересторонина, Л.В. Черепанова, А.С.Зими́на, Р.А.Фахрутдинова, Т.А.Пыркованинг⁴ илмий ишлари мисол бўла олади. Инглиз тилини иккинчи хорижий тил сифатида ўқитиш муаммоларини Г.А.Китайгородская, Л.В.Молчанова, Т.Н.Астафурова, Н.В. Баграмова, И.Л.Бим, Н.Г. Еганян, Н.Е. Меркиш⁵ таҳлил қилган.

Хорижий мамлакатларда инглиз тили идиомаларини ўқитиш масалалари Л.Е.Грант, С. Кумур, Т.С. Коопер, Р.Эллис⁶ томонидан, хусусан А.Д.Кохен, В.Абел, А. Врай⁷ томонидан иккинчи чет тилини ўқитиш муаммолари ёритилган.

доктора философии по пед наук(PhD).– Т., 2018. -162с.; Гулямова М.Х. Инглиз тилини ўқитишда талабалар коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга интегратив ёндашув. Пед. фан. бўйича фалсафа. докт.(PhD). – Т., 2019. -164 б.

⁴Пересторонина И.Л. Формирование лингвистической компетентности студентов. Автор.дисс. канд. пед. наук. – Москва, 2003.; Черепанова Л.В.Формирование лингвистической компетенции школьников в основной общеобразовательной школе: Теоретические основы. Автор.дисс....док. пед. наук. – Москва, 2005.; Зими́на А.С., Фахрутдинова Р.А.Формирование лингвистических компетенций в процессе обучения иностранному языку<https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-lingvisticheskikh-kompetentsiy-v-protseste-obucheniya-inostrannomu-yazyku>; Пыркова Т.А. формирование лингвистической компетенции студентов неязыкового вуза средствами театрализации. Дисс... канд.пед.наук. – Екатеринбург, 2018. - 124 с.

⁵Китайгородская Г.А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам/ монография. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1986. - 176 с.; Давлетбаева Р.Г. О формировании вторичной языковой личности. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.bashedu.ru/evrazia/fs/davletbaeva.rtf.>; Молчанова Л.В. Обучение второму иностранному языку в условиях формирования функционального многоязычия в языковом вузе: на примере японского языка. Автор.дисс....кан. пед. наук. – Москва, 2009.; Астафурова Т.Н. Интерактивная компетенция в профессионально значимых ситуациях межкультурного общения // Актуальные проблемы преподавания перевода и иностранных языков в лингвистическом вузе: Сб. науч. трудов. Вып. 423. – М.: МГЛУ, 1996.; Баграмова Н.В. Лингво-методические основы обучения лексической стороне устной речи на английском языке как втором иностранном в педагогическом вузе. Дисс... докт. пед. наук. – СПб., 1993. - 504 с.; Бим И.Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского). – Обнинск: Титул, 2001; Еганян Н.Г. Методика обучения лексическому оформлению высказывания на втором иностранном языке. Дисс... канд. пед. наук. – М., 1986. - 201 с.; Меркиш Н.Е. Семантизация культурно-маркированной лексики на продвинутом этапе (на материале обучения студентов IV курса немецкому языку как второй специальности). Автор. дисс... канд.пед.наук. – М., 1998.- 16 с.

⁶Grant, L.E. (2007). In a manner of speaking: Assessing frequent spoken figurative idioms to assist ESL/EFL teachers. *System*, 35(2), 169-181.; KömürS., Çimen S.S. (2009). Using conceptual metaphors in teaching idioms in a foreign language context. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 23, 205-222.Cooper, T. C. (1998). Teaching idioms. *Foreign Language Annals*, 31(2), 255-266. Ellis, R.; Kainulainen, T. (2006). *Understanding idioms: A comparison of Finnish third grade students of national senior secondary school and IB diploma programme* (MA Thesis). Department of Language, University of Jyväskylä..

⁷Cohen A .D., and Aphek, E. (1980). Retention of second-language vocabulary over time: Investigating the role of mnemonic associations. *System*, 8(3), 221-235.; WrayA. (2000). Formulaic sequences in second

Инглиз тили идиомаларини ўқитиш методикаси билан боғлиқ тадқиқотлар О.С. Хосайнова, Н.Б.Сапарова, Г.С.Констанза, Ф.С.Азизовалар⁸ томонидан олиб борилган.

Бугунги кунда филолог-талабаларга инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда уларнинг лингвистик компетенцияларини шакллантиришда идиомаларни ўқитиш алоҳида тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаганлиги тадқиқот ишининг юзага келишига асос бўлди.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация иши Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети илмий-тадқиқот ишлари режасига мувофиқ №И-245/11 «Докторантлар, мустақил изланувчилар ва талабалар ўртасида олиб борилаётган илмий-тадқиқот, илмий-ижодий ишлари» илмий лойиҳасининг “Чет тилларни ўқитиш методикасининг янги йўналишлари” мавзуси доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади филолог талабаларга иккинчи чет тили сифатида инглиз тили идиомаларини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган методик тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

лингводидактикада лингвистик компетенцияни таркибини ўрганиш аспектларини аниқлаш ҳамда тавсифлаш;

инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш борасида мавжуд илмий методик ёндашувларни назарий таҳлил этиш;

---

language teaching: Principle and practice. *Applied Linguistics*, 21(4), 463-489.; Abel, B. (2003). English idioms in the first language and second language lexicon: A dual representation approach. *SecondLanguageResearch*, 19(4), 329-358.

⁸ Хосайнова О.С. Обучение студенто в идиоматике иностранного языка в контексте межкультурного подхода на основе текста для чтения (на материале немецкого языка). Автор.дисс. канд. пед. наук. – Москва, 2016.; Сапарова Н.Б. Лингводидактические основы обучения студентов-казахов номинацентрическим пословицам русского языка. Дис. ... канд. пед. наук. – Ташкент, УзГУМЯ. 2001. – 168 с. Constanza Gerding - Salas. Teaching Translation Problems and Solutions // *Translation journal*. 2000. Vol. 4. No.3. –P.1-14.; Азизова Ф.С. олий таълим муассасалари талабаларига инглиз тили фразеологизмларини ўргатишнинг лингвомаданий хусусиятлари (инглиз ва ўзбек тиллари мисолида). Пед...фал.доктори (PhD) дисс. –Тошкент, 2018.; Azizova F.S. Teaching English Idioms as a foreign language // *The Advanced Science*. – USA, 2013. – Issue 5. – P. 47-49

филолог-талабаларга иккинчи чет тилини ўқитиш заруриятини асослаш ҳамда инглиз тили идиомаларини ўқитишдаги мавжуд қийинчилик ва хатоликларни аниқлаш;

инглиз тили идиомаларини ўқитиш жараёнида лингвистик компетенцияни такомиллаштиришга қаратилган машқлар тизимини такомиллаштириш ва тавсифлаш;

инглиз тили идиомаларини ўқитишда лингвистик компетенцияни такомиллаштириш бўйича ишлаб чиқилган методиканинг самарадорлик даражасини аниқлаш учун тажриба-синов ишларини ўтказиш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида инглиз тилини иккинчи тил сифатида ўрганаётган 2-босқич талабаларининг лингвистик компетенциясини шакллантириш жараёни танланган.

Тадқиқотнинг предметини филолог-талабаларни инглиз тили идиомаларини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришнинг мазмуни, шакл ва воситалари ташкил этади.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқотда қуйидаги методлардан фойдаланилди: назарий (таҳлилий-синтетик, чоғиштирма таҳлил), диагностик (сўровлар, тест ўтказиш, кузатиш), прогностик (умумлаштириш, баҳолаш), тажриба орқали ўзлаштирилган маълумотларни тўплаш методи (дастурий ва ўқув - методик ҳужжатлар таҳлили, ОТМларида чет тилларни ўқитиш бўйича педагогик тажрибани умумлаштириш, кузатиш); лойиҳалаш ва моделлаштириш методи (лингвистик компетенцияни такомиллаштириш жараёнини лойиҳалаш ва моделлаштириш), педагогик тажриба методи (тасдиқловчи кесим ва тажрибавий таълимни ўтказиш), статистик таҳлил усулларида (педагогик тажриба натижаларини статистик қайта ишлаб чиқиш) фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришда идиомаларни ўзлаштиришдаги мураккаблик

белгиси тил, нутқ ва ижтимоий компетенцияни шакллантиришда бевосита идиомаларнинг структураси билан боғлиқ эканлиги далилланган;

инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда талабаларнинг лингвистик компетенциясини шакллантиришда идиомаларнинг ўрни ва уларни ўзлаштиришдаги қийинчиликлар типологиясини аниқлаш орқали идиомаларни ўқитишда ўқув материалларини лойиҳалаштиришнинг дидактик таъминоти назорат ва диагностика воситаларини ўзлаштирилганлик даражасини аниқлаш орқали такомиллаштирилган;

идиомаларни тематик гуруҳларга ажратиш орқали талабаларнинг лингвистик компетенциясини шакллантиришда барқарорлик, образлилик, маъно яхлитлиги тамойилларининг гапнинг асосий маъновий компоненти ҳамда унумдор тил материали сифатида хизмат қилиши исботланган;

лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган олти босқичли машқлар технологиясини ишлаб чиқиш орқали талабаларнинг лингвистик ва коммуникатив компетенцияларини ривожлантиришга қаратилган илмий-методик тавсиялар ишлаб чиқилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда (2-босқич талабалари) лингвистик компетенциясини шакллантириш механизми такомиллаштирилган;

филолог талабаларнинг лингвистик компетенциясини шакллантиришга қаратилган “Инглиз тили идиомалари” машқлар тўплами яратилган;

филологик йўналишдаги ОТМларда филолог талабаларнинг лингвистик компетенциясини шакллантиришга қаратилган инглиз тили идиомаларини ўқитишнинг замонавий методик таъминоти такомиллаштирилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги:

қўлланган ёндошув, усуллар ва назарий маълумотларнинг расмий манбалардан олинганлиги, ўтказилган илмий таҳлиллар ва ишлаб чиқилган технологиялар тажриба-синов жараёнида апробациядан ўтказилганлиги, тажриба-синов ишлари самарадорлигининг кўрсаткичлари статистик

методлар воситасида асосланганлиги, хулоса, таклиф ва тавсияларнинг амалиётда жорий этилганлиги, олинган натижаларнинг ваколатли тузилмалар томонидан тасдиқланганлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти.

Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти замонавий методикада лингвистик компетенция таркибининг аниқлаш орқали уларни тавсифланиш, лингвистик компетенция тушунчасининг лингводидактикадаги ўрнини аниқлаш ҳамда ўрганиш, уларни аспектилари замонавий тилшунослик билан ҳамоҳанглигини асослаш, филолог-талабаларни иккинчи хорижий тил сифатида инглиз тилига ўқитишда лингвистик компетенциясини шакллантиришга қаратилган услублар тавсифи, инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш мезонларини аниқлаш, инглиз тили идиомаларини ўзлаштиришнинг (қийинчилик ва хатоликлар) лингводидактик асосларининг мазмун-моҳиятини очиб бериш имконияти билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти ушбу тадқиқот натижалари ҳамда материалларидан филологик йўналишдаги ОТМларда хорижий тилларни иккинчи чет тили сифатида ўқитишда; семинар машғулотлари, интенсив курсларда, услубий қўлланма, ўқув қўлланма ҳамда дарсликлар яратишда, икки тилли таржима луғатлари тузишда, “Иккинчи чет тили” фанига доир фан ва ўқув дастурларини такомиллаштиришда кенг фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Филолог талабаларга чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш (инглиз тили идиомалари мисолида) бўйича олиб борилган тадқиқотларнинг илмий натижалари асосида:

инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришда тадқиқот иши мавзуси доирасида республика ва хорижий илмий журналлардаги мақолалар ва халқаро илмий-назарий конференция материалларида чоп этилган тезислари Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлигига қарашли

мактабларнинг юқори синфлари “Инглиз тили” машғулотларида луғатлар ёрдамида инглиз тили идиомаларини ўқитишда фойдаланилган ва ижобий натижаларга эришилган (Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг 2021 йил 9 августдаги 01-01/09-3591-сон маълумотномаси). Натижада ўқувчилар инглиз тили идиомалари ҳақида етарлича маълумотга эга бўлишган ва бу ёндашув уларда лингвистик компетенцияни шаклланишига хизмат қилган;

филолог талабаларга инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда биринчи чет тили ва она тилининг ўрнини аниқлаштириш ва идиомаларни ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган материалларни лойиҳалаштиришнинг дидактик тизимини ишлаб чиқишга оид хулосалардан Т.Н.Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти Қорақалпоғистон филиалида 2017-2020 йилларда бажарилган ФЗ-2016-0908165532-рақамли “Қорақалпоқ тилининг янги алфавити ва имло қоидаларига мувофиқ она тили ва адабиётини ривожлантириш методикаси” номи фундаментал лойиҳасининг назарий қисмида фойдаланилган (Ўзбекистон педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти Қорақалпоғистон филиалининг 2021 йил 5 июлдаги 148-сон маълумотномаси). Натижада инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда талабаларнинг лингвистик компетенциясини шакллантиришда идиомаларнинг ўрни ва уларни ўзлаштиришдаги қийинчиликлар типологиясини аниқлашга оид муаммолар ўз ечимини топган;

филолог-талабаларга чет тилларини ўргатишда идиомалар асосида яратилган машқлар тўплами ҳамда назорат ва диагностика воситаларининг ўзлаштирилганлик даражасини аниқлаш кўрсаткичларидан Самарқанд давлат чет тиллар институти томонидан амалга оширилган И-204-4-5 “Инглиз тили мутахассислик предметларидан ахборот-коммуникацион технологиялар асосида виртуал ресурслар яратиш ва ўқув жараёнига жорий этиш” номи инновацион тадқиқотлар лойиҳасида фойдаланилган (Самарқанд давлат чет тиллар институтининг 2021 йил 10 июлдаги 1495/30.02.01-сон

маълумотномаси). Натижада илмий хулосаларнинг қўлланилиши лойиҳа доирасида яратилган дарслик, ўқув-услубий мажмуа, услубий қўлланма, виртуал ресурсларни энг сўнгги маълумотлар ва адабиётлар билан бойитишда муҳим манба сифатида хизмат қилган;

инглиз тили идиомаларини ўқитишда уларнинг тематик гуруҳлари тавсифланиб, лингвистик компетенцияни шакллантириш бўйича унинг компонентларини босқичма-босқич ўргатишга асосланиб ишлаб чиқилган ўқув-лисоний вазифалар мажмуидан Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг 110000-Педагогика таълим соҳаси (тиллар бўйича) бакалавр таълим йўналишида “Умумий тилшунослик”, “Тил кўникмалари интеграцияси”, “Тил аспекти амалиёти” фанлари бўйича ҳамда тилшуносликда идиомаларнинг лингвистик хусусияти “Хорижий тил ва адабиёти (инглиз тили)” магистратура ихтисослиги бўйича “Хорижий тилларни ўқитишнинг қиёсий методикаси”, “Касбий фаолиятга йўналтирилган инглиз тили”, “Замонавий лингвистика” фанлари бўйича узвийлаштирилган Давлат таълим стандарти мазмунига сингдирилган. (Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг 2021 йил 13 августдаги 01/1759-сонли маълумотномаси). Натижада яратилган ўқув-услубий мажмуа, услубий қўлланмаларда инглиз тилидаги идиомалар ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари ҳақида тўлиқ маълумотлар берилган. Талабаларни чет тилларни идиомлар ёрдамида ўқитишнинг янги метод ва усуллари кўрсатиб ўтилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Тадқиқот ишининг мазмуни республика ва халқаро миқёсда ўтказилган илмий-амалий конференцияларда апробациядан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 19 номдаги илмий иш, шулардан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертацияларининг асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия қилинган илмий нашрларда 7 та мақола, жумладан, 5 таси республика, 2 таси хорижий журналларда чоп этилган.

Диссертациянинг ҳажми ва тузилиши. Диссертация иши кириш, уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат бўлиб, умумий ҳажми 147 саҳифани ташкил этади.

I БОБ. ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ИККИНЧИ ЧЕТ ТИЛИ СИФАТИДА ЎҚИТИШДА ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

§1.1. Инглиз тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришнинг назарий асослари

Жамиятда юз бераётган ўзгаришлар таълим муаммоларини самарали ечибгина қолмай, балки бутун жамият тараққиётига ҳисса қўша оладиган одамларга бўлган эҳтиёжнинг ортишига олиб келди. Давлатимиз томонидан хорижий тилларни ўқитишга қўйилаётган талаблар ўсиб келаётган авлодни чет тилида эркин сўзлашишга ўргатиш, бунинг негизида бўлғуси кадрларнинг ўз фаолиятларида халқаро ҳамкорлик ва мулоқотни ривожлантириш учун имкониятлар ҳамда дунё ахборот ресурсларидан кенг қўламда фойдаланишлари учун шарт-шароит яратиб беришдан иборатдир. Зеро, касбий фаолиятда муваффақиятга эришиш билан бирга, хорижий ҳамкорлар билан муносабатларни кенгайтириш масалаларининг муваффақиятли ҳал этилиши кўп жиҳатдан уларнинг хорижий лисоний тайёргарлиги сифатида боғлиқ.

М.Х.Гулямова “... чет тилларни ўрганишда тил ўрганувчиларни мулоқот юритишга ўргатиш муҳим ўрин тутди. Демак, чет тилларни ўрганишда кўзда тутиладиган асосий мақсад хорижий тил ўрганувчиларининг нутқини ўстириш, ўрганаётган тилида эркин гапириш малакасини ҳосил қилишдан иборат”, деб ҳисоблайди⁹.

Ўзбекистонда сўнги йилларда хорижий тилларни ўқитиш бўйича олиб борилаётган тадқиқотлар орасида лингвистик компетенцияни шакллантириш ва такомиллаштиришга қаратилган тадқиқотлар сони тобора ортиб бормоқда. Умуман, лингвистик таълимнинг долзарб муаммолари ва айниқса, “чет тилини

---

⁹Гулямова М.Х.Инглиз тилини ўқитишда талабалар коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга интегратив ёндашув. Пед.фан.бўйича фалсафа доктори (PhD)...дис.– Тошкент, 2019. – Б.15.

ўқитиш талабалар орасида лингвистик компетенцияни шакллантириш муаммолари (лингвистик компетенция билан бир қаторда)¹⁰ алоҳида ўрин тутди.

Хорижий тилни ўқитишнинг мақсади битта у ҳам бўлса Л. Ахмедова таъбири билан айтилганда “... кўп маданиятли дунёда талабаларнинг кундалик ҳаётида, илмий ва касбий соҳаларида фаолият олиб бориши учун ўзга тилдаги коммуникатив компетенциясини шакллантиришдир”¹¹. Филолог талабаларни иккинчи чет тилини билиши бўлажак тилшунос мутахассисларнинг касбий тайёргарлигининг таркибий қисми сифатидаги лингвистик малаканинг муҳим бўғинларидан бири ҳисобланади.

Ушбу муаммони ҳал қилишда чет тилларини ўқитиш методикасида фаол ишлаб чиқилган компетенциявий ёндашув ёрдам беради, бу лингвистик таълимда компетенциялар мажмуасини ўзлаштириш учун шароит яратишни ўз ичига олади.

Жаҳон амалиётида хорижий тиллар бўйича компетенцияни эгаллашга мўлжалланган компетенциявий ёндашув асосида ўқитиш методикасини шакллантириш ва хорижий тажрибаларни ўрганиш ҳамда чет тилларни пухта ўзлаштирган турли соҳа мутахассисларини тайёрлаш муҳим аҳамият касб этади.

Ҳозирги даврда таълим тизимининг барча босқичларида, шу жумладан, олий таълим тизимида ҳам энг муҳим муаммолардан бири чет тили ўқитишнинг янада янги метод ва усулларини излаб топишга, чет тилини ўқитиш жараёнини тубдан ўзгартиришга қаратилгандир. Бугунги кунда барча фанларни ўқитиш жараёнига компетенциявий ёндашув кенг татбиқ этилмоқда.

Маълумки, хорижий тилларни ўқитишда компетенциявий ёндашув кенг татбиқ этилмоқда, бу айниқса филолог талабалар томонидан хорижий

---

¹⁰См: Болотов, В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме /В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. 2003.

¹¹ Ахмедова Л. “Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка” в образовательном процессе Республики Узбекистан <https://journal.fledu.uz/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/Laylo-Ahmedova.pdf>

тилларни ўзлаштиришда билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришнинг ўзи етарли эмаслиги, балки талабаларда хорижий тилларни ўзлаштиришдаги билим, кўникма ва малакаларни турли вазиятларда қўллаш малакасини босқичма – босқич шакллантириб бориш кераклиги билан асосланади. Зеро, компетенциявий ёндашувга асосланган таълим М.Х. Гулямова таъбири билан айтганда “... эгалланган билим, кўникма ва малакаларни ўз шахсий, касбий ва ижтимоий фаолиятларида амалий қўллай олиш лаёқатини шакллантиришга йўналтирилган таълим бўлиб, талабаларда мустақил фикрлаш, фаол фуқаролик позициясига эга бўлиш, ташаббускорлик, ахборот-коммуникация технологияларидан ўз фаолиятида оқилона фойдалана олиш, онгли равишда касб-ҳунар танлаш, соғлом рақобат ҳамда умуммаданий кўникмаларни ҳосил қилади”¹².

Илк бор “компетенция” термини Н.Хомский томонидан қўлланилган, (лот. *competere* – бирор нарсага қобилиятли бўлиш) у компетенцияни “тилидаги муайян фаолият, кўпроқ лисоний фаолиятни бажариш учун зарур бўлган қобилият”, – деб ҳисоблайди¹³. Н.Хомский фикрича, “Компетенция – бу тилни қўллаш жараёнидаги фаолиятга йўналган билим, малака ва кўникмалар мажмуи”дир. Р.Уайт фаолиятида: “Компетенция – инсон ҳаёти шахс мотивациясига (*motivation reconsidered the concept of competence*) асосланган яхлит концепция”¹⁴ сифатида таҳлил қилинган.

Л. Ахмедова “Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка” в образовательном процессе Республики Узбекистан” номли мақоласида компетенцияга: “Мулоқот иштирокчисининг ўзи томонидан қўйилган аниқ мотив ва мақсадлар билан асосланган турли хил

---

¹²Гулямова М.Х. Инглиз тилини ўқитишда талабалар коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга интегратив ёндашув. Пед.фан. бўйича фалсафа доктори (PhD)...дис. –Тошкент, 2019. – Б. 29.

¹³Хомский, Н. Логические основы лингвистической теории. В кн. Новое в лингвистике, вып. 4. – М.: Прогресс, 1965. – С.24.

¹⁴Демченкова С.А. Основные подходы к тарктовке понятие «Компетенция», «Компетентность» зарубежом и их содержательное наполнение. Вестник ТГПУ. № 13 (115). 2011. –С. 243.

харакатларни амалга оширишга имкон берадиган билим, кўникма ва шахсий фазилатлар йиғиндиси”, сифатида қарайди¹⁵.

Д.Хаймснинг фикрига кўра, “Лингвистик назария компетенция тушунчасини грамматик билим доирасидан ташқаригача кенгайтириши лозим”¹⁶. Унинг талқинида коммуникатив компетенция – бу *gapiruvchining tildan foydalaniшga oid bilim va kўnikmalari жамламасидир*.

Н.Хомский: эса “Лингвистик компетенция – бу эгаллаб олинган тил кўникмаларидан фойдаланган ҳолда, чекланмаган миқдордаги гапларни тушуниш ва кўпайтириш қобилиятидир”, деб таъкидлаган¹⁷. Д.Хаймс лингвистик компетенция тушунчасини кенгайтириш мақсадида коммуникатив компетенция тушунчасини киритган ва “...коммуникатив компетенциянинг асосий моҳияти – бу талабаларнинг турли мулоқот вазиятларида тилдан фойдалана оладиган лисоний кўникма ва билими”, сифатида қараган¹⁸.

Хорижий тил таълимида “компетенция”, “лингвистик компетенция” тушунчаларининг мазмуни ҳамда моҳиятини замонавий жамиятда таълимни замонавий тенденциялари, мақсад ҳамда вазифалари билан боғлаш зарурати туғилади. Маълумки, бугунги кунда ахборот олиш жараёнида интеллектни миллий бойлик сифатида, инсоннинг маънавий қарашлари, унинг ҳар томонлама ривожланганлиги, профессионал тайёргарлик доирасининг кенглиги, ижодга интилишбилан бирга ностандарт вазифаларни ҳал қила олиш қобилияти муҳим омилларидан бири сифатида баҳоланади.

Коммуникатив компетенцияга берилган таърифлар жуда кўп бўлишига қарамай биз Л.Т.Аҳмедова, Е.А.Лагайларнинг фикрига қўшиламыз. Зеро, “коммуникатив компетенция – тил соҳиби билан чет тилда мулоқот қилишни

---

¹⁵ Аҳмедова Л. “Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка” в образовательном процессе Республики Узбекистан <https://journal.fledu.uz/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/Laylo-Ahmedova.pdf>

¹⁶Hymes D. On Communicative Competence //J.V.Pride and J.Holmes (eds.). Sociolinguistics. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.

¹⁷Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. – М.: Прогресс, 1972. – 241 с.

¹⁸См: Максимова О.Б., Паймакова Е.А. Интерференция первого и второго иностранного языков при преподавании языка специальности // современная наука: Актуальные проблемы теории и практики. Серия гуманитарные науки. –2018, № 7 (июль). –С. 82-86.

амалга ошириш учун тайёр бўлишлик ҳамда мактаб ўқувчиларининг тили ўрганилаётган мамлакатнинг тили ва маданиятини яхши англаган ҳолда ўзининг давлатини ҳам мулоқот жараёнида таништира олиш қобилиятидир”¹⁹.

Б.Данияров “...коммуникатив компетенция – хорижий тил бўйича эгаллаган билим, кўникма ва малакаларни мулоқот жараёнида қўллай олиш лаёқати”, деб ҳисоблайди²⁰.

Тадқиқотчилар томонидан коммуникатив компетенцияни ташкил этувчи компонентлар ҳам турлича талқин этилган.

Л.Т.Аҳмедова, Е.А.Лагайлар коммуникатив компетенцияларни лингвистик, социолингвистик (социомаданий), прагматик (дискурсив) компонентларга ажратадилар²¹.

Ж.Жалолов, Г.Маҳкамова ва Ш.Ашуровлар CEFRнинг олти даражаси бўйича хорижий тилни ўқитишда коммуникатив компетенциянинг, (domestic model) компонентларини лингвистик компетенция (тил ва нутқ бирликлари ва уларнинг ишлатиш қоидалари), социолингвистик компетенция (социомаданий, дискурсда тилдан фойдаланиш), прагматик компетенция (ижтимоий, дискурс, стратегик ва социомаданий) каби турларга бўлади²².

А.Т.Ирискулов коммуникатив компетенция қуйидагиларни қамраб олишини таъкидлайди:

- 1) тилга оид материални чуқур ўзлаштирганлик;
- 2) ижтимоий-лингвистик ёки социолингвистик омилкорлик;
- 3) мақсадга йўналтирган омилкорлик²³.

К.Б.Жигалева ҳам лингвистик компетенцияга коммуникатив компетенциянинг таркибий қисми сифатида қарайди ва ўз навбатида, ички

---

¹⁹ Аҳмедова Л.Т., Лагай Е.А. Современные технологии преподавания русского языка и литературы. – Т., “Фан ва технология”. 2016. – 296 с.

²⁰ Данияров Б. Умумий ўрта таълим муассасаларида ўқув фанларини ўқитишда таянч компетенцияларни шакллантириш масалалари//Халқ таълими. №3. – Т., 2016. –Б.7.

²¹ Аҳмедова Л.Т., Лагай Е.А. Современные технологии преподавания русского языка и литературы. – Т., “Фанва технология”. 2016. – 296 с.

²² Jalolov J.J., Makhkamova G.T., Ashurov Sh. S. English Language Teaching Methodology (Theory and Practice). – Т., 2015. –Р.13.

²³ Ирискулов А. Хорижий тилларни ўқитишда лингвомаданий ёндашувнинг аҳамияти//Филология масалалари. №2 (11) – Т., 2006. – Б. 89.

ўзига хос тузилишга эгалигига урғу беради²⁴. Олим лингвистик компетенцияни шакллантиришни ўрганиш давомида “лексик бирликлар, грамматик конструкциялар, чет тилининг фонетик меъёрлари, шунингдек маъносида маданий компонентга эга бўлган лексик бирликлар ва уларни онгли равишда қабул қилиш, оғзаки ва рецептив тарзда самарали қўллаш кўникмаларини ўз ичига олган мураккаб таълим”²⁵, – деб таъкидлайди.

Хусусан, М.Х.Гулямова: “Коммуникатив компетенцияни шакллантиришда аввало лингвистик компетенция, яъни фонетик, лексик ва грамматик билимларни билиш муҳим аҳамият касб этади”²⁶, – деб таъкидлаган ҳолда “Фонетика орқали товушларни тўғри талаффуз қилиш, урғуни тўғри қўйиш ва интонациялар ўрганилса, лексика орқали сўзлар, сўз бирикмалари, идиомалар ўрганилади”²⁷, – деб ёзади”.

Шуни таъкидлаш керакки, методист олимлар “Лингвистик компетенция коммуникатив компетенциянинг асосий таркибий қисми сифатида” талқин этишади.

Р.Ю. Барсук ёзишича лингвистик компетенция “тилнинг лексик, грамматик, фонетик қонунларига эгаллик қилиш, гапириш ва матнни тузиш учун (вазиятга мос келадиган) танлаш ҳамда алоқа қонунлари, коммуникатив тамойиллари ва мезонлари, суҳбат стратегияси ва тактикаси, нутқ ва коммуникатив ҳаракатларнинг мослашувчан тизими, нутқдан фойдаланишнинг ижтимоий меъёрлари алоқа соҳаси даражасида ишлайди”²⁸.

(1.1-расмга қаранг).

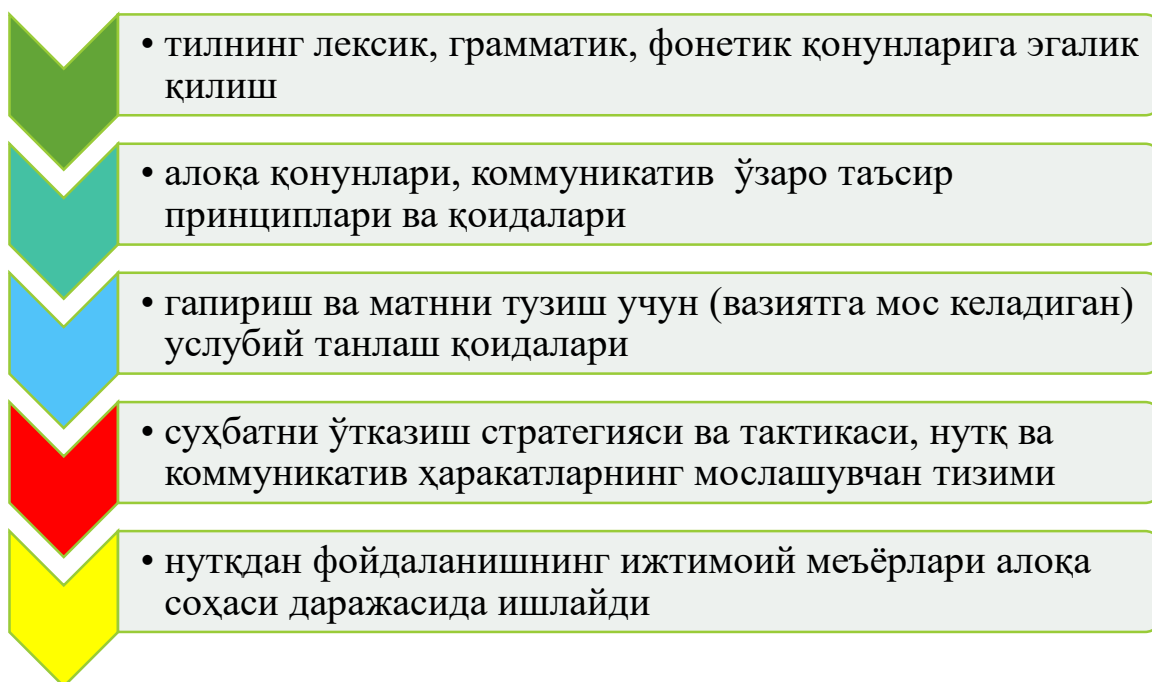
²⁴Жигалева К.Б.Методика формирования лингвистической компетенции дошкольников на основе системно-ориентированного моделирования процесса обученияиностранному языку. Дис. ... канд. пед. наук. – Москва, 2009. - 234 с.

²⁵Жигалева К.Б.Методика формирования лингвистической компетенции дошкольников на основе системно-ориентированного моделирования процесса обученияиностранному языку. Дис. ... канд. пед. наук. – Москва, 2009. 234 с.

²⁶ Гулямова М.Х. Инглиз тилини ўқитишда талабалар коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга интегратив ёндашув. Пед.фан. бўйича фалсафа доктори (PhD)...дис. –Тошкент, 2019. –Б. 29.

²⁷Гулямова М.Х. Инглиз тилини ўқитишда талабалар коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга интегратив ёндашув. Пед.фан. бўйича фалсафа доктори (PhD)...дис. –Тошкент, 2019. –Б. 29.

²⁸Барсук Р.Ю. Сопоставительные и типологические исследованиякак лингвистическая основа обучения второму и третьему языкам. //Лингвопсихологические проблемы обоснования методики

1.1-расм. Лингвистик компетенцияни танлаш қоидалари

Лингвистик компетенция ўзлаштирилган лисоний белгилар ва уларни бирлаштириш қоидалари ёрдамида чекланмаган миқдорда лисоний жиҳатдан тўғри гапларни тушуниш ва айта олиш қобилияти сифатида таърифланади.

И.А. Зимняя лингвистик компетенцияни: “..тил тизими ва унинг чет тилидаги мулоқот шароитларида ишлаш қоидаларини билиш деб, яъни лингвистик компетенцияни маълум коммуникатив салоҳиятга эга лингвистик воситаларнинг мавжудлигини, тил воситалари ва уларнинг функция, вазибаларини билиш” сифатида қарайди²⁹.

М.Рузметова таъкидлашича: “Лингвистик компетенция нутқий, тил компетенциялардан иборат. Нутқий компетенция(*speech competence*) деганда, нутқ фаолияти турлари – тинглаб тушуниш (*listening*), гапириш (*speaking*), ўқиш (*reading*) ва ёзув (*writing*)ни ҳамда тил материали (фонетика, лексика, грамматика) ҳақидаги билимлар бўйича кўникмаларни эгаллашни назарда тутди³⁰. Олимларнинг фикрича тил ўрганувчиларнинг лингвистик

преподавания иностранных языков в высшей школе. –М., 1971. Ч.І. –С. 24–30.

²⁹Бердичевский А. Л. Оптимизация системы обучения иностранному языку в педагогическом вузе. М.: Высш. школа, 1989. – С.17.

³⁰ Рузметова М.Ш. Умумий ўрта таълим 5-7 синф ўқувчиларига инглиз тилини ўқитишда компетенцияларни ривожлантириш технологиялари. Дисс.... пед.фанл бўйича фалсафа докт. –Т: 2021 .166 б.

компетенцияси дарслик материаллари бўйича олган билимлари, амалиёт билан билимларни боғлай олиш ҳамда коммуникацияга эриша олиш малакасидир³¹.

Лингвистик компетенция негизида берилган билим ва малакалар оғзаки ва ёзма нутқни ривожлантиришга қаратилиши мақсадга мувофиқдир.

Л.Ахмедова лингвистик компетенцияни “лисоний материал (фонетика, сўз бойлиги, грамматикаси)ни билиш ва ўрганилаётган тил маданиятининг вакиллари билан мулоқот қилиш учун етарли даражада нутқий фаолият турларига (тинглаш, гапириш, ўқиш, ёзиш) эга бўлишни назарда тутди³² деб таснифлайди.

Филологик йўналишдаги ОўЮда барча компетенцияларни шакллантириш, ривожлантириш ҳамда такомиллаштиришга қаратилиши иккинчи чет тилини ўқитиш жараёнининг сифатини белгилайдиган мезонлардан бири деб ҳисоблаш мумкин. Англашиладики, бунда зарур сўз бойлиги, оғзаки ифода ва идиомаларни ўзлаштирмасдан, лексикадаги коннотатив маъноларни англамасдан, грамматика, интонация ва идиомаларни ўзлаштирмасдан туриб лисоний компетенциянинг талаб этилган даражасига эришиш мумкин эмас.

Мазкур таъриф лингвистик компетенция таркибидаги қуйидаги таркибий қисмларни ажратиш кўрсатиш имконини беради:

а) лисоний (лисоний компетенциянинг лингвистик компоненти деганда ўзлаштирилаётган хорижий тилни фонетик ҳодисалари, лексик сўз бойлиги (сўзларни билиш даражаси) ҳамда грамматик тузилмалар тўғрисидаги билимлар мавжудлиги);

б) нутқий (лингвистик компетенциянинг нутқий компоненти лексик бирликларни уларнинг маъноларига мувофиқ равишда нутқда онгли равишда ишлатиш кўникмаларини англатади; уларни нутқ оқимида эшитиш орқали

---

³¹ Кўрсатилган манба.

³² Ахмедова Л. “Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка” в образовательном процессе Республики Узбекистан <https://journal.fledu.uz/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/Laylo-Ahmedova.pdf>

тўғри қабул қилиш ва уларни тилининг фонетик меъёрларига мувофик равишда талаффуз қилиш, шунингдек грамматик конструкциялардан боғланган матн тузишда тўғри фойдаланишни билдиради);

с) лингвомамлакатшуносликка оид компетенция (лексик birlikлардан уларнинг асл тил ташувчисининг онгида намоён бўлишидек тарзда нутқда лисоний компетенциянинг лингвомаданий компонетини шакллантириш мақсадли равишда ўрганилаётган тил мамлакатининг маданияти ва анъаналарини ўрганиш билан чамбарчас боғлиқ)³³.

Чет тилидаги компетентликни шакллантиришда *чет тилидаги лингвистик* компетентлик муҳим ўрин тутди. Бўлғуси филологларда айнан чет тилидаги лингвистик компетентликни шакллантирмасдан чет тилидаги компетентликнинг бошқа компонентларининг мавжуд бўлиши мумкин эмас.

Чет тилидаги лингвистик компетентлик талабаларда чет тилининг воситалари (фонетика, лексика, грамматика ва ҳ.к.) борасида муайян билимларнинг мавжудлиги ҳамда бу билимларни мулоқотда қўллаш олиш қобилиятидан иборат бўлади. Чет тилидаги лингвистик компетентлик чет тилидаги компетентликнинг шаклланганлик кўрсаткичи сифатида бу чет тилини дунёнинг чет тилидаги манзараси меъёрларига кўра ишлатиш қобилияти ҳисобланади.

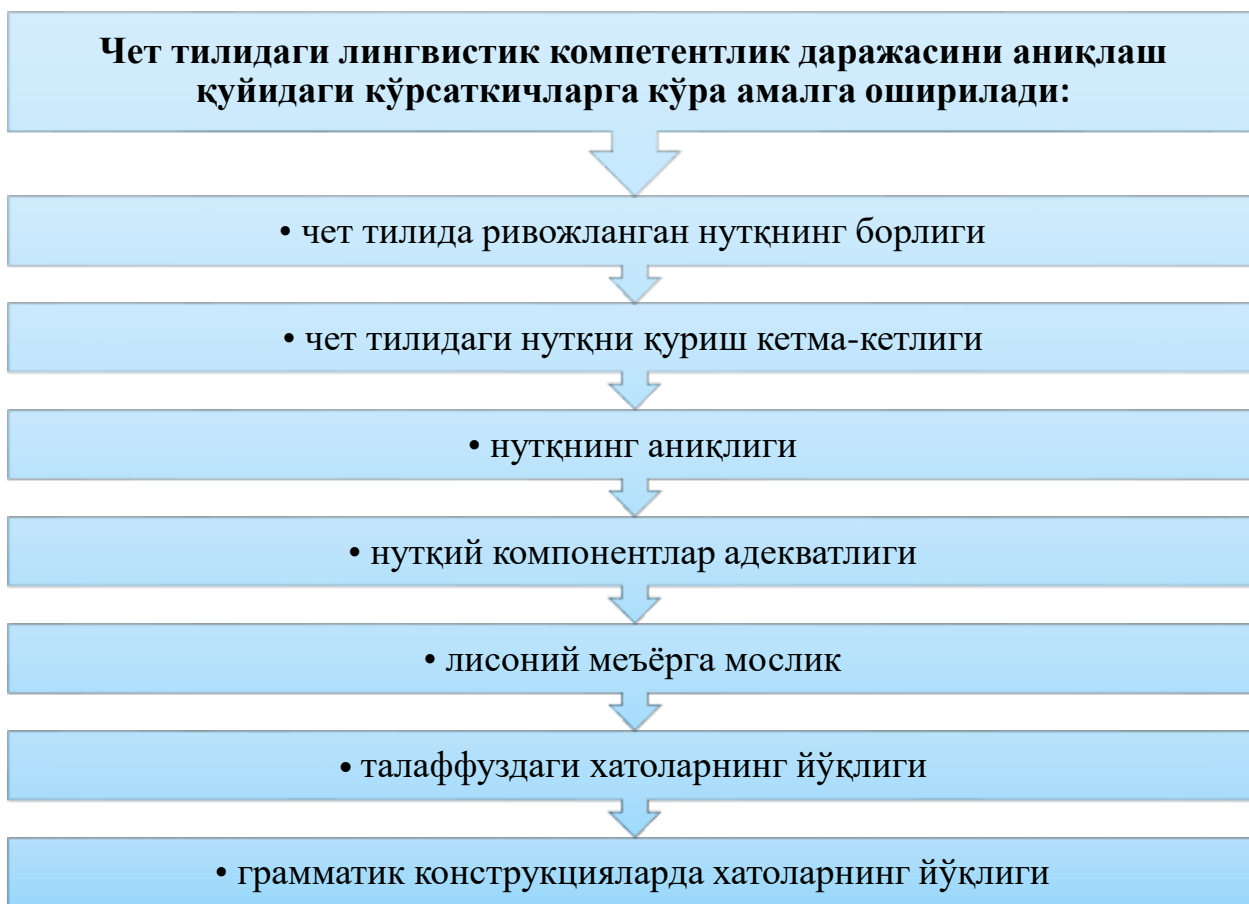
Шуни таъкидлаш керакки, ҳозирги пайтда филология йўналиши битирувчиларига нисбатан қўйилаётган лингвистик компетенция даражасига қўйиладиган талаблар жуда юқори ва баҳолаш мезонлари ҳам фақат мулоқот малака ва кўникмалари миқёсидагина эътиборга олинмайди.

Чет тилидаги лингвистик компетентлик даражасини аниқлаш қуйидаги кўрсаткичларга кўра амалга оширилади³⁴ (1.2-расмга қаранг).

---

³³Жигалева К.Б. Методика формирования лингвистической компетенции дошкольников на основе системно-ориентированного моделирования процесса обучения иностранному языку: дис. ... канд. пед. наук. – Москва, 2009. – 234 с.

³⁴Маринина Н.И. Формирование иноязычной компетентности будущих бакалавров-менеджеров посредством интеграции общепрофессиональных и профессиональных дисциплин. Дисс.... кан. пед. наук. –Ухта, 2016. – С.43.

1.2-расм

Лингвистик компетентлик даражасини аниқлаш кўрсаткичлари

Филолог-талабаларни иккинчи чет тилини самарали ўзлаштиришларида, ўқитишнинг ҳар бир босқичида ўрганаётган тилни лингвистик ва лингвокультурологик хусусиятлари борасида билим ва малалакаларини эгаллаш имконини берувчи жиҳатлардан иборат бўлиши лозим деб ҳисоблаймиз.

§1.2. Филолог талабаларни иккинчи чет тилига интенсив ўқитишнинг услубий тамойиллари

Филолог-талабаларда лисоний таълим бериш нуқтаи назаридан олиб караганда лингвистик компетенциясини шакллантириш жараёни кўп қиррали ва долзарб масалалардан бўлиб қолмоқда. Бу, иккинчи чет тилини интенсив ўқитишда ҳам муҳимдир.

Л.Н.Ястребова: “... методика назариясида ўқитиш тамойиллари бошланғич нукталар бўлиб, улар таълим жараёни ва унинг таркибий қисмлари (мақсадлари, вазифалари, усуллари, воситалари, ташкилий шакллари, ўқув жараёни) бўйича талабларни биргаликда белгилайди”³⁵ деб ҳисоблайди.

Талабаларда иккинчи чет тилини ўрганишга қизиқишни ошириш ҳам ушбу таълим сегментида ўқув жараёнини жадаллаштиришни ва унинг самарадорлигини оширишни талаб этади³⁶. Ўз навбатида, бу талабларнинг амалга оширилиши қатор лисоний ва экстралингвистик омилларга боғлиқ бўлади.

Г.А.Китайгородская иккинчи чет тилига интенсив ўқитиш методикасининг асосий вазифаси сифатида: “чекланган вақт шароитида чет тилини эгаллаш, шунингдек, ёзма ва оғзаки нутқни одатдаги (табиий) ёки одатдаги темп (суръат)да малака ва кўникмаларни эгаллашдан иборат” деб ҳисоблайди³⁷.

Шу билан бирга, иккинчи чет тилини интенсив ўқитиш машғулотилари нутқ фаолиятининг барча турларини комплекс-параллел равишда ривожлантиришни тақозо этади³⁸, деб таъкидлайди М.А. Дарская.

---

³⁵Ястребова Л. Н. Принципы обучения второму иностранному языку как специальности в языковом вузе. Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2014. 8 (149). – С.75-78.

³⁶Барышников Н. В. Методика обучения второму иностранному языку в школе. – М., 2003.

³⁷Китайгородская Г. А. Создан проблемный совет по интенсивным методам обучения иностранным языкам // ИЯШ. – М., 1976. № 3.

³⁸Дарская М. А. Методика работы над вторым иностранным языком на первом этапе обучения (немецкий язык для студентов английского факультета) // Учёные записки МОПИ им. Н. К.Крупской. Т. 125. Иностранные языки. Вып. 11. Немецкий язык. – М., 1963. – С. 3-28.

Демак, иккинчи чет тилини интенсив ўқитиш машғулоти бир вақтнинг ўзида тинглаб тушуниш, гапириш кўникмаларини ҳамда ўқиш ва ёзиш қобилиятларини ҳам шакллантиришни ўз ичига олади. Сўнгги пайтларга келиб чет тилини интенсив усулда ўқитиш айниқса кенг оммалашди.

Н.В. Барышников, иккинчи чет тилига ўқитишда “талабалар томонидан ўзлаштирилаётган материални ўзлаштириш тезлигига мос келадиган индивидуал тезликда ҳаракат қилиш керак”³⁹, дея таъкидлайди.

Ватанимиз таълим назариясида алоҳида таъкидланганидек, тамойилларни таърифлаш исталган турдаги таълим муассасасида исталган илмий фан бўйича юқори самарали ўқув-тарбиявий жараёни ташкил этишнинг калити ҳисобланади.

Методик тамойиллар иккинчи чет тилига ўқитишнинг спецификасини янада батафсил таърифлайди ва аниқлаштиради. Бу гуруҳга қуйидагилар киради:

коммуникативлик тамойили (А.А.Леонтьев, Г.А. Китайгородская, Н. В. Барышников);

функционаллик тамойили (А.И. Домашнев, Е.И. Пассов, Г.В. Рогова);

биринчи чет тили ва она тилининг ўзига хос жиҳатларини ҳисобга олиш тамойили (Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин, Б.А. Голуб);

иккинчи чет тилига ўқитишнинг нутқий фаолиятнинг барча турлари билан боғлиқлиги тамойили (Г.А. Китайгородская, С.Ф. Шатилов).

Маълумки, ушбу тамойилларнинг моҳияти шундаки, оғзаки нутқ ёзма нутқдан аввал пайдо бўлган ва инсон она тилини аввал оғзаки шаклда ўзлаштиради, ёзма нутқ бу шунчаки қайд этилган оғзаки нутқ, аввал гапириб, тушунишни ўрганиб олиш керак, бу эса ўқишни ҳам, ёзишни ҳам таъминлайди.

---

³⁹ Барышников Н.В. Методика обучения второму иностранному языку в школе. – М., 2003. - 159 с.

Иккинчи чет тилига ўқитиш жараёнида **қиёслаш тамойили** “талабаларнинг металингвистик онгини ривожлантиришга ёрдам беради”⁴⁰.

Филология ОТМда иккинчи чет тилини ўқитишнинг асосий қоидалари қуйида кўриб чиқиладиган она тили – немис/ француз /испан ва ҳ.к. уч тиллигининг ўзига хос хусусиятлари туфайли қўшимча тушунтириш ва изоҳларни талаб этади.

И.Л. Бим ўзининг концепциясида таъкидлашича, ўқитиш тамойиллари универсал бўлса-да, лекин уларнинг баъзилари иккинчи чет тилига ўқитишда айрим ўзгаришларга дучор бўлади⁴¹.

Таълимдаги **тежамкорлик** тамойили аудитория ва аудиториядан ташқари иш турларини тақсимлаб олиш ҳамда MOODLEнинг ўқув муҳитидан самарали фойдаланишни назарда тутди. Бунда, катта ҳажмдаги материал мустақил ўрганишга, шунингдек фаол ва пассив ўзлаштириладиган ўқув материалга тақсимланади. Ўқитиш давомида тежамкорликка “лисоний билимлар ва нутқи кўникмаларни кўчириш” ҳисобига эришилди⁴².

Н.В.Барышников фикрича, иккинчи чет тилидаги коммуникатив фаолиятнинг барча турларига ҳар томонлама ўргатиш коммуникатив фаолиятнинг барча турлари бир-бири билан ўзаро боғлиқ тарзда амалга оширилиши билан белгиланади ва у орқали таълим жараёни самарадорлиги таъминланади⁴³.

А.В.Щепилова иккинчи чет тилини ўқитишда ушбу тамойилдан фойдаланишда

1) мазкур тамойилни дарснинг барча таркибий қисмларининг изчиллиги орқали амалга ошириш;

---

⁴⁰Щепилова А. В. Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному. – М.: ВЛАДОС, 2005. – С.139.

⁴¹Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского). Обнинск: Титул, 2001. –С.18.

⁴²Павлова С.Н. Методические принципы обучения второму иностранному языку студентов-переводчиков из числа коренных жителей Якутии. Педагогические науки ISSN 1997-2911. № 1 (79) 2018. Ч. 1. –С.205 -208.

⁴³Барышников Н. В. Методика обучения второму иностранному языку в школе. – М.: Просвещение, 2003. – С.31.

2) нутқ фаолиятининг ҳар бир тури бошқа фаолият турларини шакллантириш ва ривожлантириш учун асос бўлиб хизмат қиладиган машқларнинг мураккаб тизими орқали амалга ошириш;

3) иккинчи тилда коммуникатив компетенцияни шакллантириш талабанинг аввалги коммуникатив тажрибасига асосланиш⁴⁴ каби учта асосий хусусиятларини санаб ўтади.

Юқорида айтиб ўтилган ўқитишдаги тежамкорлик ва коммуникатив фаолиятнинг ўргатиш тамойиллари чекланган вақт ичида иккинчи чет тилини ўқитиш бўйича ўқув жараёнини фаоллаштиришга ёрдам беради.

Иккинчи чет тилини ўқитишнинг энг муҳим тамойиллари қаторига Н.В.Баришников қуйидагиларни киритади:

1) иккинчи чет тилини ўқитишда талабаларнинг лисоний ва ўқув тажрибасини ҳисобга олиш каби тамойили;

2) вазиятга боғлиқлик тамойили;

3) когнитив -интеллектуал йўналганлик тамойили;

4) маданиятлараро йўналганлик тамойили;

5) уч тиллилиқни ҳисобга олиш тамойили⁴⁵.

Билиш тамойили (когнитивлик) чекланган миқдордаги соат ичида таълим жараёнини жадаллаштириш учун мутлақ зарурат ҳисобланади. Айнан иккинчи чет тилини ўрганаётганда талаба “табиий билиш йўлида – билишнинг хусусиятлари ва мақсадини тушунишдан унинг тузилиши ва таркибий қисмларига қадар бориши мумкин”⁴⁶.

Шубҳасиз, ушбу жараён ўқитувчи ҳамда талабалардан ҳам кўп вақт ва куч талаб қилади. Бу эса ўз ўрнида таълим жараёни самарадорлигини оширишнинг янги усуллари ва йўллари излаш муҳимлигини кўрсатади.

---

⁴⁴Щепилова А. В. Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному. – М.: ВЛАДОС, 2005. –С. 147-148.

⁴⁵Барышников Н.В. Методика обучения второму иностранному языку в школе. –М., 2003. - 159 с.

⁴⁶Кўрсатилган манба.

Комплекслилик тамойили нутқ фаолияти турларининг барча тўртта турини биргаликда ўзлаштиришни тахмин қилади. Бироқ, нутқий фаолиятнинг шунчаки биргаликдаги, параллель мавжудлиги ҳали комплекслилик эмас. Асосийси шундаки, уларнинг бир-бирига ўзаро таъсирлашуви ва бунда ҳар бир турларнинг ўқитиш жараёнининг турли бўлақларида навбати билан етакчи роли таъминланади.

Талабаларнинг она тили ва биринчи чет тилини ҳисобга олиш тамойили. Турли методик тизимлар вакиллари талабаларнинг она тилига нисбатан турли тамойилларини илгари сурадилар. Жумладан, тўғридан-тўғри ва табиий методларнинг тарафдорлари талабаларнинг она тилини ўқитиш жараёнидан чиқариб ташлаш тамойилини эълон қиладилар. Бошқалар она тилига таяниш тамойилини илгари сурадилар, яна бошқалари эса талабаларнинг она тилисини ҳисобга олиш тамойили тарафдорлар.

Она тилига таяниш тамойилишуни тахмин қиладикки, дарсда талаба ҳамма вақт икки тилнинг шаклини таққослаш, тиллар тузилишини батафсил ўрганиш мақсадида уларнинг ўхшаш ва фарқли жиҳатларини таҳлил қилиб бориши лозим. Бироқ, бу амалий эгаллаш эмас, балки назарий англашга йўналтирилган. Она тилини ҳисобга олиш тамойили чет тилидаги нутқни амалий эгаллашга қаратилган. Бунга нутқий материалнинг шундай ташкил этиши хизмат қиладикки, у она тили томонидан интерференциянинг олди олинишига хизмат қилади; ушбу тамойилни амалга оширишга чет тили шакллари (лексик бирликларни) ўзлаштириш жараёнини тегишлича ташкиллаштиришга хизмат қилади. Ушбу жиҳат ўқитувчи учун аҳамиятли, чунки бу хатоларни олдиндан кўра билиб, уларнинг олдини олишни таъминлайди. Шу тариқа, она тилини ҳисобга олиш тамойили худди талабадан яширин қўлланилгандек бўлади.

Шундай қилиб, филология факультети талабаларига иккинчи чет тилини ўқитишдаги зиддиятни қуйидаги тамойиллардан фойдаланган ҳолда ҳал қилиш мумкин (1.3-расмга қаранг):

– она тили ва биринчи чет тилига таяниш
тамойили

– қиёслаш тамойили

– ўқиш / ўқитишдаги тежамкорлилик тамойили

– коммуникацион фаолиятнинг барча турлари
бўйича комплекс машғулотлар

– миллий ва маданий ўзига хослигини сақлаб
қолиш тамойили

1.3-расм. Иккинчи чет тилига жадал ўқитишнинг асосий таможиллари

Дунё миқёсидаги таълим соҳасида инглиз тилининг алоҳида мавқега эгаллиги икки тилли таълим ғояларини ўрганилаётган шароитларга мослаштиради.

Бўлғуси чет тили ўқитувчиларини касбга йўналтирилган тайёргарлигининг ҳар бир босқичи бўлажак филологларга халқаро ҳамкорликдаги ўрнини тушуниш имконини берувчи жиҳатлардан иборат бўлиши керак.

§1.3. Иккинчи чет тилини ўқитишда она тили ва асосий чет тилининг ўрни ва роли

Ҳозирга қадар таълимнинг билингвал йўналишли шакли чет тилларини миллий она тили билан икки тиллилик шароитларида ёки лисоний мутахассисликдан ташқарида ўқитиш кўринишида намоён бўларди. Билингвал (икки тилли) таълимни жадаллаштириш йўллари етарли даражада кўп. Икки тилдаги ихтисослик бўйича мутахассисни тайёрлашда биринчи чет тилидан (она тили билан биргаликда) иккинчи чет тилига ўргатишда ўқитиш

воситаси, яъни воситачи тил сифатида фойдаланиш барчага маълум методлардан ҳисобланади⁴⁷.

Н.В.Барышников ёзишича, “турли шароитлар ва турли ўқитиш мақсадларида бир неча чет тилини бир пайтнинг ўзида ёки кетма-кетликда ўқитишнинг оптимал методлари, усулларини тадқиқ этиш унинг предмети ҳисобланади”⁴⁸. Олим, замонавий кўп тилли тилшуноснинг касбий жиҳатдан тайёрлаш асосидаги кўп тилларга ўқитиш тамойилларини белгилайди:

- интегратив ўқитиш тамойили;
- биргаликда ўрганиш тамойили;
- лисоний ва ўқув тажрибасига таяниш тамойили;
- чет тилига ўқитиш жараёнининг маданиятлараро йўналтирилганлиги тамойили⁴⁹.

Л.Н.Ястребованинг ўрганилаётган тиллар томонидан юкланадиган бир хил функционал вазифалар белгиланганда, институционал тил таълимининг асосий мақсади бўлмиш функционал кўп тиллиликни шакллантириш мумкинлигини⁵⁰ таъкидлайди.

Р.Ю.Барсук чет тилини ўрганишда транспозиция деб номланган ходисага қуйидагича таъриф келтирган: “Транспозиция – бу талабаларнинг она тилидаги билим, малака ва кўникмаларининг ўрганилаётган тилга ижобий кўчирилиши, шунингдек мавжуд лисоний тажрибани чет тилини ўқитиш машғулотларида ўрганилаётган тил меъёрларини бузмасдан қўллаш демак”⁵¹.

Она тилидан фарқли ўлароқ чет тили талабалар учун муайян ижтимоий, маданий ва билим олиш ҳамда доимо ўзаро мулоқот қила олиш имкониятини

---

⁴⁷Ягубова А.С. Обучение английскому языку как второму иностранному. Современные исследования социальных проблем. 2017, Том 8, № 7.– С. 319 – 329.

⁴⁸ Барышников Н.В. Мультилингводидактика. ИЯШ, № 5. 2004. – С. 19–27.

⁴⁹ Барышников Н.В. Методика обучения второму иностранному языку в школе. – М.: Просвещение, 2003.

⁵⁰ Ястребова Л.Н. Английский язык в условиях диверсификации российского образования // Известия Самарского научного центра РАН. – 2012. – Т. 14. – № 2(5). – С. 1193 – 1199.

⁵¹ Барсук Р.Ю. Сопоставительные и типологические исследования как лингвистическая основа обучения второму и третьему языкам. /Лингвопсихологические проблемы обоснования методики преподавания иностранных языков в высшей школе. – М., 1971. Ч.1. – С. 24–30.

берувчи реаллик ҳисобланади. Шу боис кўп олимлар бундай турдаги кўп тиллиликни сунъий равишда шаклланувчи ўқув кўптиллилик сифатида эътироф этадилар⁵².

А.С.Маркосян: “биринчи чет тилини ўрганиш тажрибасини таҳлил қилиш асосида ҳар бир талабага янги тилларни ўзлаштиришда индивидуал услубий траектория (йўл)ни яратишга имкон берадиган ва шу билан узлуксиз лингвистик таълим учун компетенция асосларини яратадиган таълим стратегиялари ва компетенциялари ишлаб чиқилади”⁵³ деган хулосани келтиради.

Биз иккинчи чет тилини эгаллашда биринчи чет тилининг роли нуқтаи назаридан муаммони ўрганишни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйдик.

Ушбу мақсадга эришишда қуйидаги вазифалар белгиланди:

- ўхшашлик ва мутаносиблик тамойилига кўра: биринчи ҳамда иккинчи чет тилининг лингвистик ҳодисаларини таққослаш; инглиз тилининг лисоний материални танлаб олиш (идиомаларини лексик жиҳатдан танлаб олишни ҳам киритиш мумкин). Бунда албатта биз инглиз тили идиомаларни ўзлаштиришнинг самарадорлигини ошириш йўллари қидиришимиз лозим.

- Идиомалар классификациясига алоҳида урғу бериш ушбу муаммонинг ҳал қилишда кўл келади;

- инглиз тили идиомалари мисолида иккинчи чет тилини ўқитишда биринчи чет тили ҳамда она тилининг лисоний имкониятларидан фойдаланишга доир бир қатор вазифаларни ишлаб чиқиш;

- филологик ОТМ талабаларининг тиллараро алоқалар ёки бегона тилни индивидуал тарзда ўрганиши пайтида икки тиллилик шароитида лингвистик тизимларнинг ўзаро таъсирини ўрганиш (бизнинг ҳолатимизда бу идиомалар);

---

⁵²Ястребова Л.Н. Английский язык в условиях диверсификации российского образования // Известия Самарского научного центра РАН. 2012. – Т. 14. № 2(5). – С. 1193 – 1199.

⁵³ Маркосян А.С. Овладение двумя языками как теоретическая и лингводидактическая проблема: на примере французского и армянского языков. Авто-реф. дис. ... док. пед. наук. – М., 2004.

- талабалар томонидан ўзлаштирилаётган биринчи чет тили билан бирга инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўрганишда уларни лингвистик компетенциясини шакллантиришда идиомаларни ўрнини аниқлаш;

- олинган натижаларни таҳлил қилиш ва ўқув жараёнига татбиқ этиш.

- Маълумки, иккинчи чет тилини ўқитишда ҳар қандай чет тилини ўқитишда қўлланиладиган умумий тамойилларга таяниш зарур. Бунда бизга маълум бўлган умумий жиҳатлари кўп бўлсада, иккинчи чет тилга нисбатан қўлланилганда баъзи ўзига хос хусусиятларга эгаллигини инобатга олишимиз зарур. Иккинчи чет тилини ўқитишда уларни белгиловчи хусусиятлар мавжуд, улар қуйидагилардан иборат:

1) Хорижий тилини ўқитишда коммуникатив йўналтирилганлик ўқитишнинг услубий ёндашувини белгилайди. Бундай ҳолда талабалар биринчи чет тилини ўрганишда олган тажрибаларини иккинчи чет тилига нисбатан қўллашлари мумкин.

2) Машғулотлардаги тинглаш, гапириш, ўқиш, ёзиш каби асосий фаолият турларини биргаликда ривожлантирилиши шарт. Шунингдек, инглиз тили идиомалари устида ишлашда уларни ўзлаштириш самарадорлиги ошириш усулларидадан фойдаланиш мақсадида идиоматик луғатлар билан ишлаш. Луғатлардан идиомаларни танлаш, йиғиш, тушуниш яъни маъноларини англаш. Шунингдек, идиомалар талаффузи устида ишлашлари ва ўзлаштириш бўйича ишлаши керак.

3) Талабалар идиомаларни ўқиш ва ёзиш қоидаларини тезда ўзлаштиришади, аммо бу ерда интерференция хавфи мавжуд. Улар чет тилидаги матн билан ишлаш усуллари биландилар, “лингвистик тахминларга кенгроқ таянадилар”⁵⁴.

---

⁵⁴Бим И.Л. Садомова Л.В. Мосты (Brucken I, Brucken II. Deutsch nach Englisch). Учебник немецкого языка как второго иностранного на базе английского. – М.: Март, 2007. – С. 52.

4) Инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда идиомаларни ўзлаштириш самарадорлигини ошириш учун “ҳақиқий ёки хаёлий шароитларни яратиш воситаларидан шахсга йўналтирилган ва компетенциявий фаоллик қобилиятига асосланган, маданиятлар мулоқотига тайёрликка ҳамда ижтимоий-маданий йўналишга эга бўлиши” мумкин⁵⁵.

С.Н. Павлова, Г.М. Парниковалар талабаларга немис тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда қуйидаги қийинчиликларни келтиришади:

- ижтимоий-педагогик табиатли қийинчиликлар: сузлик; пассивлик; шахсий ташаббусни намоён қилиш билан боғлиқ муаммолар; ҳаракатсизлик;

- психологик табиатли қийинчиликлар: камгаплик, депрессияга мойиллик;

- лисоний табиатли қийинчиликлар: она тили ва биринчи чет тили томонидан салбий таъсир муаммолари⁵⁶.

М.Г. Зима уч тилли таълим дейилганда, иккинчи чет тилини ўқитишда учта тилли (биринчи чет тили, она тили ва иккинчи чет тили) ўқитиш воситасидан фойдаланишни тушунади⁵⁷.

Биз, филолог талабаларга инглиз тилини иккинчи тил сифатида уч тилли таълим асосида ўқитишни энг тўғри, муносиб ёндашув деб ҳисоблаймиз.

Уч тиллилик – талабаларнинг она тили ва иккита чет тилининг (биринчи ва иккинчи) ўзаро таъсирлашиш жараёнини ҳисобланади. Бизнинг тажрибамизга мувофиқ – немис, француз, рус, испан, корейс, хитой, араб, форс, турк тиллари биринчи чет тили сифатида келди. Биз талабалар томонидан ўзлаштирилаётган биринчи чет тили иккинчи тилни ўрганишда

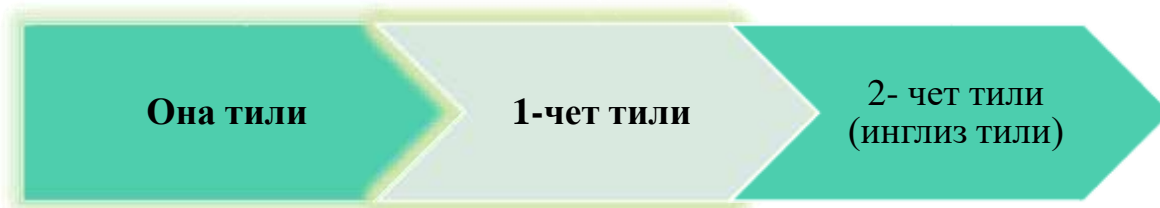
---

⁵⁵Тихонова А. Л. Обучение чтению на французском языке как втором иностранном с использованием компенсаторных умений учащихся и компенсаторных возможностей текста в средней школе (Начальный этап, первый иностранный язык - английский): Дис. ... канд. пед. наук. –Москва, 2000.– С.12.

⁵⁶Павлова С. Н., Парникова Г. М. Особенности обучения студентов-переводчиков второму иностранному языку в Республике Саха (Якутия) // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. 2017. № 4. – С. 23.

⁵⁷Зима М. Г.Квопросу проблемы внедрения трехязычия в образовательный процесс вузов в Казахстане.Вестник Челябинского государственного университета. 2018. № 4 (414). Филологические науки. Вып. 112. – С. 78–88.

воситачи вазифасини бажаради деб ҳисоблаймиз. Биринчи ўринда талабанинг она тилиси асосий воситачи сифатида келади. Талабалар ўз она тилида идиоматик ифодаларни (тил таъсирчанлигини оширувчи восита сифатида) билмасдан туриб биринчи ҳамда иккинчи чет тилида уларни ўзлаштириш анча қийинчилик туғдиради. Буни схематик тарзда қуйидагича ифодалаш мумкин: (1.4-расмга қаранг):

1.4-расм.

Инглиз тилини иккинчи тил доирасида уч тил асосида ўқитиш.

Ушбу муаммони ҳал қилишнинг усулларида бири, фикримизча, уч тилли тил муҳитига киритиш технологиясини ишлаб чиқишдир.

Иккинчи чет тилини ўрганишнинг ўзига хос хусусиятини Н.В. Баграмова тадқиқотида ёритган. Унинг фикрига кўра, ўқув жараёнида талабалар ўрганаётган лексик тизимни ўзларининг она тили ва биринчи чет тиллари билан таққослайверадилар⁵⁸.

Л.Н. Ястребова томонидан иккинчи чет тилини ўқитиш тамойиллари иерархияси киритилган бўлиб у қуйидаги компонентларни ўз ичига олади:

- илмий тамойил;
- дидактик тамойил;
- –услубий тамойил⁵⁹.

Филология ОТМда иккинчи чет тилини ўқитишнинг асосий қоидалари қуйида кўриб чиқиладиган она тили – немис / француз /испан ва ҳ.к. уч

⁵⁸Баграмова Н. В. Лингводидактические основы обучения второму иностранному языку. СПб.: Изд-во РГПУ, 2005. – С.10.

⁵⁹Ястребова Л.Н. Принципы обучения второму иностранному языку как специальности в языковом вузе. Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2014. 8 (149). – С.75-78.

тиллигининг ўзига хос хусусиятлари туфайли қўшимча тушунтириш ва изоҳларни талаб этади.

Шунингдек, биринчи чет тили ва она тили билан қўллаб-қувватлаш ва бир-бирини тўлдирувчи тамойил сифатида талқин этилиши мумкин. Зеро, иккинчи чет тилини ўқитишда интенсив стратегия ва методларни ишлаб чиқиш заруратини юзага келтиради. Шубҳасиз, бунда биринчи чет тилини ўрганиш жараёнида ўзлаштирилган билимлар иккинчи чет тилини ўқитиш самарадорлигини оширишнинг услубий шарти бўлиб қолиши керак деган хулосага келиш мумкин.

Инглиз тили идиомаларини иккинчи чет тили сифатида ўқитишнинг интенсивлаштириш тамойили қуйидагиларда намоён бўлади:

биринчидан, етарли даражада сўз бойлигини ўзлаштириш. Шу туфайли талабалар учун иккинчи чет тили курсида фаол ўзлаштиришга мўлжалланган янги лексик бирликлар миқдори биринчи чет тили курсида ўрганилган янги тил материаллари ҳажмига нисбатан кўп бўлиши мумкин ёки акси;

иккинчидан, сўз бирикмаларини ўзлаштириш. Бунда талабалар терминларни ажрата бошлайдилар;

учинчидан, идиомаларни ўзлаштириш. Бунда асосий эътибор лисоний материални ҳажми билан бирга биринчи чет тили ва иккинчи чет тилидаги ўхшаш идиомаларни ўзлаштиришга қаратилади.

Л.И.Бимга кўра ўқув жараёнини “вақтни тежаш ва интенсивлаштириш” тамойили: немис, француз, испан тилига ўхшаш инглиз идиомалари; синтактик мутаносибликлар; ижтимоий-маданий ва миллий-маданий стереотиплар, характерли хусусиятлар (идиомалар мисолида)⁶⁰.

Иккинчи чет тилига ўқитишда **қиёслаш усуллари** ҳам жуда муҳим бўлиб, бунда биринчи тил, яъни рус, немис, француз, испан тиллари оиласига мансуб бўлгани ва глобал дунёдаги ўзгаришлар натижасида уларнинг сўз

---

⁶⁰Бим И.Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского). – Тверь, Титул, 2011. – С.12.

бойлигида кўплаб ўзлашмаларни пайдо бўлиши ва идиомаларни ҳам бир тил таъсирида пайдо бўлиши ва ҳ.к.

Биз бу ҳолатни немис, француз, испан тилларидан кейин ўрганишда аниқ мисоллар орқали кўрсатмоқчимиз (1.1;1.2;1.3-жадвалларга қаранг).

1.1-жадвал

Биринчи чет тили (немис)	Иккинчи чет тили (инглиз)
bedient sein	to have had enough
eine Binsenweisheit sein	to be common knowledge
Blut und Wasser schwitzen	to be in a cold sweat
das Blaue vom Himmel lügen	to lie one's head off
bis zum Gehtnichtmehr	until one is blue in the face
die Hucke volllügen	to tell a pack of lies
nicht die Bank von England sein	to not be made of money
blau sein	to be drunk
sein Waterloo erleben	to meet one's Waterloo

1.2-жадвал

Биринчи чет тили (француз)	Иккинчи чет тили (инглиз)
Eue est accouchee d'une fille.	She has been brought to the bed of a girl.
Faire affaire.	To conclude a business.
C'est un bourreau d'argent.	He is a spendthrift — Money bums in his pocket.
Qui trop s'aventure n'a cheval, ni mule.	All venture, all lose.
A bas les chapeaux.	Hats off.
Tout beau.	Softly - gently.
Tout beau, n'allez pas si vite.	Hold — not so fast.

Manger de la viande de broche en bouche.	To eat meat quite hot from the spit.
Faire valoir le bouchon.	To turn the penny.

1.3-жадвал

Биринчи чет тили (испан)	Иккинчи чет тили (инглиз)
es pura palabrería	Hot air
estar furioso con	Up in arms
callejón sin salida	A blind alley
subir la apuesta inicial	Up the ante
es seguro que	A safe bet
a sangre fría (killer) despiadado, cruel, desalmado	In cold blood/ cold-blooded
poner a alguien en evidencia	Call someone's bluff
hacer de tripas corazón	Bite the bullet
un cambio de opinión/ parecer/ actitud	A change of heart

Бир вақтнинг ўзида иккита хорижий тилни ўқитишда мавжуд бўлган интерференция она тили ёки биринчи чет тили лингвистик ҳодисалари таъсирида ўрганилаётган тилнинг меъёрларининг бузилишида намоён бўлиши мумкин. Тил тизимлари ўртасидаги фарқлар қанчалик кўп бўлса, интерференция ҳам шунчалик кўпроқ кузатилади (1.4-жадвалга қаранг).

1.4-жадвал

Ўзбек тили	Биринчи чет тили испан тили	Инглиз тили (иккинчи тил сифатида)
Осмону фалак (нархга нисбатан)	Un brazo y una pierna, muy caros	An arm and a leg
Оғзидаги ошни олдирадиган	Todos los pulgares	All thumbs

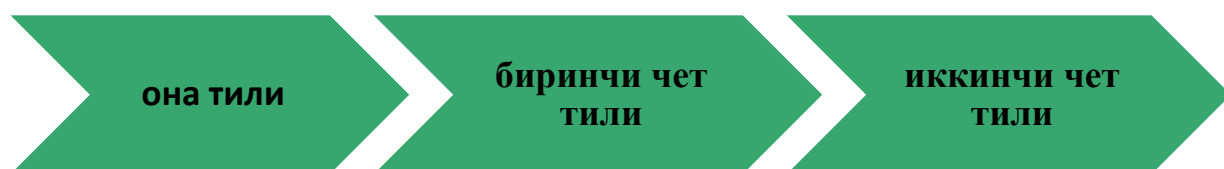
Кўзимнинг оқу-қораси	Apple de mi ojo, una persona adorada	Apple of my eye
Ишлар беш бўлсин!	Romper una pierna	Break a leg!
Чумчуқ пир этса юраги шир этадиган	Pies fríos ansiosos	Cold feet
Тирик жон	Carne y sangre	Flesh and blood
Ёнида турмоқ, қўлни қўлга бермоқ	Echa una mano o presta una mano	Give a hand or lend a hand
Тепа сочи тикка бўлмоқ	Haz que mi sangre hierva muy enojado	Make smb blood boil

Интерференция ҳодисаси фонетика, сўз бойлиги, грамматика – тил кўникмаларини ўқитиш жараёнида, нутқ кўникмаларини ўқитиш жараёнида эса тинглаш, ўқиш, ёзиш, сўзлашда кузатилади. Бундан ташқари, аралашув кўпинча ижтимоий маданият маданий даражасида ўзини тилидаги мамлакат маданиятининг ўзига хос хусусиятларини етарли даражада билмаслиги туфайли намоён бўлади⁶¹.

Методик ва дидактик тамойилларни чет тилини ўқитиш жараёнининг моҳиятини белгилайдиган асосий қоидалар сифатида қаралади. Иккинчи чет тилини ўқитиш тамойили (1.5-расмга қаранг).

ёки:

1.5-расм. Иккинчи чет тилини ўқитиш соҳасида методик ва дидактик тамойиллар

⁶¹Ягубова А.С. Обучение английскому языку как второму иностранному. Современные исследования социальных проблем. 2017, Том 8, № 7.– С. 319 – 329.

Иккинчи чет тилини ўрганишда И.Л. Бимнинг “вақтни тежаш ва ўқув жараёнини жадаллаштириш”⁶² тамойили ҳам катта аҳамиятга эга. Ўқитишнинг дастлабки босқичини ва умуман, бутун ўқув жараёнини жадаллаштириш унинг муваффақияти ва самарадорлигининг муҳим шартидир.

Шуни таъкидлаш керакки, идиомаларни ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш жараёни иккинчи чет тилини ўқитиш биринчи тилни ўқитишдан сезиларли фарқ қилиши билан мураккаблашади. Шунинг учун, инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда биринчи чет тили билан таққослаган ҳолда уларнинг юқорида хусусиятларини ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ.

I боб бўйича хулосалар

Хорижий тилларни ўқитишда компетенцияга асосланган ёндашув, талабаларнинг қобилиятлари ва шаклланган компетенцияларини турли шароитларда қўллашга тайёр бўлишни ривожлантиришни назарда тутати.

1. Филолог-талабаларни иккинчи чет тилига ўқитишда талабаларда мотивация, эҳтиёж ва қизиқишни ошириш билан бирга талабаларда чет тилида жамоавий мулоқот фаолиятида ҳамкорлик тажрибасини орттириш муҳим жиҳат ҳисобланади.

2. Иккинчи чет тилини ўқитишнинг яхлит жараёнида лисоний компетенцияни шакллантиришга имкон берадиган тизимга йўналтирилган услубий модели ҳамда дастурий ва услубий таъминоти ишлаб чиқилса ва амалиётда қўлланилгандагина филолог-талабаларнинг лингвистик компетенциясини муваффақиятли шакллантириш мумкин бўлади, деб ҳисоблаймиз.

3. Филолог талабаларни иккинчи чет тилига ўқитишга ажратилган соатлар тежамкорлик ва коммуникатив фаолиятнинг барча турлари бўйича комплекс ўқитиш тамойилларидан фойдаланишга ёрдам беради. Лекин,

---

⁶²Бим И.Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского). – Тверь, Титул, 2011. – С. 122.

иккинчи чет тилига ажратилган соатлар ҳажмини ошириш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

4. Инглиз тилини иккинчи хорижий тил сифатида ўқитишда фақат уч тилли таълим элементлари ҳақида гапириш мумкин, деган тўхтамга келдик.

5. Филолог-талабаларни иккинчи чет тилига ўқитиш жараёнида лингвистик компетенцияни шакллантиришнинг энг муҳим томонларини моделлаштириш имконини беради ва чет тили ўқитувчисининг асосий функцияларининг бажарилишини таъминловчи профессионал жиҳатдан муҳим малакаларини янада муваффақиятли эгаллашга хизмат қилади.

6. Инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида лингводидактик жиҳатдан тадқиқ қилишга қаратилган илмий ишлар ҳар қанча кўп бўлмасин, идиомаларни ўқитиш муаммоси етарлича ўрганилган, деб бўлмайди. Ушбу тадқиқотнинг асосий мақсади инглиз тили идиомаларини лингвистик хусусиятларига асосланган тарзда ўрганишдан иборат.

7. Филолог-талабаларга идиомаларни тушуниш ва улардан фойдаланишга ўргатиш методикасининг етарли даражада ишлаб чиқилмаганлиги, шунингдек, талабаларнинг сўз бойлигини идиомалар билан бойитиш масалаларига бағишланган методик тадқиқотларнинг нисбатан камлиги идиомаларни ўқитиш методларини ишлаб чиқиш зарурлигини тақозо этади.

8. Инглиз тилини ўрганишда энг муҳим жиҳатлардан бири бу инглиз идиомаларини ўрганишдан иборат экан, ҳар қандай тилда шундай идиомалар мавжудлигини, улар таркибидаги айрим алоҳида сўзлар асл маъносини йўқотишини ҳисобга олиш керак. Ҳар бир инсон ўз ғоялари ва фикрларини ифодали баён этишга интилади ва буни дунёнинг ҳар бир тилида мавжуд бўлган идиомаларсиз амалга ошириш мумкин эмас. Улар нутқни кучайтиради ва жамиятнинг маданий меъёрларини яхшироқ тушунишга ёрдам беради.

II БОБ. ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ИДИОМАЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЛИНГВОДИДАКТИК ТАМОЙИЛЛАРИ (ИККИНЧИ ЧЕТ ТИЛИ МИСОЛИДА)

2.1. Инглиз тилини идиомаларини ўқитишнинг лингводидактик асослари

Ватанимизнинг ҳар томонлама сиёсий ва иқтисодий, маънавий-маърифий равнақида чет тилларни мукаммал билиш устувор вазифалардан биридир.

Биз, инглиз тили идиомаларини ўқитишда лингвистик компетентцияни шакллантиришнинг асосий босқичларига тўхталмоқчимиз. Улар қуйидагилардан: инглиз тили идиомаларини лингвистик табиати ҳақида билим ва қўникмага эга бўлиш; инглиз тилида идиоматик маънони аниқлаш қўникмасини шакллантириш; миллий маънони англаторувчи матнда идиомаларнинг лексик хусусиятларини аниқлаш; идиомалани классификацияларга ажрата олиш; идиомларни ўзлаштириш ва улардан ижодий нутқий фаолиятда фойдалана билиш кабилардан иборат.

Шундан келиб чиқиб, В.М. Шаклеин томонидан кўрсатилган лингводидактиканинг қуйидаги функцияларига таянишимиз мумкин:

1. Тилни ўрганишнинг диахрон жиҳати тилни синхрон тарзда ўқув мақсадларида ўрганишга хизмат қилиш билан аҳамиятли. Маълумки, диахрония синхрония функцияси ҳисобланади.

2. Дарслик микротилида хусусий жиҳатларнинг умумий бирликка боғлиқлиги қонуни шунга асосланадики, тилда хусусий жиҳатлар фақат яхлит бирлик тузилмасидагина ёрқин намоён бўлади. Бунда унинг контексти тилнинг хусусий ҳодисалари, уларнинг ўзига хосликлари ва функцияларини тушунишга таъсир кўрсатади ва аксинча.

3. Тил шакли тил мазмунининг функцияси ҳисобланади. Одатда ўқув жараёнидаги муваффақият мазмуннинг лисоний шаклга мослигига тўғри пропорционал бўлади⁶³.

Методист олим В.М. Шаклеин лингводидактиканинг назарий асосини унинг қуйидаги хусусиятларини кўрсатиб ўтади:

1. Умумий объекти тилдан иборат бўлган турдош фанларнинг хусусиятларидан фарқланадиган ўзига хос жиҳати.

2. Ўз тарихи: лингводидактика бир томондан тилларни ўқитиш услубиятидан, иккинчи томондан умумий лингвистикадан ажралиб чиққан.

3. Хорижий тилни ўқув мақсадларида ўрганишнинг назарий асоси – ҳаракатни аниқлашдан, лингводидактиканинг методологик тамойилларида ўрганиш назариясининг умумий тамойилларини белгилашдан иборат.

4. Лингводидактиканинг методологик хусусий-илмий негизи унга хос ўрганиш тамойиллари тизимидан иборат бўлиб, улар унинг етакчи назарияси – лисоний ҳодисаларнинг дидактик аҳамияти назариясининг билим орттиришга оид тамойилларида акс этади⁶⁴.

Инглиз тили идиомаларини ўқитиш борасида Л. Букингемнинг фикрини ўринли деб ҳисоблаймиз: “Идиомалар чет тилини эгаллашда катта тўсиқ сифатида тан олинган; кўпинча уларнинг табиатидаги “ўзбошимчалик”, ўзига хос хусусиятлари уларни тушунишни қийинлаштиради ва таржима қилишда қийинчиликларни келтириб чиқаради”⁶⁵. Шунингдек, идиомаларни ўрганиш талабаларнинг маданий онгини ривожлантиради, бу эса уларнинг мулоқотда идиомалардан тўғри ва ўринли фойдаланишга ёрдам беради.

“Идиоматик идиомаларни ишлатганда, одамлар ўзларининг она тилларида идиоматик тарзда сўзлашаётганларини англамайдилар”⁶⁶. Бунга

---

⁶³Шаклеин В.М. Русская лингводидактика: история и современность. –Москва, 2008. – С. 50-52.

⁶⁴Шаклеин В.М. Русская лингводидактика: история и современность. –Москва, 2008. – С. 50-52.

⁶⁵Bukingham, L. (2006). A multilingual didactic approach to idioms using a conceptual framework. *Language Design. Journal of Theoretical and Experimental Linguistics*, 8: 35-45 (elies.rediris.es/Language_Design/LD8/2-Louisa-multilingual-LD8.pdf)Cicoure, Aaron V.(2006).

⁶⁶Гутнова З.К. Методика обучения идиоматичной диалогической речи на продвинутых этапах обучения английскому языку в лингвистическом вузе. Дисс. ... канд. пед. наук. –М., 2000. – С.24.

асос қилиб, Ч.Филморнинг қуйидаги фикрини келтириш мумкин: “Идиоматик бирликларнинг тушуниш учун тил ҳақидаги барча нарсаларни билиш керак”⁶⁷.

Замонавий тилшуносликда идиома тушунчаси реал эшитилаётган нутқини идиоматик таҳлил қилиш ўта долзарб муаммолардан ҳисобланади. Баъзи тилшунос олимлар фразеологияни ягона таърифи келтирилмаган деган қарашни илгари суришади. Озми-кўпми анъанавий равишда *идиома* деганда, яхлит маъноли, яъни улардаги компонентларнинг маъноси билан изоҳланмайдиган, қотиб қолган ёки барқарор нутқ оборотлари тушунилади ⁶⁸.

Идиомаларга лингвистик адабиётларда кўплаб тасниф берилган. Айнан тилшунослар томонидан берилган таснифлар идиомаларни хорижий тил сифатида ўқитишда ўз роли ва ўрнига эга.

Идиома (грекча *idios* –“ ўз”, “ўзига хос”) – идиома (нутқ обороти)ни билдирувчи лингвистик атама бўлиб, у яхлит тарзда қўлланилади, ва ўзини кейинги парчаланишига ҳамда ўз ичидаги компонентларнинг жойларини қайта ўзгартирилишига йўл қўймайди⁶⁹. Идиомалар ҳақида олимлар ва тадқиқотчилар турли хил фикрни илгари сурганлар: (2.1. жадвалга қаранг)

1.1. -жадвал.

Идиомага берилган таърифлар жадвали

№	Тадқиқотчилар	Идиомага берилган таърифлар
1.	Н.В.Чигина	Семантик жиҳатдан бўлинмайдиган оборот, унинг мазмун ва маъноси идиоманинг таркибий қисмлари маънолари йиғиндисидан мутлақо чиқариб бўлмайди, уларнинг семантик мустақиллиги бутунлай йўқолган. Улар нутқий мулоқотнинг ажралмас қисмидир, булар тилда қотиб қолган ва ўзгармаган идиомалар бўлиб, нутқни сезиларли даражада бойитиб, уни ранг-баранг даржада ифодали қилади.

⁶⁷Filmore, Ch. J., Kay P., O'Connor M. C. Regularity and idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of Let Alone. - Language, 1988. - vol.64, N 3. – P. 501-538/

⁶⁸Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. 230 с.; Аничков И.Е. Идиоматика и семантика (Заметки, представленные А. Мейе, 1927) //Вопросы языкознания. 1992. № 5. С. 140–150.; Луконина Е.К. Идиоматическая фразеология в языке и речи (на материале современного английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1986. - 25 с.

⁶⁹https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_literature/2008

2.	А.Хожиев	Идиома (<i>юн. ўзига хос ифода, идиома</i>) – <i>айн.</i> Фразеологик чатишма.Идиоматика. 1.Бирор тнлинг идиомалари мажмуи. 2. Тилшуносликнинг идиомаларни ўрганувчи бўлими; идиомашунослик.
3.	Ш.Рахимова	Идиома – бу яхлит семантик тузилмадир. Бундай тузилмада ссмантика бош ролни ўйнайди. Лекин унинг семантикаси шу идиомани ташкил этувчи сўзларнинг маъносига боғлиқ эмас. Идиома кўринишида бирлашгансўзлар, аксарият ҳолларда асл маъносини йўқотади.
4.	А.Ф Артемова	Идиомлар бир маданият томонидан бирлаштирилган халқнинг турмуш тарзи, тарихи ва урф-одатларини аниқ акс эттиради ва асосан норасмий нутқда ишлатилади.
5.	И.В. Арнольд	Барқарор, бўлинмайдиган экспрессив ва эмоционал жиҳатдан бўёқдорликка эга идиомалардир.
6.	А.Ф. Юлдашев	<i>Идиома</i> – маъноси таркибий қисмлари маъноси асосида белгиланмайдиган, нутққача яхлитликка эга бўлган ўзига хос кўчма маъноли барқарор тил бирлиги, идиоматиклик тил бирлигининг кўчма маъно касб этиш жараёнидир.
7.	В.М.Огольцев	Идиомалилик фразеологик бирликларнинг умумий маъноси, ундаги компонентлар маъносининг йиғиндисидан келиб чиқмайди.
8.	Ш.Раҳматуллаев	Маъноси таркибидаги луғавий бирликларнинг асл маъносига боғлиқ бўлмаган, яхлит ҳолда бир кўчма маъно берувчи сўз ёки сўзлар боғланмаси идиомалардир.
9.	Б.М. Жўраева	Идиома тузилишига кўра сўздан ҳам, сўз бирикмасидан ҳам, гапдан ҳам иборат бўлиши мумкин. Маъноси таркибидаги луғавий бирликларнинг асл маъносига боғлиқ бўлмаган сўзлар сўз-идиомалардир.

Ш. Раҳматуллаев *идиома сўзи фразеологик чатишма* атамасининг эквиваленти сифатида ишлатилишини таъкидлайди⁷⁰.

А.Н. Баранов, Д.О. Добровольскийлар: “Идиоманинг кенг тарқалган талқини учта асосий хусусиятни ўз ичига олади: компонентларнинг қатъий

⁷⁰ Раҳматуллаев Ш. Фразеологик бирликларнинг асосий маъно турлари. – Тошкент: Фан, 1955. – Б. 26.

тартибда жойдашуви ва идиоматиклиги; идиоматиклик, биринчидан, уларнинг маъносини қайта англатиши билан, иккинчидан, шафоф эмаслиги ҳамда компонентларнинг маъноларидан идиоманинг маъносини чиқариб бўлмаслиги билан тавсифланади”⁷¹ деб ҳисоблашади.

Тилшунос олим А.Ғ. Юлдашев идиоматиклик тил бирлигининг кўчма маъно касб этиш жараёни сифатида қараб, инглиз тилида *an idiomatic expression* сўз бирикмаси ўзбек тилида *идиоматик ифода* маъносини англатишини таъкидлайди. Бунда ифода планининг хусусияти ҳақида сўз боради⁷².

Н.В. Аржанцева фразеологик чатишмалар ҳам идиома деб атайди. Фразеология – (идиома) бу маъноси унинг таркибидаги компонентлар маъноларидан чиқарилмайдиган барқарор бирикма⁷³. Лексик идиомаларнинг муҳим хусусияти сифатида улардаги бир ёки бир нечта таркибий компонентларининг қайта англатишини тақозо этувчи этимологик ва денотатив маъноларнинг зиддияти⁷⁴ деб эътироф этиш керак⁷⁵.

Фразеологик чатишмалар ҳам идиомалар деб аталади⁷⁶. Фразеологизм – (идиома) – бу, мазмуни унинг таркибий қисмларига киритилган маънолардан чиқариб бўлмайдиган⁷⁷ барқарор таркибий идиома. Фразеология – (греч. *Phrases* – выражение + *logos* – учение) таркибига кўра мураккаб бўлган барқарорлик хусусиятига эга тил бирликлари ҳақидаги фан⁷⁸.

⁷¹Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Внутренняя форма идиом и проблема толкования // Известия АН РФ. Серия литературы и языка. Т.57. №1. 1998. – С. 36-44.

⁷²Юлдашев А.Ғ.Идиоматик кўшма сўзларнинг лингвокогнитив аспекти (инглиз ва ўзбек тиллари мисолида). Филол. Фан. бўйича фал.доктори (PhD) дисс.автореф. – Тошкент, 2017. – Б.11.

⁷³Аржанцева Н.В. Сложные слова со вторым компонентом-отглагольным существительным в немецком и английском языках и их соответствия в русском языке. Диссертация ... кандидата филологических наук. Казань, 2004.; Карабахцян Э.К., Ефименко М.И. Единицы международного фразеологического фонда в контексте межкультурной коммуникации. Молодой ученый. 2012; № 2. – С.182 - 184.

⁷⁴Аарабахцян Э.К., Ефименко М.И. Единицы международного фразеологического фонда в контексте межкультурной коммуникации. Молодой ученый. 2012; № 2. 182 - 184.

⁷⁵Хосаинова О.С. Омельченко М.С. Семантические особенности лексических идиом в немецком языке. ISSN 1991-5497. МИР НАУКИ, КУЛЬТУРЫ, ОБРАЗОВАНИЯ. № 2 (81) 2020. – С.491-493.

⁷⁶Мацухова А.Б. Идиома как фразеологическая единица английского языка // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2016. №5-3. – С. 63-66.

⁷⁷<https://ru.wikipedia.org/wiki/>

⁷⁸Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. – М.: Академия, 2006. – 477 с.

А.В. Кунин эса яхлит маъно бу ёпиқ фразеологик бирликлар маъноси компонентларининг тўлиқ бошқа маънога эга бўлган ҳолда ишлатилишидир ва у семантик яхлит фразеологик бирликларни идиомалар⁷⁹, деб атайди.

А.Г. Назарян фразеологик бирликларни идиомалар ва унilaterал фразеологизмларга ажратади. Унинг шарҳига кўра идиомалар фразеологик бирликлар компонентларининг икки томонлама, тўлиқ кўчма маънода ишлатилиб, тўлиқ семантик қайта маъно олиши натижасида пайдо бўлади. Тилда мавжуд бўлган идиомаларнинг ҳаётга узвий боғлиқлиги, халқнинг маиший анъаналари асосида пайдо бўлган бир қатор идиомаларда намоён бўлади⁸⁰.

Тилшунослар инглиз тилида минглаб идиомали идиомалар борлигини аниқлаганлар. “Idioms have been studied for a long time, but not everything has been studied in the English idiomatic system. Idioms are an integral part of speech communication, it is a phrase frozen and unchanged in the language, significantly enriching speech, making it more colourful”⁸¹.

Инглиз тилини ўрганишда энг муҳим жиҳатлардан бири бу инглиз идиомаларини ўрганишдан иборат экан, ҳар қандай тилда шундай идиомалар мавжудлигини, улар таркибидаги айрим алоҳида сўзлар асл маъносини йўқотишини ҳисобга олиш керак. Ҳар бир инсон ўз ғоялари ва фикрларини ифодали ифода этишга интилади ва буни дунёнинг ҳар бир тилида мавжуд бўлган идиомаларсиз амалга ошириш мумкин эмас. Улар нутқни кучайтиради ва жамиятнинг маданий меъёрларини яхшироқ тушунишга ёрдам беради.

Идиомалар – фонема, морфема, сўзга нисбатан мураккаброқ лексик-грамматик ва айниқса семантик тузилишга эга омиллари идиомаларни шаклланиши ва ривожланишида муҳим роль ўйнайди, уларнинг миллий хусусиятларини белгилайди.

---

⁷⁹Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. – М., 1972. – С.101.

⁸⁰ Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка. – М., 1987, – С.33-39.

⁸¹Турсунова К.А. I dioms with a *floral* component and difficulties of their translation. Ўзбекистонда хорижий тиллар” илмий-методик электрон журнал journal.fledu.uz. №2/2019

Тилшуносликка оид тадқиқотларда *идиома* термини маъносининг хажмига кўра ўзгариб туриши кузатилади. Жумладан, В.В.Виноградов⁸² уни фақат фразеологик чатишмаларга нисбатан қўллаган; А.В.Кунин⁸³ унибарча фразеологик birlikларга нисбатан ишлатган; қатор тилшунослар идиома таркибига фақат фразеологизмларнигина эмас, балки маъноси сўзма сўз чиқарилмайдиган барча барқарор бирикмаларни ҳам киритишган; И.Е.Аничков⁸⁴ идиомалар жумласига барча турдаги, яъни ҳам барқарор, ҳам ўзгарувчан сўз бирикмаларини киритган.

Кристина Стив (Christina Stead), “идиома” деганда, нейтрал дискурсга эмоционал ва экспресив маъно берадиган устивор хусусиятларни тушунади⁸⁵.

Тиллараро миқёсдаги идиоматикликни ўрганиб чиқиб, у бу ҳар хил тилларнинг лисоний birlikлари таркибларини таққослаш орқали аниқланган ўзига хос хусусият эканлигига ишора қилади⁸⁶. Унинг сўзларига кўра, “... идиоматика умумий таркибий ва функционал хусусиятлари билан ажралиб турадиган ва шунинг учун ягона лингвистик фан соҳаси доирасида ўрганилиши мумкин бўлган тил birlikлари фондининг алоҳида соҳасини ташкил қилади. Торайган, кенгайган ва ўзгарган маъноли фразеологизмлар эса семантик яхлитлик ва барқарорлик каби идиомаларга хос иккала категориал белгиларига эга⁸⁷. Метафорик ва метонимик кўчимга эга бўлган

---

⁸²Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Избр. труды. Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977. – С. 118-139.

⁸³Кунин А.В. Предисловие. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: Русский язык, 1984. – С. 7-14.

⁸⁴Аничков И.Е. Идиоматика и семантика // Вопросы языкознания. 1992. № 5. – С. 140-150.

⁸⁵Stead Cr.A Web of Friendship: Selected Letters (1928-1973). Sydney: Angus & Robertson, 1992. – С. 51.

⁸⁶Ерохина, Н.В. Структура и функции идиом: на материале субстантивных устойчивых словосочетаний и сложных существительных английского языка. Автор.дисс...кан.пед.наук. – Москва, 1999.

⁸⁷Ерохина, Н.В. Структура и функции идиом: на материале субстантивных устойчивых словосочетаний и сложных существительных английского языка. Автор.дисс...кан.пед.наук.... – Москва, 1999.

фразеологизмлар ҳам семантик яхлитлик, ҳам барқарорлик каби категориал хусусиятларга эгадирлар”⁸⁸.

Идиомалар – бу фразеологик бирликлар, улар семантик жиҳатдан бўлинмас, уларнинг мазмуни синхрон тарзда компонентларнинг мотивлаштирилмаган маънолари билан ифодаланади. Фақат айрим идиомаларда компонентларнинг семантик ажратилишларнинг заиф аломатлари намоён бўлади⁸⁹.

Бизнингча, идиома бу лисоний бирликлар бирикмасидир, унинг маъноси унинг таркибий элементлари маъносига тўғри келмайди. Бу номувофиклик яхлит идиома таркибидаги элементлар маъносининг ўзгаришига боғлиқ бўлиши мумкин.

Илмий адабиётларда идиома тушунчаси энг юқори даражадаги мунтазамсизликка эга бўлган фразеологик бирликлар тушунилади⁹⁰. Мунтазамсизлик тушунчаси шуни англатадики, фраземалар (ёки фразеологик бирликлар) тилнинг маҳсулдор семантик ёки синтактик қоидаларига мувофик ясалмайди⁹¹. Шу сабабли фойдаланувчи учун уларни бир бутун ҳолда ёдлаш, бундай бирликларни шакллантириш учун баъзан ноёб қоидаларни хотирада сақлашдан кўра осонроқдир.

Лисоний тадқиқотларни олиб боришда кўпинча тилдан унинг ташувчилари маҳаллий контекстуал мақсадларда ва айниқса, шахслараро ўзаро ҳамкорликда қандай тарзда фойдаланишлари ҳисобга олинади. Бунда энг асосий қийинчиликлардан бири идиомалардан тўғри фойдаланишда кўзга ташланади.

Инглиз тили идиомалари классификацияси. Замонавий инглиз тилини чет тили сифатида ўқитиш методикаси ўқиш жараёнининг

---

⁸⁸Ерохина, Н.В. Структура и функции идиом: На материале субстантивных устойчивых словосочетаний и сложных существительных английского языка. Автор.дисс...кан.пед.наук. – Москва, 1999.

⁸⁹Нгуен Тхань Ха. Отражение национальной культуры во фразеологизмах русского и вьетнамского языков. Дис...канд.филол.наук. – Москва, 2016. – С.22.

⁹⁰Баранов А.Н., Добровольский Д.О.Идиоматичность и идиомы // Вопр. языкознания. 1996. № 5.

⁹¹Молотков А.И. Основы фразеологии русского языка. –Л., 1977.

самарадорлигини ошириш мақсадида янгича ўқитиш воситалари, шакл ва усулларини қидиришга йўналтирилган.

А.В. Кунин таклиф этган фразеологик бирликлар таснифининг замонавий тизими структуравий-семантик тамойилга асосланган⁹². А.И.Смирницкийнинг⁹³ фразеологизмлар таснифи фразеологик бирликлар ва идиомаларни ўз ичига олади. Фразеологик бирликлар –бу стилистик жиҳатдан метафоралик хусусиятидан маҳрум этилган ёки уни йўқотган нейтрал оборотлар. Идиомалар маънонинг кўчиши, яъни метафорага асосланган. Ёрқин стилистик бўёқдорлик, оддий нейтрал (бетараф) услубдан чекиниш уларга хос белгилардандир.

Уларнинг келиб чиқиш манбасига ҳамда уларга тегишли бўлган инсон фаолияти соҳасига, табиатига, табиат ҳодисаларига қараб таснифланади. Фразеологик бирликларни тематик тамойил асосида таснифлаш фразеологик бирликларнинг фақат келиб чиқиши ва маъносини ҳисобга олган ҳолда, уларнинг лингвистик хусусиятларига ҳеч қандай аҳамият бермайди, балки лисоний дунё манзарасида уларни маълум бир мавзу соҳасини акс эттириш нуқтаи назаридан кўриб чиқишга имкон беради. Отли идиомалар энг мураккаб ва қизиқарли тематик гуруҳдир.

Идиомларни ўрганиш ва таҳлил қилишда тематик ёндашув барчага маълум ва тадқиқотчилар томонидан кенг фойдаланиб келинган.⁹⁴ Идиома ушбу тилда сўзлашувчи халқ тарихи, маданияти, анъаналари ва адабиёти билан чамбарчас боғлиқдир. Бундай боғлиқлик атоқли отларни ўз ичига олган фразеологик бирликларда аниқ кузатилади. Инглиз тилидаги идиомаларни тематик жиҳатдан таснифлаш жуда кенг тарқалган.

---

⁹²Кунин А.В. Курс фразеологии английского языка. Уч. пос. для ин-тов и фак. иностр. яз. 3-е изд. / А.В. – Кунин. Дубна: Феникс+, 2005.- 488 с.

⁹³Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. –М.: Московский Государственный Университет, 1998. - 260 с.

⁹⁴Шитова Л.Ф. Словарь именных идиом.– СПб.: Антология, 2013. 192 с.; Шитова Л.Ф. Словарь цифровых идиом. СПб.: Антология, 2013. - 160 с.; Шитова Л.Ф. Два сапога пара: Словарь парных идиом.–СПб.: Антология, 2014. - 160 с.; Шитова Л.Ф. Ехать в Тулу со своим самоваром: 350 географических идиом и не только. –СПб.: Антология, 2012. - 96 с.; Шитова Л.Ф. Абракадабра: Иностранные идиомы в английском языке. –СПб.: Антология, 2014. - 128 с.

Отли (субстантив) идиомлар. Улар одатда шахс, предмет, ҳодисани англатади. Субстантив идиомаларнинг энг кўп учрайдиган таркибли тури - бу «сифат + от» бирикмаси, предлог билан боғланган иккита отнинг бирикмаси⁹⁵ ҳисобланади. Масалан: *a cold day in July* – қизил қор ёққанда; *all wet* – мутлақо нотўғри; *old hat* – эскича, эскирган; *all talk and no trousers* – аравани қуруқ олиб қочадиган; *tickled pink* – жуда хурсанд, мамнун; *golden opportunity* – жуда яхши имконият; *black sheep* – оилани уятга қўядиган; *chin music* – маъносиз суҳбат; *a bad egg* – ўзини ёмон тутадиган; виждонсиз ва ҳ.к.⁹⁶

Феълли идиомалар. Улар объект ёки объект-ҳолат муносабатларини ифодалайди. Улар турли тузилишга эга бўлиши мумкин, феълнинг от билан бирикмаси, шунингдек феъл, ёрдамчи олмош ва от билан бирикиб келадиган турлари энг содда шаклларида ҳисобланади. Масалан: *to see red*–жуда жаҳли чиққан; *to feel blue*– жуда ҳафа; *ring a bell*–таниш туюлмоқ; *sing a different tune*– фикрини ўзгартирмоқ; *blow your own trumpet*–мақтанмоқ; *throw in the towel*– тўхтатмоқ, енгилмоқ; *go off the deep end* – қутилмаганда жаҳли чиқмоқ; *slow on the uptake*–секин тушунмоқ, англамоқ; *split hairs* – икир-чикиригача баҳслашмоқ, ташвиш қилмоқ.

Шахс, предмет, ҳодиса хусусиятлари, белгиларини ифодаловчи атрибутив идиомалар: Масалан: *Blue blood* – зоти тоза, қони тоза, олий ирқли⁹⁷; *big cheese* – ташкилот, компаниядаги муҳим шахс; *coach potato* – ялқов одам; *all eyes and ears* – жуда эътиборли; *heavy hitter* – кучли, бошқаларга таъсир эта оладиган шахс.⁹⁸

Ҳаракатнинг хусусиятлари, сифатлари, белгиларини ифодаловчи равишли идиомалар: Масалан: *hardly exchange more than some number of words*

---

⁹⁵Решке Н.А. Структурная классификация фразеологизмов интеллектуальной деятельности современного английского языка / Н.А.Решке // III Международные Бодуэновские чтения: И.А.Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23-25 мая 2006 г.): труды и материалы: в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К.Р.Галиуллина, Г.А.Николаева.– Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006.– Т.2.– С.230-232

⁹⁶Richard A. Spears. McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal verbs. – New York.

⁹⁷Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / Кунин А.В. — 3-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 2001.

⁹⁸Richard A. Spears. McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal verbs. – New York.

with someone – бирор киши билан чиқишмаслик; *financially embarrassed* – моддий жиҳатдан қийналиб қолган; *Absolutely not!* – Мутлақо йўқ! (кучли рад этишда ишлатилади); *culturally advantaged* – бой; *silly as a goose* – жуда ахмоқона⁹⁹.

Сўзловчининг айтаётган гапига нисбатан турлича муносабатни ифодаловчи *модал(ли)* идиомалар: Масалан: *All things must pass* – ҳамма нарсанинг ўз якуни бўлади; *couldn't be happier* – жуда бахтли; *have to be moving along* – кетиш вақти бўлди¹⁰⁰.

Ундов сўзли идиомалар: ундов сўзлар каби бундай фразеологизмлар қисмларга бўлинмаган гаплар кўринишида намоён бўлади ва хоҳиш-истак, ҳис-туйғуларни ифодалашга хизмат қилади: *Bag your face!* – Жим бўл ва чиқиб кет!; *Bag that!* – Буни унут! *Break it up!* – Баҳслашишни бас қилинг!; *Come and get it!* – Тушлик тайёр. Келинг овқатланамиз!¹⁰¹:

Гапнинг алоҳида қисмлари ёки бутун гапларни, боғланган матннинг қисмларини *боғловчи* идиома: *as soon as* – вақтда, биланоқ; *as well as* – шунингдек; *as long as* – агар; сабабли, чунки.

Қиёсловчи идиомалар (*similes* – *as...as.../ like...*) асосан кишиларнинг ташқи қиёфаси, характери, кайфияти, хатти-ҳаракатлари ва ҳ.к.ни тавсифлаш учун ишлатилади. Лекин уларнинг кўпчилиги нарса, предмет ва жойларга нисбатан ҳам қўлланади: *as hungry as a wolf; as sly as a fox; as strong as an ox; as quiet as a mouse; as fat as a pig; as free as a bird; as wise as an owl; as proud as a peacock; as slow as a snail; as brave as a lion; as fast as a hare; as gentle as a lamb; as ugly as a toad; as blind as a bat.*¹⁰²

Биномли (икки атовчили) (*Binomials*) идиомалар: Масалан: *more or less* – кўпроқ ёки озроқ; *sick and tired* – жаҳли чиққан, эзилган; *in black and white* – имкони борича аниқ; *pros and cons* – яхши ва ёмон томонлари; *short and sweet*

---

⁹⁹Онлайн словарь АБВУД Lingvo. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://lingvo.abbyyonline.com/ru>

¹⁰⁰Richard A. Spears. McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal verbs. – New York.

¹⁰¹Классификация идиом. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://grammar.ru/>

¹⁰²Richard A. Spears. McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal verbs. – New York. 2011.

- қисқа; *odds and ends* – ҳар хил нарсалар; *back and forth* – орқа олдиға қарамай; *by and large* - доимо, одатда; *wear and tear* – охиригача, ишдан чиққунча; *safe and sound* – хавфсиз; соғлом; *sooner or later* – охир оқибат; (someone's) *ups and downs* – (инсоннинг) ҳаётдаги паст-баландлиги, қийинчиликлари.

Инсонларни тавсифловчи идиомалар (Idioms describing people): Масалан: *pain in the neck* – жahlдор одам; *a people person* – киришимли одам; *party animal* – зиёфатларни яхши кўрадиган одам; *cheap skate* – зикна, хасис; *happy camper* – доимо хушчақчақ (кераксиз пайтда ҳам); *nerd* – илм-фан ва техника жинниси; *early bird* – хўроз қичқирмасдан турадиган; *down-to-earth* – реалист, борини қабул қиладиган; *golden boy* – доим ғолиб бўладиган; *slave driver* – қаттиқ кўл шахс.¹⁰³

Ҳис-туйғу ва кайфиятни тавсифловчи (идиома) идиомалар (Idioms describing feelings or mood):

а) **Positive feelings:** *to blow one's mind* – кимнидир хайратга, ҳаяжонга солмоқ; *grin from ear to ear* – бахтли ва мамнун кўринмоқ; *hit the spot* – тўлиқ қониқиш ҳосил қилиш (ичимлик ва таомга нисбатан); *a breeze* – жуда осон; *has paid off* – муваффақиятга эришмоқ; *raise one's game* – ўз иш фаолиятини яхшиламоқ.

б) **Negative feelings:** *lose one's temper* – жуда жаҳли чиқмоқ; жуда ҳафа бўлмоқ; *break one's heart* – кимнидир ҳафа қилмоқ; *be on edge* – жуда асабийлашмоқ; *to feel down in the dump* – ҳафа ёки тушкун ҳис қилмоқ; *to make someone's blood boil* – кимнидир жуда жаҳлини чиқармоқ.

Атоқли отларни ўз ичига олган кўплаб идиомалар мавжуд. Бошқа идиомалар сингари, улар одамларнинг кундалик ҳаётидан, фольклор, наср ва шеърят, афсоналар, эртақлар, масаллар, кўшиқлар, сленг ва бошқа манбалардан олинган¹⁰⁴: Тана қисмлари билан боғлиқ бўлган қизиқарли идиомалар гуруҳи, “**body idioms**” – “тана идиомалари” деб номланган: *all ears*

¹⁰³Richard A. Spears. McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal verbs. – New York. 2011.

¹⁰⁴Идиомы в современном английском языке. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://usefulenglish.ru>

– диққат билан эшитиш; *lend an ear* – тингламоқ; *keep an eye on* – кузатиб юрмоқ; *cold shoulder* – эътибор қаратмаслик; *old hand* – тажрибали шахс; *sweet tooth* – ширинликни яхши кўрадиган; *itchy foot* – саёхатни яхши кўрадиган; *pull one's leg* – ҳазиллашмоқ; *cost an arm and a leg* – жуда қиммат.¹⁰⁵

Рангларга оид идиомалар: *golden opportunity* – яхши имконият; *red tape* – расмий, буйрокрatik топшириқ; *have the blues* – ҳафа ва тушкун; *green with envy* – рашкчи бўлмоқ; *black sheep* – жамоани уятга қўймоқ; *gray area* – ноаниқ нарса; *black and blue* – айниган ва чириган; *tickled pink* – жуда мамнун; *white lie* – кўнгилни оғритмаслик учун ишлатиладиган ёлғон.

Ҳайвонлар иштирокидаги идиомлар: *cat nap* – озгина уйқу (мизғиб олиш); *get someone's goat* – бировни жаҳлини чиқармоқ; *like a fish out of water* – ўзини ноқулай ҳис қилмоқ; *hold your horses* – кутмоқ ва сабрқилмоқ; *cash cow* – пул ишлашнинг яхши усули; *get the lion's share* – энг катта фоизга эга бўлмоқ; *loaded for bear* – муаммога тайёр бўлмоқ.

Идиома шаклланишининг умумий қонуниятлари мавжуд эмас. Ҳар қандай идиомаларни пайдо бўлиш жараёни тасодифлар занжири ҳисобланади. Шунинг билан бирга деярли ҳар қандай ҳолатда, бу жараён алоҳида аҳамият касб этади.

Филолог талабаларни инглиз тили идиомаларининг классификацияси ҳақида тушунчага эга бўлишлари мулоқотда фикрни етарли даражада аниқ ва тўғри ифода этишга ёрдам беради. Мулоқот учун турли хил лисоний воситаларни танлашда ижтимоий ва психологик омилларнинг таъсири намоён бўлишига эътибор бериш керак, зеро касбий мулоқот натижаси ҳам кўп жиҳатдан бунга боғлиқ ҳисобланади.

2.2. Инглиз тили идиомаларини ўқитишда давлат таълим стандарти, дастурлар ва дарсликларни таҳлили

Ўқитишнинг изчиллиги ўзга тил коммуникатив компетенциясининг барча таркибий қисмларини шакллантиришда предметлараро алоқасини

---

¹⁰⁵Richard A. Spears. McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal verbs. – New York.2011.

ҳисобга олиш орқали таъминланади. Кетма-кетлик янги ўрганилаётган материал талабалар илгари ўрганган материал асосида бўлишидан иборат.

Талабаларнинг хорижий тилларни билиш ва тайёргарлик даражасини аниқловчи “Узлуксиз таълим тизимининг чет тиллар бўйича давлат таълим стандарти. Чет тиллар бўйича таълимнинг барча босқичлари битирувчиларининг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар”¹⁰⁶ олий ўқув юртларидаги тил факультетлари бакалаврият (иккинчи хорижий тилни ўрганаётган) битирувчиларининг чет тилини билиши “Умумевропа халқаро стандарти даражалари” (“Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment”) бўйича B2 даражасида бўлишини тахмин қилади¹⁰⁷.

Ўзбекистон таълим тизимида Давлат таълим стандартида чет тили бўйича битирувчиларнинг тайёргарлик даражасига талаблар иккинчи хорижий тилни ўрганувчиларнинг лингвистик компетенциясини, хусусан нутқий компетенциясини (тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиш, ёзув) ва лисоний (фонетик, лексик, грамматик) компетенциясини, шакллантириш бўйича тақдим этилган (2.2.-жадвалга қаранг):

2.2.-жадвал.

Умумевропа халқаро стандарти даражаси жадвали

Таълим босқичи	Битирувчилар	Умумевропа халқаро стандарти даражаси	Даража номланиши
Олий таълим	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлмаган факультетлари бакалаврият босқичи битирувчилари. Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлмаган факультетлари магистратура босқичи битирувчилари	B2	Чет тилини ўрганишнинг мустақил мулоқот даражаси

¹⁰⁶ <https://lex.uz/docs/2165717>

¹⁰⁷ <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлган факультетлари бакалаврият босқичи битирувчилари (иккинчи чет тили)		
--	---	--	--

Амалдаги “Узлуксиз таълим тизимининг чет тиллар бўйича давлат таълим стандарти чет тиллар бўйича таълимнинг барча босқичлари битирувчиларининг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар” асосида ўқув ва ишчи дастурлар, шунингдек, филология ва иккинчи хорижий, шу жумладан инглиз тилини ўқитиш бўйича дарсликлар ва ўқув қўлланмалари ишлаб чиқилган.

Ўқув режасига мувофиқ Ўзбекистон олий ўқув юртлари филология факультетларида “Иккинчи хорижий тил” циклига кирган иккинчи чет тили 2019 йилгача 1-4 босқичларда 2 / 8 семестрларда ўрганилган бўлса, ҳозирда 2-4 босқичда 3/6 ўқитилади.

Иккинчи чет тилида филолог-талабаларнинг лингвистик компетенциясини шакллантириш асосан лингвистик билим, кўникма ва малакалар асосида амалга оширилиши мумкин. Биз тадқиқотда таҳлил объектига 2-босқич учун тайёрланган ўқув дастурларини киритишни мақсадга мувофиқ деб билдик.

“Иккинчи хорижий тил” ўқув дастури 5111400 – Хорижий тил ва адабиёти, 5120100 – Филология ва тилларни ўқитиш (роман-герман филологияси), 5120200 – Таржиманинг назария ва амалиёти (роман-герман филологияси) таълим соҳалари учун яратилган ва 1-8-семестрларда ўқитишни кўзда тутди¹⁰⁸.

Ўқув дастурининг мақсади – талабаларга ўрганилаётган иккинчи чет тилини касбий фаолиятда амалий қўллай олиш тамойилларига амал қилган

¹⁰⁸Хажиев С ва Эшонкулова Н. «Иккинчи хорижий тил» ўқув дастури 5111400 – Хорижий тил ва адабиёти, 5120100 – Филология ва тилларни ўқитиш (роман-герман филологияси), 5120200 – Таржиманинг назария ва амалиёти (роман-герман филологияси) таълим соҳалари учун яратилган намунавий дастур

ҳолда интеграллашган ёндашув асосида ўқитиш, ўрганилаётган иккинчи чет тилида раво ва аниқ сўзлашишларини таъминлашдан иборат¹⁰⁹.

Ўқув дастурининг вазифаси – талабаларни нутқ вазиятларидан тўғри ва унумли фойдаланишга ўргатиш, уларнинг фонетик, грамматик, лексик, стилистик ва типологик жиҳатдан тўлақонли нутқ кўникмаларини шакллантириш, тилни дунёда содир бўлаётган сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий воқеликка нисбатан ўрганилаётган чет тилида ўз муносабатларини билдира олиш даражасида ўргатишдан иборат¹¹⁰.

1) Шунини таъкидлаш керакки, ушбу дастурда учта лингвистик омилга алоҳида урғу берилган:

1) Грамматика: грамматикани ўргатишда ўрганилаётган ҳорижий тилнинг морфологик тузилиши, грамматикани ўқитишда дедуктив ва индуктив ёндашув, лингвистик интуиция ва тил ҳодисалари, грамматик машқ ва вазифаларни таҳлил қилиш;

2) Дастурнинг иккинчи лингвистик омили бу фонетика-ҳорижий тил фонетикасини ўқитишда мулоқотнинг муваффақиятли бўлиши учун талаффуз, сўз урғуси, гап урғуси, товуш тизими, интонацияга эътибор бериш ва фонологик вазифаларни таҳлил қилиш, фонетикага оид машқлар, тестлар тузишга ўргатиш;

3) Лексик омил- лексик бирликлар, иборалар, бирикмаларни контекстда, ўрганилаётган тилнинг ривож ва тил доирасидаги асосий экстралингвистик шаклланиш факторлари ҳамда тарихий манбалари, унинг диалектик хилма-хиллиги ҳақида *тасаввурга* эга бўлиши.

Иккинчи чет тилидан ўтказиладиган амалий машғулотларда барча тил кўникмалари – тинглаб тушуниш, ўқиш, ёзиш ва гапириш талабаларга интеграллашган ҳолда ўқитилади. Амалий машғулотларни ташкил этиш, ўтказиш ва талабаларнинг тилни ўзлаштирганликларини баҳолашда тил

---

¹⁰⁹ Хажиев С., Эшонқулова Н. «Иккинчи хорижий тил» ўқув дастури.

¹¹⁰ Хажиев С., Эшонқулова Н. «Иккинчи хорижий тил» ўқув дастури.

эгаллашнинг халқаро эътироф этилган мезонларига амал қилган ҳолда талабаларнинг тинглаб тушуниш, ўқиш, ёзиш, гапириш компетенцияларини В2 даражасида шакллантиришдан иборатдир.

Дарс жараёнида “Getting to know each other”, “The way we live”, “It is the wonderful world”, “The world of work”, “Relationships”, “Life is the great things” ва ҳ.з. деб номланган 8 модуларга ўқитилади.

Ўқув дастурида лингвистик ва услубий курсларнинг мазмунини тақдим этишда умуман олганда хорижий тилни иккинчи чет тили сифатида ўрганадиган филолог талабаларнинг лингвистик компетенциясини ўргатишга кам эътибор берилган (2.3.-жадвалга қаранг):

Лингвистик компетенциянинг модуларда талқини

2.3.-жадвал.

А модулида:	В модулида:
Greetings and introduction to each other	Topic: Countries
Speaking: Everyday things	Everyday things.
Gapped and bubble conversation games	Topic: Meeting people.
Talking about your world	Topic: The world of work.
Pointing male and female nouns.	Speaking: What features of people annoy me? Asking about people.
Speaking: A set of common jobs is presented. Prestigious jobs.	Topic: Leisure activities
The word order of the affirmative sentences and the contracted form weare	Take it easy.
Family and friends	Speaking: Well-known brands of the world.
It's my life. Talking about your life	Speaking: At home on a plane. My house.
The lexical set of sports, food, drinks in the context of like and dislike.	Speaking: A set of common jobs is presented.
Topic: Where I live. Place I live	
Topic: We had a good time! Weekend activities	
Talking about the things you can do on the Internet.	

Topic: Talking about politeness. Thank you very much!	
---	--

Адабий тилни диалектлардан фарқланиши, оғзаки нутқдаги турли услубдаги идиоматик ибора ва сўзлар, жаргон ва идиомаларни қўллаш, ибораларни турли хил коммуникатив вазиятларда ишлата олиш, ҳар хил сўзларнинг турли лаҳжаларда ишлатилишини билиш.

Шундай қилиб, иккинчи чет тили инглиз тилини, ўқитиш бўйича ўқув дастурларини таҳлил қилиш, уларда асосий урғу нутқ шакллантиришни ўқитишга берилганлиги, идиомаларни ўрганиш муаммолари қисман ёритилганлигини аниқлашга имкон берди.

Бундан кўриниб турибдики, ҳозирги вақтгача иккинчи чет тилини ўқитиш методикасида инглиз тили идиомаларини ўрганишига етарлича эътибор берилмаган.

Биз иккинчи хорижий тил сифатида инглиз тили бўйича дарслик ва ўқув қўлланмалари лисоний олий ўқув юртлари учун таҳлил қилдик.

Ўзбекистон Республикаси олий ўқув юртларининг филология факультетлари 2-4 курсларида инглиз тилини иккинчи хорижий тил сифатида ўқитиш қуйидаги асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмаларига мувофиқ амалга оширилади: “New Headway”¹¹¹, “Destination (full set)”¹¹², “Skills Real Listening and Speaking”, “Straight Forward”¹¹³.

Инглиз тилини иккинчи тил сифатида ўқитиш борасидаги дарсликлар ва ўқув қўлланмалар коммуникатив-фаоллиятли ва шахсга йўналтирилган ёндашувлар доирасида филологик олий ўқув юртлари талабалари томонидан чет тилини мукамал эгаллашга ёрдам беради. Уларда коммуникатив, хусусан лингвистик компетенцияни ўқитиш учун ўқув материал чуқурлаштирилган ҳолда тақдим этилган.

¹¹¹John and Liz Soars. “New Headway” (All levels) Oxford universityPress.

¹¹² Malcolm Mann. Destination(full set) Macmillan Education, UK-2013.

¹¹³ Cambridge English Skills Real Listening and Speaking 2 with Answers and Audio CD: Level 1-2.

Лингвистик билимлар асосида олинган кўникма ва малакалар талабаларни тил эгаллашларида ҳамда мулоқотни амалга оширишда муайян ҳаракатларни бажаришга қаратилган бўлиши лозим. Биз томондан ўрганилган проблематика доираси жиҳатидан дарсликлар ва ўқув қўлланмаларни таҳлил қилиш жараёнида, филолог-талабаларнинг лингвистик компетенциясини инглиз тилига ўқитиш билан боғлиқ баъзи масалалар белгилланганлигини аниқладик. Жумладан: New Headway китобини таҳлил қилсак¹¹⁴.(2.4. - жадвалга қаранг):

New Headway китобини таҳлили

2.4.-жадвал.

№	Мавзу номи	Берилган топшириқ	Топшириқ рақами	Бети
1.	Language matters	Write the correct preposition in the verb phrases	6-топшириқ	25- бет
2.	Rights and Wrongs	These sentences all contain separable phrasal verbs. Replace the words in italics with a pronoun	3-топшириқ	56-бет
3.	Rights and Wrongs	In each group of sentences which phrasal verb is literal? Which two are idiomatic mean.	2-топшириқ	56-бет
4.	Best years of your life	Look at the highlighted phrases. They are all verb patterns that take an infinitive.	2-топшириқ	70-бет
5.	Beyond belief!	Look at these examples of phrasal verbs from this unit. Replace them with a verb or phrases.	1-топшириқ	106-бет

Демак, идиома ва иборалар матн орқали эмас балки гапларда берилган. Талабаларнинг вазифалари идиома ва ибораларни мосини тўғри топиш ва

¹¹⁴ John and Liz Soars. “New Headway” (Intermediate. Student’s book) Oxford university Press.

қўллашдан иборат. Фикримизча, лингвистик компетенцияни оғзаки ва ёзма нутқ орқали матнлар асосида шакллантириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Бироқ мазкур топшириқлар орқали лингвистик компетенцияни идиомалар ва иборалар орқали шакллантириш бироз мушкул ҳисобланади.

Destination¹¹⁵B1 даражага мўлжалланган китобда эса матга асосланган ҳолда ибора ва идиомаларни ўрганишга топшириқлар берилган.

Масалан:

№	Мавзу номи	Берилган топшириқ	Топшириқ рақами	Бети
1.	Fun and games	Complete using the correct form of the words and phrases in the box.	A вазифа	13- бет
2.	Learning and doing	Choose the correct form of the words and phrases in the boxes.	A вазифа	25-бет
3.	Coming and going	Match to make sentences. Complete using the correct form of the phrasal verbs from exercise D	E вазифа	38-бет
4.	Sending and receiving	Write one prepositional phrase in each gap.	D вазифа	86-бет

“Намунавий дастур”. Дастурида идиомаларни ўрганиш учун, бизнинг ишимиз учун ҳам аҳамиятли бўлган, бир нечта энг муҳим талаблар тақдим этилган:

1. Талабалар тушунчага эга бўлишлари керак;
2. Билиш ва қўллай олиш;
3. Кўникма ва малакаларни эгаллаш;
4. “Ишчи дастур” интизоми мазмуни қуйидаги мавзулар билан белгиланади: “Менинг касбим”, “Оила”, “Спорт”, “Соғлом турмуш тарзи”, “Экология”, “Урф-одатлар”, “Маданий ҳордиқ”, “Саёҳат”, “Транспорт”,

¹¹⁵Malcolm Mann and Steve Taylore Know. Destination B1. Grammar and Vocabulary. Macmillan Publication.

“Кашфиётлар”, “Тил ўрганаётган мамлакатнинг маданияти ва тарихи” ва бошқалар.

Аmmo, афсуски, ушбу мавзу “Лексика” бўлимида ўз аксини топмаган. Намунали дастурга асосланган ишчи дастурда, амалий ва мустақил ишларнинг хажми ва мазмуни акс эттирилади. Амалий ишларда грамматик мавзулар билан бир қаторда, матн устида ишлаш, турли мавзуларда суҳбатлашиш, таниқли шоирларнинг шеърларидан парчалар ёд олиш каби топшириқлар режалаштирилган.

Ўйлаймизки, дарсликларни янада такомиллаштириш учун уларга идиомаларнинг синтактик ролини таҳлил қилиш учун мавзулар бўйича, турли даражадаги бирликлар орқали ифодаланган идиомаларни ўрганиш учун идиомаларга эга махсус машқларни ва материални ўзлаштирилишини назорати учун топшириқларни киритиш керак. Турли таснифлардаги иборалар билан тўйинган матнлар керак.

Инглиз тили идиомаларини (иккинчи чет тили мисолида) ўқитиш орқали филолог-талабаларда лингвистик компетенциясини шакллантириш бўйича уларда ўқув топшириқ ва машқларнинг тақдим этилганлиги нуқтаи назаридан инглиз тилини иккинчи ихтисослик тили сифатида ўқитиш бўйича дастурий дарслик ва ўқув қўлланмаларни, ўқув-услубий мажмуаларни таҳлили инглиз тили идиомаларини ўқитиш бўйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини мунтазам такомиллаштиришга қаратилган топшириқлар мавжуд эмаслигини шунингдек, машқларда лексик, синтактик даражалари, идиомалар таҳлил қилинишида муҳим лингвистик кўрсаткичлари бўлган маълумотлар учрамаслиги аниқланди.

2.3. Инглиз тили идиомаларини ўқитиш: мақсад, муаммо ва методлар

Талабаларнинг хорижий тилда сўз бойлигини ошириш муаммоси доимо чет тилларини ўқитиш соҳасида методистларнинг диққат марказида бўлиб келган. Луғатни бойитиш усулларида бири бу тилнинг мажозий воситаларини ўрганишдир, улар орасида идиоматик идиомалар алоҳида ўрин

тутади¹¹⁶. Иккинчи чет тилини ўқитишнинг мақсади талабаларга маиший кундалик яшаш тарзи нутқи ва замонавий талаблар даражасига жавоб берадиган кундалик ва касбий мулоқотларнинг кенг кўламли шароитларида инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида инглиз тилидан фаол фойдаланиши учун мутахассислик тили бўйича амалий билимларни ўргатишдир.

Амалий аҳамияти олий таълим муассасаси бакалавриатининг лингвистик мутахассисликлар бўйича талабаларни ўқитишда олинган натижаларни қўллаш имкониятига эга бўлиши зарур.

Тадқиқотнинг *мақсади* сифатида она тили, биринчи хорижий ҳамда инглиз тилида идиомаларини билиш даражасини аниқлаш мақсадида талабаларда сўровнома ўтказиш; иккинчи босқичида ўқитиш учун идиомаларни танлаб олиш; лисоний компетенцияни шакллантириш бўйича машқлар тизимини яратиш ва синовдан ўтказиш; машғулотларда идиомалар билан ишлаш бўйича услубий тавсияларни шакллантириш.

Ушбу фаннинг олдида қўйилган вазифалар уни ўқитишга жиддий ёндашишни тақозо қилади. Афсуски, курсни ўрганиш учун ажратилган соатларнинг камлиги кўплаб тил ва нутқ блокларида батафсил тўхталишга имкон бермайди. Шунинг учун иккинчи чет тилини ўрганишни фаоллаштириш йўллари излаш долзарб масала ҳисобланади.

Ушбу муаммони ҳал қилиш усулларида бири иккинчи чет тилини ўқитиш жараёнига интенсив методиканинг алоҳида усуллари киритиш бўлиши мумкин. Интенсив ўқитиш – бу талабаларнинг шахсиятининг психологик захиралари, хусусан ўқитувчининг талабалар билан ўзаро мулоқотини бошқаришга асосланган ҳолда, чет тилини ўзлаштиришга қаратилган, бу одатда чекланган вақт ичида талабанинг минимал энергиясини сарфлаб чет тилини ўрганиш жараёнини тезлаштиришга қаратилган тарзда амалга оширилади¹¹⁷.

---

¹¹⁶Кунин А.В. *Курс фразеологии современного английского языка*. – Дубна: Феникс+, 2005.

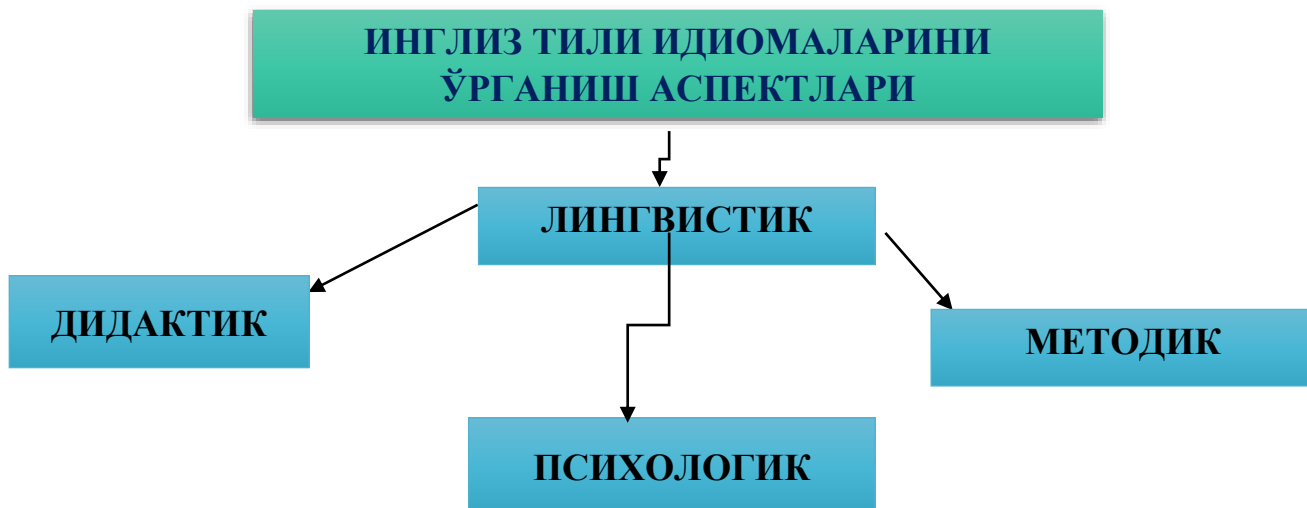
¹¹⁷Полат Е. С. *Новые педагогические технологии в системе образования*. – М.: Владос, 2001. – С.3.

Талабалар идиомаларнинг тил бирлиги сифатида унинг экспрессив маъносини билдириши ҳақида билим ҳосил қилишлари керак. Албатта, бошқа хорижий тиллар сингари инглиз тили идиомалари талабалар томонидан ўзлаштирилади ва хотирага жойланади. Инглиз тили идиомаларининг хусусиятларига – таркиб, тузилиш ва семантикасининг барқарорлиги киради.

“Ўхшашлик – фарқлик” миқёсидаги инглизча идиомаларни ўрганиш методик қоидага жавоб беради: таққослаб берилган материаллар яхшироқ ўрганилади ва мустаҳкамроқ ёдда қолади, шунингдек инглиз тилини чет тили сифатида ўрганишда муқаррар интерференциянинг олдини олади.

Идиомаларни ўқитиш инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишнинг ҳал қилинмаган муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда (2.3.1.-расмга қаранг):

2.3.1. -расм. Инглиз тили идиомаларини ўрганиш аспекти

Инглиз тили машғулотларида идиомалар билан ишлаш тизими куйидаги босқичларни ўз ичига олиши мумкин:

инглизча идиомалар ҳақида назарий маълумотларни тақдим этиш;

идиомаларни тушунтириш ҳамда она тили ва биринчи чет тили билан солиштириш;

ўрганилган материални мустаҳкамлаш мақсадида турли турдаги машқларни бажариш;

идиоматик материални такрорлаш;

талабаларнинг идиомаларни ўзлаштириш бўйича билим ва кўникмаларини текширишга қаратилган маълум турдаги машқларнинг бажариш.

Иккинчи чет тилини ўрганиш жараёнида идиомаларни ўргатиш инглиз тилини чет тили сифатида ўқитиш методикасининг ҳал қилинмаган муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда. Бунда тилнинг қайси жиҳатларини, талабаларнинг нутқини идиомлар билан бойитиш мақсадида қандай ҳажмда ва қандай частотада иш олиб борилиши, шунингдек, анъанавий равишда филология факультетида ўқув дастурига киритилган мавзулар доирасидаги таълим фаолияти билан уларни ўрганишни қандай бирлаштириш мумкинлигини аниқлаш кабилар шулар жумласидандир.

Албатта, инглиз тили идиомалари газета матнлари ҳамда уйда ўқиш учун мўлжалланган ўқув қўлланма ва дарсликларда учрайди. Аммо талабаларга инглиз тили идиомаларини мақсадли, тизимли равишда ўргатиш ушбу аспектлардаги вазифаларига киритилмаган. Идиомалар бўйича материални қандай танлаш ва минималлаштириш, идиомаларни машғулот таркибига киритиш қайси босқичда самаралироқ эканлигини асослаш зарур муаммолардан бири ҳисобланади.

Лингводидактикада лингвистик материални минималлаштиришнинг асосий тамойилларидан бири **тематик** ёки **семантик қиймат** тамойили¹¹⁸ деб номланади. Ушбу тамойилни амалга оширишда мавзулар ва вазиятларга хизмат қилиш учун энг камида зарур бўлган тил бирликларини киритиш назарда тутади. Аммо шуни таъкидлаш керакки, мазкур тамойилни идиомаларга нисбатан қўллаш бироз қийин. Бу:

биринчидан, жуда кўп идиомалар гуруҳини бирор бир аниқ мавзу билан ўзаро боғлаш қийинлиги билан изоҳланади; улардан турли мавзуларда ва вазиятларда фойдаланиш мумкин.

иккинчидан, қийинчиликлар идиомаларнинг нутқдаги фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари туфайли юзага келади: идиома, лексикадан фарқли ўлароқ, воқеа-ҳодисалар, фактлар, воқелик жараёнларининг бутун йиғиндисини акс эттирмайди. У кўпинча “Инсоннинг ташқи кўриниши ва ёши”, “Одам характери”, “Инсон ва унинг иш фаолияти”, “Инсоннинг эмоциялари ва хис туйғулари” каби мавзуларга хизмат қилади.

Инглиз тилини ўқитишнинг бошланғич босқичида ишларни режалаштиришда биз талабалар эътиборини инглизча сўз бирикмасидаги сўзларнинг қатъий тартибига ва фразеологик бирликнинг тузилишини ўрганиш зарурлигига қаратамиз, зеро А.В. Кунин таъкидлаганидек,

---

¹¹⁸Николенко Л. В. Лексикология и фразеология современного русского языка. – М.: Академия, 2005. – 144 с.

фразеологик бирликларнинг таркибий тузилишини билмай туриб уларнинг хусусиятларини ўргана олиш мумкин эмас¹¹⁹.

Ҳақакатан ҳам ўқув шароитда чет тилини эгаллаш жараёни психолог, психоллингвист, лингвист ва методистларни қизиқтириб келган. Фақатгина лингводидактика интегратив фан сифатида тилни ўзлаштириш механизмлари ҳамда ўқув шароитида мазкур механизмларни бошқаришни амалга оширади.

Шу муносабат билан, аввало, идиомаларни танлашнинг лингвометодик асосларини ишлаб чиқиш зарур.

Сўнгги пайтларда чет тилининг, айниқса, интенсив ўқитиш методи оммалашди. Унинг самарадорлигини идиомаларни ўқитишда ҳам кузатишимиз мумкин.

Бунинг учун биз О.К. Гладкова классификациясига мурожаат қиламиз:

- чет тилидаги оғзаки нутқ амалиётида ўзлаштирилган билимлар ва таълимотлардан фаол фойдаланилади;
- ўрганилган нутқ бирликларини ўзгарувчан алоқа вазиятларига тез ўткази олиш;
- ҳақиқатга яқинлаштирилган норасмий мулоқот шакли орқали таълим мотивациясини яратиш;
- қисқа вақтда кўплаб лексик, грамматик, нутқ бирликларини тақдим этиш ва ўзлаштириш;
- ўқитишнинг юқори самарадорлиги туфайли биринчи дарсларданок талабалар ўрганилаётган чет тилида мулоқот қилишади;
- чет тилида гапиришга хато қилиш эҳтимолидан кўрқибдек психологик тўсиқларни бартараф этиш бундай ўқитишнинг самарадорлигини тасдиқловчи ҳолатлар ҳисобланади¹²⁰.

Чет тилларини ўқитишнинг интенсив методлари анъанавийларидан қатор жиҳатлари билан фарқ қилади. Уларнинг асосийлари қуйидагилар:

¹¹⁹Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фактов иностр. яз. 2-е изд., перераб. – М. : Высш. шк.; Дубна : Изд. центр «Феникс», 1996. 381 с.

¹²⁰Гладкова О.К. Использование элементов интенсивной методики в обучении иностранному языку студентов-лингвистов. педагогическое образование в России. 2015. № 10. – С.17-21.

- максимал ҳажмидаги ўқув материални зарур бўлган энг минимал муддатларда ўқитиш;

- ўзаро коммуникатив мулоқот шароитларида талабаларнинг барча бор захираларидан максимал равишда фойдаланиш¹²¹.

Биз фанни ўрганиш учун белгиланган соатлар давомида курснинг мақсадига кўра керакли натижаларга эришиш учун имкон даражада фойдаланиш учун ушбу методиканинг элементлари ҳақида сўз юритамиз.

Монологик ва диалогикнутқнинг асосий характеристикалари бу – лисоний жиҳатдан тўғрилиги ва ахборийлигидадир. Лекин шу билан бирга ифодалилик, мазмунга баҳо бериш муносабати ҳам муҳим белгилардан ҳисобланади. Талабалар луғат бойлигини оширишда турли хилдаги баҳолов ифодаларини киритиш орқали эришилади. Инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда идиомалар шундай функцияни бемалол бажара олади.

Иккинчи чет тилини ўқитишнинг мақсади ҳар бир машғулотнинг кетма-кетлигида, ўқув босқичининг бир қатор ўзига хос вазифаларини ҳал қилиш орқали амалга оширилади. Шундай қилиб, машғулотнинг бутун даврида оралик вазифаларни кетма-кет ҳал қилиш ўқитиш мақсадларнинг бажарилишини таъминлайди.

Инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш жараёнида ўқитувчи олдида турган асосий вазифалардан бири бу– талабаларга дастурда тақдим этилган материал доирасида инглиз тилида мулоқотга кириш ва хабар тайёрлаш каби қобилиятларга ўргатишдан иборатдир. Талабаларда инглиз тилида монологик, ва диалогик нутқнинг қуришда нутқининг тўғрилиги ва ахборот мазмунидир. Шу билан бирга, унчалик муҳим бўлмаган хусусиятларга экспресивлик, таркибга баҳо берадиган муносабат мавжудлиги киради.

---

¹²¹Китайгородская Г. А. Интенсивное обучение иностранным языкам // Иностранные языки в школе. 1980. №2. – С. 69

Б.А. Лapidус иккинчи чет тилини ўқитиш жараёнининг асосини ташкил этиши керак бўлган қоидаларга қуйидагиларни киритади¹²²:

1) Иккинчи чет тилини ўқитишда талабалар контингентининг ўзига хос хусусиятларини иложи борича тўлиқ ҳисобга олиш ҳамда иккинчи чет тилини эгаллашга салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган муаммоларни ҳал қилиш зарур.

2) Иккинчи чет тилини ўқитиш даврида биринчи эътибор талабаларнинг тил бирликларини ўзлаштириш даражасини ўсишига қаратилган бўлиши лозим. Бунинг учун уларда мустақил ишлаш малакасини шакллантириш керак-ки, бу маълум миқдордаги жорий қилинган қўшимча сўз бирикмаларини (идиомаларни) ўзлаштириш имконини беради. Албатта, бунда иккинчи чет тилини ўзлаштириш учун етарли миқдордаги адабиёт билан таъминланганлик, ёзма ва оғзаки матнлар устида ишлаш тизимида лингвистик жиҳатдан ўсиш самарадорлигини ошириш учун матнларни танлаш, мустақил равишда материалдан фойдаланиш қобилиятини ривожлантирадиган методларини қўллаш лозим.

3) Иккинчи чет тили сифатида ўрганилаётган тилнинг ўзлаштиришда қийинчилик туғдирадиган элементларининг қоидаларини ўзлаштириш, аралашув манбалари билан тиллараро таққослаш ва тиллараро қарама-қарши машқлардан фойдаланиш ижобий самара беради. Иккинчи чет тилини ўқитишда оғзаки вербал қоидалар ва тушунтиришларнинг роли ва улардан фойдаланишга мослашувчан ёндашувнинг ўрни ошади. Агар мос келадиган элементлар таркиб текислигига ишора қилса ва бир хил лингвистик ҳодисаларнинг мос келмайдиган элементлари ифода текислигига мурожаат қилса, унда минимал кенгайтиш тушунтиришлари етарли.

4) Идиоматик машқлар ҳар томонлама интенсивлаштиришга йўналтирилган бўлиши керак. Бунга умумий машқлар тизимидаги оптимал

---

¹²²Лapidус Б. А. Основы методики преподавания второго иностранного языка как специальности. Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – М., 1976.

нисбати, ҳар хил мазмундаги машқлар, яъни а) ҳар хил ўқув вазифалари ва кичик топшириқларни ишлаб чиқишга қаратилган саъй-ҳаракатларнинг мақбул нисбати; б) бир хил таркибга эга бўлган турли хил машқларнинг тежамкорлик нисбати, яъни ҳар бир аниқ бирликни фаоллаштириш билан ҳар хил даражадаги машқлар; в) энг самарали ва тежамкор машқларни танлаш; д) машғулотларни ихчамлаштириш, лаборатория ва мустақил иш, уйга вазифалар ўртасида иш турларини тўғри тақсимлаш; е) техник воситаларидан профессионал фойдаланиш орқали эришилади.

5) Иккинчи чет тилини ўқитиш усул ва услубини ўрганиш учун юқори ички мотивацияни таъминлаш керак.

б) Иккинчи чет тилини ўқитиш жараёнида муаммоли ва чуқур фикрлашга қаратилган нутқий вазифаларини талабаларга белгилаш зарур. Грамматик ва лексик бирликлар таркибининг режаси ёки ўхшаш тилларнинг товушларини артикуляцияси қисман мос келадиган бўлса, тушунтиришлар етарлича батафсил баён қилиниши керак. Машқлар чет тилидаги ўқув жараёнининг асосий бўғини ҳисобланади. Иккинчи босқич талабалари учун: “Оила”, “Ўқиш”, “Ташқи кўриниш”, “Иш куни / дам олиш куни”, “Озиқ-овқат”, “Харид қилиш”, каби мавзулар тавсия этилади.

Мазмунга йўналтирилган юқори интеллектуал фаоллик чинакам автоматизмлар (яъни юқори даражадаги автоматизмлар)ни шакиллантиришга ёрдам берувчи ҳамда лисоний материални фаоллаштирувчи машқлар самарадорлигини оширишга, лексик ва грамматик интонацион жиҳатдан нутқни бойитишга, мулоқотда ташаббускорликка ва ўқишдаги ички мотивацияларнинг кучайишига хизмат қиладиган асосий омиллардандир.

Интенсив ўқитишда мулоқот фаоллигини оширувчи машғулотлардан амалиётда фойдаланиш тил ва нутқ материаллари устида ишлашнинг асосий босқичлари ҳисобланади.

Санаб чиқилган талабларни бажариш учун ўрганилаётган тилнинг барқарор ифодаларини ўзлаштириш даражаси қанчалик эканини кўрсатиб турадиган характерли хусусият бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Ушбу тадқиқот доирасида биз инглиз тили идиомаларини услубий таснифини ишлаб чиқишга ҳаракат қиламиз. Ушбу тасниф *тематик, семантик, дискурсив, коммуникатив, ўзлаштириш* жиҳатидан қийинлиги каби методик аҳамиятга эга бўлган белгиларга асосланади.

Тематик белги.

Шу асосда инглиз идиомалари дастур талабларига мувофиқ талабалар ўрганадиган шартли суҳбат мавзуларига кўра таснифланади.

Иккинчи босқич талабалари учун қуйидаги мавзулар таклиф этилади: “Оила”, “Ўқиш”, “Ташқи кўриниш”, “Турар жой”, “Иш куни / дам олиш куни”, “Саёҳат”, “Қизиқишлар”, “Озиқ-овқат”, “Дўконлар / харид қилиш”, “Маданий ҳордиқ”, “Саёҳат”, “Луғавий бирлик сифатида идиоманинг моҳиятини” ҳисобга олган ҳолда, уни ўзлаштириш фақат ёдлаш орқали мумкин.

Шу белги асосида инглиз тилидаги идиомалар дастур талабларига мувофиқ иккинчи чет тили машғулотларида талабалар ўрганадиган шартли суҳбат мавзуларига кўра таснифланади.

“Идиоманинг лексик бирлик сифатидаги хусусиятини”¹²³, исобга олган ҳолда уни фақат ёдлаш орқали ўзлаштириш мумкинлиги таъкидлаб ўтилади.

Инглиз тилида идиомаларни ўзлаштиришдаги қийинчиликлар.

А.Бучвалднинг такидлашича, инглиз тилини чет тили сифатида ўрганувчилар у ёқда турсин, инглиз тилида сўзлашувчилар учун инглизча идиомаларни ўзлаштириш қийин, чунки инглизча идиомаларнинг мажозий маъноларини уларнинг алоҳида сўз маъноларини таҳлил қилиш орқали олдиндан айтиб бўлмайди. “Бу мамлакатда чет элликлар билан боғлиқ муаммо шундаки, улар америкаликларнинг айтган сўзларини сўзма-сўз қабул қилишади”¹²⁴.

Ўз вақтида, чет тилини ўқитиш методикасида бир неча бор изчил ва тўлиқ луғат типологиясини ишлаб чиқишга уринишган. Луғатдаги қийинчиликларни

---

¹²³ Worrel A. J. English idioms for foreign students (репринтное воспроизведение). – М.: Художественная литература, 1993.

¹²⁴ Buchwald, A. (2000). Don't say 'Let's Get Together' to a foreigner. In S. K. Cohen (Ed.), Building reading fluency: Words in focus (pp. 104-105). Singapore: Thomas Learning.

аниқлаш учун энг кенг тарқалган ёндашув сўзнинг шакли ва унинг маъносига асосланган.

Р. Ладо методологик типология муаммосига таянган олимлардан бўлиб, у она тили билан таққослаган ҳолда сўзнинг қийинлиги турларини аниқлаган, она тили ва чет тилида (енгил) шакли ва маъноси ўхшаш сўзларни шакли жиҳатидан ўхшаш, аммо маъно жиҳатидан ҳар хил (қийин) сўзлар; маъно жиҳатидан ўхшаш, аммо шакли жиҳатидан фарқ қилувчи сўзлар (улар меъёрни англатади) ажратган¹²⁵.

Ўзлаштиришдаги мураккаблик белгиси бевосита идиомаларни структураси билан боғлиқ. Масалан, структураси қанчалик мураккаб бўлса, демак талабалар томонидан ўзлаштирилиши шунчалик қийин бўлади, дея тахмин қилиш мантиқан тўғри. Масалан, қиёслаб кўрайлик: *old hat, black sheep, chin music* каби идиомаларни ўрганиш *cost an arm and a leg, catch someone red-handed, shoot oneself in the foot, green with envy* каби идиомаларни ўрганишга қараганда осонроқ кечади.

Идиомаларнинг ўзлаштиришда уларнинг маъноси ҳам муҳим роль ўйнайди. Сўзма-сўз она тилининг ўхшаш бирликлари билан мос келадиган идиомалар икки тилда маънолари мос келмайдиганларига қараганда тезроқ ўзлаштирилади. Масалан, *when pigs fly - туяни думи ерга текканда*, инглиз тилида бу идиома сўзма сўз таржима қилинганда қачонки *чўчқалар учса* деб таржима қилинади, бу она тилимизда ҳеч қачон ёки туяни думи ерга текканда идиомаларга эквивалент, аналог бўла олади.

Чет тилини ўқитишнинг мақсади ва мазмунини илмий жиҳатдан аниқлаш, айниқса, ўрганилаётган тилдаги идиомаларга нисбатан олиб қараганда жуда муҳим методик муаммо ҳисобланади.

Идиомлар, сўздан фарқли ўлароқ, икки ёки ундан ортиқ таркибий қисмлардан ташкил топган ва камида биттадан кам бўлмаган мустақил сўзга эга бўлган мураккаб, алоҳида шаклланган лингвистик тузилмадир¹²⁶.

¹²⁵Общая- методика обучения иностранным языкам в средней школе / Под ред. А. А. Миролюбова, Р.Ладо. – Москва., 1967. – 505 с.

¹²⁶Рахманова В. С. Цетлина. – М: Просвещение, 1967. – С. 289.

Идиомалар чет тилини ўрганувчилар учун энг мураккаб тил бирликларининг семантик гуруҳи ҳисобланади. Шунинг учун ҳам идиомалар бадий матнларни, шунингдек газета, журналларни ўқишда, оғзаки нутқни тушунишда қийинчиликлар туғдиради. Улар ўзларидаги барча компонентларга таъсир қиладиган умумий маъноларида ўзгаришларга эга бўлади. Идиоманинг яхлит маъноси унинг компонентлари маънолардан чиқариб бўлмайдиган йиғиндисига камайтириш мумкин эмас. Идиомлар мотивацияланган ёки тилни ривожлантириш жараёнида мотивациясини йўқотган бўлиши мумкин.

Тадқиқотда инглиз тили машғулотларида идиомалар бўйича материални тўғри танлаш талабаларнинг инглиз тилидаги лингвистик компетенциясини шакллантиришга имкон беради деб ҳисоблашга имкон яратади.

Ушбу тадқиқот учун материал луғатлардан идиомаларни териб олиш орқали танлаб олинган.

Масалан, талабаларга *birds of a feather* кўринишидаги янги идиома тақдим этилади. Кейин эса (агар фразеологизмда талабалар учун нотаниш бўлган сўзлари бор бўлса) унинг сўзма сўз таржимаси келтирилади. Ундан кейин асосий ишлаш босқичи бошланади: талабалар навбатма навбат ушбу идиома қандай маъноларни билдириши мумкинлиги ҳусусида ўз жавобларини берадилар. Идиомаларни муҳокама қилиш давомида ноаниқ ёки нотўғри жавоблар ҳам чиқиб қолиш эҳтимол, бу ўқитувчи ва мулоқотнинг бошқа иштирокчиларига, албатта, лисоний таҳлил қилиш компетенциясини шакллантиришга ёрдам берувчи семантик маънодаги ноаниқликларни аниқлай билиш имконини беради.

Яна бир муҳим хулоса идиомалар таснифига оиддир. Идиомаларни нафақат тил нуқтаи назаридан, балки методик жиҳатдан ҳам таснифлаш мумкинлигига ишонч ҳосил қилдик. Идиомаларнинг методик таснифи асосига қуйидаги методик жиҳатдан релевант бўлган, яъни тематик, семантик,

лингвомаданий, коммуникатив ҳамда ўзлаштириш мураккаблиги каби белгилар қўйилди.

Идиомаларда ушбу бирликларга ўқитиш муаммоси яширинган. Шунинг учун ҳам инглиз тилини иккинчи чет сифатида ўрганаётган талабалар учун инглиз тили идиомаларини ўзлаштириш ва мустаҳкамлашни осонлаштирадиган машқлар тўпламини яратишда кўрамиз.

Инглиз тилидаги идиомаларни танлаб олиш тамойиллари.

Инглиз тилини иккинчи тил сифатида ўқитиш учун идиомаларни танлаб олиш мезонларини кўриб чиқиш мақсадида инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишнинг вазифалари, мақсадлари ва тамойиллари аниқлаштирилган.

Шундай қилиб, инглиз тили идиомаларига ўқитишнинг барча санаб ўтилган хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, 1-жадвалда келтирилган ўқув материални танлаш тамойилини ажратиб кўрсатиш мумкин (2.3.1.-жадвалга қаранг):

2.3.1.- жадвал.

Ўқув материални танлаш тамойили

Идиомаларни ўқитишда лингвистик компетенциянинг шаклланиш босқичлари	Иккинчи чет тили учун таклиф қилинган тамойиллар
Ўқув материални танлаш	Идиомаларни ўқитишда лингвистик компетенциянинг шаклланиш босқичларга ажратиш тамойили. Ўқув материални танлашда минимизациялаш тамойили. Соматик компонентларига кўра идиомалар ҳосил қилиш тамойили. Бу ерда “Одам хулқ атвори” бўлимлари бўйича (“Тана қисмлари”, “жониворлар”, “Ранглар”, “Об-ҳаво”, “Вақт” “Мева ва сабзавотлар” ва ҳ.к.
	Идиомаларни семантизациялашда она тили ва биринчи чет тилига таяниш

<p>Идиомаларни семантизациялаш</p>	<p>тамойили эквивалент жуфт бирликларни таққослаш ва танлаш тўлиқликка олиб келади. Шу билан бирга, эквивалент бирликлар эквивалент бўлмаган ёки қисман эквивалент идиомалар каби ўргатилиши шарт бўлмаган идиомалар. Нутқий вазиятларни кўргазмали тарзда тасаввур қилиш. Кўргазмалилик ўқитиладиган мажмуанинг тасдиқловчи ва назоратли экспериментларидаги машқларида келтирилган (– овоз чиқариб ўқиш, мини-матнларни тинглаш, расми материалдан фойдаланиш. Контекстлилик тамойили. Мазкур тамойил идиомаларнинг таълим дастурининг барча босқичларида ишлатиладиган машқларида намоён бўлади (материални киритиш, идиомаларни қўллаш орқали ривожлантиририш, ўзлаштирилган материални мустаҳкамлаш, назорат). матнларни ўқиш учун зарур бўлган идиомаларга бой бўлиш тамойили.</p>
<p>Мустаҳкамлаш босқичи</p>	<p>Ўқишдан нутқий фаолиятнинг асосий тури сифатида фойдаланиш. Ўқиш ёки ўқитиш ва иккинчи чет тилига интенсив ўқитиш шароитларида идиомалар бўйича билимларнинг шаклланганлик даражасини текшириш имкониятини беради</p>
<p>Назоратни коррекциялаш босқичи</p>	<p>Инглиз тилидаги интернет ресурсларда катта ҳажмдаги мустақил ва излашга доир ишлар (блогларни ўқиш ва кўриб чиқиш, антонимикидиомаларни мустақил излаш ва танлаш, уларнинг инглиз тилидаги маъноларини аниқлаш ва ҳ.к.</p>

Идиомаларни ўқитиш методлари. Инглиз тилини иккинчи тил сифатида талабаларга идиомаларни ишлатишни ўргатиш инглиз тили ўқитувчилари учун жуда муҳимдир. Бундан ташқари, В.К. Страссман ва О. Коннелл аниқлашларича, талабалар кўпинча ёзиш учун таркибни муҳокама қилиш, эслатма ёзиш ёки семантик хариталар тузиш имкониятига эга

бўлишади; аммо, улар кўпинча дарсда ўргатилган янги сўзлардан ёки тушунчалардан фойдаланмайдилар¹²⁷.

Шундай қилиб, талабаларга инглизча идиомаларни ўргатиш учун турли хил самарали услуб ва бу методлардан фойдаланиб, улар нафақат уларни самарали ўрганишлари, балки амалда қўллашлари мумкин.

Д. Бравн таъкидлашича: “Замонавий инглиз тили ўқитувчиси аслида ҳар хил метод ва ёндашувлардан фойдаланади, ҳар бир усулдан улар самарали деб ҳисоблайдиган усулларни танлайди ва уларни ўқув мазмуни ва мақсадларига мувофиқ қўллайди. Улар ўқитилаётган янги тилни тушунишни осонлаштириш учун дарсларини тайёрлайдилар ва аниқ бир “энг яхши метод”га таянмайдилар”¹²⁸.

Инглиз тили идиомаларини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда ҳар бир методнинг йўналиши ёки устуворлиги бир биридан фарқ қилиши мумкин. Шунинг учун амалий маънода талабалар идиомалар орқали нимани англатишини кўриб чиқиш зарурати туғилади.

Кенг тарқалган методлар талабаларга идиомаларни ўқитишда уларнинг қандай ишлатишни тушунтириш билан боғлиқ.

Биз идиомаларни ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган методларга С. Крашеннинг “Тилни коммуникатив ўқитиш” методини мақбул деб топдик:¹²⁹(2.3.2. -жадвалга қаранг):

---

¹²⁷Strassman, B. K., & O’Connell, T. (2007). Authoring with Video. *The Reading Teacher*, 61 (4), 330-333.

¹²⁸Brown. D. *Principles of Language Learning & Teaching*. – Pearson Longman, 2001.

¹²⁹**Stephen Krashen**. *Modern methods of Teaching Foreign Language*. – Pearson Longman, 2003.

Тилни коммуникатив тарзда қўллаш

Метод	Қўлланилиши	Таснифи
Тўғри метод (Direct Method also called Natural Method)	Ҳар кунги нутқ тили	Талаба маънони тўғридан-тўғри инглиз тилида боғлаш орқали ўрганади.
Аудиолингвал метод (Audio-Lingual Method)	Гап ва товуш қолиплари	Фақат инглиз тилида машқларни тинглаш ва гапириш.
Когнитив код ёндашуви (Cognitive Code Approach)	Лексик қоидалар	Инглиз тили лексикаси қоидалари - кейин контекстда тушунилади.
Жамият тилини ўрганиш (Community Language Learning)	Талабаларнинг ўзаро алоқаси	Талабаларнинг фаол алоқалари орқали инглиз тилини тушуниш.
Тушуниш ёндашуви (Comprehension Approach (Natural Approach, the Learnables, and Total Physical Response))	Тинглаб тушуниш	Инглиз тилида гапириш талабалар тайёр бўлгунча кечиктирилади; ҳаракатлар ва кўриш орқали маъно аниқланади.
Коммуникатив тилни ўргатиш (Communicative Language Teaching)	Ўзаро таъсир, ҳақиқий мулоқот ва музокаралар воситасида	Талабаларнинг фаол ўзаро муносабати орқали инглиз тилини тушуниш: рол ўйнаш, ўйинлар, ахборот бўшлиқлари.
Матнга йўналтирилган метод. (Content-based, Task-based, and Participatory Approaches)	Қандай алоқага кирилиши	Талабалар вазифалар, муаммоларни ҳал қилишади.

Ўрганиш стратегиясини ўқитиш, ҳамкорликда ўрганиш (Learning Strategy Training, Cooperative Learning, and Multiple Intelligences)	Қандай ўрганилиши	Ўқиш стратегиясини, ҳамкорликни ўргатилади; фаолият турли хил ақл-идроққа қараб ўзгаради.
--	-------------------	---

Талабалар ўқиганларини муҳокама қилиш, уларнинг тушунчаларини ошириш учун фойдали стратегиядир. Контент ўқиш пайтида иккинчи чет тилини ўрганаётган талабалари биргаликда суҳбатлашиш орқали, улар бир-бирларига қийин сўзларнинг яъни идиомаларнинг маъносини тушунишга, матндаги асосий ғояларни олишда ва ўқиганлари ҳақидаги саволларга жавоб беришда бир-бирларига ёрдам беришлари мумкин. Натижада, гуруҳ муҳокамаси талабаларнинг матнни ўқишда янги сўзлар каби идиомаларни ҳам тушунишни такомиллаштиришнинг самарали усули ҳисобланади.

Талабалар фақат аудиторияларда маъруза ўқиётганда пассив талаба бўлишлари мумкин. Аксинча, кичик гуруҳлардаги мунозаралар талабаларни билимларни қуриш жараёнига жалб қилишга ундаши мумкин. Бундан ташқари, гуруҳ муҳокамалари давомида талабалар онгли ёки онгсиз равишда бир-бирларидан ўрганадилар. Шунга кўра, биз талабаларга идиомаларнинг маъносини тушунтиришдан олдин уларни инглизча ибораларни фаол ўрганишда гуруҳ муҳокамасини қўллаш мумкин. Гуруҳ муҳокамасида қатнашган талабалар инглизча идиомаларни фақат битта ҳикоя доирасида идиомалар билан танишгандан кўра яхшироқ тушунишлари мумкин. Бу талабаларнинг инглизча идиомаларни тушунишида муҳим омил бўлади.

Бранди-Мюллер аудиторияида у ўзининг талабалари нафақат ғайрати ва имкониятдан фойдаланиб, овоз чиқариб ўқишга тайёр бўлишганини, балки шу усул билан сўз бойлигини яхшироқ эслаб қолишганини аниқлади. Натижада,

қайта ҳикоя қилиш фаолияти яқинда ўрганилган ўқиш интеграциясини кучайтиради¹³⁰.

Қайта ҳикоя қилиш фаолияти талабаларни ўқишни осонлаштирадиган яхши усуллар бўлгани учун, бу бизни инглизча идиомаларни ўқитишда қўллашга ундайди. Талабаларга инглизча идиомаларнинг маъноларини таништиргандан сўнг, биз улардан жуфтликда таркибни инглизча идиомалар ўрнига ўз сўзлари билан айтиб беришларини ва инглизча идиомалар ёрдамида дарсда берилган жумлаларни қайта ёзишни илтимос қиламиз. Қайта ҳикоя қилиш ва қайта ёзиш фаолияти талабаларга инглизча идиомаларнинг маъносидан хабардор бўлиш ва эндигина ўрганган инглизча иборалар билан танишиш учун кўпроқ имконият яратади.

Диалоглар талабаларга оддий суҳбатни амалга ошириши учун шароит яратиб бериши ва талабаларга контекстда асосий нутқ кўникмаларига эга бўлган кўплаб амалиётларни таклиф қилиши мумкин.

Д.Нуан рол ўйинлари, шунингдек, талабаларнинг гуруҳнинг нисбатан хавфсиз муҳитида нутқ қилишлари учун жуда яхши машғулотлар эканлигини, улар бунга ҳақиқий муҳитда бажаришдан олдин таъкидлайди.¹³¹

Фикримизга кўра, амалий машғулотларда идиомалар билан ишлашни тўғри ташкил этиш учун қуйидаги усуллардан фойдаланиш керак:

- матнда мажозий маънода ишлатилган сўзни тушунтириш, аввало, мажозийдан кўра тўғридан-тўғри маъносига қаратишни талаб қилади;
- идиомалар билан таништириш керак ;
- матн устида ишлашда, сўз ёки иборанинг мажозий маъносини аниқлаш;
- идиомалар иштирокида машқлар билан ишлаш;
- идиомалар иштирокида тест топшириқларини бажариш;
- матнларда идиомаларни аниқлаш ва таҳлил қилиш;

¹³⁰Brandi-Muller, J. (2005). Retelling stories. <http://www.colrincolorado.org/article/13282>

¹³¹ Nunan, D. (2003). Practical English language teaching. New York: McGraw Hill.

- бадий асарлардан парчаларни ўқиш ва қайта ҳикоя қилиб бериш, шунингдек, ўқилган мавзунини идиомалар ёрдамида қайта ҳикоя қилиб бериш.

Шундай қилиб, келтирилган замонавий метод ва ёндашувлар машғулотларнинг самарали кечишига олиб келади ҳамда сўз ва идиомаларни тез, осон ўрганишларига ёрдам беради. Бўлажак чет тили мутахассисларининг тилни мукамал эгаллаганликлари ҳар қандай вазиятда нутқ фаолияти турларининг истаган турини эркин амалий қўллай олиш лаёқати билан ўлчанади.

2.4. Инглиз тили идиомаларни ўқитишда машқлар тизимидан фойдаланиш.

Инглиз тилини ўрганишда машқларнинг асосий мазмуни тил ўрганувчиларда нутқ фаолияти турлари ва тил аспекти бўйича кўникмаларни ҳосил қилишдан иборатдир.

М.Х. Гулямова таъкидлашича: “Тилни ўрганиш, одатда, машқ қилиш йўли билан амалга оширилади. Машқларнинг асосий мазмуни тил ўрганувчиларда нутқ фаолияти турлари бўйича кўникмаларни ҳосил қилиш, шакллантириш ва ривожлантиришга қаратилади. Машқлар нутқ фаолияти турларини эгалловчи, осонлаштирувчи ва тезлаштирувчи ўқув воситаси бўлиб, тил таълимида қўлланиладиган машқлар, уларнинг типологияси масалалари методист олимлар, лингводидактлар ишларида кенг тадқиқ этилган”¹³².

Машқларни қуйидаги учта асосий типларга ажратиш мумкин:

1. Тил системаларида билимларни шакллантиришга доир машқлар;
2. Тил динамикасида билимларни шакллантиришга доир машқлар;

---

¹³²Гулямова М.Х. Инглиз тилини ўқитишда талабалар коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга интеграция ёндашув. Пед. фан. бўйича фалсафа доктори (PhD)... дис. – Тошкент, 2019. – Б.81.

3. Нутқ фаолиятида кўникма ва малакаларни шакллантирувчи машқлар¹³³.

Е.И.Пассов таъбирича, машқлар коммуникатив, лингвистик ва психологик хусусиятларга эга¹³⁴.

Ж. Жалолов машқларда тил материалларининг тайёрлов босқичини 3 га бўлади: танлов (Selection), тасниф (Classification), тақсимлаш (Distribution), статик презентация (Static presentation); уни ўзлаштириш эса 4 босқичда амалга ошади: танишув, тақдимот (Presentation), машқ қилиш (Training), қўллаш (Using), баҳолаш (Assessing) ¹³⁵.

С.Саидалиев машқларни иккита турга ажратади: тилга оид машқлар ва тайёрлов машқлари. Унинг фикрича, тилга оид машқларни нутқий амалиёт билан боғлаш, пировард натижада тилдан муомала воситаси сифатида фойдаланиш, малакасини ривожлантириш учун хизмат қилади. Тайёрлов машқлари нафақат тил материалини ўзлаштиришни таъминловчи машқлар, балки фикрлаш ва ифодаланишни ўргатувчи, нутқнинг ривожланишига қаратилган машқларни ҳам ўз ичига олади ¹³⁶.

Машқ бу бирор бир фаолиятни эгаллаш учун қаратилган ва ўқув жараёнини такомиллаштириш ҳамда мустаҳкамлашга хизмат қиладиган кетма-кет ёки алоҳида бажариладиган амалий ҳаракатлардир. М.Х. Гулямова: ”...машқлар талабалар билим даражаларига мос равишда танланади ва дарс материалига асосланиб таснифланади, нутқ фаолияти турлари бўйича тақсимланади ва дарс давомида мавзунини мустаҳкам ўзлаштиришга йўналтирилади. Вазифа эса аниқ мақсад учун бажариладиган муаммоли

---

¹³³Джусупов М., Алибекова К.Е., Мажитаева Ш. Специальная лексика и пословицы (лингвоконтрастные и методические аспекты) MERIYUS. – Т., 2013. - 140 с.

¹³⁴Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному говорению. – М., Просвещение, 1989. – С.6-8.

¹³⁵Жалолов Ж. Чет тил ўқитиш методикаси. –Т., Ўқитувчи нашриёти, 2012.– Б.10.

¹³⁶Саидалиев С. Чет тил ўқитиш методикасидан очерклар. – Наманган. 2004. –Б. 85.

вазиятни ҳал этишда керак бўлган топшириқлар инъикосидир”¹³⁷ деб ҳисоблайди.

Ж.Жалолов, Т.Сатторов ва А.Сойназаровлар чет тилларни ўрганишда қўлланиладиган машқлар системасини шакллантирувчи, ривожлантирувчи ва такомиллаштирувчи машқлар турларига бўлганлар. Уларнинг фикрича, шакллантирувчи машқ тил материалини ўзлаштиришда, ривожлантирувчи машқ нутқда тил материалининг қўлланилишида ва такомиллаштирувчи машқ эса чет тилида фикр баён этиш ва ўзга шахс фикрини идрок этиб тушуниш мақсадида бажарилади¹³⁸.

К.Д. Ушинский “... машқларнинг маълум тизим ҳолида бўлишлиги уларнинг муваффақиятли қўлланилишининг энг биринчи ва асосий хусусиятидир” деб кўрсатган¹³⁹.

Лисоний компетенцияни шакллантириш бўйича босқичлари:

1.	Талабаларни ўқув материаллар билан танишиш орқали уларни бирламчи мустаҳкамлаш.
2.	Материалларда идиомаларни танлаш ҳамда лингвистик хусусиятларига эътибор қаратиш.
3.	Идиомаларни оғзаки ва ёзма нутқда қўллаш малакасини шакллантириш.
4.	Талабаларни эркин мулоқотга киришлари ва нутқда идиомаларни қўллаш маҳоратини оширишга эътиборни қаратиш.
5.	Иккинчи чет тили бўйича олган билим ва кўникмаларини профессионал даражада қўллай олишга қаратилган (идиомалар иштироки) машқлар тизимини ишлаб чиқиш.

Идиомаларни ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш воситаси сифатида қуйидаги талабаларга мос келадиган машқлар тизими таклиф этилди. Бу қуйидаги жадвалда ўз ифодасини топган:

¹³⁷Гулямова М.Х. Инглиз тилини ўқитишда талабалар коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга интегратив ёндашув. Пед.фан. бўйича фалсафа доктори (PhD)...дис. – Тошкент, 2019. –Б.81.

¹³⁸ Жалолов Ж. Чет тил ўқитиш методикаси. –Т., Ўқитувчи нашриёти, 2012.– Б.14. 432 б.

¹³⁹Ушинский К.Д. Русская школа. – М., 2002. – С.127.

**Филолог талабаларга идиомаларни инглиз тилини иккинчи
чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенцияни
шакллантиришга қаратилган таклиф
этилган машқлар тизими.**

2.4.1-жадвал

1.	Мақсад.	Машғулотнинг асосий мақсади билан боғлиқ бўлган лисоний компетенцияни шаклланишга ёрдам берувчи аниқ вазифани ҳал қилишга қаратилган машқлар.
2.	Лингвистик компетенцияни шакллантириш.	Филолог талабаларда иккинчи чет тили сифатида инглиз тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган ҳамда идиомаларни ўқитишда аниқ вазифани ечимини топишга йўналтирилган.
3.	Ҳаракат – материал.	Талабаларда инглиз тили идиомаларини ўқитиш жараёнида уларда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган ҳаракатларни бажариш ва керакли материалларни танлаш.
4	Биринчи тил ва она тилини ҳисобга олиш.	Инглиз тилини ўқитишда биринчи тил ва она тилини солиштириб ўрганиш.
5.	Ўзлаштирилганлик даражаси.	Иккинчи чет тили сифатида инглиз тили ўқитиш жараёнида идиомаларини талабалар томонидан ўзлаштирилганлик даражасини даражасига мувофиқ келиши.
6.	Кўникмаларни шакллантириш.	Инглиз тили идиомаларни ўқитишда кўникмаларни шакллантириш босқичини таъминлаш.

Талабаларнинг ақлий фаолиятини фаоллаштиришга ҳисса қўшадиган машқларнинг муаммоли табиати, уларнинг ўқув жараёнига жалб қилиниши.(2.4.2-жадвалга қаранг):

Лингвистик компетенцияларни шакллантиришга доир машқлар.

2.4.2.-жадвал.

Машқ турлари	Машқлар мазмуни	
Лисоний машқлар	Асосий даража	Юқори даража
1. Идентификациялаш ва Дифференциациялаш машқлари	Идиомаларин ҳосил қилиш учун колонкаларнинг ўнг ва чап томонидаги гапларни бирлаштиринг	Гапларнинг мазмунини сақлаб қолган ҳолда кўчиринг
2. Субституциялаш машқлари	Берилган сўзлардан идиомалар штирокида гаплар тузинг	Жадвалдан фойдаланиб гаплар тузинг
3. Трансформациялаш машқлари	Кўрсатилган намунага кўра ва идиомалардан фойдаланиб гапларни кенгайтиринг	Дастлабки матнни унинг мазмунини аниқлаштирувчи янги сўзлардан қўшиб ўзгартиринг
4. Конструктив машқлар	Берилган моделлар ва берилган идиомалардан фойдаланиб 8 та гап тузинг	Кейинги диалогни тўлдиринг
5. Таржима машқлари	Идиомаларни инглиз тилга таржима қилинг	Матнни инглиз тилига таржима қилинг
Шартли- нутқий машқлар		
1. Имитатив машқлар	Идиомалар тўғрисидаги берилган мулоҳазаларга қўшилиг ва ўз муносабатингизни намунадан фойдаланиб асослаб беринг	Намуна ва қуйида келтирилган бирикма ва иборалардан фойдаланиб диалог тузинг
2. Ўрнига қўйиш машқлари	Қуйида келтирилган мисолларда идиомаларни иштироки йўқлигини билдиринг	Одатда Сизнинг оилангиз Наврўзни қандай нишонлашини намунадан фойдаланиб ёзиб беринг .
3. Трансформацион машқлар	Идиомалардан фойдаланиб қуйидаги фикр мулоҳазаларни рад этинг	Диалог мазмунини намунадагидек монолог шаклда ифодалаб беринг

Нутқий машқлар		
1. Савол-жавобли машқлар	Ўқиб чиқилган матн учун 4 та савол тузинг ва уларнга жавоб беринг	Матнни ўқинг ва унинг саволларига батафсил жавоблар беринг
2. Вазиятли машқлар	Тавсия этилган сюжет учун қуйида келтирилган сўлар ва иборалардан фойдаланиб диалог тузинг	Тавсия этилган вазиятга диалог тузинг. Кейин эса уни берилган мавзу доирасида янги вазиятларга қўллаган ҳолда ўзгартиринг.
3. Репродуктив машқлар	Матн билан танишиб чиқинг ва уни калит сўз бирикмалар ва иборалар асосида батафсил сўзлаб беринг	Матннинг асосий мазмунини матндан олинган 5 гапдан фойдаланиб ифодалаб беринг
4. Дескриптив машқлар	Ўз оилангиз ҳақида ҳикоя қилиб беринг. Қуйидаги жадвалдан фойдаланиб оила аъзоларингизни таърифлаб беринг.	Қуйида келтирилган режадан фойдаланиб энг яқин дўстингиз ҳақида ҳикоя қилиб беринг
5. Дискутив (баҳс мунозарали) машқлар	Матнни ўқиб чиқинг ва саволларга жавоб берган ҳолда уни муҳокама қилинг	Қуйидаги идиомани изоҳлаб беринг унинг биринчи чет тили, инглиз ёки ўзбек тилларидаги муқобилини топинг. Идиомаларнинг бирдан фойдаланган ҳолда вазиятни тавсифлаб беринг
6. Композицион машқлар	Режа ва зарурий сўз бирикмалари асосида монологик матн тузинг	“Family values in the modern world” мавзусида унча катта бўлмаган ҳикоя тузинг.

Талабаларда идиомаларнинг маъноси ва уларнинг ўзига хос белгилари тўғрисидаги билимларни шакллантириш бўйича:

1. лексик кўникмани автоматлашувига сабаб бўлувчи ва идиомаларнинг нутқда қўлланиши учун замин яратувчи (тайёрлов, нутққа тайёрловчи; нутқий, репродуктив даражадаги) машқлар;

2. талабаларни идиоматикани қўллаб мустақил жумлалар тузишга ундайдиган бевосита мулоқотни таъминлайдиган нутқий (натижа берадиган, продуктив) машқлар.

Биз томондан ишлаб чиққан комплекс, мажмуа лисоний, шартли нутқий ва нутқий машқларининг кетма-кетлигидан ташкил топган.

Инглиз тили идиомаларини ўрганиш бўйича **машқлар тизими**, 30дан ортиқ машқлардан иборат **бта босқични** ўз ичига олади.

Биринчи босқич янги мавзу билан танишишни, кўргазмага таяниб дарс мавзуси бўйича пассив луғатни фаоллаштиришни, инглиз тилининг идиомаларини ишлатган ҳолда контекстни яратиш ва нутқий андозаларни тақдим этишни назарда тутди. Ушбу босқич лингвистик, ижтимоий-маданий ва коммуникатив компетенцияларни ривожланишига йўналтирилган машқларни ўз ичига олади.

Task 1. What's the idea? (Bird idioms)

In many languages, different birds bring different ideas to mind. Can you match these six birds and their ideas?

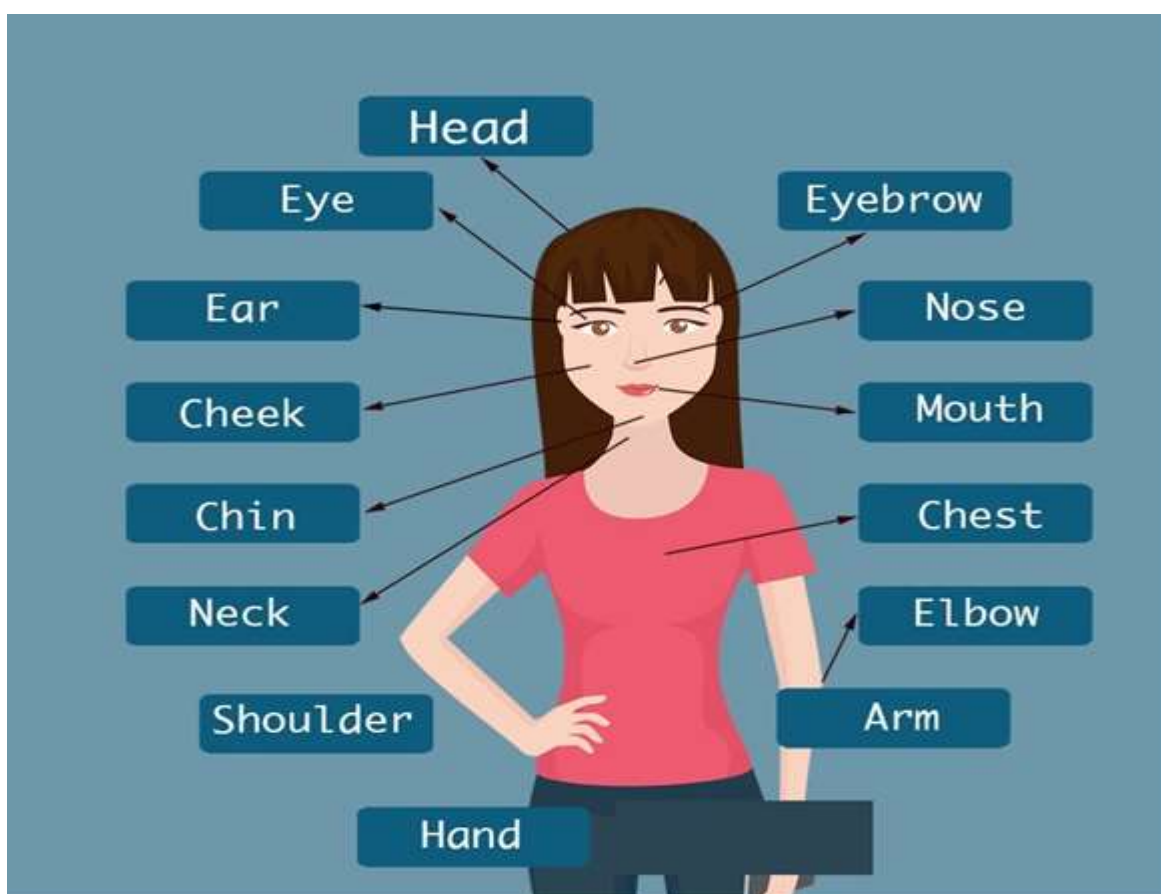
1. ostrich	a. thief
2. dodo	b. good eyesight
3. hawk	c. waterproof
4. magpie	d. dead or extinct
5. swan	e. pretends problems don't exist
6. duck	f. head in the air looking superior ¹⁴⁰ .

Task 2. Look at the picture of the body and fill the gaps of the sentences using the members of the body.

1. He's twisting my _____.
2. To keep an _____ on something.
3. He's got his _____ in the clouds.
4. Keep your _____ on.

¹⁴⁰ www.fluent.ru/level4/identifier378.htm

5. Fields have eyes, and woods have _____.
6. _____ by jowl.
7. Chuck someone under the _____.
8. Dead from the _____ up.
9. Have a good head on one's _____.
10. Have clean _____.
11. _____ someone out of something.
12. Play one's cards close to one's _____.
13. Put one's _____ in one's mouth.
14. Put one's _____ in.
15. Raise some _____.

Иккинчи босқич инглиз тили идиомаларини таснифланиши билан танишишига асосланган. Ушбу босқич куйидаги саволларга жавоб берадиган машқларни ўз ичига олади:

а) инглиз тили идиомалари қандай таснифланади? Эсда қоладиган ва энг қизиқарли идиомаларни тавсифлаб беринг.

б) замонавий инглиз тилида таклиф қилинган идиомалар қандай долзарб аҳамиятга эга?;

с) она тили ва биринчи хорижий тилдаги идиомаларнинг таснифини келтириб беринг.

Task 3. Look at the colours and match the idioms with the colours.

	1. _____ _____
	2. _____ _____
	3. _____ _____
	4. _____ _____
	5. _____ _____
	6. _____ _____
	7. _____ _____
	8. _____ _____
	9. _____ _____
	10. _____ _____

1. A bolt from the blue.
2. Worth its weight in gold.
3. I'm green with envy.
4. Paint the town red.
5. Born with a silver spoon in your mouth.
6. A white-knuckle ride.

7. The devil is not so black as he is painted.
8. She is the pink.
9. He has a yellow belly.
10. She became as brown as a berry.

Task 4. Read the idioms and translate them word by word into your native language.

1. a cold day in July _____
2. old hat _____
3. all talk and no trousers _____
4. tickled pink _____
5. golden opportunity _____
6. black sheep _____
7. chin music _____
8. a bad egg _____

Task 5. Read the idioms and translate them word by word into your basic foreign language which you are learning.

1. a cold day in July _____
2. old hat _____
3. all talk and no trousers _____
4. tickled pink _____
5. golden opportunity _____
6. black sheep _____
7. chin music _____
8. a bad egg _____

Task 6. Write the equivalents of these idioms in your native and basic foreign language.

	Idioms	Native language	First foreign language

1.	a cold day in July		
2.	old hat		
3.	all talk and no trousers		
4.	tickled pink		
5.	golden opportunity		
6.	black sheep		
7.	chin music		
8.	a bad egg		

Ушбу босқич 6 та машқдан иборат 5, 6-сонли машқлар коммуникатив ва 7, 8-сонлилари эса лингвистик компетенцияларни ривожлантиришга қаратилган.

Учинчи босқич кичик матнларда инглиз тили идиомаларини таниб олиш ва аниқлаш, ва ички шаклни таҳлил қилиш бўйича услубни ишлатган ҳолда уларнинг маъносини талқин қилишга асосланган. Идиомаларни қўллаш билан вазият ҳақида мулоҳазақилинганда қизиқарли ва долзарб мавзуни муҳокама қилиш таклиф этилади. Бу талабаларни тақдим этилган идиомалардан бирини қўллаб ўз фикрини билдира олишларини фаоллаштиришни англатади.

Бу куйидаги кўрсатмаларга эга машқларни ўз ичига олади:

а) *«Матндаги идиомаларни ажратиб кўрсатинг ва уларга эътибор беринг. Сизларга улар танишми? Мазкур идиомалар қандай маънога эгаллигини тахмин қилинг».*

Task 7. Underline all the words in this passage to do with fish:

If you fish in the sea you need a fishing line or net. At the end of your line will be a hook or hook on which you have bait. To catch fish like cod or haddock, simply lower your line into the water and wait for them to rise to the bait. If you want to catch mackerel you trawl your line behind a slow-moving boat. In some countries, fishermen cast nets into the sea from the shore. In the Atlantic, fishermen use huge nets from boats called trawlers. Fresh-water fishing, or angling, is very different. You use a rod and line. You cast your line into a river or lake. Fish such as salmon

are caught on their way up or downriver. They spawn in ponds. Children often go fishing for tiny fish called _____ .141.

б) “Идиомалардаги ҳар бир сўзнинг асосий хусусиятларини аниқланг”.

Task 8. Look at the idioms 1-8 and match them with their definitions writing any letter a-h.

Idioms		Definitions	
1 c	cost an arm and a leg	A	extremely pale, as if frightened
2 g	catch someone red-handed	B	a way of indicating that you do not want to reveal who told you something
3 e	shoot oneself in the foot	C	to be expensive; to cost a lot of money
4 a	white as a sheet	D	to watch someone or something; to monitor someone or something closely
5 f	one's cup of tea	E	to cause oneself difficulty
6 h	green with envy	F	one's choice or preference
7 d	keep an eye on	G	to catch a person in the act of doing something wrong
8 b	A little bird told me.	H	appearing jealous; appearing envious

в) “Идиомалардан қандай вазиятларда ишлатилиши мумкин: расмий ҳамда норасмий вазият»”.

Task 9. Fill in each blank with the appropriate form of an idiomatic expression from this table.

to take part in / at all / to look up / to wait on someone / at least / so far / to take a walk, stroll, hike, etc / to take a trip (to) / to try on / to think over / to take place

Mara: Where's the store clerk?

Ted: I don't know. It's taking him too long to _____ us.

Mara: I don't like the service in this store _____. I feel like leaving right now.

Ted: Oh, no, let's not do that. How many dresses have you tried on _____?

Mara: Oh, I've tried on about eight dresses.

¹⁴¹ www.fluent.ru/level4/identifier378.htm

Ted: Well, after all that time and effort, you should buy _____ one, don't you think?

Mara: No, never mind. I'm so upset that I need to _____ outside in the fresh air.

Ted: Mara, I think that you're making the wrong decision. You should _____ it _____ first. This is really a nice dress at a great price.

Mara: Well ... I guess a few more minutes of waiting won't make a difference.

г) «Шу идиомаларга ўхшаши ёки эквивалентлари 1. ўз она тилизда, 2. ўрганилаётган биринчи хорижий тилда борми?, мисоллар келтиринг. Инглиз тилида келтирилган идиомалар ва она тили ва биринчи хорижий тилда ўхшаши идиомалар/фразеологизмари таққослаб беринг, уларнинг ўхшашилиги ва фарқларини аниқланг».

Албатта, машқлар нафақат лингвистик, балки, ижтимоий-маданий ҳамда маданий компетенцияларни ривожлантиришга ёрдам беради. Шунингдек, идиомаларни ўзлаштириш кўрсаткичини оширади.

Тўртинчи босқич тилга оид машқлар монолог ва диалогик нутқ кўникмаларини ривожлантирадиган нутқий машқларидан иборат. Машқ вазифалари учун кўрсатмалар қуйидагича бўлиши мумкин:

«Келтирилган идиомалардан маъноси бўйича тўғри келадиганларини қўйинг, улар ишлатилиши вазиятларига эътибор беринг».

Task 10. Match up the ideas on the left with their non-literal meanings on the right:

1. A black look is	a. not serious and sometimes saves embarrassment
2. A white elephant is	b. a dangerous road or corner.
3. A black sheep is	c. different from the rest of the family.
4. The black economy is	d. an angry one.
5. A black picture is	e. in writing.
6. A black spot is	f. something useless.
7. A white lie is	g. a depressing one.
8. In black and white means	h. unofficial and illegal ¹⁴² .

¹⁴² www.fluent.ru/level4/identifier378.htm

“Келтирилган идиомалар билан жумлаларни давом эттиринг, боғланган жавобларни таққосланг, қизиқ бўлган зояларни танлаб олинг, ўқитувчи ва гуруҳ билан бўлишинг”.

Task 11. Use the following idiomatic expressions in the sentences below:

a. <i>baby of the family</i>	e. <i>the black sheep of the family</i>
b. <i>blood is thicker than water</i>	f. <i>own flesh and blood</i>
c. <i>fight like cat and dog</i>	g. <i>like father, like son</i>
d. <i>two peas in a pod</i>	h. <i>tie the knot</i>
1. Jamie’s only five but he’s mad about football, just like his dad. You know what they say _____.
  2. I’ve got two sisters who are older than me and then my younger brother Mark who’s twenty-two. He’s the _____.
  3. They’ve got two daughters and they look just the same. They’re like _____.
  4. Sam isn’t the best person for the job but his father made him head of Marketing in the family business. As you know, _____!
  5. My brother and his girlfriend have finally decided to _____.
They’re getting married in the spring.
  6. I get on very well with my brother now but we used to _____ when we were younger.
  7. Everyone expected Susan to go to university like the rest of us, but she got a job in a casino on a ship. She’s _____.
  8. My son’s in trouble with the police. I normally have no sympathy with people who break the law but it’s different when it’s your own¹⁴³
_____.

«Матнни ўқинг, тагига чизилган ибораларни келтирилган идиомалар билан алмаштиринг. Боғланган жавобларни таққосланг, қизиқ бўлган идиомаларни танлаб олинг ва гаплар тузинг».

Task 12. Feeling fragile. Match the following idioms with the meanings below:

1. He’s feeling fragile this morning. He had a late night.
2. He went to pieces when he heard of his mother’s death.
3. He’s a smashing person and a really wonderful friend.
4. He’s at breaking point. You should see how much work he has!
5. He needs careful handling. He’s brilliant but he’s a bit sensitive to criticism.

¹⁴³ www.fluent.ru/level4/identifier378.htm

6. "Do it yourself, if you think you can do it better!" he snapped back.
7. After two days of interrogation, his son cracked and confessed to the murder.
8. He comes from a broken home¹⁴⁴.

- a. He's under too much pressure.
b. You've got to be careful how you treat him.
c. He started to cry.
d. His parents divorced, and he was brought up by his mother.
e. He's not very well.
f. He's very nice.
g. He started to tell the truth,
h. He replied angrily.

Бешинчи босқич дискурсив, ижтимоий-лисоний ва ижтимоий-маданий коммуникатив ҳамда лингвистик компетенцияларни ривожлантиришга ёрдам беради. 11-12-сонли машқларга йўриқномалар қуйидаги кўринишда бўлиши мумкин: *“Жуфтликда ишлаган ҳолда, бир-бириларга ўз шахриз тўғрисида (кўчалар, уйлар, транспорт ва бошқаларни тасвирланг) гапириб беринг, келтирилган идиомалардан фойдаланинг, ҳиқояларизда қандай умумийликлар борлигини топинг”*; *“Жамоат транспорти бекатидаги ҳаётий вазиятларни жуфтликда ижро этинг”*; *“Идиомалардан фойдаланилган ҳолда ҳайвонлар ҳаёти бўйича комикслар чизинг”*.

Олтинчи босқич акс эттиришни ўз ичига олади ва машғулотларда оғзаки шаклда қўлланилади. Ушбу босқич қайтувчи алоқанинг 2та тури: мазмуний ва лисоний характеридан иборат. Мазмуний алоқанинг вазифаси – фаол иштироки учун миннатдорлик билдириш, тасиялар бериш, уларнинг дунё қарашини кенгайтиришдир. Лисоний хусусиятидаги қайтувчи алоқа типик хатоларни тўғрилаш, нутқда инглиз тили идиомаларини ишлатиш хусусиятларига эътиборни қаратишдир.

Шунингдек, машқлар тизимига талабалар учун ёдлаш ва машқлар орқали ажратилган сўзларни ўрганишдан кўра мазмунли контекстда тилни ўрганиш самаралироқ деб ҳисоблаймиз.

---

¹⁴⁴ www.fluent.ru/level4/identifier378.htm

Мисол учун куйидаги машққа эътибор қаратсак:

Complete the conversation with the correct idioms in the correct form.

On HP, out of stock, shop with someone, bring prices down, shop around, knock money off, sell like hotcakes, put prices up, do a roaring trade, take goods on approval

Buying and selling

A: - Hello. Are you shopping here nowadays? Haven't I seen you in Sharp's a couple of times?

B: - I'm just comparing prices.

A: - Oh, I always do. It pays to _____1_____. I used to _____2_____ Sharp's, but I don't buy much there now. This shop's much cheaper. They even let you _____3_____ so that you can decide at home whether or not to buy them. You can't do that at Sharps. And here you can buy _____4_____, on a monthly basis. You can't do that at Sharps either. Mr Sharp does what he wants¹⁴⁵ with his prices. He _____5_____ regularly, but he never _____6_____. I bought a coffee maker here last week. It had a small scratch on it, so they even _____7_____. Sharp's wouldn't have done that. Mr Sharp is quite friendly, but they say his wife's very peculiar. Oh, look! Here are those new cheese graters. The shop assistant said they're _____8_____ and will soon be _____9_____ again, so I'll buy one now. Oh, just look at the queue at the check-out! This shop obviously _____10_____. By the way, my name's Doreen Watson. What's your name?

B: -Sharp!

Маълумки, талабаларнинг диалоглардан фойдаланиши уларни инглиз тили идиомаларини ўзлаштириш кўрсаткичини оширади, билим ва

---

¹⁴⁵ Матюшенков В. С. Идиомы и предлоги в английском языке: Словарь. Издательство "ФЛИНТА" 2021. - 380 с.

кўникмаларни мустаҳкамлайди ҳамда лингвистик компетенциясини шакллантиради.

Complete the conversation with the correct idioms in the correct form¹⁴⁶.

Run a temperature, on top of the world, come down with (an illness), up to mark, pass away, worn out, laid up, on the mend, throw off (an illness), catch a cold

A: - Do you know that Mr Sykes has _____ 1 _____? The funeral's on Friday. He was only fifty-five.

B: - Yes, I heard. It was a sudden heart attack. Very sad. I saw him only last week and he said that apart from having a lot of work he was feeling ___ 2 ___. But I thought he looked tired, ___ 3 ___. But tell me, how's your husband?

A: - Well, he ___ 4 ___ a week ago and he doesn't seem able to ___ 5 ___ (it). Several of his office colleagues have ___ 6 ___ flu. He's ___ 7 ___ as well, just over a hundred, so I called the doctor this morning. After all, I don't want him to be ___ 8 ___ for Christmas.

B: - No, of course not. My husband hasn't been feeling ___ 9 ___ recently, either. Stomach trouble. But he must be ___ 10 ___ now because he was shouting at the neighbour's cat again this morning as usual.

Кейинги метод, ҳикоя контекстида инглизча идиомалардан фойдаланиш бўлиб, ҳикоялар ўқувчиларга тил ўрганишда дарс бериш ва кўнгил очиш учун ишлатилиб келинган. Қизиқарли ҳикоялар одатда ўқувчиларнинг эътиборини тортади ва уларни осонгина уларга сингдиради. Шундай қилиб, қизиқарли ҳикоялар ичида инглизча идиомаларни киритиш талабаларга уларни яхшироқ тушунишга ва эслашга ёрдам бериши мумкин.

¹⁴⁶ Матюшенков В. С. Идиомы и предлоги в английском языке: Словарь. Издательство "ФЛИНТА" 2021. - 380 с.

Read the part of the book “Alice in Wonderland”¹⁴⁷ and find the idioms.

“Keep your temper”, said the Caterpillar.

“Is that all?” said Alice, swallowing down her anger as well as she could.

“No,” said the Caterpillar.

Alice thought she might as well wait, as she had nothing else to do, and perhaps after all it might tell her something worth hearing. For some minutes it puffed away without speaking, but at last, it unfolded its arms, took the hookah out of its mouth again, and said, ‘So you think you’re changed, do you?’

“I’m afraid I am, sir,” said Alice; “I can’t remember things as I used – and I don’t keep the same size for ten minutes together!”

“Can’t remember what things?” said the Caterpillar.

“Well, I’ve tried to say” “How doth the little busy bee,” but it all came different!’ Alice replied in a very melancholy voice.

“Repeat, ‘you are old, Father William,” said the Caterpillar.

Alice folded her hands, and began: –

“You are old, Father William,” the young man said,

“And your hair has become very white;

And yet you incessantly stand on your head--

Do you think, at your age, it is right?”¹⁴⁸

Here write the idioms:

---

¹⁴⁷ Кэрролл Л. Алиса в Стране Чудес. Алиса в Зазеркалье (англ.яз., неадаптир.). 2010. - 416 с.

¹⁴⁸ Кэрролл Л. Алиса в Стране Чудес. Алиса в Зазеркалье (англ.яз., неадаптир.). 2010. - 416 с.

Контекстда берилган идиомаларни топиш ҳам қизиқарли, ҳам жуда самарали. Сабаби шундаки, талабаларни диққатини жамлашга ва бор эътиборини шунга қаратишга мажбур қилади.

Идиомаларни ўрганишда расмларнинг ўрни ҳақида фикр юритадиган бўлсак, бу ҳам жуда таъсирли ва самарали ҳисобланади. Визуалларнинг ўқишни тушунишига таъсири ҳақида узоқ мунозаралар мавжуд бўлса-да, баъзи тадқиқотчилар визуаллар билан бирга ўқиш материаллари янада тушунарли бўлишини таъкидлайдилар.

Сўз бойлигини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш учун қизиқарли расмларни тақдим этиш самаралидир. Бинобарин, кўргазмали материаллар ўқувчиларни тушунишни ва ўқишни сақлаб қолиш учун рағбатлантирувчи, қизиқарли ва рағбатлантирувчи бўлиши керак.

Демак, инглиз идиомаларини ўқитиш бўйича замонавий дарсликлар машқлар тизимини яратишга ва материални танлаб олишга нисбатан ягона талабларнинг йўқлиги, талабаларнинг лисоний тахминларини ривожлантирадиган ижодий топшириқлар, шунингдек, жуфт бўлиб ва гуруҳда ишлаш учун топшириқлар етишмаслиги билан ажралиб туради;

талабалар ўртасида ўтказилган сўровнома бошланғич босқичида ҳам, юқори босқичларида ҳам, инглиз тили идиомаларини билиши паст даражада эканлигини кўрсатди;

идиомалар бўйича минимумлар йўқлиги сабабли, идиомаларни танлаб олиш муаммоси долзарб бўлиб, у вазиятга оид тематик табиатга эга мезонлар қўлланилиши ёрдамида ва шаффоф ички шакл мавжудлигини ўрганишда ҳал қилинди;

ишлаб чиқилган машқлар тизими ёрдамида филолог талабаларни лингвистик компетенцияни шакллантириш ҳамда ривожлантиришга ва идиомаларни самарали ўзлаштиришга ҳисса қўшиши экспериментал равишда исботланган;

таклиф этилаётган машқлар тизими филолог талабалар томонидан инглиз тилини иккинчи тил сифатида ўқитишда (идиомаларини ўзлаштириш) бир қатор қийинчиликларнинг ечими бўлиши мумкин.

Машқлар мажмуини ишлаб чиқишда лисоний ҳодисаларининг муваффақияти ўрганишга таъсир этувчи бир қатор омилларни ҳисобга олиш керак:

- 1) мақсад (мақсадли установка);
- 2) талабаларнинг идиомаларни ўзлаштиришда нутқий хатти-ҳаракатлари;
- 3) машқ қилиш учун ажратилган маълум вақт;
- 4) машқ бажаришдан олинган маҳсулот (натижа);
- 5) материал (вербал ва новербал матн, расмлар, схемалар, карталар);
- 6) машқни бажариш усули (ёзма, оғзаки);
- 7) амалга оширишнинг ташкилий шакллари (индивидуал, жуфтликда, гуруҳда).

Шундай қилиб, мазкур тадқиқот, иккинчи хорижий тил сифатида инглиз тили ўқитувчилари учун қизиқиш туғдириши, уларни семантизация қилиш усули сифатида идиомаларнинг ички шаклини таҳлил қилиш услубидан фойдаланилган ҳолда:

идиомаларини ўзлаштириш орқали филолог талабаларни лингвистик компетенциясини шакллантириш;

инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш масалаларини ижобий ҳал қилиш учун дастлабки шарт-шароитлар яратишда ёрдам бериши мумкин.

II боб бўйича хулосалар

1. Филологик олий ўқув юртларида инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда она тили ва биринчи чет тилларидаги тажрибадан онгли равишда фойдаланишга муносабатларнинг мавжудлиги муҳим роль ўйнайди.

Шунингдек, инглиз тили идиомаларини ўзлаштиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

2. Инглиз тили идиомаларини ўқитишда “маълумдан → номаълумга”, “соддадан → мураккабга”, “ўхшашлик → тафовут” тамойилларига риоя қилган ҳолда, идиомаларини умумий маданий маконда қўлланиши уларини ўзлаштиришни енгиллаштиради.

3. Филологик олий ўқув юртларида талабалар томонидан бир ва ундан ортиқ хорижий тилларни эгаллаш давр талаби бўлиб, бу тилларни ўзаро бир-бирига боғлиқ ҳолда бир вақтда ўрганишдир.

4. Интенсив методика дарсларни ташкил этиш нуқтаи назаридан ҳам, тил ва нутқ материаллари устида ишлашнинг методик усулларидан фойдаланиш ҳам ўзига хос хусусиятларга эга.

5. Идиомалар чет тилини ўрганувчилар учун энг мураккаб тил бирликларининг семантик гуруҳи ҳисобланади. Шунинг учун ҳам идиомалар бадиий матнларни, шунингдек газета, журналларни ўқишда, оғзаки нутқни тушунишда қийинчиликлар туғдиради. Улар ўзларидаги барча компонентларга таъсир қиладиган умумий маъноларида ўзгаришларга эга бўлади.

6. Ушбу тадқиқот давомида олинган маълумотларга асосланиб, инглиз тили идиомаларини коммуникатив-йўналтирилган ўқитиш бўйича бир қатор **услубий тавсиялар** тақдим этилиши мумкин.

Биринчидан, коммуникатив мақсадларни ҳисобга олган ҳолда машқларга оид тавсияларни таърифлаш тавсия этилади, чунки коммуникатив ёндашувда ўқитиш мулоқот модели сифатида бўлади, мулоқот вақтида эса коммуникантлар аниқ мақсадни кўзлайдилар.

Иккинчидан, талқин қилинганда, ассоциатив-образли ва ҳиссий алоқаларни ўрнатиш мақсадида, идиомалар ишлатилишининг турли вазиятларига, уларнинг маданий маъноларига, ички шаклининг образли асосларига кўпроқ эътибор қаратилиши тавсия этилиб, кейинчалик улар идиомаларни мустаҳкам эслаб қолишга, ўрганилаётган тил халқининг

маданиятини чуқурроқ тушунишга, аудиториядан ташқари фаолиятда олинган билимларни мустақил равишда ишлатиш қобилиятларини шакллантиришга ижобий таъсир кўрсатади.

Учинчидан, кўргазмали материал ва АКТдан самарали равишда фойдаланиш, талабаларнинг лисоний фикрлашини ривожлантирадиган ижодий табиатга эга.

Тўртинчидан, ҳамкорлик технологияларининг элементларини қўллаш, жуфт бўлиб ва гуруҳда ишлаш учун вазифаларни киритиш ўқитиш самарадорлигини оширишга ёрдам беради.

III. БОБ. ФИЛОЛОГ-ТАЛАБАЛАРНИ ЧЕТ ТИЛИНИ ЎҚИТИШДА ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ТАЖРИБА – СИНОВНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА ЎТКАЗИШ.

3.1. Тажриба-синов ишларининг ташкиллаштириш ва ўтказилиш босқичлари

Филологик олий ўқув юртларида инглиз тили идиомаларини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш талабаларни лингвистик компетенциясини шакллантиришга қаратилган бўлиб, ўқитиш жараёнида уларнинг нафақат маъносини тушунтириш, балки улардан фойдаланиш ҳолати, мақсадига мувофиқлиги ёки ноўринлиги, у ёки бу тил бирлигидан касбий мулоқотнинг маълум бир шароитида фойдаланиш мумкинлиги ёки бунга йўл қўйилмаслигини кўрсатиш муҳимдир.

Тадқиқотнинг мақсад ва вазифаларига мувофиқ равишда ўтказиладиган тажриба турини аниқлаштириб олинди. Тажрибавий таълим методик жиҳатдан текшириш ва излаш ишларидан иборат бўлади. Мазмун моҳиятига кўра тажриба таълимий деб тан олинади, зеро ўқув материални муайян тартибда жойлаштиришнинг мақсадга мувофиқлигини ва ўқитиш сифатини текшириш унинг асосий вазифаси ҳисобланади.

Тажриба-синов ишлари филологик олий ўқув юртлари 2-босқичлари бўйича ишлаб чиқилган идиомаларни ўқитишнинг тажриба-синов дастури асосида амалий машғулотлар ҳамда мустақил таълимга татбиқ қилинди.

Ушбу тадқиқотда **тажриба-синовнинг мақсади** инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда идиомаларни ўқитиш орқали филолог талабаларни лингвистик компетенциясини шакллантириш бўйича ишлаб чиқилган комплекс машқлар самарадорлигини экспериментал усулда текширишдан иборат эди. Белгиланган мақсадга эришишида қуйидаги вазифаларни бажариш талаб этилди:

- ўқитиш режасини тузиш;

- инглиз тили идиомаларни ўқитиш ва ўзлаштириш борасида талабалар ва ўқитувчилар орасида сўровнома ўтказиш;

- идиомаларни ўқитишда керакли ўқув материали ва луғатларни танлаб олиш;

- тажрибадан олдин, тажрибадан кейинги кесимлар ва тажриба асосида ўқитиш мақсадида топшириқлар ишлаб чиқиш;

- инглиз тилидаги идиомаларни эгаллаганлик даражасини баҳолаш мезонларини аниқлаш.

- Экспериментал ўқитишни ўтказишда биз филологик олий ўқув юртлари иккинчи босқич талабаларида инглиз тили идиомаларини ўзлаштиришни самарали натижаси сифатида қуйидаги фаразлардан келиб чиқдик:

- идиомаларини талабаларга ўқитиш бўйича машқлар тизими биринчи чет (немис, француз, рус, форс, испан ва ҳ.к.) тилини ўрганишдаги билим, кўникма ҳамда малака даражасини ҳисобга олиш асосида;

- идиомаларни ўқитиш маданиятлар алоқалар шароитида лингвистик ва маданий ёндашув асосида ушбу мақсадлар учун махсус олиб борилган идиомаларни танлашга асосланса;

- инглиз тилининг идиомаларини ўқитиш учун махсус ишлаб чиқилган машқлар тўпламидан мақсадли фойдаланилса.

Экспериментни ташкил қилишда унинг ишончлилигини:

1. мавзулар сони;

2. ишончли натижаларни олиш учун бир ҳил тажрибаларнинг минимал сонибилан белгиланади.

Объектив маълумотларни олиш учун биз тасаввурлар бўйича эксперимент техникасини танладик, яъни эксперимент тажрибадан олдинги ва тажрибадан кейинги кесимлар, экспериментал ўқитиш каби учта босқични ўз ичига олди. Тажриба гуруҳлари сифатида Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари

университети, Ўзбекистон миллий университети, Термиз давлат университети, Бухоро давлат университети талабалари танлаб олинди.

Шунингдек, инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда идиомаларини танлаш учун биз қуйидаги танлов мезонларини белгилаб олдик ва улар қуйидагилардан иборат:

1.	тематик мезон
2.	коммуникатив қиймат мезонлари
3.	лингвокультурологик мезон
4.	ўрганилаётган тилнинг идиомаларининг она тили ва биринчи чет тили идиомалари билан ўхшашлик мезони
5.	частота мезонлари
6.	қўлланиш мезонлари
7.	учта тилда (инглиз, ўзбек ва биринчи чет тили)ги эквивалентлик мезони

Ушбу мезонлар:

Биринчидан – бу инглиз тилидаги идиомаларга оид лексик кўникмани шакллантириш;

Иккинчидан – бу инглиз тилидаги идиомаларни эгаллашга қаратилган машқлар комплексини яратиш;

Учинчидан – тажриба-синов орқали инглиз тилидаги идиомаларни эгаллашнинг натижаси сифатида идиомаларга оид лексик кўникмани шакллантиришга қаратилган ва таклиф этилган машқлар комплексининг самарадорлигини исботлаш каби масалаларни қамраб олган.

Экспериментал ишларни ташкил этиш: базаси, мақсадлари, вазифалари, йўналишлари, иш мазмуни, ўқув дастури, услубий воситалар.

Экспериментал ўқитиш ишлари ЎзДЖТУда 2018 - 2019, 2019 - 2020, 2020 – 2021 ўқув йилларида филология ва тилларни ўқитиш (немис, француз, испан) ихтисослиги бўйича биринчи ва иккинчи босқичнинг бешта гуруҳида олиб борилган.

Экспериментал машғулотлар учта гуруҳда ўтказилган ва иккита гуруҳ анъанавий усул бўйича ўқитилган, улар назорат гуруҳлари сифатида белгилаб олинди. Жами 84 та талаба экспериментал тарзда ўқитишга жалб қилинди; 49 та талаба - тажриба гуруҳларида, 35 та талаба эса назорат гуруҳларида. Экспериментал ўқитиш диссертантнинг шахсий иштирокида амалга оширилди, шунингдек инглиз тили ўқитувчилари ҳам жалб қилинди.

Учта тажриба гуруҳида «New Headway», «Destination (full set)», «Skills Real Listening and Speaking», «Straight Forward» дарсликлардан фойдаланиб ўқидилар. Шунингдек, диссертант томонидан ишлаб чиқилган машқлар тизимидан фойдаландилар.

Экспериментал ўқитишнинг мақсади инглиз тили идиомаларини ўқитиш бўйича ишлаб чиқилган методикани синаб кўриш бўлган. Экспериментал машғулотлар давомида ҳал қилиниши керак бўлган вазифалар ҳам аниқлаб олинди:

- 1) талабаларга инглиз тили идиомалари ҳақидаги асосий тушунчаларини етказиш;
- 2) идиомаларни аниқлаш, шу жумладан улардан нутқда фойдаланиш билан боғлиқ услубий кўникмаларни шакллантириш;
- 3) инглиз тили идиомаларини ўқитиш стратегиясидан самарали фойдаланишга имкон берадиган методик шароитларни яратиш.

Тажриба-синовнинг мақсади ва вазифаларига эришиш учун қуйидаги алоҳида вазифалар белгиланди:

- инглиз тили идиомаларининг маълумотлар доирасини аниқлаш;
- идиомалари ҳақидаги билим, кўникмаларни ҳамда машқларни тажрибавий ўқитиш дастурини тузиш;
- самарали метод ва усулларни аниқлаш;
- тамойиллар, йўналишлар ва босқичларни аниқлаб олиш;
- идиомаарни ўз ичига олган матнларни танлаш;
- лингвистик ёндашув асосида инглиз идиомаларини ўқитиш бўйича ишлаб чиқилган методиканинг самарадорлигини тасдиқлаш.

Ишлаб чиқилган методиканинг қўлланиши қуйидаги:

- 1) машқларнинг ҳажми ва моҳияти барча гуруҳларда бир хил бўлган;
- 2) лисоний тайёргарликнинг тенг даражаси ва ҳар бир гуруҳда ўқишнинг бир хил давомийлиги;
- 3) янги ўқув материални ўзлаштириш учун бир хил вақт;
- 4) ўқитувчи ва назорат машқларининг сони ва мазмуни;
- 5) идиомаларни ўқитиш жараёнида лингвистик компетенцияни, идиомалар билан ишлаш жараёнида эса кўникмаларнинг шаклланганлигини назорат қилишнинг тенг усуллари каби мезонларга риоя қилинган ҳола текширилган.

Экспериментал таълим муваффақияти талабаларни идиоматик тушунчаларини ишлаб чиқиш билан боғлиқ ишларни бажаришга ундаш, матнларни танлаш, нутқнинг маълум услуби ва жанрида мавзулар билан таъминланди.

Концептуал тезаурусни олган, уни танлаш тамойиллари, ўқув хатти-ҳаракатлари (малака ва кўникмалар) методларни ўз ичига таркиб хусусиятларига тўхталамиз.

Филолог талабаларга инглиз тили идиомаларини ўқитишнинг биз таклиф этган методикасининг самарадорлигини аниқлаш мақсадида тажрибавий кесимни ўтказилди.

Тажрибавий кесимни ўтказишдан мақсад:

- 1) инглиз тили идиомаларини эгаллаганлик даражаси;
- 2) филолог – талабаларга лисоний зукколик механизмининг шаклланганлиги;
- 3) талабаларнинг идиомаларни эркин сўз бирликларидан фарқлай билиш малакаси;
- 4) инглиз тили идиомаларини она тили ва биринчи чет тилида муқобилларини топа билиш қобилиятлари аниқлаш.

Иккинчи чет тили сифатида ўрганиладиган инглиз тилидаги идиомаларни ўқитиш жараёнида лингвистик компетенцияни

шакллантиришни учун таклиф қилинган матнларни таҳлил қилиш, матн билан боғлиқ лексик ва грамматик топшириқлар талабаларнинг идиомлар билан турли операцияларни бажара олиш қобилиятини аниқлашга қаратилган. Талабалар шунингдек, бир матнга бир неча бор мурожаат қилиб ўрганилаётган ўқув материалининг барқарор ва узоқ муддатга ёдда сақланиб қолишини таъминлайди.

Инглиз тилини идиомаларини (иккинчи чет тили)ўқитишнинг дидактик тамойилларига таянилди.

Инглиз тилини ўқитиш методикасида тўртта умумқабул қилинган тамойиллар гуруҳлари ишлаб чиқилган:

1. Лисоний тамойил – тизимлилик, нутқ ва тил миқёсидаги ҳодисаларнинг дифференциациялаш, услубий дифференциация, минималлаштириш, функционаллик;

2. Дидактик тамойил–кўргазмалилик, онглилик, мустаҳкамлик, ўрганувчи лаёқатига мослик, изчиллик ва тизимлилик, тушунарлилик, фаоллик, муаммолик, жамоавийлик, креатив(ижодкор)лик, ривожлантирувчи таълим;

3. Психологик тамойил – талабаларнинг индивидуал психологик хусусиятларини ҳисобга олиш (билим, кўникма, қобилиятини шакллантириш);

4. Методик тамойил–она тилининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда мураккаблик, коммуникативлик, оғзаки нутқда олдинлаб кетиш, нутқ фаолиятининг ҳар хил турларига ўзаро боғлиқ ҳолда ўргатиш.

Ушбу тамойиллар бир-бири билан чамбарчас боғлиқ ва ўқитишнинг умумий самарадорлигини таъминлайдиган ягона тизимни ташкил этади¹⁴⁹.

---

¹⁴⁹Адонина Л.В., С.В. Лазарев, Никитина В.В. и др. Значение фразеологии в методике обучения русскому языку как иностранному // Актуальные проблемы управления качеством образования. Современная высшая школа: инновационный аспект. Т.9. №2. 2017. – С.26 - 38.

Тажриба синов жараёнида тажриба-синов олди натижалари таҳлилидан сўнг талабаларнинг идиомаларни қўллашда кўпроқ қуйидаги кўринишдаги машқларда хатоликларга йўл қўйганликлари аниқланди:

талабалар идиомаларни она ва биринчи чет тилида эквивалентини топиш ва маъно ўхшашликларини ажратишда ҳамда идиомаларни матнда топишда, гапда тушиб қолдирилган идиомаларни топиб қўйишда ва ҳ.к.

Талабаларнинг идиомаларни билиш даражасининг сифат ва миқдорий кўрсаткичи (3.1-жадвалга қаранг).

3.1.-жадвал.

**Филолог-талабаларнинг идиомаларни билиш даражаси бўйича
сифат ва миқдор кўрсаткичи**

Топшириқлар	Хатолар сони %	Билиш даражаси %
Топшириқ 1	28%	72%
Топшириқ 2	31%	69%
Топшириқ 3	39%	61%
Топшириқ 4	35%	65%
Топшириқ 5	45%	55%
Топшириқ 6	49%	51%
Топшириқ 7	48%	52%
Жами:	39.2%	60.8

Юқорида айтилганларнинг барчаси инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш методикасида идиомаларни ўрнини қайта кўриб чиқиш, қайта баҳолаш зарурлигидан далолат беради.

Тажриба-синов давомида инглиз тили идиомаларини ўзлаштириш қийинчиликларни бартараф этишга ҳаракат қилинди ва амалий таржима ва амалий инглиз тили дарслари жараёнида идиомаларни ўргатишда машқлар тизими асосида идиомаларни ўзлаштириш кўрсаткичинини оширишга ҳаракат қилинди. Идиомаларни ўргатишни машқлар ёрдамида, матн-таржима методи ҳамда интерактив методлардан фойдаланиб ҳал қилишга ҳаракат қилинди.

Машқлар тизими ўз ичига икки турдаги машқларни олади: тайёрлов машқлари ва нутқ машқлари. Машқлар системасини қўллаш 6 босқичда ўтказилди. Булар ёд олиш, англаш ва мустаҳкамлаш босқичларидир. Машғулотларда интерактив методлардан фойдаланилди. Идиомаларни ўзлаштириш кўрсаткичини оширишда аудио материаллар, слайлар, расмлар, карточкалардан унумли фойдаланилди.

Ўтказилган сўровнома натижаларидан маълум бўлдики, методист ва мутахассисларнинг аксарияти ўқув жараёнига маълум миқдордаги идиомаларни киритишни зарур деб ҳисоблашади, бунинг натижасида ўқув материални минималлаштириш ва танлаш тамойилларини ишлаб чиқиш зарур. Типологик жиҳатдан ҳар хил ўқув қўлланмаларидан фойдаланишда идиоматик материални “семантизациялаш ва услубий ташкиллаштиришнинг самарали усулларини аниқлаш”га¹⁵⁰ катта эътибор қаратилади.

Таълим жараёнининг лингвистик таркибига идиомаларни киритиш зарурати уларнинг нутқнинг “функционал услубларини фарқлаш воситаси сифатида ишлаш қобилиятлари”¹⁵¹, ҳамда уларнинг “мамлакатшуносликка оид юқори қиймати”¹⁵² билан белгиланади.

Фикримизча, таълим мақсадларида идиомаларни босқичма-босқич тавсифлаш энг самарали ҳисобланади. Бундай ёндашув тиллараро интерференция имкониятларини тўлиқроқ ҳисобга олишга ёрдам беради.

Ушбу босқичлар ўз ичига қуйидагиларни олади:

- a) ҳар бир идиомадаги уни ташкил этувчи хусусиятларни таққослаш;
- b) қиёсланган хусусиятлар сонининг камайиши тарзида идиомаларни тартиблаш;
- c) ҳосил бўлган идиомалар рўйхатини бир хил қатламларга ажратиш.

---

¹⁵⁰Шанский Н.М., Быстрова Е.А., Зимин В.И. Фразеологические обороты русского языка: словарь. – М.: Рус. яз., 1988. – 389 с.

¹⁵¹Митрофанова О.Д., Костомаров В.Г. Методика преподавания русского языка как иностранного // VII Международный конгресс преподавателей русского языка и литературы. – М.: Русский язык, 1990. – С. 78-94

¹⁵²Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Национально-культурная семантика русских фразеологизмов // Словари и лингвострановедение. – М.: Русский язык, 1982. –С. 20-37.

Инглиз тилининг идиоматик тизимини ўзлаштиришда филолог-талабаларнинг идиомаларни:

потенциал (номаълум идиомаларнинг сўзма-сўз таржимаси асосида контекстда тушуниш);

рецептив (аввал ўрганилган идиомаларни таниш);

маҳсулдор ўзлаштириш (ўз нутқида идиомалардан фойдаланиш) кўникмаларини шакллантириш муҳим роль ўйнайди.

Идиомаларни ўқитиш методикаси ҳозирда уларнинг мазмуни қисман қайта кўриб чиқилмоқдаки бу ҳолат уларнинг ўқув жараёнидаги ўрни ва роли ҳам қайта баҳоланишига сабаб бўлмоқда, бу асосан инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш мақсадларининг ўзига хос хусусиятлари билан белгиланади.

3.2. Тажриба-синов натижаларнинг сифат ва миқдорий статистик таҳлили натижалари

Филологик олий ўқув юртларида инглиз тили идиомаларини экспериментал ўқитиш давомида ўрганувчи талабаларида лингвистик компетенциясини такомиллаштириш методикасининг қуйидаги асосий қоидалари текширилган: лингвистик компетенциясини шакллантиришга қаратилган топшириқ ва машқлар тизимини ўқув жараёнига киритиш; тавсия этилган топшириқ ва машқлар типологиясининг асослилиги; лингвистик компетенциясини шакллантириш ва ривожлантиришнинг асосий шарти сифатида идиомаларни ўзлаштириш бўйича топшириқ ва машқлардан фойдаланишни услубий равишда асослаш; инглиз тили идиомаларини ўзлаштириш самарадорлигини оширишда анъанавий инновацион педагогик ва ахборот технологияларини бирлаштириш; талабаларни фанга қизиқишини, ўрганишга бўлган интилишини ошириш.

Экспериментал ўқитишнинг тайёргарлик-изловчи босқичида, филологик олий ўқув юртларида талабаларининг инглиз тилида лингвистик

компетенцияни билиш даражасини аниқлаш мақсадида филолог-талабалар орасида тасдиқловчи қирқим ўтказилди.

Тасдиқловчи қирқимни ўтказиш мақсади олий ўқув юртлари филолог-талабалари томонидан инглиз тили идиомаларини билиш даражасини аниқлаш ва, тадқиқ этилаётган муаммони ўрганишда юзага келадиган қийинчиликларни аниқлашдан иборат эди.

Тасдиқловчи қирқимни ўтказиш жараёнида қуйидаги тадқиқот вазибаларини ҳал қилиш кўзланган:

1) нутқда идиомаларини қўллашда хатоларни аниқлаш ва тавсифлаш;

2) аниқланган хатолар ва қийинчиликларни таснифлаш;

3) биз тарафдан тадқиқ этилаётган муаммо доирасида талабалар томонидан йўл қўйилган хатоларнинг барқарорлиги ва такрорланиш даражасини аниқлаш учун маълумотларга статистик ишлов бериш;

4) маълумотлар якуний қирқим натижалари билан кейинги таққосланиши учун талабалар томонидан инглиз тили идиомаларини билиш даражасини аниқлаш ва инглиз тили идиомаларини ўқитиш жараёнида биз томондан ишлаб чиқилган тармоқ технологияларини қўллаш бўйича методиканинг самарадорлик даражасини аниқлаш.

Тасдиқловчи қирқим ўтказилишидан олдин информантларга улар ҳақида умумий маълумот олиш ва қирқим натижалари объективлигини бузадиган омилларни истисно қилиш учун мўлжалланган қисқа анкета тўлдирилиши таклиф қилинди:

1. Ф.И.Ш.

---

2. Асосий чет тилингиз қайси? _____

3. Иккинчи чет тилингиз қайси? _____

4. Иккинчи тилни ихтиёрий танлаганмисиз?

---

5. Иккинчи чет тилини билиш, ўрганиш нима сабабдан керак деб ўйлайсиз? _____

6. Иккинчи чет тилини ўзлаштиришда қандай қийинчиликлар мавжуд? _____

7. Инглиз тилидаги идиомалар ҳақида тушунчага эгамисиз? _____

8. Иккинчи чет тили (инглиз тили) идиомаларини билиш, ўрганиш зарурми? _____

9. Сиз ўрганаётган асосий чет тилида идиомаларнинг хусусиятларини биласизми? _____

10. Ҳозирда иккинчи чет тилида қанча идиомаларни ўзлаштирдигиз? _____

11. Асосий ва иккинчи чет тилида идиомаларга мисоллар келтиринг (ўрганилаётган чет тилида) _____

12. Идиомаларни инглиз тилида ўрганиш бўйича таклифларингизни ёзинг: _____

Инглиз тили идиомаларини билиш даражасини аниқлаш мақсадида идиомаларни лексик-грамматик таҳлили билан боғлиқ дастурий дарслик ва ўқув қўлланмаларидан ўқув-лисоний топшириқлар танлаб олинди.

I. Информант-талабаларнинг идиомалар маъносини билиш даражасини аниқлаш учун топшириқлар.

1 – топшириқ:

Look at the idioms 1-8 and match them with their definitions writing any letter a-h.

Idioms		Definitions	
1 c	cost an arm and a leg	A	extremely pale, as if frightened
2 g	catch someone red-handed	B	a way of indicating that you do not want to reveal who told you something
3 e	shoot oneself in the foot	C	to be expensive; to cost a lot of money
4 a	white as a sheet	D	to watch someone or something; to monitor someone or something closely
5 f	one's cup of tea	E	to cause oneself difficulty
6 h	green with envy	F	one's choice or preference

- 7 d keep an eye on   G   to catch a person in the act of doing something wrong
- 8 b A little bird told me.   H   appearing jealous; appearing envious

2 – топширик:

Write the equivalents of these idioms in your native language.

1. To keep an eye on something

---

2. I got cold feet

---

3. To have a bird's eye view

---

4. To put the cat among the pigeons

---

5. As good as gold

---

6. To have green fingers

---

7. Paint the town red

---

8. Every cloud has a silver lining

---

3 – топширик:

Write the equivalents of these idioms in your basic foreign language.

1. To keep an eye on something

---

2. I got cold feet

---

3. To have a bird's eye view

---

4. To put the cat among the pigeons

---

5. As good as gold

---

6. To have green fingers

---

7. Paint the town red

---

8. Every cloud has a silver lining

---

4 – топширик:

Continue the sentences in A using the idioms in B.

A.

1. Will you keep an eye on _____.
2. She had her heart set on _____.
3. You're safe for the time being. _____.
4. I'd just as soon _____.
5. Who are you calling? _____.
6. That was a close call _____.

B

- a she didn't see me.
- b Are you up to something?
- c You're all right
- d I had.
- e eating at that restaurant.
- f my children?

5 – топширик:

Use the idioms in the table and fill the gaps.

a piece of cake, went bananas, all day long, all ears, as a general rule, at hazard
---

1. When you know what you're doing, it's _____.
2. Sorry, I just _____ for a minute.
3. We waited for you at the station _____.
4. Well, hurry up and tell me. I'm _____.
5. He can be found in his office _____.

6. He is not willing to have much of his money _____ in the stock market.

II. Информант-талабаларнинг идиомаларни тўғри талаффуз қилиш ва ёзишни билиш даражасини аниқлаш учун топшириқлар.

1 – топшириқ:

Read and pronounce them.

1. He's twisting my arm.
2. To keep an eye on something.
3. He's got his head in the clouds.
4. Keep your hair on.
5. Fields have eyes, and woods have ears.
6. Cheek by jowl.

2 – топшириқ:

1. Chuck someone under the chin *h i c n*. _____
2. Dead from the neck *e c k n* up. _____
3. Have a good head on ones shoulders *u o l d s h r s e*. _____
4. Have clean hands *s a n d h*. _____
5. Elbow *l b o w* someone out of something. _____
6. Play one's cards close to one's chest *e h s t*. _____

3 – топшириқ:

Write the transcriptions of the idioms.

1. A bolt from the blue.
_____
2. Worth its weight in gold.
_____
3. I'm green with envy.
_____
4. Paint the town red.

---

5. Born with a silver spoon in your mouth.

---

6. A white-knuckle ride.

III. Информант-талабалар томонидан идиомаларнинг лексик ва грамматик хусусиятларини билиш даражасини аниқлаш учун топшириқлар.

1 – топшириқ:

Put the words in brackets in the correct tense.

1. They were _____ (bar) from the concert for smoking.
2. Ken _____ (bark) at the children for being noisy.
3. We're going to the park to play football. _____ (be) you game?
4. Stop arguing in circles. You're _____ (beg) the question.
5. Mary: Marry him? But you're older than he is!

Sally: _____ (bite) your tongue!

2 – топшириқ:

1. It's difficult for old people *to remember the location of* personal possessionssuch as keys.
a. to keep track of   b. to keep away from   c. to take hold of
2. I haven't seen Jackie in a long time. I wonder what she *has been doing*.
a. has gotten through   b. has to do with   c. has been up to
3. Jeff agreed *to give attention to* organizing the beach barbecue this weekend.
a. to look into   b. to see about   c. to do over
4. The unfriendly man told the neighbourhood boys, "I don't want any of you coming in my yard. *Don't enter!*"
a. Keep out!   b. Be carried away!   c. Put out!
5. Janice felt *uncomfortable* at the party because she didn't know anyone there; they were all comple testrangers to her.
a. mixed up   b. ill at ease   c. out of the question.

3 – топширик:

Read the idioms and underline the stressed syllable of each word.

1. Don't jump to conclusions.
2. They're putting a brave face on it.
3. He's had a change of heart.
4. You can say that again.
5. You may well ask.
- 6 He took them in his stride.

4 – топширик:

Fill the gaps using the idioms in the table.

black-and-blue / labor / eagle eye / a bird's-eye view / broke the silence
--

1. I'm still _____ from my divorce.
2. We displayed the fruits of our _____ at the county fair.
3. The students wrote their essays under the _____ of the headmaster.
4. We got _____ of Cleveland as the plane began its descent.
5. The wind _____ by blowing the door closed.

5 – топширик:

IV. Информант-талабалар томонидан идиомаларнинг мавзувий гуруҳларини аниқлаш учун топшириқлар.

1 – топширик:

Match these five parts of the body with the non-literal ideas on the right:

1. heart	a. confrontation
2. nose	b. skillful
3. hand	c. curiosity
4. face	d. emotions
5. head	e. top

2 – топширик:

In many languages, different birds bring different ideas to mind. Can you match these six birds and the ideas?

1. ostrich	a. thief
2. dodo	b. good eyesight
3. hawk	c. waterproof
4. magpie	d. dead or extinct
5. swan	e. pretends problems don't exist
6. duck	f. head in the air looking superior

3 – топширик:

Read the idioms connected with the word “tea” and suggest their meanings in your native language.

1. It's not my cup of tea.

---

2. I wouldn't do it for all the tea in China.

---

3. It's as good as a chocolate teapot.

---

4 – топширик:

Underline all the words in this passage to do with fish and say their meanings.

If you fish in the sea you need a fishing line or net. At the end of your line will be a hook or hooks on which you have put the bait. To catch fish like cod or haddock you simply lower your line into the water and wait for them to rise to the bait. If you want to catch mackerel you trawl your line behind a slow-moving boat. In some countries, fishermen cast nets into the sea from the shore. In the Atlantic, fishermen use huge nets from boats called trawlers. Fresh-water fishing, or angling, is very different. You use a rod and line. You cast your line into a river or lake. Fish such as salmon are caught on their way up or downriver. They spawn in ponds. Children often go fishing for tiny fish called “tiddlers”.

Тасдиқловчи қирқимнинг барча топшириқлар учун жавоблар экспериментаторлар томонидан беш балли тизим бўйича баҳоланди (3.2.1.-жадвалга қаранг):

3.2.1.-жадвал.

Баҳолаш мезони

5 – “аъло”	инглиз тили идиомаларини билиш, ушбу билимларни амалда қўллаш. Орфоэпик, лексик, семантик, грамматик ва стилистик нуқтаи назардан ибораларни тўғри ишлатиш. Ишланган топшириқнинг сифати билан бирга информант томонидан инглиз тили идиомаларини билиш даражаси тақдим этилиши келади.
4 – “яхши”	назарий материални билиш, ушбу билимларни амалда қўллаш. Идиомаларни қисман тўғри ишлатиш. Топшириқни бажаришда инглиз тили идиомаларини ишлатиш меъёрларини бироз бузилишига олиб келадиган хатоларга йўл қўйилади.
3 – “қониқарли”	ўрганилаётган идиомаларнинг стилистик хусусиятлари ҳақида умумий тасаввурга эгалиги. Берилган саволлар ва топшириқлар моҳиятини тахминий тушуниш. Талабалар томонидан идиомалар маъносининг бузилишига олиб келадиган хатоларга йўл қўйилади.
2 – “қониқарсиз”	инглиз тили идиомаларининг назарий ва амалий материални билмаслик. Топшириқни бажаришда, қўйилган саволларга тўлиқ жавоб бера олмаслик, лексик ва грамматик қоидаларни билмаслик билан боғлиқ хатоларга йўл қўйилади.

“Аъло”, “Яхши”, “Қониқарли” ва “Қониқарсиз” баҳолар идиомалар бўйича оид назарий билим, амалий кўникма ва малакаларни аниқлашда асосий мезон бўлиб ҳисобланади.

Идиомларнинг маъноларини билиш даражасини аниқлаш бўйича топшириқлар информант-талабалар томонидан оғзаки ва ёзма равишда амалга оширилди.

Тажриба-синов ишларида танлаб олинган таълим муассаларида умумий ҳолда 49 нафар талабалардан биринчи турдаги бешта топшириқлар 33 нафари тўғри жавоб берди. Лекин 16 нафар талаба хатоларга йўл қўйди.

Умуман олганда, ЎзДЖТУ, ЎзНУ, ТерДУ, БухДУнинг филолог талабаларидан инглиз тили идиомаларини билиш ва эгаллаш бўйича барча топшириқларга жавоб берди. Барча филологларнинг умумий сонидан: 15.4% (13 нафар талабалар) аъло баҳо; 13.0% (11 нафар талабалар) яхши баҳо; 35.8% (30 нафар талабалар) қониқарли баҳо олишди, ва 35.8% (30 нафар талабалар) топшириқларни уддалай олмадилар ва қониқарсиз деб баҳоландилар (3.2.2-жадвалга қаранг):

3.2.2.- жадвал

Тасдиқловчи қирқим натижалари

Баллар Талабалар		Аъло	Яхши	Қониқар- ли	Қониқар- сиз	Жами
ЎзДЖТУ	Сонда	5	5	23	16	49
	%да	5.9	5.8	27.4	19.1	58.2
ЎзНУ	Сонда	2	2	2	6	12
	%да	2.4	2.4	2.4	7.2	14.4
БухДУ	Сонда	4	2	3	3	12
	%да	4.7	2.4	3.6	3.6	14.3
ТерДУ	Сонда	2	2	2	5	11
	%да	2.4	2.4	2.4	5.9	13.1
Жами	Сонда	13	11	30	30	84
	%да	15.4	13.0	35.8	35.8	100
		64.2				

Демак, тасдиқловчи қирқимнинг топшиқларини информант-талабалар томонидан бажарилиши, уларнинг инглиз тили идиомаларини билиш даражаси жуда паст эмаслиги, лекин баъзи талабалар топшириқларнинг мазкур тилнинг хусусиятлари билан боғлиқ турларини бажаришда қийинчиликларга дуч келадилар.

Танланган топшириқ ва машқлар мулоқот, талаффуз ва таржиманинг ўзгарувчан ҳолатига оид идиомалар устида ишлашга қаратилган.

Экспериментал таълим назорат ва экспериментал гуруҳларда ўтказилди.

Экспериментал таълимда танлаб олинган таълим муассасаларидан танлаб олинган гуруҳларнинг тақсимооти қўйидаги жадвалда келтирилди(3.2.3-жадвалга қаранг):

3.2.3.-жадвал.

Танлаб олинган гуруҳларнинг тақсимооти

№	Таълим муассасалари	Танлаб олинган гуруҳлар сони	Талабалар сони	ЭГ (2та гуруҳ)	НГ (2та гуруҳ)
1	ЎзДЖТУ	4 та гуруҳ	53	27	26
2	ЎзМУ	4 та гуруҳ	50	25	25
3	ТерДУ	4 та гуруҳ	52	26	26
4	БухДУ	4 та гуруҳ	60	29	31
5	Жами	4 та гуруҳ	215	107	108

Машғулотлар анъанавий методика бўйича ўтказилган назорат гуруҳлардан фарқли ўлароқ, лингвистик компетенцияни такомиллаштиришнинг янги методикаси бўйича ўқитилди.

Экспериментал ўқитишнинг якуний босқичида, якуний қирқим ўтказилиб, унда тасдиқловчи қирқим сингари, талабаларга қўйидагиларни бажариш таклиф этилди:

- 1) идиомаларни аниқлаш бўйича топшириқлар;

2) мулоқотнинг ўзгарувчан ҳолатларига оид идиомаларни аниқлаш бўйича топшириқлар;

3) таржимада идиомаларни топиш учун топшириқлар.

4) Якуний қирқим учун топшириқларнинг ўқув-лисоний материали асосий дарсликлар, ўқув қўлланмалари, дастурий бадиий асарлар ва луғатлардан танлаб олинди.

Якуний қирқим топшириқларини бажариш вақтида назарий жиҳатдан мумкин бўлган талабаларнинг тўғри ва нотўғри жавоблари сони, тасдиқловчи қирқим топшириқларни бажариш вақтида назарий жиҳатдан мумкин бўлган тўғри ва нотўғри жавобларнинг сони билан бир хил.

Топшириқлар бажарилишининг натижалари бўйича якуний қирқим учун инглиз тилини иккинчи хорижий тил сифатида ўрганаётган филолог-талабаларда лингвистик компетенцияни такомиллаштириш даражасини аниқлаш мумкин. Бу ҳолат якуний қирқим топшириқлари шаклланганлиги ва ривожланганлигининг барча мезонлари бўйича талабаларнинг иккинчи чет тили сифатида инглиз идиомалари мониторингини амалга оширишга имкон беради.

Ўқув тажрибаси натижаларининг миқдорий таҳлили икки усулда амалга оширилди: 1) назорат ва экспериментал гуруҳларда якуний қирқим натижаларини таққослаш; 2) назорат ва экспериментал гуруҳлардаги якуний қирқим натижаларини тасдиқловчи қирқим маълумотлари билан таққослаш. (3.5. -жадвалга қаранг):

3.2.4.-жадвал.

**Назорат ва экспериментал гуруҳларида тасдиқловчи қирқим
натижалари**

Мезонлар	Таълим муассасалари	ЭГ гуруҳи талаба сони	НГ гуруҳи талаба сони	Экспериментал гуруҳи				Назорат гуруҳи			
				Аъло	Яхши	Қониқарли	Қониқарсиз	Аъло	Яхши	Қониқарли	Қониқарсиз
идиомалар маъносини билиш даражаси	ЎзДЖТУ	27	26	1	8	10	8	1	7	11	7
	ЎзМУ	25	25	0	8	11	6	1	7	10	7
	ТерДУ	26	26	1	7	10	8	0	8	11	7
	БухДУ	29	31	1	8	11	9	1	9	11	10
	Жами	107	108	3	31	42	31	3	31	43	31
идиомаларни тўғри талаффуз қилиш ва ёзишни билиш даражаси	ЎзДЖТУ	27	26	1	9	10	7	1	9	9	7
	ЎзМУ	25	25	2	8	9	6	1	9	10	5
	ТерДУ	26	26	1	7	10	8	1	8	8	9
	БухДУ	29	31	2	9	11	7	2	10	11	8
	Жами	107	108	6	33	40	28	5	36	38	29
идиомаларнинг лексик ва грамматик хусусиятларини билиш даражаси	ЎзДЖТУ	27	26	1	8	10	8	1	9	7	9
	ЎзМУ	25	25	1	7	11	6	2	7	8	8
	ТерДУ	26	26	1	9	10	6	0	10	11	5
	БухДУ	29	31	1	10	11	7	0	12	12	7
	Жами	107	108	4	34	42	27	3	38	38	29
идиомаларнинг мавзуй гуруҳларини аниқлаш даражаси	ЎзДЖТУ	27	26	1	8	11	7	1	9	8	8
	ЎзМУ	25	25	1	7	10	7	1	8	8	8
	ТерДУ	26	26	1	9	11	5	1	9	11	5
	БухДУ	29	31	1	11	12	5	2	12	10	7
	Жами	107	108	4	35	44	24	5	38	37	28

Назорат ва экспериментал гуруҳларида якуний қирқим натижалари

Мезонлар	Таълим муассасалари	ЭГ гуруҳи талаба сони	НГ гуруҳи талаба сони	Экспериментал гуруҳи				Назорат гуруҳи			
				Аъло	Яхши	Қониқарли	Қониқарсиз	Аъло	Яхши	Қониқарли	Қониқарсиз
идиомалар маъносини билиш даражаси	ЎзДЖТУ	27	26	5	14	8	0	1	9	14	2
	ЎЗМУ	25	25	5	13	7	0	2	7	13	3
	ТерДУ	26	26	5	13	8	0	1	9	12	4
	БухДУ	29	31	7	15	7	0	2	11	16	2
	Жами	107	108	22	55	30	0	6	36	55	11
идиомаларни тўғри талаффуз қилиш ва ёзишни билиш даражаси	ЎзДЖТУ	27	26	6	13	8	0	2	8	12	4
	ЎЗМУ	25	25	5	13	7	0	1	10	10	4
	ТерДУ	26	26	6	14	6	0	1	11	11	3
	БухДУ	29	31	8	16	5	0	2	14	12	3
	Жами	107	108	25	56	26	0	6	43	45	14
идиомаларнинг лексик ва грамматик хусусиятларини билиш даражаси	ЎзДЖТУ	27	26	5	15	7	0	2	10	8	6
	ЎЗМУ	25	25	5	14	6	0	2	9	10	4
	ТерДУ	26	26	6	15	5	0	1	11	12	2
	БухДУ	29	31	7	18	4	0	2	14	12	3
	Жами	107	108	23	62	22	0	7	44	42	15
идиомаларнинг мавзуй гуруҳларини аниқлаш даражаси	ЎзДЖТУ	27	26	5	16	6	0	2	9	10	5
	ЎЗМУ	25	25	5	14	6	0	2	9	10	4
	ТерДУ	26	26	6	13	7	0	1	10	12	3
	БухДУ	29	31	8	17	4	0	3	12	13	3
	Жами	107	108	24	60	23	0	8	40	45	15

НГ – назорат гуруҳлари; ЭГ – экспериментал гуруҳлари.

Назорат ва экспериментал гуруҳлардаги якуний қирқим натижаларини тасдиқловчи қирқим маълумотлари билан таққослаш, таклиф этилган методика бўйича мақсадга йўналтирилган ўқитишдан сўнг инглиз тилида идиомаларни бўйича кўникма ва қобилиятларни билиш даражаси экспериментал гуруҳларда назорат гуруҳларига нисбатан ўсганини кўрсатди. [3.2.1-расмга қаранг].

3.2.1-расм. Тасдиқловчи қирқим бўйича баҳолаш кўрсаткичлари

3.2.2.-расм. Якунловчи қирқим бўйича баҳолаш кўрсаткичлари

Демак, яқунловчи қирқим натижалари ва тасдиқловчи қирқим натижалари% ҳисобида қуйидаги натижани берди: (3.2.6.-жадвалга қаранг):

3.2.6.-жадвал.

Яқунловчи ва тасдиқловчи қирқим натижалари % ҳисобида

		Яқунловчи қирқим натижалари % ҳисобида				Тасдиқловчи қирқим натижалари % ҳисобида			
		Аъло	Яхши	Қониқарли	Қониқарсиз	Аъло	Яхши	Қониқарли	Қониқарсиз
идиомалар маъносини билиш даражаси	ЭГ	20,6%	51,4%	28,0%	0,0%	2,8%	29,0%	39,3%	29,0%
	НГ	5,6%	33,3%	50,9%	10,2%	2,8%	28,7%	39,8%	28,7%
идиомаларни тўғри талаффуз қилиш ва ёзишни билиш даражаси	ЭГ	23,4%	52,3%	24,3%	0,0%	5,6%	30,8%	37,4%	26,2%
	НГ	5,6%	39,8%	41,7%	13,0%	4,6%	33,3%	35,2%	26,9%
идиомаларнинг лексик ва грамматик хусусиятларини билиш даражаси	ЭГ	21,5%	57,9%	20,6%	0,0%	3,7%	31,8%	39,3%	25,2%
	НГ	6,5%	40,7%	38,9%	13,9%	2,8%	35,2%	35,2%	26,9%
идиомаларнинг мавзувий гуруҳларини аниқлаш даражаси	ЭГ	22,4%	56,1%	21,5%	0,0%	3,7%	32,7%	41,1%	22,4%
	НГ	7,4%	37,0%	41,7%	13,9%	4,6%	35,2%	34,3%	25,9%

Юқорида келтирилганлар таклиф қилинаётган тизим самарали ва ўзини оқлашидан далолат беради.

Олиб борилган қиёсий таҳлил натижаларини статистик таҳлил нуқтаи назаридан тўғри хулосалар чиқарилганлиги ва қабул қилинган хулосаларимиз асосли эканлигини аниқлаш мақсадида математик-статистика усуллари билан бири Стъудент статистикаси орқали текшираимиз.

Стъудент статистикасини кўллаш жараёнида қуйидаги гипотеза ва статистик формулалардан фойдаланилди (3.2.7-жадвалга қаранг):

3.2.7.-жадвал.

Кўрсаткичлар	Формуласи ва изоҳ
Экспериментал ва назорат гуруҳларининг баҳосининг ўртача қиймати	$\bar{x} = \frac{\sum x_i m_i}{N}$ (1) Бу ерда x_i – ўзлаштириш кўрсаткичи (баҳо қиймати) бўлиб, улар 2 (Қониқарсиз), 3 (Қониқарли), 4(Яхши), 5 (Аъло) қийматларни қабул қилади. m_j – баҳолар қийматларининг такрорланишлар сони, N - тажрибада иштирок этаётган талабалар сони.
Таълим жараёнини самарадорлигини баҳоловчи ўртача қиймат	$\eta = \frac{X_T^*}{X_H^*}$ (2) Экспериментал ва назорат гуруҳлари баҳоларининг ўртача арифметик қийматлари нисбатидир, яъни самарадорлик коэффиценти
Танланма дисперция	$S^2 = \frac{1}{N} \sum m_i (x_i - \bar{x})^2$ (3)
Стандарт хатоликлар	$S_T = \sqrt{S_T^2} \quad \text{ва} \quad S_H = \sqrt{S_H^2}$ (4)
Ишонч ораликлари	$a_T \in \left[\bar{x}_T - \frac{t}{\sqrt{N_T}} S_T; \bar{x}_T + \frac{t}{\sqrt{N_T}} S_T \right]$ $a_H \in \left[\bar{x}_H - \frac{t}{\sqrt{N_H}} S_H; \bar{x}_H + \frac{t}{\sqrt{N_H}} S_H \right]$ (5) Бу ердаги t – нормаллашган четланиш ишонч эҳтимоли p асосида аниқланади. Масалан, $p=0,95$ деб олсак, $t=1,96$.
Гипотеза	Ўрта қийматларнинг тенглиги ҳақидаги $H_0 : a_T = a_H$ гипотезани, унга қарама-қарши (альтернатив) $H_1 : a_T \neq a_H$
Стъудент статистикаси	$T = \frac{ \bar{x}_T - \bar{x}_H }{\sqrt{\frac{S_T^2}{N_T} + \frac{S_H^2}{N_H}}}$ (6) Бу ерда $T > T_{0,95}(k)$ бўлса, H_1 қабул қилинади, акс ҳолда эса H_0 қабул қилинади.
Стъудент критерийси озодлик даражаси	$K = \frac{\left(\frac{S_T^2}{N_T} + \frac{S_H^2}{N_H} \right)^2}{\frac{\left(\frac{S_T^2}{N_T} \right)^2}{N_T - 1} + \frac{\left(\frac{S_H^2}{N_H} \right)^2}{N_H - 1}}$ (7)

Ушбу статистик формулалар асосида тажриба-синов ишларида амалга оширилган математик ҳисоблар ва статистик таҳлил натижаларини келтириб ўтамиз (3.9-жадвалга қаранг):

3.2.8-жадвал.

Статистик таҳлил натижалари

Мезонлар	Табли м муасса са-лари	Ургача қийма		Самарадорлик	Ишончоралиғ и				Стьудент статистикаси	Критик қийма	Критерий хулосаси
		ЭГ	НГ		ЭГ		НГ				
маъносини билиш даражаси	ЎзДЖТ У	3,07	3,08	1,00	2,75	3,40	2,76	3,40	0,01	2,01	H ₀
	ЎзМУ	3,08	3,08	1,00	2,79	3,37	2,75	3,41	0,00	2,01	H ₀
	ТерДУ	3,04	3,04	1,00	2,71	3,37	2,75	3,33	0,00	2,01	H ₀
	БухДУ	3,03	3,03	1,00	2,73	3,34	2,73	3,34	0,01	2,00	H ₀
	Жами	3,06	3,06	1,00	2,90	3,21	2,90	3,21	0,00	1,97	H ₀
тўғри талаффуз қилиш ва ёзишни билиш даражаси	ЎзДЖТ У	3,15	3,15	1,00	2,83	3,47	2,82	3,49	0,02	2,01	H ₀
	ЎзМУ	3,24	3,24	1,00	2,88	3,60	2,92	3,56	0,00	2,01	H ₀
	ТерДУ	3,04	3,04	1,00	2,71	3,37	2,69	3,38	0,00	2,01	H ₀
	БухДУ	3,21	3,19	1,00	2,88	3,53	2,88	3,51	0,06	2,00	H ₀
	Жами	3,16	3,16	1,00	2,99	3,33	2,99	3,32	0,01	1,97	H ₀
лексик ва грамматик хусусиятларини билиш даражаси	ЎзДЖТ У	3,07	3,08	1,00	2,75	3,40	2,72	3,43	0,01	2,01	H ₀
	ЎзМУ	3,12	3,12	1,00	2,80	3,44	2,75	3,49	0,00	2,01	H ₀
	ТерДУ	3,19	3,19	1,00	2,87	3,51	2,91	3,47	0,00	2,01	H ₀
	БухДУ	3,17	3,16	1,00	2,87	3,48	2,89	3,43	0,05	2,00	H ₀
	Жами	3,14	3,14	1,00	2,98	3,30	2,98	3,30	0,01	1,97	H ₀
мавзувий гуруҳларини аниқлаш даражаси	ЎзДЖТ У	3,11	3,12	1,00	2,80	3,42	2,77	3,46	0,02	2,01	H ₀
	ЎзМУ	3,08	3,08	1,00	2,75	3,41	2,73	3,43	0,00	2,01	H ₀
	ТерДУ	3,23	3,23	1,00	2,92	3,54	2,92	3,54	0,00	2,01	H ₀
	БухДУ	3,28	3,29	1,00	2,99	3,56	2,98	3,60	0,07	2,00	H ₀
	Жами	3,18	3,19	1,00	3,02	3,33	3,02	3,35	0,07	1,97	H ₀

Назорат ва экспериментал гуруҳлардаги тасдиқловчи қирқим натижаларини, таклиф этилган методика бўйича мақсадга йўналтирилган

Ўқитишдан олдин инглиз тилида идиомаларни бўйича кўникма ва қобилиятларни билиш даражаси экспериментал ва назорат гуруҳларида бир ўртача қийматларнинг деярли бир ҳиллиги, ишонч ораликларининг бир бири билан устма-уст тушиши ва статистик қийматнинг критик қийматдан кичиклиги H_0 гипотезанинг қабул қилинишига олиб келади. Демак, экспериментал ва назорат гуруҳлари тўғри танланганлигини билдиради.

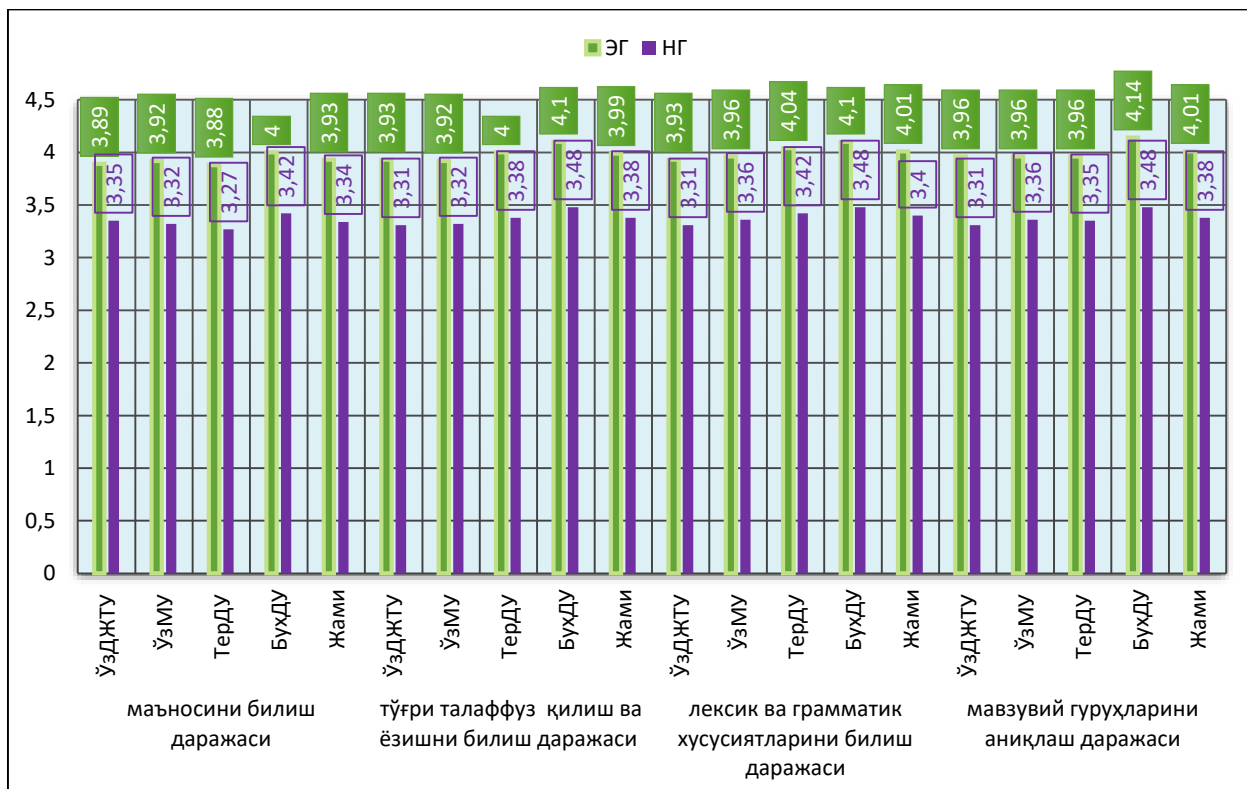
Якуний қирқим натижалари асосида олинган натижаларнинг статистик таҳлили қуйидаги жадвалда келтирилди (3.2.9- жадвалга қаранг):

3.2.9- жадвал.

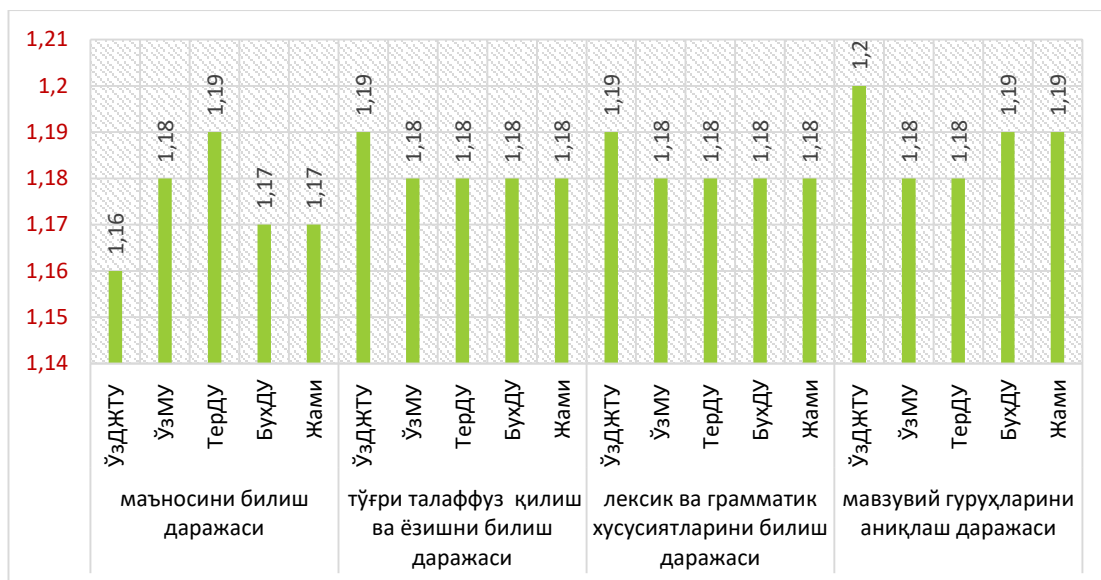
Мезонлар	Таълим муассаса-лари	Уртача қиймат		Самардорлик	Ишончоралиг и				Стьюдент статистикаси	Критик қиймат	Критерий хулосаси
		ЭГ	НГ		ЭГ		НГ				
маъносини билиш даражаси	ЎзДЖТУ	3,89	3,35	1,16	3,63	4,15	3,09	3,61	2,90	2,01	H_1
	ЎзМУ	3,92	3,32	1,18	3,65	4,19	3,01	3,63	2,87	2,01	H_1
	ТерДУ	3,88	3,27	1,19	3,62	4,15	2,98	3,56	3,04	2,01	H_1
	БухДУ	4,00	3,42	1,17	3,75	4,25	3,17	3,67	3,20	2,00	H_1
	Жами	3,93	3,34	1,17	3,79	4,06	3,20	3,48	5,98	1,97	H_1
тўғри талаффуз қилиш ва ёзишни билиш даражаси	ЎзДЖТУ	3,93	3,31	1,19	3,66	4,20	2,99	3,62	2,92	2,01	H_1
	ЎзМУ	3,92	3,32	1,18	3,65	4,19	3,01	3,63	2,87	2,01	H_1
	ТерДУ	4,00	3,38	1,18	3,74	4,26	3,10	3,67	3,13	2,01	H_1
	БухДУ	4,10	3,48	1,18	3,86	4,34	3,22	3,75	3,38	2,00	H_1
	Жами	3,99	3,38	1,18	3,86	4,12	3,23	3,53	6,09	1,97	H_1
лексик ва грамматик хусусиятларини билиш даражаси	ЎзДЖТУ	3,93	3,31	1,19	3,68	4,18	2,96	3,66	2,82	2,01	H_1
	ЎзМУ	3,96	3,36	1,18	3,70	4,22	3,03	3,69	2,80	2,01	H_1
	ТерДУ	4,04	3,42	1,18	3,79	4,29	3,16	3,69	3,31	2,01	H_1
	БухДУ	4,10	3,48	1,18	3,88	4,32	3,22	3,75	3,51	2,00	H_1
	Жами	4,01	3,40	1,18	3,89	4,13	3,25	3,55	6,14	1,97	H_1
маъноси ва грамматик хусусиятларини билиш даражаси	ЎзДЖТУ	3,96	3,31	1,20	3,72	4,20	2,97	3,64	3,13	2,01	H_1

	ЎзМУ	3,96	3,36	1,18	3,70	4,22	3,03	3,69	2,80	2,01	H ₁
	ТерДУ	3,96	3,35	1,18	3,69	4,23	3,07	3,63	3,09	2,01	H ₁
	БухДУ	4,14	3,48	1,19	3,91	4,37	3,20	3,76	3,54	2,00	H ₁
	Жами	4,01	3,38	1,19	3,88	4,13	3,23	3,53	6,23	1,97	H ₁

Назорат ва экспериментал гуруҳларда якуний қирқим натижаларини таҳлил қилиш шуни кўрсатдики, экспериментал гуруҳлар талабаларининг ўртача қиймат кўрсаткичлари назорат гуруҳлар талабаларининг ўртача қиймат кўрсаткичларидан юқорироклигини, уларнинг самардорлиги 16% дан 20% гача юқори эканлиги, экспериментал гуруҳларнинг ишонч оралиғи билан назорат гуруҳларининг ишонч оралиғи устма уст тушмаслиги, Стьудентнинг статистик қиймати критик қийматдан катталиги H₁ гипотезанинг қабул қилинишига олиб келди. Бу эса талабаларнинг лингвистик компетенцияни шакллантиришнинг ишлаб чиқилган методикасининг самардорлигини англатади (3.2.3-расмга қаранг):

3.2.3-расм . Ўртача қиймат кўрсаткичлари

3.5-расм. Самарадорлик кўрсаткичлари

Экспериментал гуруҳ талабалари назорат топшириқларини бажаришда билим ва лингвистик қобилиятларга эгаллигининг юқорироқ даражасини намоиш этдилар. Уларнинг жавоблари тўлиқ, асосли бўлиши талабаларнинг инглиз идиомаларини ўзлаштириш орқали уларнинг лингвистик компетенциясини шакллантириш бўйича топшириқ ва машқларнинг таклиф қилинган тизимининг илмий жиҳатдан асосланганлиги билан изоҳланади.

Шундай қилиб, филологиик йўналишдаги олий таълим муассасалари филология факультети талабаларини иккинчи чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришнинг моҳияти инглиз тили идиомаларини ўқитишда машқлар тизими уларнинг лингвистик билимларини сезиларли даражада кенгайтиради ва тизимлаштиради, уларнинг касбий маҳоратини оширишга имкон яратади.

Боб бўйича хулосалар

1. Тажриба – синов ишларини ўтказиш шароитлари ва методикасига кўра, мазкур эксперимент:

биринчидан, табиий тажриба сифатида тан олиниши бир неча талабалар гуруҳларида ўтказилганлиги билан белгиланади;

иккинчидан, кесишувчан эксперимент сифатида ўтказилган ҳамда тажрибавий таълимдан кейинги якуний натижалар аниқланган.

2. Филолог талабалар томонидан инглиз тили идиомалари ўрганиш жараёнида уларни матнларидан аниқлиш билан боғлиқ бўлган идиомалар билан ишлашга қаратилган дарс шаклларида фойдаланиш каби ишлар билан аниқланди.

3. Талабалар томонидан идиомаларни англаш идиомани сўзларнинг эркин бирикмасидан такрорланадиган барқарор бирлик сифатида ажратиш, маъносини изоҳлаш ва она тили ва биринчи чет тилига таржима қилиш қобилиятини ўз ичига олади. Идиомалар тўғрисидаги бошқа маълумотлар алоҳида бўлиб, уларнинг тўлиқлиги талабалар тоифасини, шунингдек уларни қийинчиликларни енгишга ёрдам берадиган жиҳатларни ҳисобга олган ҳолда аниқлаб олиниши керак.

4. Иккинчи чет тилини ўқитиш специфик хусусиятларини эътиборга олган ҳолда ўқув қўлланма ва дарсликлар таркибига киритиш тўғрисидаги масалани ҳал қилишда идиоматик материални киритиш тамойилларини ҳисобга олиш керак.

5. Тажриба гуруҳлар талабаларда ўзлаштирилиши лозим бўлган инглиз тили идиомаларига оид материаллар тадқиқотчи томонидан танланган методларнинг ижобий жиҳатлари таҳлил қилиниши эътиборга олди. Натижада, тадқиқотчи томонидан ишлаб чиқилган инглиз тили идиомаларини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш бўйича ўқитиш методикаси амалиётга жорий этишни тақозо қилади.

УМУМИЙ ХУЛОСАЛАР

1. Глобаллашув даврида бўлажак филологларни лингвистик компетенциясини шакллантиришда иккинчи чет тилини ўрни, ўрганиш муаммолари илмий муаммо сифатида ўз аксини топиши керак. Бу филологик олийгоҳларда инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишнинг мақсад ва вазифаларини қайта ўрганиб чиқиш зарурлигини тақозо этади.

2. Филологик олий ўқув юртларида талабаларни иккинчи чет тилига ўқитиш жараёнида лингвистик компетенцияни шакллантириш ўқитувчи фаолиятининг энг муҳим томонларини моделлаштириш имконини беради ва чет тили ўқитувчисининг асосий функцияларининг бажарилишини таъминловчи профессионал жиҳатдан муҳим малакаларини янада муваффақиятли эгаллашга хизмат қилади.

3. Тадқиқотда биз инглиз тилининг замонавий жамиятдаги фаолияти концепциясига риоя қилган ҳолда филолог талабаларни иккинчи чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришда уч тилли ўқитиш ёндошув асосида инглиз тили идиомаларини ўқитиш сифатини оширишнинг алоҳида усули сифатида қарадик.

4. Иккинчи чет тилига ўқитиш методикаси тамойили ўқитишнинг ташкил этишни белгилайдиган асосий қоидалар негизида шаклланади, қайсики ўқитишни бутун ташкил этилишини белгилайди ва ўзаро боғлиқлик ҳамда бир-бирини асослашда намоён бўлади. Тамойилларнинг тўғри амалга оширилиши машғулотларда ташкил этиладиган фаолиятнинг натижадорлигини таъминлайди ва талабаларнинг бу фаолиятга қизиқишини асослайди. Бундан келиб чиқадики, ўқитувчининг ушбу тамойилларни билиши ва чет тили бўйича машғулотларни ташкил этиш ва ўтказишда уларга амал қилиши муҳим.

5. Филологик олий ўқув юртлари талабалари инглиз тилини идиомаларни лингвистик хусусиятларига эътиборга олиниши ўзлаштириш кўрсаткичи ошиши кузатилди. Идиомалар талабаларнинг лингвистик компетенциясини шакллантиришда барқарорлик, образлилик, маъно

яхлитлиги эса гапнинг асосий маъновий компоненти сифатида қаралади ҳамда унумдор тил материали сифатида хизмат қилади.

6. Икки ва ундан ортиқ тилларга ўқитиш жуда мураккаб ва қийин жараён эканлиги асосланди. Талабалар томонидан биринчи чет тили ҳамда она тилида малака, кўникмаларни ўзлаштиришга асосланади. Бундай ўзлаштириш ходисаси айрим пайтларда ижобий самар берса, кўп ҳолларда салбий оқибатларга ҳам олиб келиши мумкин ва бу ўз ўрнида лисоний материални тўғри қабул қилинишига тўсқинлик қилади.

7. Талабаларда лингвистик компетенцияни шакллантиришда идиомалар унумдор тил материали сифатида қаралиши инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш тажрибаси орқали исботланди. Бунинг сабаби идиомаларнинг асосий хусусиятлари боғлиқлиги ҳамда бу хусусиятларга барқарорлик, образлилик киритилиши ёритилди.

8. Республикамиз филологик олий ўқув юртларида олиб борилган тажриба натижалари таққосланиши ва таҳлил қилиниш жараёнида тажриба-синов дастурининг ҳар бир босқич учун алоҳида ишлаб чиқилиши талаб қилди. Педагогик тажриба-синов натижалари талабаларнинг идиомаларни ўзлаштириш сифат кўрсаткичларининг ортишини кузатилди ҳамда тавсия этилаётган ўқитиш методикасининг самарали эканлигини тажриба-синов майдончаларида ўз тасдиғини топди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва методологик аҳамиятга молик нашрлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2014. – 76 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг Таълим тўғрисида Қонуни // Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Тошкент: Шарқ, 1997. – Б. 2-29.
3. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида // Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Тошкент: Шарқ, 1997. – Б. 31-61.
4. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети фаолиятини такомиллаштириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-1971-сон Қарори. 2013 йил 23 май.
5. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4947-сон Фармони. 2017 йил 7 февраль.
6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий мажлисга мурожаатномаси // Халқ сўзи. 2017 йил 23 декабрь. – № 258 (6962). – Б. 2.
7. Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-2909-сон қарори. 2017 йил 20 апрель.
8. Узлуксиз таълим тизимининг чет тиллар бўйича давлат таълим стандартини тасдиқлаш тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 124-сон Қарори. 2013 йил 8 май.

9. Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-1875-сон Қарори. 2012 йил 10 декабрь.

10. Каримов И.А. О мерах по дальнейшему совершенствованию системы изучения иностранных языков // Вечерний Ташкент. – Т., 2012.

11. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 592 б.

Монография, диссертация, илмий мақола, патент, илмий тўпламлар

1. Адонина Л.В., С.В. Лазарев, Никитина В.В. и др. Значение фразеологии в методике обучения русскому языку как иностранному // Актуальные проблемы управления качеством образования. Современная высшая школа: инновационный аспект. Т.9. №2. 2017. – С. 38 - 41.

2. Азизова Ф.С. Олий таълим муассасалари талабаларига инглиз тили фразеологизмларини ўргатишнинг лингвомаданий хусусиятлари (инглиз ва ўзбек тиллари мисолида). Пед...фан.доктори. (PhD) дисс. – Тошкент, 2018.

3. Алимов Ф.Ш. Инглиз тилида ёзув компетенциясини шакллантириш (нофилологик факультетлар мисолида). Дисс. ...пед. фан. бўйича фалсафа. докт. –Т., 2018.–158 б.

4. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. - 230 с.

5. Аничков И.Е. Идиоматика и семантика (Заметки, представленные А. Мейе, 1927) // Вопросы языкознания. 1992. № 5. – С. 150.

6. Антрушина Г.Б. Афанасьева О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка: Учеб. пособие для студентов. – М.: Дрофа, 1999. - 288 с.

7. Арабахцян Э.К., Ефименко М.И. Единицы международного фразеологического фонда в контексте межкультурной коммуникации. Молодой ученый. 2012; № 2. – С. 182 - 184.

8. Аржанцева Н.В. Сложные слова со вторым компонентом-отглагольным существительным в немецком и английском языках и их соответствия в русском языке. Дис ... канд. филол. наук. – Казань, 2004.
9. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. Учебное пособие, 2 изд., перераб. – М.: ФЛИНТА; Наука, 2012. – 266 с.
10. Артемова А.Ф. Английская фразеология. – М.: Высшая школа, 2009. – 208 с.
11. Астафурова Т.Н. Интерактивная компетенция в профессионально значимых ситуациях межкультурного общения // Актуальные проблемы преподавания перевода и иностранных языков в лингвистическом вузе: Сб. науч. трудов. Вып. 423. М.: МГЛУ, 1996. – С. 100 - 107.
12. Ахмедова Л.Т. Теория и практика обучения профессиональной русской речи студентов филологов (на материале художественные текстов): Дисс. док ....пед. наук. – Т., 2012. -320 б.
13. Баграмова Н. В. Лингводидактические основы обучения второму иностранному языку. – СПб.: Изд-во РГПУ, 2005. - 221 с.
14. Баграмова Н.В. Лингвометодические основы обучения лексической стороне устной речи на английском языке как втором иностранном в педагогическом вузе. Дисс. . докт. пед. наук. – СПб., 1993. - 504 с.
15. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Внутренняя форма идиом и проблема толкования // Известия АН РФ. Серия литературы и языка, 1998. т.57. №1. – С. 36-44.
16. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Идиоматичность и идиомы // Вопр. языкознания. 1996. № 5.
17. Барсук Р.Ю. Сопоставительные и типологические исследования как лингвистическая основа обучения второму и третьему языкам. /Лингвопсихологические проблемы обоснования методики преподавания иностранных языков в высшей школе. – М., 1971. Ч.І. - 121 с.

18. Барышников Н. В. Методика обучения второму иностранному языку в школе. – М.: Просвещение, 2003. - 157 с.
19. Барышников Н.В. Мультилингводидактика. ИЯШ, № 5. 2004. – С. 27 - 31.
20. Бердичевский А. Л. Оптимизация системы обучения иностранному языку в педагогическом вузе. – М.: Высш. школа, 1989. - 103 с.
21. Бим И.Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского). – Тверь, Титул, 2011. - 234 с.
22. Бим И.Л. Садова Л.В. Мосты (Brucken I, Brucken II. Deutsch nach Englisch). Учебник немецкого языка как второго иностранного на базе английского. – М.: Март, 2007. - 202с.
23. Болотов, В. А. Компетентностная модель : от идеи к образовательной парадигме /В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. 2003.
24. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Национально-культурная семантика русских фразеологизмов // Словари и лингвострановедение. – М.: Русский язык, 1982. – С. 20-37.
25. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Избр. труды. Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977. – С. 118-139.
26. Гладкова О.К.Использование элементов интенсивной методики в обучении иностранному языку студентов-лингвистов. Педагогическое образование в России. 2015. № 10. – С. 21.
27. Гулямова М.Х. Инглиз тилини ўқитишда талабалар коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга интегратив ёндашув. Пед. фан. бўйича фалсафа. докт...(PhD). –Т., 2019. -164 б.
28. Гутнова З.К. Методика обучения идиоматичной диалогической речи на продвинутых этапах обучения английскому языку в лингвистическом вузе: дисс. ... канд. пед. наук. – Москва, 2000. - 209 с.
29. Дарская М. А. Методика работы над вторым иностранным языком на первом этапе обучения (немецкий язык для студентов английского

факультета) // Учёные записки МОПИ им. Н. К. Крупской. Т. 125. Иностранные языки. Вып. 11. Немецкий язык. – М., 1963. – С. 3–28.

30. Еганян Н.Г. Методика обучения лексическому оформлению высказывания на втором иностранном языке. Дисс. . канд. пед. наук. – М., 1986. - 201 с.

31. Еремин, Ю.В. Основы профессиональной коммуникативной подготовки учителя иностранного языка [Текст] / Ю.В. Еремин. СПб, – РГПУим. Герцена, 2001. - 181 с.

32. Ерохина, Н.В. Структура и функции идиом: На материале субстантивных устойчивых словосочетаний и сложных существительных английского языка. Автор.дисс...канд.пед.наук. – Москва, 1999. - 24 с.

33. Жалолов Ж.Ж. Бўлажак мутахассиснинг касбий компетенциясининг шакллантириш устувор таълимий муаммо сифатида // Бўлажак чет тили ўқитувчисининг касбий йўналтириш технологияси. Республика илмий- амалий конференция материаллари. – Т., 2009.

34. Жигалева К.Б.Методика формирования лингвистической компетенции дошкольников на основе системно-ориентированного моделирования процесса обучения иностранному языку. Дис. ... канд. пед. наук. – Москва, 2009. 234 с.

35. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. – М.: Академия, 2006. – 477 с.

36. Зима М. Г.Квопросу проблемы внедрения трехъязычия в образовательный процесс вузов в Казахстане.Вестник Челябинского государственного университета. 2018. № 4 (414). Филологические науки. Вып. 112. – С. 88 - 92.

37. Исоқов А.А. Академик лицей ўқувчиларининг инглиз тилида грамматик кўникмаларини такомиллаштириш технологиялари: Пед. фан. ном....дисс. – Т., 2008. – 160 б.

38. Казакбаева С.И. Формирование национально - культурного уровня коммуникативной компетенции у студентов - узбеков факультетов русской филологии: Дисс. ... канд. пед. наук. – Т., 2000. - 231с.
39. Карабахцян Э.К., Ефименко М.И. Единицы международного фразеологического фонда в контексте межкультурной коммуникации. Молодой ученый. 2012; № 2. – С. 182 - 184.
40. Китайгородская Г. А. Интенсивное обучение иностранным языкам // Иностранные языки в школе. 1980. №2. – С. 73.
41. Китайгородская Г. А. Создан проблемный совет по интенсивным методам обучения иностранным языкам // ИЯШ. – М., 1976. № 3.
42. Китайгородская Г.А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам/ монография. –М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1986. - 176 с.
43. Китайгородская, Г.А. Психолого-педагогические методы активизации резервных возможностей личности обучаемого: Активизация учебной деятельности [Текст] / Г.А. Китайгородская. – М.: Педагогика, 1981. – С. 5-18. Русский язык, 1984. - 944 с.
44. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. – Дубна: Феникс+, 2005.
45. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. 2-е изд., перераб. – М.: Изд. центр “Феникс”, 1996. - 381 с.
46. Кунин А.В. Предисловие. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: Русский язык, 1984. – С. 7-14.
47. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. – Москва, 1972. 288 с
48. Лapidус Б. А. Основы методики преподавания второго иностранного языка как специальности. Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – М., 1976. - 18 с.

49. Леорда С. В. Речевой портрет современного студента: дисс. ... кан. филол. наук. – Саратов, 2006. - 161 с.
50. Луконина Е.К. Идиоматическая фразеология в языке и речи (на материале современного английского языка). Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1986. - 25 с.
51. Максимова О.Б., Паймакова Е.А. Интерференция первого и второго иностранного языков при преподавании языка специальности // современная наука: Актуальные проблемы теории и практики. Серия гуманитарные науки. –2018, № 7 (июль). – С. 86 – 92.
52. Маринина Н.И. Формирование иноязычной компетентности будущих бакалавров-менеджеров посредством интеграции общепрофессиональных и профессиональных дисциплин. Дисс.... кан. пед. наук. –Ухта, 2016. – 43 с.
53. Маркосян А. С. Овладение двумя языками как теоретическая и лингводидактическая проблема: на примере французского и армянского языков: Авто-реф. дис. ... док. пед. наук. – Москва, 2004. - 22 с.
54. Махкамова Г.Т. Формирование межкультурной компетенции студентов филологического ВУЗА. Дисс... док. пед. наук. – Т., 2011. - 335 с.
55. Мацухова А.Б. Идиома как фразеологическая единица английского языка // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2016. № 5-3. – С. 63-66.
56. Меркиш Н.Е. Семантизация культурно-маркированной лексики на продвинутом этапе (на материале обучения студентов IV курса немецкому языку как второй специальности). Автореф. дисс. . канд. пед. наук. – М., 1998.- 16 с.
57. Меркиш Н.Е. Семантизация культурно-маркированной лексики на продвинутом этапе (на материале обучения студентов IV курса немецкому языку как второй специальности). Автореф. дисс. . канд. пед. наук. – М., 1998.- 16 с.

58. Методика обучения иностранным языкам (учебное пособие для студентов Института математики и механики им. Н.И. Лобачевского по направлению «педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)»). – Казань, КФУ, 2016. – 189 с.

59. Митрофанова О.Д., Костомаров В.Г. Методика преподавания русского языка как иностранного // VII Международный конгресс преподавателей русского языка и литературы. – М.: Русский язык, 1990. – С. 94-98.

60. Молотков А.И. Основы фразеологии русского языка. – Л., 1977.

61. Молчанова Л.В. Обучение второму иностранному языку в условиях формирования функционального многоязычия в языковом вузе: на примере японского языка. Автор.дисс....кан. пед. наук. – Москва, 2009. – 23 с.

62. Молчанова Л.В. Обучение второму иностранному языку в условиях формирования функционального многоязычия в языковом вузе: на примере японского языка. Автор.дисс....кан. пед. наук. – Москва, 2009.

63. Назарова М.А. Обучения студентов лексической полисемии при чтении текстов на английском языке. Дисс...на соискание ученой степени доктора философии по пед наук(PhD).–Т., 2017.-147 с.

64. Назарова С. Совершенствование иноязычной лексической компетенции студентов при обучении китайскому языку. Дисс...на соискание ученой степени доктора философии по пед наук (PhD).–Т., 2018. -162с.

65. Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка. – М., 1987. -237с.

66. Нгуен Тхань Ха. Отражение национальной культуры во фразеологизмах русского и вьетнамского языков. Дис...канд.филол.наук. – Москва, 2016. - 251 с.

67. Николенко Л. В. Лексикология и фразеология современного русского языка. – М.: Академия, 2005. – 144 с.

68. Общая- методика обучения иностранным языкам в средней школе /

Под ред. А. А. Миролубова, И. В. Рахманова, В. С. Цетлина. – М: Просвещение, 1967. - 504 с.

69. Огольцев В.М, Устойчивые сравнения системе русской фразеологии. – М.: 1978. - 71 с.

70. Олимова Д.Ш. Олий педагогик таълим тизимида бўлажак ўқитувчиларнинг коммуникатив кўникмаларини шакллантириш. Дисс...пед. фан.ном. – Т., 2005. –170 б.

71. Павлова С. Н., Парникова Г. М. Особенности обучения студентов-переводчиков второму иностранному языку в Республике Саха (Якутия) // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. 2017. № 4. – С. 24.

72. Павлова С.Н. Методические основы обучения второму иностранному языку студентов-переводчиков из числа коренных жителей Якутии. Педагогические науки ISSN 1997-2911. № 1 (79) 2018. Ч. 1. – С. 208.

73. Пересторонина И.Л. Формирование лингвистической компетентности студентов. Автор.дисс. .канд. пед. наук. – Москва, 2003. - 25 с.

74. Полат Е. С. Новые педагогические технологии в системе образования. – М.: Владос, 2001. -С.3.

75. Пыркова Т.А. формирование лингвистической компетенции студентов неязыкового вуза средствами театрализации. Дисс... канд.пед.наук. –Екатеринбург, 2018. - 124 с.

76. Равен, Дж. Компетентность в современном обществе: Выявление, развитие и реализация [Текст] / Дж. Равен; пер. с англ. – М.: Когнито-Центр, 2002. – 396 с.

77. Рахимова Ш. Специфика перевода английских идиом на узбекский язык. Вестник Челябинского государственного университета. 2013. № 23 (314). Политические науки. Востоковедение. Вып. 14. – С. 115–120.

78. Решке Н.А. Структурная классификация фразеологизмов интеллектуальной деятельности современного английского языка / Н.А.Решке

// III Международные Бодуэновские чтения: И.А.Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23-25 мая 2006 г.): труды и материалы: в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К.Р.Галиуллина, Г.А.Николаева. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006. – Т.2. – С. 232

79. Саидалиев С. Чет тил ўқитиш методикасидан очерклар. – Наманган. Наманган нашриёти. 2004. –238 б.

80. Сапарова Н.Б. Лингводидактические основы обучения студентов – казаков номинацентрическим пословицам русского языка: Дис. ... канд. пед. наук. – Ташкент, УзГУМЯ. 2001. – 168 с.

81. Сатторов Т. Бўлажак чет тили ўқитувчисининг услубий омилкорлигини шакллантириш технологияси (инглиз тили материалида). ТДЮИ .–Т., 2003.–191 б.;

82. Селевко, Г.К. Энциклопедия образовательных технологий [Текст] / Г.К. Селевко. – Т.1. – М., 2006. – С. 21.

83. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. – М.: Московский Государственный Университет, 1998. - 260 с.

84. Тимохина Е.В. Методика формирования профессиональнокоммуникативной компетенции будущего учителя иностранного языка. Автор..... кан. пед. наук. – Нижний Новгород, 2015. - 21 с.

85. Тихонова А. Л. Обучение чтению на французском языке как втором иностранном с использованием компенсаторных умений учащихся и компенсаторных возможностей текста в средней школе (Начальный этап, первый иностранный язык - английский). Дис. ... канд. пед. наук. – Москва, 2000. - 35с.

86. Трофимова Г.С. Основы педагогической коммуникативной компетентности: Учеб.пособие – Ижевск: Изд-воУдм.ун-та, 1994. - 76 с.

87. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. – М.: Прогресс, 1972. - 241 с.
88. Хомский Н. Логические основы лингвистической теории В кн. Новое в лингвистике, вып. 4. – М.: Прогресс, 1965.
89. Хосаинова О.С. Обучение студенто в идиоматике иностранного языка в контексте межкультурного подхода на основе текста для чтения (на материале немецкого языка). Автор.дисс. .канд. пед. наук. – Москва, 2016.
90. Хосаинова О.С. Обучение студентови диоматике иностранного языка в контексте межкультурного подхода на основе текста для чтения (на материале немецкого языка). . Автор.дисс...канд. пед. наук. – Москва, 2016. – 23 с.
91. Хосаинова О.С., Омельченко М.С. Семантические особенности лексических идиом в немецком языке. ISSN 1991-5497. МИР НАУКИ, КУЛЬТУРЫ, ОБРАЗОВАНИЯ. № 2 (81) 2020. – С. 493.
92. Черепанова Л.В. Формирование лингвистической компетенции школьников в основной общеобразовательной школе: Теоретические основы. Автор.дисс....док. пед. наук. – Москва, 2005. -23 с.
93. Чигина Н.В. Английские идиомы как объект перевода. Международный научный журнал «Инновационная наука» №10-3/2016 ISSN 2410-6070. – С. 131 - 136.
94. Шаклеин В.М. Русская лингводидактика: история и современность. – Москва, 2008. –209 б.
95. Шанский Н.М., Быстрова ЕА., Зи- мин В.И. Фразеологические обороты русского языка: словарь. – М.: Рус. яз., 1988. – 389 с.
96. Щепилова А. В. Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному. – М.: ВЛАДОС, 2005. - 248 с.
97. Щепилова А.В. Когнитивный тамойил в обучении второму иностранному языку: к вопросу о теоретическом обосновании // Иностранные языки в школе. 2003. № 2. – С. 4–11.

98. Щерба Л.В. О взаимоотношениях родного и иностранного языков // Языковая система и речевая деятельность. – Л.,1974. - 343 с.
99. Юлдашев А.Ф.Идиоматик кўшма сўзларнинг лингвокогнитив аспекти (инглиз ва ўзбек тиллари мисолида). Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Тошкент, 2017. –24 б.
100. Ягубова А.С. Обучение английскому языку как второму иностранному. Современные исследования социальных проблем. 2017, Том 8, № 7. – С. 329.
101. Ястребова Л. Н. Роль первого иностранного языка в обучении английскому языку как второй специальности// Известия Самарского научного центра РАН. 2013. Т. 15, № 2(3). – С. 666 - 671.
102. Ястребова Л.Н. Принципы обучения второму иностранному языку как специальности в языковом вузе. Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2014. 8 (149). - С. 78.
103. Ястребова Л.Н.Английский язык в условиях дивер-сификации российского образования // Известия Самарского научного центра РАН. – 2012. – Т. 14. – № 2(5). – С. 1199.
104. Azizova F.S. Teaching English Idioms as a foreign language // The Advanced Science. – USA, 2013. – Issue 5. – P. 47- 49.
105. Bakieva G., Iriskulov M., Russek M., Kan G., Tahirjanova S., Kambarov N. StayinTouch, O'zDJTU. –Т., 2007. -279 p.;
106. Buckingham, L. (2006). A multilingual didactic approach to idioms using a conceptual framework. Language Design. Journal of Theoretical and Experimental 2. Linguistics, 8: 35-45 (elies.rediris.es/Language_Design/LD8/2-Louisa-multilingual-LD8.pdf)Cicoure, Aaron V.(2006).
107. Cohen A.D. and Apeh, E. (1980). Retention of second-language vocabulary over time: Investigating the role of mnemonic associations. System, 8(3), 221-235.;
108. Constanza Gerding-Salas. Teaching Translation Problems and Solutions // Translation journal. 2000. Vol. 4. No.3. – P. 1-14.;

109. Cooper, T. C. (1998). Teaching idioms. *Foreign Language Annals*, 31(2), 255-266.
110. Ellis, R.; Kainulainen, T. (2006). Understanding idioms: A comparison of Finnish third grade students of national senior secondary school and IB diploma programme (MA Thesis). Department of Language, University of Jyväskylä.
111. English idioms in the first language and second language lexicon: A dual representation approach. *Second Language Research*, 19(4), 329-358.
112. Filmore, Ch. J., Kay P., O'Connor M. C. Regularity and idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of Let Alone. - *Language*, 1988. - vol.64, N 3. - pp.501-538
113. Grant, L.E. (2007). In a manner of speaking: Assessing frequent spoken figurative idioms to assist ESL/EFL teachers. *System*, 35(2), 169-181.;
114. Hymes, D. On Communicative Competence //J.B.Pride and J.Holmes (eds.). *Sociolinguistics*. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
115. Kömür S., Çimen S.S. (2009). Using conceptual metaphors in teaching idioms in a foreign language context. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 23, 205-222.
116. Richard A. Spears. *McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal verbs*. – New York.
117. Stead Cr. *A Web of Friendship: Selected Letters (1928-1973)*. Sydney: Angus & Robertson, 1992. - 497 p.
118. Worrel A. J. *English idioms for foreign students (репринтное воспроизведение)*. – М.: Художественная литература, 1993.
119. Wray A. (2000). Formulaic sequences in second language teaching: Principle and practice. *Applied Linguistics*, 21(4), 463-489.; Abel, B. (2003).

Луғатлар

1. Белинская Н. *Англо-русский словарь идиом*. – Москва., 2003. - 637

2. Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь. -е изд., перераб. и доп. – М.: Русский язык, 1984. - 944 с.
3. Шитова Л.Ф. Абракадабра: Иностранные идиомы в английском языке. – СПб.: Антология, 2014. - 128 с.
4. Шитова Л.Ф. Два сапога пара: Словарь парных идиом. – СПб.: Антология, 2014. - 160 с.
5. Шитова Л.Ф. Ехать в Тулу со своим самоваром: 350 географических идиом и не только. – СПб.: Антология, 2012. - 96 с.
6. Шитова Л.Ф. Словарь именных идиом. – СПб.: Антология, 2013. -192 с.
7. Онлайн словарь АBBYYLingvo. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://lingvo.abbyyonline.com/ru>
8. Spears, Richard A. McGraw-hill's dictionary of American idioms and phrasal verbs. – New York: McGraw-Hill, 2005.
9. Russian-english dictionary of idioms, русско-английский фразеологический словарь. – Любенски С., 2013.

Интернет манбалари

1. Алещенко Е.И., Фатеева Ю.Г. Идиомы со значением здоровья-нездоровья в контексте русской фразеологии. <http://izvestia.vspu.ru/files/publics/125/107-111.pdf>
2. Давлетбаева, Р. Г. О формировании вторичной языковой личности. Электронный ресурс. — Режим доступа: <http://www.bashedu.ru/evrazia/fs/davletbaeva.rtf>. Загл. с экрана;
3. Жигалёва К. Б., Понятие лингвистической компетенции в системе обучения дошкольников иностранному языку/ Терия и методика обучения <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-lingvisticheskikh-kompetentsiy-v-protssesse-obucheniya-inostrannomu-yazyku>
4. Зимина А.С., Фахрутдинова Р.А. Формирование лингвистических компетенций в процессе обучения иностранному языку

<https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-lingvisticheskikh-kompetentsiy-v-protssesse-obucheniya-inostrannomu-yazyku>

5. Идиомы в современном английском языке. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://usefulenglish.ru>

6. Классификация идиом. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://grammar.ru>

7. Хуторской, А.В. Определение общепредметного содержания ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов [Электронный ресурс] / А.В. Хуторской. – Режим доступа: www.eidos.ru/news/compet-dis.htm

8. www.fluent.ru/level4/identifier378.htm

9. <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-lingvisticheskikh-kompetentsiy-v-protssesse-obucheniya-inostrannomu-yazyku>

10. https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_literature/2008

11. <https://englishfull.ru/leksika/angliyskie-idiomi-skachati.html>

ИЛОВАЛАР

1-Илова

АНКЕТА-СЎРОВНОМА

Фан ўқитувчисининг Ф.И.Ш.

Олий таълим муассасаси:

Дарс ўтадиган таълим йўналиши _____

1. Қайси фандан дарс машғулоти олиб борасиз?

---

2. Фанни иккинчи чет тили сифатида ўқитишда қандай қийинчиликларга дуч келасиз?

---

3. Талабаларга иккинчи чет тилини ўқитишда қайси методлардан фойдаланасиз?

4. Идиомалар ўқитишда қандай қийинчиликлар мавжуд?

5. Талабаларга айнан идиомаларни ўргатишда қайси методларни фойдаланасиз?

---

6. Идиомаларни билиш, ўрганиш нима сабабдан керак деб ўйлайсиз?

---

7. Иккинчи чет тили бўйича (инглиз тили) ўргатиш бўйича таклифларингизни ёзинг:

Мазкур анкета-сўровномасаволларига жавоб берганлигингиз учун миннатдорчилик билдирамыз!

Имзо _____

Ф.И.Ш. _____

Анкета-сўровнома ўтказилган сана _____

Дастлабки анкета-сўровнома

2020 йил «_____» _____

АНКЕТА-СЎРОВНОМА

Талабанинг Ф.И.Ш.

Олий таълим муассасаси:

2-босқич _____ гуруҳ “Инглиз тили” фанидаги _____ гуруҳ

Таълим йўналиши _____

8. Инглиз тили фани ўқитувчисининг Ф.И.Ш.

---

9. Асосий чет тилингиз қайси?

---

10. Иккинчи чет тилингиз қайси?

---

11. Иккинчи тилни ихтиёрий танлаганмисиз?

---

12. Иккинчи чет тилини билиш, ўрганиш нима сабабдан керак деб ўйлайсиз?

---

13. Иккинчи чет тилини ўзлаштиришда қандай қийинчиликлар мавжуд?

---

14. Инглиз тилидаги идиомалар ҳақида тушунчага эгамисиз?

---

15. Иккинчи чет тили (инглиз тили) идиомаларини билиш, ўрганиш зарурми?

---

16. Сиз ўрганаётган асосий чет тилида идиомаларнинг хусусиятларини биласизми?

---

17. Ҳозирда иккинчи чет тилида қанча идиомаларни ўзлаштирадингиз?

---

18. Асосий ва иккинчи чет тилида идиомаларга мисоллар келтиринг (ўрганилаётган чет тилида):

Асосий чет тилида	Иккинчи чет тили (инглиз тилида)

19. Инглиз тили идиомаларни иккинчи чет тили сифатида ўрганиш бўйича таклифларингизни ёзинг:

Мазкур анкета-сўровнома саволларига жавоб берганлигингиз учун миннатдорчилик билдирамиз!

Имзо _____

Ф.И.Ш. _____

Биринчи чет тилидаги идиомалар сони _____

Ўзбек тилидаги идиомалар сони: _____

Инглиз тилидаги идиомалар сони: _____

Анкета-сўровнома ўтказилган муддат **2020-2021 ўқув йили**

Дастлабки анкета-сўровнома

2021 йил « _____ » _____

OBSERVATION FORM 2

(2019-2020)

Date: ___ Observed teacher's name: Qodirova Shaxrizoda_

Observer's full name: _ Gulrukh Ro`ziyeva

Learner's grade and level: 2nd grade B1 level__pre-intermediate

Observer's group: ___ Length: ___80 min_____

Subject: the English language_____ Topic: _____

The source of demonstration: website TV channel social media

Evaluation: 3- Strong 2- Apparent 1- Not displayed

1. The teacher plans effectively and sets clear objectives that are understood	3	2	1
a. Aims/Objectives are communicated clearly at the start of the lesson	+		
b. Materials are ready (prepared for class)	+		
c. There is the structure of the lesson and time management (between activities)	+		
d. The lesson is reviewed at the end		+	
Written comment:			
The teacher well prepared for the lesson. Materials are ready. Time is enough also for the lesson, but the lesson is not good reviewed at the end.			
2. The teacher shows knowledge and understanding			
a. Teacher has good knowledge of the subject content covered in the lesson	+		
b. Instructional Materials were appropriate for the lesson (organized and neat)	+		
c. Knowledge is made relevant and interesting for pupils		+	
Written comments:			
The teacher has good knowledge but she forgot to translate into Uzbek some sentences. It is not good because pupils are little so they could be some difficulties from this.			
3. Teaching methods used to enable all pupils to learn effectively			
a. The lesson is linked to previous teaching or learning		+	
b. A variety of activity and questioning techniques are used in comparison with teacher's book (3-using both teacher's book and extra materials; 2-using only teacher's book; 1-using only own materials)		+	

c. Instructions and explanations are clear and specific (teacher is clear in giving directions and on explaining what is expected on assignments and tasks)	+		
d. High standard of efforts, accuracy and presentation are encouraged		+	
Written comments:			
The teacher explained the topic well. But the more question and answer is in the form of a game, the more the child's interest increases			
4. Homework is used effectively to reinforce and extend learning			
a. Homework is checked (previous lesson)	+		
b. Homework is appropriate (today's lesson)	+		
Written comments:			
Homework well checked during the lesson.			
5. Medium of Instructions			
a. The teacher integrated an ICT device in the lesson			
b. The instructional materials used to capture the interest of the students (visuals)	+		
c. Implements techniques that provide for instruction achievement levels, and reflects an appropriate approved curricular objective	+		
Written comments:			
<i>Instructions are various types of pictorial demonstrations that of great interest to the reader.</i>			
6. Nonverbal tricks (body language)			
a. Teacher's appearance	+		
b. Eye contact	+		
c. Range of intonation		+	
d. Using gestures			+
Written comments:			
<i>The teacher's appearance is good. Her speech is clear and understandable, but her intonation is some less.</i>			

2 БОСҚИЧ ТАЛАБАЛАРИ УЧУН ДАРС ИШЛАНМАСИ

TEST ON ENGLISH FOR THE 2nd YEAR STUDENTS

Date: _____ Total Score 50 pts.
 Student's name: _____ Gained Score: _____
 Group: _____
 The name of University/Institute _____
 _____ Time: 80 min.

➤ **Task 1. Rewrite the following sentences, substituting an idiom for the italicized section of the sentence.**

1. Bill looked very sad, but then, *without advance warning*, he began to sing.
2. Mary *was on the point of* leaving when Mrs Alien invited her to stay for lunch.
3. Professor Smith had not given a talk on Shakespeare for a long time, so he *had to* review some of the plays.
4. '*What's wrong*, Fred?' asked Jean. 'You look like you don't feel well.'
5. Anne just told me she can't go with us. *Obviously* we're disappointed.
6. You *should* take your raincoat because *it's supposed* to rain today.

Task 2. Begin the sentences with the idioms you have learned. Use each idiom only once.

1. _____ it began to rain.
2. _____ grammar rules.
3. _____ when you came in.
4. _____ fail the examination.
5. _____ that we must study hard.
6. _____ You look angry.

Task 3. Write an example sentence with each of the following idioms:

- be broke _____ .
- every now and then _____ .
- do without _____ .
- feel up to _____ .
- every other _____ .
- in advance _____ .

Task 4. Begin the sentences with the idioms you have learned. Use each idiom only once.

1. _____ I get hungry for Uzbek food.
2. _____ broke this week.
3. _____ arguing with my wife.
4. _____ Let's walk to work.
5. _____ cream in our coffee.
6. _____ We bought our tickets.

Task 5. Choose the correct idiom from the table to complete these sentences.

be up to one's ears / see about / all along / be to blame / to say the least / do someone good
--

1. I'm going to the kitchen. I have to...the coffee.
2. You shouldn't talk that way about Barbara. She...for what happened last night.
3. Why don't you take a vacation? The rest will...
4. The Smiths are going to build a new house. Right now they're...in plans and blueprints.
5. I don't know why Henry didn't tell us before. He knew...that Alice wouldn't be here tonight.
6. I'm sorry about what happened, Jack, ... I know it wasn't your fault.

Task 6. Replace the idioms with the words of your own keeping up the meaning of the sentence.

1. She has to see about something for her boss.
2. She knew all along about the trip to New York.
3. She really isn't to blame for the change.
4. The trip will do Jane good, although.
5. I'm up to my ears in work right now.
6. I appreciate knowing the facts to say the least.

Task 7. Match the beginnings with the endings.

A		B	
1	She does her best	a	by heart
2	I forget names. On the other hand, I remember	b	take advantage of the long weekend.
3	Let's	c	voices.
4	Let's make	d	driving.
5	We don't stand a chance	e	the most of our weekend.
6	Does she take	f	selling the car.
7	She has learned these idioms	g	please her parents.
8	We can take turns	h	after your wife?

Task 8. Fill in the blanks with the appropriate idiom.

1. You say you can't go tonight _____, you really don't want to go. Isn't that the truth?
2. Martha gave me her address but I didn't have a pencil _____, so I couldn't write it down.
3. It's a good idea to keep your car in good condition _____ .
4. I got very angry with Joe yesterday. I _____ hitting him.
5. I'm going downtown now to see about a job. Please _____ for me!

6. I didn't ask Bob to go with us _____ he'd want to.

Task 9. Fill in the gaps.

1. I didn't like the movie. It was a _____ from the book.
2. When Mary came to work in our office, we didn't like her, but now we do she's _____ us.
3. Alice knows _____ of the entire organization, so we asked her to explain it to us.
4. I'm having trouble with this chapter in my economics book. I've read it three times but I still don't understand it. I can't _____ .
5. Jim is always saying unkind things about Frank he doesn't _____ him.
6. Will you read this article for me, please, and write a report? Read it carefully don't just _____ .

Task 10. Rearrange these groups of words to make correct sentences.

2. luck we've far good had so
3. serve lamp think you this purpose will our do?
4. line much I at money spending draw the that
5. better the much so us with go can Alice if

Task 11. Fill in the blanks with the appropriate idiom.

1. You say you can't go tonight _____, you really don't want to go. Isn't that the truth?
2. Martha gave me her address but I didn't have a pencil _____, so I couldn't write it down.
3. It's a good idea to keep your car in good condition _____ .
4. I got very angry with Joe yesterday. I _____ hitting him.
5. I'm going downtown now to see about a job. Please _____ for me!
6. I didn't ask Bob to go with us _____ he'd want to.

Task 12. Complete these sentences:

1. If you'll meet me halfway _____ .
2. Where can I find the Whites? _____ .

3. Why don't you forget what Alex said and _____?
4. Every January first, it's a good idea to _____.
5. What Bill said yesterday made me angry it _____.
6. Jack didn't know we moved. He thought we still lived on Elm Street. He _____.

Task 13. Fill the blanks with the appropriate idioms.

1. The governor made an excellent speech it _____.
2. Jim isn't going to return to Washington he's gone back to Los Angeles _____.
3. When you drive your car, you should the steering wheel with both hands _____.
4. I have to move the sofa, but it's too big for me to move alone. Will you _____, please?
5. Alice is a person who can't make decisions she can't _____ about anything.
6. I was very fortunate yesterday. I'd forgotten my wallet at home and didn't have any money. But _____, I was able to borrow some from Jim.

Task 14. Fill the blanks with the appropriate idioms.

1. The governor made an excellent speech it _____.
2. Jim isn't going to return to Washington he's gone back to Los Angeles _____.
3. When you drive your car, you should the steering wheel with both hands _____.
4. I have to move the sofa, but it's too big for me to move alone. Will you _____, please?
5. Alice is a person who can't make decisions she can't _____ about anything.
6. I was very fortunate yesterday. I'd forgotten my wallet at home and didn't have any money. But _____, I was able to borrow some from Jim.

Task 15. Write a short Dialogue using at least three of the idioms. Be prepared to recite it in class with the help of one of the other students.

Task 16. Fill in the gaps.

- 1. I didn't like the movie. It was a _____ from the book.
- 2. When Mary came to work in our office, we didn't like her, but now we do she's _____ us.
- 3. Alice knows _____ of the entire organization, so we asked her to explain it to us.
- 4. I'm having trouble with this chapter in my economics book. I've read it three times but I still don't understand it. I can't _____ .
- 5. Jim is always saying unkind things about Frank he doesn't _____ him.
- 6. Will you read this article for me, please, and write a report? Read it carefully don't just _____ .

Task 17. Read the following passage and answer the questions.

The Man with The Scar

When Detective Paul Nichols asked the teller at the Middle-ton Bank to describe the robber, she replied. 'He had a long, ugly scar on his right cheek. Also, he seemed quite ill at ease, as though he might be unsure of what he was doing. But

he did it. I had the feeling, though, that he went through with it almost just to save face. Once he decided to rob the bank, he had to carry out his plan.'

She explained that the man had come into the bank that morning and stood in line with the other customers, as if waiting to deposit money or cash a check. When he reached the window, however, he did not beat around the bush he handed the girl a piece of paper that had written on it, 'Do not say anything or do anything unusual. I have a gun and will use it if I have to. Put five thousand dollars in an envelope and hand it to me.'

The girl was so shocked that she just stood looking at him for a moment. She realized he was not joking what he ordered was straight from the shoulder. He said he would use his gun if he had to, and she was sure he would keep his word if she didn't cooperate. The teller did exactly as he told her.

'Remember me to your mother,' the thief said. Then he walked casually out of the bank. Not even the lady behind him in line at the window realized what had happened.

The teller sounded the alarm, and immediately the guards ran to find the thief. 'You can't mistake him with that scar,' the girl told them. 'But be careful. He has a gun.'

A thorough search was made, but no such person was found. The guards couldn't even come up with a piece of evidence.

'I can't understand how he could get away so rapidly,' Detective Nichols told his wife Nancy that evening, as the two of them were having supper. 'We questioned everyone inside and outside the bank at the time of the robbery. No one saw a man with a scar on his face. The guard at the door sees everyone who goes in and out, but he doesn't recall anyone with a scar. It looks as though the man appeared from nowhere and returned to nowhere. At least, for the moment it seems so.'

'He came from somewhere and he went somewhere when he left the bank,' Nancy replied. 'The question is, where did he go?' Nancy Nichols was a very practical woman. Her husband liked to discuss his cases with her because of this trait.

Paul continued. 'The girl was surprised because it all happened within a few seconds, and so smoothly. She just stood watching the man walk away. When he went out the door, her senses returned to her and she called the guard.'

'What time of day was it?' Nancy asked.

'Noon. The streets were filled with people. At that hour of the day, it's always that way in front of the Middleton Bank. He could get lost in the crowd very easily. The men on the police force insist he just disappeared.'

'With a scar on his face? I take that with a grain of salt. He didn't disappear you can be sure of that. But what did he do?' Nancy began to have an expression of real excitement in her eyes. She was in her element when helping Paul solve a case. She loved to do her bit and resented it when Paul didn't consult with her. After ten years of being a detective's wife, she ought to know the ropes – and she did. This was the type of case she enjoyed most.

'That's what is so confusing. We looked high and low and questioned everyone in the area at the time of the robbery but no one observed anything or anyone unusual. Several people admitted they saw a man come out of the bank about that time, but he didn't have a scar on his face.' Paul shook his head and sighed wearily. It had been a tiring day and a mystifying case. Once in a blue moon Paul had a case that seemed impossible to solve. This was one of them. And it was up to Paul to solve it.

'Don't worry,' Nancy encouraged him. 'In the end you'll find your thief.'

When supper was over, the Nichols had their coffee in the living room. Paul turned on the television set and immediately became interested in a detective program. Nancy did not watch the program but sat drinking her coffee in silence. When she had finished, she went into the kitchen and began washing the dishes.

Fifteen minutes later she returned to the living room. She went directly to the television set and turned it off.

'What are you doing?' Paul objected, almost losing his temper. 'It's a very exciting story tonight!' 'Have you taken into account,' Nancy asked, ignoring his

annoyance, 'the possibility that the thief wanted the teller to see his scar, that he was just leading her on?'

'What? But why?' asked Paul, immediately forgetting the TV show. 'Why should he want her to see it? It would be an excellent way to describe him. Just the opposite. He would want to hide the scar.' 'As you say, it's an excellent way to describe him. And that's exactly what he wanted. He wanted her to describe him just as she did. That way, the police would be looking for a man with a scar on his right cheek.'

Paul shook his head again. 'What are you trying to say, Nancy?'

She did not reply. Instead she simply peeled off one of her false eyelashes.

For a moment Paul sat staring at her, more confused than ever. Nancy's false eyelashes were one of the few things the Nichols ever argued about. Paul tried to discourage her using false eyelashes by making fun of them. 'I like your eyes the way Nature made them,' he told her. He was always getting after her to leave her eyes alone and not try to make her lashes artificially longer. But sometimes she wore the lashes anyway. 'I like them,' she gave as her reason.

Now she was standing in front of him deliberately removing them. What was this all about? They were talking about the man with the war and . . .

'Of course!' he shouted, jumping up from his chair. 'Why didn't / think of that?' Five minutes later he was in his car, hurrying to the police station.

'Hold your horses!' Chief Simpson said when Paul tried to tell him all at once what Nancy had discovered. 'Now, begin again and this time take your time.'

Paul caught his breath and started again, more calmly.

The chief of police listened closely as Detective Nichols revealed his wife's discovery. When Paul had finished, the chief turned on his radio. 'Calling all cars! Calling all cars!' He gave a detailed description of the man with the scar. Except that this time he did not mention a scar.

The police made short work of capturing him they had their man within twenty-four hours. Shortly afterward they had his confession.

He was an actor without work, desperate for money. His parents were not wealthy, and the young man didn't have the heart to ask them for help. This was his first crime. As an actor, he knew how to disguise himself well. He was very clever. He had come into the bank with the other customers, gone to the washroom, and put a thin strip of transparent material on his cheek. The material gave the appearance of a real scar. It looked completely authentic. Then he had gone to the teller's window and taken the money. When he stopped to light a cigarette, he quickly peeled off the scar, just as Nancy had done with her false eyelash. The guard at the door and the people outside saw no one with a scar, because there was no such person.

The thief had walked quietly down the street in the middle of the noonday crowd, the money in his pocket, thinking he had pulled the wool over the eyes of everyone. But, unfortunately for him, he had bitten off more than he could chew. In the end he was caught.

Nancy smiled when Chief Simpson thanked her for her part in helping solve the mystery. 'Maybe now,' she laughed, 'Paul will stop getting on his high horse about my false eyelashes.'

The detective smiled, too. 'Okay, okay. I'll eat my words. You can wear them all you want. I'll never again hold that against you.'

Questions

Describe what happened in the bank:

What time of day was it?

Did anyone see the man with the scar? Where did he go?

Who was Nancy? Did she like to help Paul solve crimes?

What was the one thing the Nichols argued about?

What did Nancy do to help solve the mystery of the man with the scar?

What did Paul do as soon as he realized what the man had done?

What did Chief Simpson do when Paul gave him the solution to the crime?

Did they catch the man with the scar?

What did Paul promise Nancy?

Филолог талабаларга инглиз тили идиомаларини иккинчи чет тили сифатида ўқитишга қаратилган машқлар тўплами

BEGINNER LEVEL

LESSON 1

Let's learn them!

brush up on something – review something to make it fresh again in one's mind

I'm going to give a speech tomorrow, so I have to brush up on my notes

all of a sudden – something happening quickly without advance warning

It started out to be a beautiful day. Then, all of a sudden, it became cloudy and began to rain.

had better ('d better) – should do something ought to do something I'd better go now or I'll be late for class.

about to – on the point of doing something

Tom was about to leave when the telephone rang.

Goes without saying – something is so obvious that it doesn't have to be mentioned Mary's an excellent student. It goes without saying that her parents are very proud of her.

What's the matter? – What is wrong?

What's the matter with Alice? She looks angry.

Let's read them!

A: Let's go to the movies. There's a good picture at the Roxy.

B: I'd like to, but I can't. I have to study. I wasted the whole afternoon. I forgot I had to *brush up on* my French. Then, *all of a sudden*, I remembered.

A: Oh, come on! We'll be home early.

B: No, I'd *better* not. I have an exam tomorrow. I *was about* to study when you came in. You know how it is. If you don't study, you don't pass. That *goes without saying*.

A: Exam? Tomorrow? Oh-oh! B: *What's the matter?*

A: I just remembered. I have an exam, too! B: We can go to the movies on Saturday.

Let's practice them!

- Rewrite the following sentences, substituting an idiom for the italicized section of the sentence.

7. Bill looked very sad, but then, *without advance warning*, he began to sing.

8. Mary *was on the point of* leaving when Mrs. Alien invited her to stay for lunch.

9. Professor Smith had not given a talk on Shakespeare for a long time, so he *had to* review some of the plays.

10. '*What's wrong*, Fred?' asked Jean. 'You look like you don't feel well.'

11. Anne just told me she can't go with us. *Obviously* we're disappointed.

12. You *should* take your raincoat, because *it's supposed to* rain today.

- Begin the sentences with the idioms you have learned. Use each idiom only once.

7. _____ it began to rain.

8. _____ grammar rules.

9. _____ when you came in.

10. _____ fail the examination.

11. _____ that we must study hard.

12. _____ You look angry.

- Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.

- Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 2

Let's learn them!

be broke – be without money

every now and then – occasionally

Every now and then I like to take a walk in the country.

in advance – before ahead of time

If you want to see that play, you should buy your tickets in advance.

I'd like to go to the concert with you, but I'm broke.

do without – live without something

If there's no butter for our bread, we'll do without.

feel up to – feel able (health or ability) to do something

I ought to go to Jane's party, but I just don't feel up to it now.

every other – alternate

This class meets every other day, not every day.

Let's read them!

A: Every now and then I get hungry for French food. There's a good French restaurant near here. Let's go sometime. Why not tonight?

B: No, not tonight. You have to make reservations in advance. It's a very popular place. Besides, it's expensive. And I don't have any money.

A: I'm broke, too. Let's save our money and go next week. B: Okay. But how?

A: We could do without lunch this week.

B: Do you mean every day? I don't feel up to that. A: Well, then every other day.

Let's practice them!

- Write an original sentence with each of the following idioms:

be broke _____ .

every now and then _____ .

do without _____ .

feel up to _____ .

every other _____ .

in advance _____ .

- Begin the sentences with the idioms you have learned. Use each idiom only once.

7. _____ I get hungry for Uzbek food.

8. _____ broke this week.

9. _____ arguing with my wife.

10. _____ Let's walk to work.

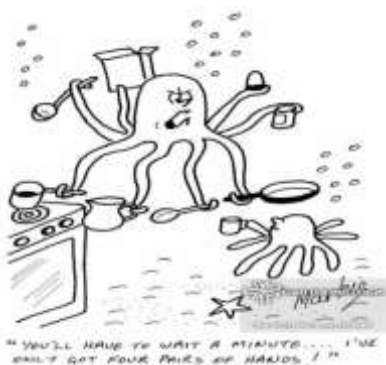
11. _____ cream in our coffee.

12. _____ We bought our tickets.

- Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.
- Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 3

Let's learn them!

be up to one's ears – have too much to do

Helen would like to go with us but she can't. She's up to her ears in work.

see about – take the responsibility to do something make arrangements for

Let's have a picnic on Sunday. I'll see about the food.

all along – all the time

I knew all along that Jack wasn't telling us the whole story.

be to blame – be responsible for something bad or unfortunate

Don't punish Billy for breaking the window. He's not to blame.

to say the least – to make the minimum comment about something or someone

It's a boring novel, to say the least.

do someone good – be beneficial for someone

Go to the seashore for a few days the fresh air will do you good.

Let's read them!

A: Have you heard that Jane cancelled her party next Friday? B: Yes, but I didn't hear why. What happened?

A: She's going to New York. She has to see about something for her boss.

B: Why did Jane plan the party? She knew all along about New York, didn't she?

A: Yes, but she really isn't to blame. She thought the trip would be next week. Yesterday she was told to go this week.

B: Too bad about the party, to say the least. The trip will do Jane good, though. A: And she can have the party when she returns.

B: Frankly, I'm glad about the party. I'm up to my ears in work right now.

Let's practice them!

- Choose the correct idiom from the lesson to complete these sentences.
  7. I'm going to the kitchen. I have to...the coffee.
  8. You shouldn't talk that way about Barbara. She...for what happened last night.
  9. Why don't you take a vacation? The rest will...
  10. The Smiths are going to build a new house. Right now they're...in plans and blueprints.
  11. I don't know why Henry didn't tell us before. He knew...that Alice wouldn't be here tonight.
  12. I'm sorry about what happened, Jack, ... I know it wasn't your fault.
- Replace the idioms with the words of your own keeping up the meaning of the sentence
  7. She has to see about something for her boss.
  8. She knew all along about the trip to New York.
  9. She really isn't to blame for the change.
  10. The trip will do Jane good, although.
  11. I'm up to my ears in work right now.
  12. I appreciate knowing the facts to say the least.
- Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.

LESSON 4

Let's learn them!

keep an eye on something, someone – watch in the sense of take care of

Will you keep an eye on my baby while I go to the store?

be up to something – something doing something that one shouldn't do

Henry's been smiling to himself all morning. I think he's up to something, but I don't know what it is.

just as soon – prefer that one thing be done rather than another

My wife wants to attend that lecture, but I'd just as soon stay home.

have one's heart set on something – want something very much

I don't know what to do. My wife has her heart set on a new coat for her birthday, but I don't have enough money to buy it.

for the time being – for the present time

I need a new car, but for the time being this one will have to do.

a close call – a situation in which something bad almost happened I had a close call!
A big truck almost hit me!

Let's read them!

A: Will you keep an eye on my books? I'll be back in five minutes.

B: Where are you going? Are you up to something? You look as though you are.

A: Not really. But here comes Dorothy. I'd just as soon she didn't see me.

B: Why not?

A: She had her heart set on seeing a movie. I promised to take her. Then I discovered I didn't have any money. I phoned her and said I was sick.

B: Relax. She's going out the other door. You're safe *for the time being*.

A: That was *a close call*.

Let's practice them!

➤ Answer the following questions, using complete sentences.

1. Have you had a close call recently?
2. Why is it necessary to keep an eye on little children?
3. If you saw a man climbing into your neighbor's window, would you think he was up to something?
4. If you were asked to choose, would you go to a symphony concert or would you just as soon go to a movie?
5. Have you ever had your heart set on something and then been disappointed?
6. Do you have enough money for the time being?

➤ Do matching

	A		B
1	Will you keep an eye on	a	she didn't see me.
2	She had her heart set on	b	Are you up to something?
3	You're safe for the time being.	c	You're all right
4	I'd just as soon	d	I had.
5	Who are you calling?	r	eating at that restaurant.
6	That was a close call	f	my children?

- Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.
- Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 5

Let's learn them!

make oneself at home – be comfortable, as if in one's own home

When people come to our house, we like them to make themselves at home.

get rid of something – destroy throw away sell

When Ella told Frank she didn't like his hat, he got rid of it.

not to mention – omitting to say anything about something

I can't go to Steve's party. I've got to do my homework, prepare a speech for tomorrow, and study for an exam, not to mention take my little brother to the dentist.

make something do – use what one has instead of getting something else that would be better If there isn't cream for our coffee, we'll have to make milk do.

be hard on something – treat roughly

My son is hard on shoes. Look at this pair. These were new a month ago.

as long as – because something else is happening at the same time

As long as you're going to the drugstore anyway, buy me some aspirins.

Let's read them!

A: Come in, please. *Make yourself at home.* B: Thanks. You have a nice place here.

A: I'm glad you like it. The furniture's in pretty bad condition, though. We should *get rid of it.*

B: Don't do that. It's very comfortable. You have children, don't you?

A: Yes, we do. Three boys and a girl. *Not to mention* two dogs. So we have to *make this furniture do.* *As long as* the children are small, anyway.

B: I know what you mean. Our children are hard on furniture, too.

Let's practice them!

➤ Rewrite these sentences, substituting an idiom where possible.

1. While Bobby is in elementary school, we want to remain in this neighborhood.

2. I'm going to throw out these curtains. I don't like them any more.

3. Come in and sit down. Please be comfortable.

4. I don't like to give my nephew toys for Christmas. He doesn't take care of them.

5. Jim didn't want to go to the movies because he had to study, without talking about the fact that he doesn't have any money.

6. The Browns wanted a new sofa but decided to continue using the old one for another year.

➤ Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.

➤ Make up short conversations using the idioms you have learned.

ELEMENTARY LEVEL

LESSON 6

Let's learn them!

do one's best – make the greatest effort that one can

I'm not sure I can be there tonight, but I'll do my best. It all depends on how much work I finish this afternoon.

take advantage of something – to use something for one's own benefit Let's take advantage of this wonderful weather and go to the seashore.

would rather ('d rather) – prefer

Would you like pancakes for breakfast? – No, thank you. I'd rather have bacon and eggs.

take turns – do something alternately with other persons

There was only one dictionary, so the students had to take turns using it. I look forward to something – anticipate with pleasure I've been working hard I look forward to my vacation this year.

make the most of something – do the best one can in a situation get as much as possible out of it You made the most of your three days in Paris. I think you saw everything there.

stand a chance – have the possibility

Phillip wants a scholarship to Harvard but he doesn't stand a chance of getting one.

take after someone – resemble in appearance, personality, or character Peter takes after his mother in personality and his father in appearance.

by heart- by memorizing

In elementary school I learned several of Longfellow's poems by heart.

quite a few – many

I haven't any recordings by Tom Jones, but I have quite a few by the Beatles.

on the other hand – looking at the other side of the question

Bert is extremely intelligent on the other hand, he's a very lazy student.

take a dim view of something – have a poor opinion of something disapprove of something

Mrs. Wright takes a dim view of the way her sister is raising her family.

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: Friday is a holiday. Let's *take advantage* of the long weekend. Do you want to go to New York? We could leave Thursday night.

B: Okay. But I'd *rather* go on Friday. I have to get my car fixed. A: All right. We can *take turns* driving.

B: Fine. We won't get so tired that way.

A: I'm looking forward to seeing New York. I've never been there.

B: I haven't either. Let's *make the most of* our weekend.

A: We can go sightseeing during the day. In the evening we can go to a play. Do you think we can get tickets?

B: I don't think we *stand a chance*. It's hard to get tickets on weekends. Anyway, we can try.

DIALOGUE 2:

A: I'm very proud of my daughter. She has quite a good memory. She *does her best* to remember all she reads. And she's only nine years old.

B: That's very good. Whom does she *take after*? You or your wife?

A: My wife. As a child Julia learned lots of poems *by heart*. She still knows quite a few of them.

B: I never could memorize poetry. *On the other hand*, I remember numbers. I never forget an address or a date.

A: Not even your wife's birthday?

B: Never! Alice would *take a dim view of that*!

Let's practice them!

- Do matching

A		B	
1	She does her best	a	by heart
2	I forget names. On the other hand, I remember	b	take advantage of the long weekend.
3	Let's	c	voices.
4	Let's make	d	driving.
5	We don't stand a chance	e	the most of our weekend.
6	Does she take	f	selling the car.
7	She has learned these idioms	g	please her parents.
8	We can take turns	h	after your wife?

- Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.
- Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 7

Let's learn them!

waste one's breath – speak uselessly, to no purpose

If you tell Jeff not to go, you'll just be wasting your breath he'll go anyway.

talk something over – discuss

Jim always talks things over with his parents before he makes an important decision.

on time – at the hour designated not before or after that hour Bill's very punctual he's always on time for everything.

till one is blue in the face – until one can say no more in trying to convince someone of something Bob's father talked to him till he was blue in the face, but it did no good the boy quit school anyway.

in time to – be at a place at the right time to do something

George couldn't come for dinner, but he arrived in time to have dessert and coffee with us.

out of the question – impossible beyond consideration

Your suggestion that we go swimming is out of the question it's much too cold today.

no wonder – it isn't surprising

No wonder you're tired! You walked ten miles today!

right away – immediately

I'm sorry I forgot to get that medicine for you I'll take care of it right away.

put something off – postpone

Because of the weather, we had to put our picnic off until next Sunday.

get cold feet – become very cautious be afraid to do something John wanted to ask Vera to marry him, but he got cold feet.

be better off – be better on a long-term basis

Do you think I'd be better off quitting my present job and going to New York?
might as well – it is a good idea (to do something), although not of major importance

If you're going to the library, I might as well go with you and return these book

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: I'm furious with Norma! She's always late.

B: Always? Why don't you talk it over with her? Encourage her to be *on time*.

A: Look! I've talked till *I'm blue in the face*. It's out of the question.

B: There must be something you can do.

A: I doubt it. Last night we went to a concert. Do you know what time we got there? Just *in time to* go out for the intermission!

B: I guess you're just *wasting your breath* then. Time means nothing to Norma.

DIALOGUE 2:

A: What's wrong with you? Your face is swollen.

B: My jaw aches. I don't know why.

A: Let me see. *No wonder* it hurts! One of your teeth looks decayed. You'd better see a dentist right away.

B: Do you think so? *I've been putting it off*. To tell the honest truth, dentists scare me. I *get cold feet* when I have to go to one.

A: Don't be foolish. You'd *be better off* seeing one. I'll make an appointment for you. B: Okay. I *might as well* go. But find me one who doesn't hurt!

Let's practice them!

➤ Answer these questions, using idioms where possible.

1. Do you think a husband should discuss his problems with his wife?

2. Are you always punctual for class?
3. Do you know people whom it is useless to try to convince of anything?
4. As long as a student's questions are reasonable, do you think the teacher should answer them?
5. If you are invited to dinner, when should you arrive?
6. How would you describe the way Charles talked to Bill? He talked to Bill for three hours and tried to convince him not to go to New York at tin's time, but Bill refused to accept his idea.

➤ Answer true or false to the following sentences, and correct those that are false.

1. No wonder Jim is happy! He just lost a hundred dollars.
2. If you want me to do this work right away, I'll be glad to. I'll do it next month.
3. If you are in a hurry to finish something, you shouldn't put it off.
4. Jack wanted to marry Ella, so he got cold feet and asked her.
5. I might as well go to the drugstore with you I need some toothpaste.
6. If Bob wants a good job, he'd be better off not to finish his education.

➤ Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in you native language.

➤ Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 8

Let's learn them!

hold one's own – to maintain oneself in, be equal to, a given situation

Bob's parents don't worry about him they know he can hold his own in his university studies.

in charge of something – responsible for something, such as the department of a large company or an activity for which arrangements must be made

Alex is in charge of the publicity committee for the school dance.

little by little – gradually

Frank broke his leg and couldn't walk for a long time, but little by little he began to use it again.

make friends – form friendships with people

Alice is very lonely, and I think her problem is that she doesn't know how to make friends.

hit upon something – to discover something that will help make progress in a certain cause or situation

The scientist worked for a long time but could not solve his problem then, after many hours, he hit upon the right solution.

show promise – give the impression of having the ability to do something in the future Betty has a beautiful voice and shows promise of being a great singer.

at all – used with negative expressions to give emphasis. I've read that book, but I didn't like it at all.

by all means – definitely, certainly

When Mary asked her husband if he wanted steak for dinner, he replied, 'By all means!'

frame of mind – mental state

Be sure, Edith, that your husband is in a good frame of mind before you show him your new hat.

cut corners – economize

When you have six children, you have to learn how to cut corners.

on credit – make regular payments not pay cash for a purchase

If you buy your car on credit, it's more expensive than if you pay cash.

put something over on someone – deceive someone

I believed everything he said and then discovered none of it was true. He really put something over on me.

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: Your sales department is quite impressive. I see Bill White *is in charge of* it. He's a friend of mine.

B: Bill is a fine worker. He's done very well here. *Little by little* sales have increased. Thanks to Bill White.

A: Everyone likes Bill. He *makes friends* easily. That should be quite useful to you.

B: Yes, it is. He's hit upon a new sales method, too. It's very effective. Tell me, where did you meet Bill?

A: In high school. Even then he *showed promise*.

B: We're lucky to have Bill with us. We need more like him: men who can *hold their own* in any situation

DIALOGUE 2:

A: What a car! Every day it gets worse. Now it won't start at all. I guess I need a new one.

B: Here's an ad about a big auto sale. There are several good bargains. Do you want to look at it?

A: By all means! Let me see it. In my frame of mind, I'd buy a car today.

B: You can save a lot by paying cash.

A: Yes, I know. But remember, I'm a student. I have to cut corners where I can. I'll have to buy it on credit.

B: Well, be careful of the salesmen. Don't let them put anything over on you.

Let's practice them!

➤ Answer the following questions:

1. If I do something little by little, do I work rapidly or slowly?
2. Is a person in charge responsible for something or only helping with it?
3. Does a person who makes friends easily usually have many friends or only a few?
4. Is it a compliment to say that someone shows promise?
5. Have you ever hit upon a good idea? Tell about it.
6. Can you hold your own in any situation?

➤ Read the Dialogue, filling in the blanks with the appropriate idiom. A: Have you had any news from your family?

B: No, I haven't heard anything _____. My father's supposed to send me some money. Could I borrow some from you if he doesn't send it soon?

A: _____ You know you can.

B: Thank you. I hate to borrow, but I'm worried about paying my room and board. A: You can economize in some places, but that's one where it's impossible to _____.

B: I need a pair of shoes too, but in my present _____, I don't want to spend the money.

A: You could buy them _____, but of course they cost more that way.

➤ Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.

➤ Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 9

Let's learn them!

stand to reason – be a logical conclusion

If he lied to you about one thing, it stands to reason that he'd lie about other things, too.

have no business doing something – have no right to do something

You had no business using my car without asking me first!

never mind – don't worry

If you can't get that book for me at the library, never mind. I'm going tomorrow, and I can get it then.

put in a word for someone, something – say something positive for someone or something

If you have a chance to put in a word for me when you speak to the mayor, I'll appreciate it.

in the clear – free from suspicion, blame, or obligation

The suspect's explanation to the police of why he was present at the scene of the crime was a very good one and put him in the clear.

make up for something – compensate for something, often an unkind or inconsiderate act

Jim took my whole evening asking me questions about his physics exam. However, he made up for it the next afternoon by repairing my car.

under the weather – not feeling well physically

I'm feeling a little under the weather tonight, so I think I'll go to bed early.

catch cold – to get a cold

I enjoyed the football game, but it was such a wet, windy day that I caught cold.

watch one's step – be careful in one's conduct

Watch your step, young man! If you're late for work again, you'll lose your job.

serve someone right – get what someone deserves (usually used in the negative sense)

It serves Albert right that he missed the train. Maybe he'll learn to be on time after this.

take it easy – relax

Steve, you're working too hard. Sit down and take it easy for a while.

go from bad to worse – become progressively worse

After Joe became president of the club, we thought everything would be all right. Instead, things went from bad to worse.

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: Have you heard from your brother recently?

B: Tom? No, I haven't. He must be furious with me. I've owed him a letter for six weeks. You know how it is: if you don't write letters, you don't get any. That *stands to reason*.

A: Don't blame yourself. Remember how busy you've been lately. For one thing, you've had exams all month.

B: That's true. But it's no excuse. I've *no business* neglecting my own brother.

A: Well, *never mind*. I'll write Tom a letter this evening. If you like, I can *put in a word for you*. Then you'll be *in the clear*.

B: Thanks a lot. I'll write a letter next week and *make up for it*.

DIALOGUE 2:

A: It's a beautiful day. Let's go for a walk.

B: I'd like to, but I feel *under the weather*. I think I'm catching cold.

A: That's too bad. You'd better *watch your step* then. A cold is no fun.

B: I guess *it serves me right*. I went out without a coat last night. Anyway, I'll stay in the house and rest today.

A: The best cure for a cold is to *take it easy*. Drink lots of liquids, too. I'll do that. I don't want to *go from bad to worse*. I might catch the flu.

Let's practice them!

➤ Change the following sentences into questions then answer them in the negative.

1. What that man said put him in the clear.
2. Mr. Brown promised to put in a word for me at the office.
3. I'll make up for your help with my homework by cutting your grass.
4. It stands to reason that if you break the law, you will be punished.

➤ Rewrite the following paragraph, using, idioms where it is possible to do so.

Bob was not feeling very well. He seemed to be getting a cold. His mother told him to be careful or the cold would become worse he might get influenza. She told him to relax and drink lots of liquid. 'I guess I deserve this cold,' Bob admitted. 'I went out in the rain without a coat last night.'

➤ Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in you native language.

➤ Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 10

Let's learn them!

put one's foot in it- say or do the wrong thing

Joe put his foot in it when he told Ethel she looked like Dora. The two girls dislike each other.

have words with someone- quarrel argue with some person

I had words with the manager of that store, because he refused to refund my money for a TV set that wasn't operating properly.

on edge- nervous irritable

What's the matter with Ray? He seems to be on edge about something.

come to the point- be definite, precise in telling something

Professor Johnson's stories are interesting but long, and he never seems to come to the point.

the last straw- the point beyond which one can endure no more

When I told him to pay me the money he owed me, he said he couldn't instead he asked to borrow an additional five dollars. That was the last straw!

take a stand on something- make a firm decision about something

I don't like the way Tom operates. One day he says one thing and another day he says the opposite. I wish he'd take a stand on something.

so far – until now

I've been on a diet for two weeks, but so far I haven't lost any weight. I serve someone's purpose – be useful to someone for a certain purpose. I prefer cream for this recipe, but milk will serve my purpose.

in fact – actually really

Yes, I know Robert Johnson. In fact, he's my cousin.

draw the line – refuse to go beyond a certain point in doing something

I'll pay for my wife's ticket to that lecture on modern art, but I draw the line at attending with her!

so much the better – that's even better

Jeanne is delighted to come to our party if she insists on bringing a cake, so much the better.

Think nothing of it – forget it don't worry about it that's all right

A: I'm sorry I forgot to bring your book.

B: That's all right. Think nothing of it.

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: I put my foot in it today.

B: What happened?

A: I had words with my aunt. I felt terrible about it later. But I'd been on edge all morning.

B: Come to the point. Why did you argue?

A: My son Billy misbehaved. I punished him. Aunt Rose defended Billy. That was the last straw! I told her not to interfere.

B: Is everything all right now?

A: Yes, everything is fine. I'm glad I took a stand with Aunt Rose, though. We understand each other better now.

DIALOGUE 2:

A: Good afternoon. May I help you?

B: Thank you. I need some gloves for skiing. I've already been to three stores. So far I haven't found anything I like.

A: Perhaps this pair will serve your purpose.

B: These look good. *In fact*, they're the best ones I've seen yet. They're quite expensive, though. Frankly, I *draw the line* at spending much for gloves.

A: Are you in a hurry for them? Can you wait a few days?

B: I suppose so. But why?

A: We're having a sale. Next week these gloves will be half price. Why don't you wait?

B: *So much the better*. Of course I'll wait. Thanks for telling me.

A: *Think nothing of it*.

Let's practice them!

- Write a short composition about one of these situations:
  - A time when you had words with someone
  - A time when you put your foot in it
  - A time when you felt like saying 'That's the last straw!'

- Rearrange these groups of words to make correct sentences.

6. luck we've far good had so

7. serve lamp think you this purpose will our do ?

8. line much I at money spending draw the that

9. better the much so us with go can Alice if

- Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.

- Make up short conversations using the idioms you have learned.

INTERMEDIATE LEVEL

LESSON 11

Let's learn them!

in other words – to say something in a different way

You say you're going to be late at the office? In other words, you'll be late for supper tonight.

come near (+ -ing form of verb) – almost do something

I was so angry last night I came near telling George what I thought of him.

be on the safe side – not to take any chances

I don't think it's going to rain today, but I'm going to take my umbrella, just to be on the safe side.

on hand – available

Do you have any aspirin on hand? I have a terrible headache.

little does one think – one cannot imagine

When Bill asked Helen to go to the dance with him, little did he think that she already had a date.

keep one's fingers crossed – hope to have good results in an effort hope that nothing will go wrong

I'm on my way to take my examinations. Keep your fingers crossed for me.

lose track of someone, something – cease having information about not be informed currently about someone or something

I've lost track of Mr. and Mrs. Brown. Where are they now?

rub someone the wrong way – irritate

Henry isn't a very diplomatic person he's always rubbing people the wrong way.

take something for granted – assume, without giving it a thought, that something is a certain way Excuse me for not introducing you to Bert. I took it for granted that you two knew each other.

let bygones be bygones – forget and forgive unpleasant happenings in the past

I decided to let bygones be bygones and not say anything about the way Alice spoke to me last week.

meet someone halfway – to compromise with someone in a situation where the opinions differ Charles has very definite ideas but he's not unreasonable he tries to meet you halfway.

turn over a new leaf – make a fresh start

Every January first, many people turn over a new leaf and try to live better lives.

as a rule – usually customarily

As a rule I never stay out late on a week night, because I have to get up early the next morning.

(not) go in (much) for something (used more in negative) – like, have a strong interest in I like golf, but I don't go in much for tennis.

be in keeping with something – be appropriate

I liked what Professor Thomas said to the International Club, because his words were in keeping with the purpose of the Club.

as far as someone is concerned – in one's opinion

As far as I'm concerned, it's too cold to go swimming this afternoon.

tell (two things) apart – distinguish between two things

I know that one stone is a diamond and the other is only glass, but frankly I can't tell them apart.

go Dutch – each person pay his own way to a movie, restaurant, etc. Thanks for asking me to go to lunch with you, but I insist we go Dutch.

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: How was your trip to Samarkand?

B: I wish I'd spent my vacation here.

A: In other words, you didn't like Samarkand.

B: Oh, it wasn't that. I liked the city very much. But I got sick while I was there. A: I'm sorry to hear that.

B: I came near having to call the doctor. But I had some medicine and I took that. I always carry it, just to be on the safe side.

A: Lucky you had it on hand.

B: Little did I think I'd get sick in Samarkand. Next time I won't take chances. I'll make sure I'm in good health before I leave.

A: Keep your fingers crossed!

DIALOGUE 2:

A: What's happened to Edith Jones? I've lost track of her lately.

B: I don't know, and I really don't care. Edith always rubbed me the wrong way.

A: Really? I took it for granted you two were good friends.

B: We used to be. Not any more, though. I got tired of her remarks.

A: I'm sorry to hear that. Edith's really a nice girl, though. And life's too short to stay angry at someone. Come on. Let bygones be bygones. I'm sure she'd like to be friends again. Meet her halfway.

B: I suppose you're right. I'll turn over a new leaf and start again. It's no fun being mad at people.

DIALOGUE 3:

A: Do you like to dance?

B: As a rule I do. But it depends on what you mean. I don't go in for the new dances. A: Why not? I like them. They're in keeping with the times.

B: I guess I'm old-fashioned, then. As far as I'm concerned, they're terrible! Besides, I can't tell them apart. The new dances all look the same to me.

A: Come on. Give them another chance. Go with me to the school dance tonight. Be my guest.

B: Well, all right. Maybe I'll like them better this time. But I insist we go Dutch. I'll be your guest next time.

Let's practice them!

- Fill in the blanks with the appropriate idiom.

7. You say you can't go tonight _____, you really don't want to go. Isn't that the truth?

8. Martha gave me her address but I didn't have a pencil _____, so I couldn't write it down.

9. It's a good idea to keep your car in good condition _____.

10. I got very angry with Joe yesterday. I _____ hitting him.

11. I'm going downtown now to see about a job. Please _____ for me!

12. I didn't ask Bob to go with us _____ he'd want to.

- Complete these sentences:

7. If _____ you'll _____ meet _____ me halfway _____.

8. Where _____ can _____ I _____ find _____ the Whites? _____.

9. Why _____ don't _____ you _____ forget _____ what _____ Alex _____ said and _____?

10. Every _____ January _____ first, _____ it's _____ a _____ good _____ idea to _____.

11. What _____ Bill _____ said _____ yesterday _____ made _____ me _____ angry it _____.

12. Jack didn't know we moved. He thought we still lived on Elm Street. He _____.

- Write a brief paragraph on one of these subjects:

- Going Dutch

- A sport I go in for
- Modern dancing is in keeping with the times

➤ Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.

➤ Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 12

Let's learn them!

pay attention – look at or listen to with concentration

Now children, pay attention I'm going to tell you something very important.

leave word – leave a message

Ralph had to go, but he left word that you should meet him at the hotel.

get in touch with someone – communicate with someone by phone, telegraph, mail, etc. I can't talk with you now, but I'll get in touch with you this evening by phone.

get mixed up – become confused

Nancy has six children, and I always get mixed up on their names.

make room for something, someone – allow space for arrange space for

There were already three people on the sofa, but they moved over and made room for me to sit down.

dress up – put on one's best clothes

When Celia dresses up, she is more beautiful than a movie actress.

lose one's way – go in the wrong direction in trying to find a place and become lost I'm sorry to be late, but I lost my way I went east instead of west.

in care of someone – write to one person at the address of another person

When you write to Roy, be sure to put 'in care of Mrs. John Briggs' on the envelope.

on purpose – intentionally

Jimmy hit his little brother in the eye, but he didn't do it on purpose.

take part in something – participate in some activity I enjoy seeing a play, but I've never taken part in one.

(not) know the first thing about something (usually used in the negative)
– have knowledge of I don't know the first thing about an automobile engine.

from now on – from this moment forward

I'm too fat. From now on I'm not going to eat so much.

give someone a hand – help someone

I'll give you a hand when you move to your new apartment.

make up one's mind – decide

When did you make up your mind to get a new car?

as luck would have it – the way things happened

I made good notes for my speech, but as luck would have it, I forgot to take them with me.

make sense – seem reasonable

I think I'll vote for Wheeler. What he says in his interviews makes sense.

take hold of something – take in one's hands

I burned my hand when I took hold of that hot frying pan.

for good – forever, permanently

Peter told me he's left Springfield for good he'll never go back there to live again.

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: Someone named Cooper phoned this afternoon. He left word for you to call him. He's at the Biltmore Hotel. You can get in touch with him there.

B: That's my old friend, Dave Cooper. I knew he was coming to town. I didn't expect him today, though. I must have got mixed up on the dates.

A: Shall we ask him to our party tonight?

B: I'd like to. But we've already invited fifty people. And the apartment is rather small.

A: Don't worry. We can always make room for one more.

B: That's true. And the other guests will like Dave. He's very friendly.

A: Be sure to tell him not to dress up. It's an informal party, you know.

B: Okay. I'll go get Dave in the car. He doesn't know this city. He might lose his way coming alone.

DIALOGUE 2:

A: I have to send Paul a telegram. Do you know his address?

B: Just wire him in care of James Black, Austin, Texas. Why are you sending him a telegram?

A: When he left last night, he took my history book. I need it.

B: That's too bad. He didn't take it on purpose, did he?

A: I'm sure he didn't. Actually, it's my own fault. I didn't pay attention to what I was doing. I left it on the desk with his books.

B: How soon do you need it?

A: For Friday. I'm taking part in a panel discussion. It's about the War of 1812. My problem is this: I don't know the first thing about it.

B: Watch where you put your books from now on. A: I will.

DIALOGUE 3:

A: Can you give me a hand with this desk? I want to move it.

B: Sure. Where are you going to put it?

A: On the other side of the room. I'd made up my mind this was the best place. But as luck would have it, the light is bad here. I'll have more light by the window.

B: That makes sense. You'll also have a good view of the city.

A: I should have put it there in the first place.

B: Well, take hold of the other end. It won't be hard to move.

A: I won't move it again, you can be sure of that. I'll leave it by the window for good.

Let's practice them!

➤ Answer these questions:

1. When was the last time you lost your way?
2. Do you like to dress up for a party?
3. Is it true that 'we can always make room for one more'?
4. Are you a reliable person to leave word with?
5. Did you ever get mixed up on a date or place to meet?
6. Where can I get in touch with you?

➤ Write an original sentence for each of the idioms in this lesson. in care of

- take part in
- on purpose
- (not) know the first thing about
- pay attention
- from now on

➤ Fill the blanks with the appropriate idioms.

7. The governor made an excellent speech it_____ .
8. Jim isn't going to return to Washington he's gone back to Los Angeles_____ .
9. When you drive your car, you should the steering wheel with both hands_____ .
10. I have to move the sofa, but it's too big for me to move alone. Will you_____, please?
11. Alice is a person who can't make decisions she can't_____about anything.

12. I was very fortunate yesterday. I'd forgotten my wallet at home and didn't have any money. But _____, I was able to borrow some from Jim.

- Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.
- Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 13

Let's learn them!

in the long run – looking ahead to the distant future, not just the near future

You may get tired studying English every day, but in the long run you'll be glad that you did.

on the spur of the moment – at that moment without previous thought or plan

I planned to study yesterday afternoon, but on the spur of the moment I changed my mind and went to the movies,

few and far between – scarce, infrequent, rare

Yes, I do hear from Roger, but his letters are few and far between.

have it in one – have the capacity, ability, to do something I think Marie has it in her to be a great concert pianist.

on one's toes – alert

I think Bert will get the job. He was really on his toes and made a good impression during the interview.

be bent on something – have a strong desire to do something

I told Harry not to drive his car in such bad weather, but he was bent on leaving right away.

see eye to eye – to agree

I agree with the president on domestic matters, but I don't see eye to eye with him on foreign policy.

be behind the times – not be up-to-date, modern in one's thinking He's not a good teacher. He's behind the times in his methods.

get right down to something – begin working without hesitation

After the chairman opened the meeting, the committee got right down to business.

make a point of something – do or say something with a definite intention

When Professor Gray greeted me, he made a point of asking how my parents were.

firsthand – without assistance from an intermediary direct

What I'm telling you is firsthand information I didn't hear it from someone else.

take steps – prepare for something and put it into action

The crime in that city became a serious problem. The police had to take steps to correct it.

be in someone's shoes – be in another person's position

I wish I were in John's shoes. Pie just won a free trip to Europe.

get away with something – do something one shouldn't and not be caught at it

Dave may have been successful in fooling the boss this time, but he can't get away with it every time.

bend over backwards – try very hard make a real effort

I bent over backwards to help Bertha find a job, but she didn't appreciate it.

come down with – become ill with

I don't feel very well I think I'm coming down with the flu.

make ends meet – be able to live with the money one has

The Smiths have seven children, and although Joe doesn't have a big salary, they seem to make ends meet.

try one's hand at something – see if one is able to do something that requires some skill, ability

I've never driven a tractor before, but I'm willing to try my hand at it

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: Would you like a ticket to the football game? I bought it on the spur of the moment. I forgot I wouldn't be in town this weekend.

B: Thanks. I'd like to go. I haven't been to any games this year.

A: You haven't missed anything. The good games have been few and far between. Our team hasn't played very well.

B: But they haven't done too badly. Remember, they won the last two games. I'm confident of one thing. They have it in them to play good football.

A: Yes, that's true. I have to admit it. At the moment they seem to be on their toes. B: I'm sure that they're bent on winning Saturday's game.

A: Maybe in the long run, they'll do all right. I hope so.

DIALOGUE 2:

A: I've just heard a speech by the governor. He's an excellent speaker.

B: Yes, he's a good man. I like him. Although I don't always see eye to eye with him.

A: There's one good thing about him: he isn't behind the times. He knows this is the twentieth century.

B: I like the way he got right down to business. He's a man of action. Right from the start. A: That's true. He made a point of going to work immediately.

B: He's very independent. He doesn't rely on others. He finds out everything firsthand. Then he takes steps to improve the situation.

A: He's the right man for the job.

DIALOGUE 3:

A: I'd hate to be in Jack's shoes. He lost his job.

B: What happened?

A: As you know, Jack's an accountant. Last month he made an error in his books. The company lost a lot of money.

B: That's a shame. Well, I'm sure of one thing: he wasn't trying to get away with anything.

A: Of course not. Jack's very honest. He bent over backwards to correct his mistake. But it was too late. To make things worse, his wife came down with the flu.

B: Poor Jack! How's he going to make ends meet?

A: I don't know. If you hear of a job, let him know. He's ready to try his hand at anything.

Let's practice them!

➤ Write a short Dialogue using at least three of the idioms in this lesson. Be prepared to recite it in class with the help of one of the other students.

➤ Write Substitution drills for three idioms in this lesson. Make four substitutions for each idiom.

➤ Answer the following questions:

1. Did you ever bend over backwards to do something?
2. Have you ever had trouble making ends meet?
3. When was the last time you came down with something?
4. Tell about one time when you tried your hand at something new.
5. Did you ever try to get away with something? Were you successful?

➤ Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in you native language.

6. Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 14

Let's learn them!

bite off more than one can chew – try to do more than one is able to accept more responsibility than one can take care of

When Jim accepted the presidency of the club, he bit off more than he could chew.

scratch the surface – study something superficially

I don't know much about international politics I've only scratched the surface.

get to the bottom of something – learn all the facts about something

I've made a mistake in my calculations, but I can't find it. Perhaps if I begin again and study each detail carefully, I'll get to the bottom of it.

the ins and outs – all the facts about something

In order to learn the ins and outs of the family business, Hill took a job as messenger boy in one of the offices.

(not) think much of something, someone (used in the negative) – have a good opinion of (affirmative: think a lot of)

I liked the book very much, although I didn't think much of the ending.

a far cry from something – very different almost the opposite

The movie was good, but it was a far cry from the book it was based on.

grow on someone – increase in favor with someone gradually

I hated Kansas City at first, but I have to admit it's grown on me.

(not) have the heart (usually used in the negative) – have the courage to do something that will cause others unhappiness or disappointment

Alfred failed his exam, but his teacher doesn't have the heart to tell him.

save face – maintain one's pride and honor not be disgraced

Donald completely forgot Irene's party and tried to save face by sending her flowers the next morning.

high and low – everywhere in every conceivable place

I've lost my passport. I've looked high and low for it, but I can't find it.

keep one's word – be responsible and do what one says one will do.

If Paul said he'd get that book for you, he'll do it he always keeps his word.

lead someone on – make someone believe something that isn't true

Alec gave me a long story about what a good student he was in college. Later I discovered none of it was true he was just leading me on.

ill at ease – not comfortable psychologically

David speaks easily in front of a small group but he seems ill at ease before a large audience.

make fun of something, someone – ridicule, laugh at

I've decided that the reason Jim always makes fun of others is that he's so insecure himself.

hold something against someone – blame someone for something for a period of time

I was responsible for Fred's being late to class this morning, but he doesn't hold it against me.

lose one's temper – become angry

When Sam's wife told him she'd had an accident with the car, he lost his temper.

get on one's high horse – become angry and superior in attitude toward someone else Vernon is a Republican, and he gets on his high horse every time someone

criticizes his party eat one's words – admit one is wrong in something one has said

Richard insisted the United States was larger than Brazil, but he had to eat his words when Elizabeth showed him the map.

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: Fred is remarkable! There isn't much he doesn't know.

B: I think it's his natural curiosity. He wants to know everything. He doesn't just scratch the surface, either. He really gets to the bottom of things.

A: Do you know what he explained to me today? The ins and outs of the stock market. He knows all about Wall Street.

B: I have to confess something. I didn't think much of Fred at first.

A: I understand. He's very quiet. He doesn't make a good first impression. But he grows on you after a while.

B: He's a far cry from his brother. Pete talks all the time and doesn't say anything, either.

A: There are too many Petes in the world.

B: And not enough Freds.

DIALOGUE 2:

A: I always bite off more than I can chew. I agreed to speak at the club next Monday. Now I won't be able to do it.

B: Why not? What happened?

A: I'm going to Denver that day. I forgot all about it. I don't have the heart to tell the club now. It's the second time I've done this. How can I save face?

B: Don't worry about it. They'd have to search high and low to find a better speaker. And they know it.

A: Thank you. But I doubt that. I'm sure they'd prefer someone who keeps his word.

B: Forget it. They know you're not leading them on. They'll ask you again, I'm sure.

DIALOGUE 3:

A: What's wrong with Jerry? I was with him in the coffee shop this noon. He was in good spirits. We were talking and laughing. Then Barbara came in. Suddenly Jerry was ill at ease.

B: Didn't you know? They had a quarrel yesterday. Jerry made fun of Barbara's hat. A: Is that all? She doesn't hold that against him, does she?

B: No, I don't think so. But you know Barbara. She's quite particular about her appearance. Well, she lost her temper. Now she won't speak to Jerry.

A: I'd better have a talk with Barbara. She's being childish. That's nothing to get on her high horse about.

B: I'll bet Jerry could eat his words now. He'll be careful what he says about ladies' hats!

Let's practice them!

➤ Fill in the gaps.

7. I didn't like the movie. It was a _____ from the book.

8. When Mary came to work in our office, we didn't like her, but now we do she's _____ us.

9. Alice knows _____ of the entire organization, so we asked her to explain it to us.

10. I'm having trouble with this chapter in my economics book. I've read it three times but I still don't understand it. I can't _____

11. Jim is always saying unkind things about Frank he doesn't _____ him.

12. Will you read this article for me, please, and write a report? Read it carefully don't just _____ .

➤ Translate the following sentences into your native language

1. I always bite off more than I can chew.
2. I don't have the heart to tell the members I won't be there.
3. They'd have to search high and low to find a better speaker.
4. We want someone who keeps his word.
5. How can I save face?
6. They know you aren't leading them on.

➤ Tell about a time when you

- lost your temper
- felt ill at ease
- had to eat your words

- got on your high horse
- Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.
- Make up short conversations using the idioms you have learned.

LESSON 15

Let's learn them!

catch one's breath – rest for a moment

When Mrs. Brewster reached the top of the hill, she was so tired she had to stop for a moment and catch her breath.

do one's bit – fulfill one's responsibility to help accomplish something

If everyone who offered to help would come and do his bit, we could finish this job in an hour.

in one's element – doing something one likes and is capable of doing very well Look at Norman! He's in his element when he's arguing politics!

come up with – suggest, contribute, introduce

When the teacher asked what the capital of California was, only one student could come up with the right city.

get after someone – tell someone to do something you feel he should do

Every time Professor Jackson goes out into the rain, his wife has to get after him to carry his umbrella.

carry something out – fulfill see that something is done

One good thing about Clarence he not only has good ideas, but he carries them out, too.

remember someone to someone else – tell someone to say hello to another person for you Remember me to your brother when you see him.

beat around the bush – speak indirectly, evasively

I wish Albert would say what he really means and not always beat around the bush.

straight from the shoulder – frankly

I prefer a person who speaks straight from the shoulder, because then I know exactly what he means.

hold one's horses – wait patiently instead of going forward

When Betty insisted that they leave immediately, Jeff told her to hold her horses, since there was plenty of time before their plane left.

pull the wool over someone's eyes – deceive someone

Ethel was sure that Robert was pulling the wool over her eyes when he said he'd been in the library studying all evening.

take something with a grain of salt – only half believe something someone has said

Jack is a very likable fellow, but I've learned to take everything he says with a grain of salt.

make short work of something – do something quickly The thief made short work of robbing the bank.

take one's time – do something slowly not hurry

When you're eating, it's important to take your time and chew your food well.

something is up to someone – it is one's responsibility to take care of something or to make a decision

Tom said it was up to Anne to choose the movie they should see that evening.

once in a blue moon – very infrequently almost never I seldom see Bill. Only once in a blue moon.

know the ropes – be very familiar with routine procedures such as those of a business, factory, or school

I'll enjoy my new job more as soon as I know the ropes.

take something into account – consider something

In considering Andy for the job, we must take into account that he has very bad eyesight.

Let's read them!

DIALOGUE 1:

A: No one in our club works harder than Jeanne. She's always glad to do her bit.

B: All organizations are like that. A few members do everything. The other just want to have fun. A: Of course, Jeanne prefers it that way. She's in her element when she's working hard.

B: Her sister Rita is quite different. She comes up with excellent ideas. But she never carries them out. Even when Jeanne gets after her.

A: There's a special meeting at the club tonight. Are you going?

B: I can't. I already have another meeting to attend. Remember me to everyone if you go.

DIALOGUE 2:

A: Tell me exactly what Bob said. Don't beat around the bush. Give it to me straight from the shoulder.

B: Hold your horses! I'll tell you in a minute. Let me catch my breath

A: You can do that later. Tell me. What did Bob say?

B: Do you really want to know?

A: Of course I do.

B: Okay. If you really want to know. He said you always try to pull the wool over his eyes.

A: What? That's not true! Perhaps I exaggerate a little. But that's all. I've never tried to deceive him.

B: Why don't you do what I do?

A: What's that?

B: Take his remark with a grain of salt.

DIALOGUE 3:

A: I'm sorry to keep you waiting. I'll make short work of this.

B: Take your time. I'm in no hurry.

A: It's always up to me to see that the office is closed.

B: Every night?

A: Yes, and I usually close at 5:30. Once in a blue moon I have to stay late. This is one of those times.

B: You really know the ropes around here.

A: Well, I should. I've been here ten years. You have to take that into account.

B: You're very modest. I'm sure your boss must be pleased with your work.

Let's practice them!

➤ Fill in the gaps.

1. Jim's parents are always _____ to do his homework.

2. When everyone does _____, the work isn't difficult.

3. When Bill finds someone who likes golf, he's really _____ .

4. Rita _____ a brilliant idea for the club's next party.

5. Jack has good suggestions, but he never _____ .

6. Are you going to see John? Please _____ .

➤ Answer these questions.

1. Do you like people who speak straight from the shoulder?

2. How do you express the idea of 'Hold your horses!' in your language?

3. Why do people often beat around the bush?

4. Did you ever try to pull the wool over someone's eyes?

5. Do you think it's a good idea to take what other people say with a grain of salt?

6. Do you have to catch your breath after you climb a hill?

➤ Write a paragraph using at least five of the idioms in this lesson.

➤ Find similar expressions and phrases for idioms you have learned in your native language.

➤ Make up short conversations using the idioms you have learned.

ADVANCED LEVEL (STORY READING)

Story 1

The Absentminded Professor

Every afternoon when Professor Herbert Alien walked home from the university, he was so occupied with the book in his hand that he never saw anything around him. When he reached home, his wife would say, 'What happened today, Herbert?' and he would answer, 'Nothing'.

The truth was that if anything did happen, he didn't know it. He was much too busy brushing up on Voltaire, Hegel, or some other philosopher. Still, he gave his wife the same answer every day. She knew in advance that he would, but she asked anyway.

One day, however, Herbert had a different answer ready for his wife. It was all because of the weather. That afternoon the spring weather was so beautiful that he left the university earlier than usual and went to the park. Of course, he carried a philosophy book in his hand. As long as he had to read this book anyway, why not in the park? He sat down on a bench under a tree, made himself at home there, and started to read. Around him were people enjoying the sunshine. The trees were covered with leaves the flowers were all in bloom every now and then a bird sang. It was a lovely day.

Professor Alien was about to begin the second chapter of his book when a man said, 'Well, hello. The last time I saw you was in Philadelphia, wasn't it? Remember? But what are you doing here? Do you live in this town? I'm here to see about for my office. I've been up to my ears in work'. 'Why, I –' At first Herbert didn't know what to say. He hadn't been in Philadelphia since 1952, when he went there with his wife to visit her cousins. The man was mistaken, to say the least.

Herbert had never seen him before.

The businessman must have noticed the strange expression on Herbert's face. 'What's the matter?' he asked. 'Don't you remember me?'

'Are you one of my wife's cousins?'

It was the other man's turn to have a strange expression. 'I...I don't think so'.

'Then I don't know you,' the professor replied calmly. 'The only people I know in Philadelphia are my wife's relatives'.

'Excuse me,' the businessman said. 'I obviously made a mistake'.

'That's all right,' replied the professor and returned to his book. He had read only five minutes when, all of a sudden, a lady with a little boy spoke to him. 'Pardon

me, sir,' said the lady. 'You look like a kind person. Will you keep an eye on my little boy while I go across the street to the drugstore? I'll be back in five minutes'.

Before he could say anything, the woman was gone. The professor put his book down and looked at the child. The child looked at the professor. 'What's your name?' asked the boy.

'Herbert Alien. What's yours?' 'Alien Herbert'.

'Really? That's very interesting'. The professor thought about this coincidence for several minutes. 'I want some ice cream,' the boy said, pointing to a man selling it nearby.

'All right,' said the professor. 'Come with me'. He took the boy to the ice-cream man. 'What flavor?' he asked the boy.

'Chocolate'.

The professor did not notice that the boy was wearing a white shirt. Almost immediately there were spots of chocolate on it.

'Oh! Look at him!' cried the child's mother when she returned. 'You're to blame for it! Why did you let him have it?'

'He wanted it,' Professor Alien said timidly. 'He could have done without it!'

'I'm not used to being around children,' the professor confessed.

'That's obvious,' said the woman. 'What am I going to do? I have to meet my mother-in-law here in ten minutes. If she sees Alien like this, she'll tell my husband I'm a careless housewife, not to mention a poor mother. I'll just have to take him home and change his shirt. I can't get rid of those spots here. I should have known all along not to leave Alien with a stranger'. She hurried away angrily, pulling the chocolate-covered boy after her.

'That was a close call,' Herbert told himself. 'I thought for a minute she was going to have me arrested'.

Once again Professor Alien opened his book. It was extremely interesting. For the time being he was able to forget the woman and her little boy.

Just fifteen minutes later someone touched his arm and asked, 'Can you let me have a quarter, mister? I'm broke and I haven't had anything to eat all morning. I've had my heart set on a nice big hamburger all day. It's all I think about'.

The professor, his mind deep in thought on a statement by Voltaire, did not understand. 'What did you say? You broke something?'

'No, no!' the man answered. 'I said I'm broke. I need twenty-five cents for a hamburger'.

The professor looked in his pockets. Finally he shook his head. 'I'm sorry,' he said, 'but I don't have a quarter. Can you make a fifty-cent piece do?'

The poor man looked at the professor as though he couldn't believe him. 'I...I suppose so,' he replied. He took the fifty-cent piece and, thanking the Professor, hurried away, shaking his head. For the next half hour, nobody interrupted Professor Alien. However, he didn't read his book. There was too much to see: a big fire in the store down the street, an automobile accident at the corner, and a military parade that marched right in front of the park. In fact, all these things happened at the same time. It goes without saying that he had no time to read.

At 4:30 p.m. his alarm wristwatch notified him that he'd better go home. Two years before, his wife had given him the watch before that he was always late for dinner. The professor got up from the bench in the park and started home.

When he reached the house, his wife opened the door for him. 'Where have you been?' she asked, 'and what have you been up to?' She seemed slightly annoyed. The president of the Philosophical Society telephoned. 'The meeting tonight has been cancelled. I tried to reach you at the university, but you had already left'.

'I had? Oh! Yes. Now I remember. It was such a fine afternoon that I went to the park'.

His wife's attitude suddenly changed. 'You did? I'm very glad, Herbert. The fresh air and sunshine do you good. You should go to the park every afternoon that the weather is nice'.

'I can't go that often'.

'Then go every other afternoon. You're too hard on yourself always studying. Did you see anything interesting in the park?'

Professor Alien smiled. Today he would have lots of things to tell his wife.

'I know, I know,' Mrs. Alien went on before he could speak. 'As usual, you didn't see anything. Sometimes, Herbert, I wish you'd take your nose out of your books long enough to look at the world around you. Frankly, it's a lot more interesting'.

Her husband nodded quietly, then went into the living room and sat down. He didn't feel up to arguing with her. And besides, maybe his wife was right. She almost always was. Maybe nothing really had happened in the park that afternoon. Perhaps he had gone to sleep and really just dreamed it all. Yet it had been so exciting that he'd just as soon believe it was true. He felt rather regretful. He was so absentminded that he couldn't trust his own ability to remember anything, not even something that happened an hour before!

Herbert was about to remove his coat when he saw a spot on his sleeve. Chocolate ice cream! He smiled. It hadn't been a dream after all. Everything had really happened. He got up from his chair and hurried into the kitchen to tell his wife.

Questions

1. Why did Professor Alien go to the park?
2. Who was the first person he met in the park?
3. What was his experience with Alien Herbert?
4. Why did he give the poor man fifty cents?
5. What made Professor Alien go home at 4:30?
6. What message did his wife give him when he got home?
7. What did he answer when his wife asked what had happened in the park?
8. What helped the professor remember his afternoon in the park?
9. Are you ever absentminded?
10. Do you think Professor Alien went to the park again? Why?

Story 2

The Man with The Scar

When Detective Paul Nichols asked the teller at the Middle-ton Bank to describe the robber, she replied. 'He had a long, ugly scar on his right cheek. Also, he seemed quite ill at ease, as though he might be unsure of what he was doing. But he did it. I had the feeling, though, that he went through with it almost just to save face. Once he decided to rob the bank, he had to carry out his plan.'

She explained that the man had come into the bank that morning and stood in line with the other customers, as if waiting to deposit money or cash a check. When he reached the window, however, he did not beat around the bush he handed the girl a piece of paper that had written on it, 'Do not say anything or do anything unusual. I have a gun and will use it if I have to. Put five thousand dollars in an envelope and hand it to me.'

The girl was so shocked that she just stood looking at him for a moment. She realized he was not joking what he ordered was straight from the shoulder. He said he would use his gun if he had to, and she was sure he would keep his word if she didn't cooperate. The teller did exactly as he told her.

'Remember me to your mother,' the thief said. Then he walked casually out of the bank. Not even the lady behind him in line at the window realized what had happened.

The teller sounded the alarm, and immediately the guards ran to find the thief. 'You can't mistake him with that scar,' the girl told them. 'But be careful. He has a gun.'

A thorough search was made, but no such person was found. The guards couldn't even come up with a piece of evidence.

'I can't understand how he could get away so rapidly,' Detective Nichols told his wife Nancy that evening, as the two of them were having supper. 'We questioned everyone inside and outside the bank at the time of the robbery. No one saw a man with a scar on his face. The guard at the door sees everyone who goes in and out, but he doesn't recall anyone with a scar. It looks as though the man appeared from nowhere and returned to nowhere. At least, for the moment it seems so.'

'He came from somewhere and he went somewhere when he left the bank,' Nancy replied. 'The question is, where did he go?' Nancy Nichols was a very practical woman. Her husband liked to discuss his cases with her because of this trait.

Paul continued. 'The girl was surprised because it all happened within a few seconds, and so smoothly. She just stood watching the man walk away. When he went out the door, her senses returned to her and she called the guard.'

'What time of day was it?' Nancy asked.

'Noon. The streets were filled with people. At that hour of the day, it's always that way in front of the Middleton Bank. He could get lost in the crowd very easily. The men on the police force insist he just disappeared.'

'With a scar on his face? I take that with a grain of salt. He didn't disappear you can be sure of that. But what did he do?' Nancy began to have an expression of real excitement in her eyes. She was in her element when helping Paul solve a case. She loved to do her bit and resented it when Paul didn't consult with her. After ten years of being a detective's wife, she ought to know the ropes – and she did. This was the type of case she enjoyed most.

'That's what is so confusing. We looked high and low and questioned everyone in the area at the time of the robbery but no one observed anything or anyone unusual. Several people admitted they saw a man come out of the bank about that time, but he didn't have a scar on his face.' Paul shook his head and sighed wearily. It had been a tiring day and a mystifying case. Once in a blue moon Paul had a case that seemed impossible to solve. This was one of them. And it was up to Paul to solve it.

'Don't worry,' Nancy encouraged him. 'In the end you'll find your thief.'

When supper was over, the Nichols had their coffee in the living room. Paul turned on the television set and immediately became interested in a detective program. Nancy did not watch the program but sat drinking her coffee in silence. When she had finished, she went into the kitchen and began washing the dishes.

Fifteen minutes later she returned to the living room. She went directly to the television set and turned it off.

'What are you doing?' Paul objected, almost losing his temper. 'It's a very exciting story tonight!' 'Have you taken into account,' Nancy asked, ignoring his annoyance, 'the possibility that the thief wanted the teller to see his scar, that he was just leading her on?'

'What? But why?' asked Paul, immediately forgetting the TV show. 'Why should he want her to see it? It would be an excellent way to describe him. Just the opposite. He would want to hide the scar.' 'As you say, it's an excellent way to describe him. And that's exactly what he wanted. He wanted her to describe him just as she did. That way, the police would be looking for a man with a scar on his right cheek.'

Paul shook his head again. 'What are you trying to say, Nancy?'

She did not reply. Instead she simply peeled off one of her false eyelashes.

For a moment Paul sat staring at her, more confused than ever. Nancy's false eyelashes were one of the few things the Nichols ever argued about. Paul tried to discourage her using false eyelashes by making fun of them. 'I like your eyes the way Nature made them,' he told her. He was always getting after her to leave her eyes alone and not try to make her lashes artificially longer. But sometimes she wore the lashes anyway. 'I like them,' she gave as her reason.

Now she was standing in front of him deliberately removing them. What was this all about? They were talking about the man with the war and . . .

'Of course!' he shouted, jumping up from his chair. 'Why didn't / think of that?' Five minutes later he was in his car, hurrying to the police station.

'Hold your horses!' Chief Simpson said when Paul tried to tell him all at once what Nancy had discovered. 'Now, begin again and this time take your time.'

Paul caught his breath and started again, more calmly.

The chief of police listened closely as Detective Nichols revealed his wife's discovery. When Paul had finished, the chief turned on his radio. 'Calling all cars! Calling all cars!' He gave a detailed description of the man with the scar. Except that this time he did not mention a scar.

The police made short work of capturing him they had their man within twenty-four hours. Shortly afterward they had his confession.

He was an actor without work, desperate for money. His parents were not wealthy, and the young man didn't have the heart to ask them for help. This was his first crime. As an actor, he knew how to disguise himself well. He was very clever. He had come into the bank with the other customers, gone to the washroom, and put a thin strip of transparent material on his cheek. The material gave the appearance of a real scar. It looked completely authentic. Then he had gone to the teller's window and taken the money. When he stopped to light a cigarette, he quickly peeled off the

scar, just as Nancy had done with her false eyelash. The guard at the door and the people outside saw no one with a scar, because there was no such person.

The thief had walked quietly down the street in the middle of the noonday crowd, the money in his pocket, thinking he had pulled the wool over the eyes of everyone. But, unfortunately for him, he had bitten off more than he could chew. In the end he was caught.

Nancy smiled when Chief Simpson thanked her for her part in helping solve the mystery. 'Maybe now,' she laughed, 'Paul will stop getting on his high horse about my false eyelashes.'

The detective smiled, too. 'Okay, okay. I'll eat my words. You can wear them all you want. I'll never again hold that against you.'

Questions

Describe what happened in the bank.

- What time of day was it?
- Did anyone see the man with the scar? Where did he go?
- Who was Nancy? Did she like to help Paul solve crimes?
- What was the one thing the Nichols argued about?
- What did Nancy do to help solve the mystery of the man with the scar?
- What did Paul do as soon as he realized what the man had done?
- What did Chief Simpson do when Paul gave him the solution to the crime?
- Did they catch the man with the scar?
- What did Paul promise Nancy?

Story 3

The Red Bowl

It would be fun, Alex thought, to give Cora something for no reason at all. He had not planned to give his wife a present, but when he saw the red glass fruit bowl, he could not resist it. It came near being the prettiest bowl he had ever seen. From time to time he bought Cora such a gift. She went in for beautiful dishes. He himself didn't know the first thing about them.

'I'll take this one,' Alex told the clerk.

'Yes, sir. Would you like the individual fruit dishes that go with the bowl?'

Before he answered, Alex looked to see if he had enough money, just to be on the safe side. As a rule, he didn't carry much with him. 'Not today, thank you. Perhaps later.'

'Very good, sir. We keep them on hand regularly. Do you want this wrapped as a gift?' 'Yes, please.'

'What is the occasion? A birthday, perhaps?'

'No, no special occasion.' That wasn't exactly true. Cora always made it an occasion when Alex brought her a gift.

In a few minutes he was on his way home.

They lived in a modest little house, and although it was rather old-fashioned, it was in a nice section of the city. It wasn't too far from the office where Alex worked. There was a bus stop at the corner, and two blocks away was a big shopping center where Cora could get almost anything she needed. In other words, it was in an excellent location. Alex and Cora Jackson liked their neighbors, too they were all very friendly people. Both Alex and Cora took part in community activities. They were very happy there.

Alex had taken time from work and left the office at five o'clock this particular afternoon. He had left word with his secretary that if Cora telephoned to tell her he had gone downtown. 'If there's anything urgent,' he had said, 'you can get in touch with me at Hartman's Department Store.'

He wanted to get to Hartman's in time to buy a pair of shoes before the store closed at six p.m. Hartman's had the best shoe department in town.

It didn't take long to find a pair of shoes. There were two pairs that he liked, but one cost ten dollars more than the other pair. However, to Alex they looked the same. In fact, it was impossible to tell them apart so he took the cheaper pair.

Instead of taking the elevator down to the main floor, Alex decided to walk. He wanted to stop on the second floor and look at some new fishing equipment in the sports department.

At the bottom of the stairs was the glassware department, and Alex had to pass through it to get to the fishing things. What a lot of pretty glass! Cora would love it!

That morning when he left the house to go to work, Alex had noticed that Cora seemed preoccupied. She hadn't been the usual happy wife who kissed him good-bye and sent him off to work in a wonderful mood every day. She was usually so sweet and cheerful that he took it for granted she would always be so. Today she had had very little to say. About the only thing she had done was to remind him to send a birthday card to his Uncle Frank. 'And don't forget to send it in care of your cousin George,' she said.

When Alex asked Cora if she felt all right, she replied, 'Of course. I feel fine.' But something was troubling her, he was sure. She seemed to be waiting for something, but he had no idea what it was. It didn't help any when she said, 'Don't lose your way home tonight.' What did she mean by such a statement? Well, he guessed he'd just have to expect her to have her good days and bad ones, like everyone else. He couldn't expect her to be in excellent spirits every day of the year.

He had thought about Cora's strange manner as he sat looking out of the bus window on his way to work. 'Did I rub her the wrong way with something I said?' he asked himself. No, it couldn't be that. One thing about Cora if she didn't like something he said, she let him know it. However, once she had done so, she let

bygones be bygones and everything was all right again. She was always ready to meet him halfway when they had an argument, too— which was seldom. No, today was different. But why?

Once at the office Alex became absorbed in his work and forgot his wife's strange manner. Not until later, in Hartman's Department Store, did he think of it again. The beautiful ruby-red bowl reminded him. Suddenly he felt he had to buy this lovely piece of glassware for his wife. Surely it would help her forget whatever was bothering her. He loved Cora very much and didn't want anything in the world to make her sad. As far as Alex was concerned, making Cora happy was his first responsibility.

He could hardly wait to get home and sat holding the gift-wrapped bowl carefully on his knees. Why did the bus move so slowly? He was sorry he hadn't had enough money to buy the little bowls that accompanied the big one. He would have had, if he hadn't invited one of his friends to lunch that noon. Usually they went Dutch, but today, for some unknown reason, he had insisted on paying the restaurant check. Oh, well, he would get Cora the other dishes later. Besides, the one dish made such a big package that the man sitting next to Alex had to move over and make room for him.

Alex smiled to himself as he pictured Cora's face. She would tell him he was being too extravagant, especially when it wasn't even Christmas or her birthday.

When he got off the bus, Alex hurried to the house, practically running all the way. A few minutes later, Cora, opening the front door, almost fainted when Alex immediately handed her the package. 'You're all dressed up!' Alex exclaimed. 'You look beautiful!'

Cora tried to speak, but the words wouldn't come out. When at last they did, she whispered, 'Oh Alex! I was sure you'd forgotten!'

'Forgotten?'

'I should have known better. You're always so thoughtful. Still, this morning when you left without saying one word about what day this is, I couldn't help feeling a little unhappy. Now I realize you acted that way on purpose, just to confuse me. Well, you certainly succeeded because I really got mixed up. I wasn't sure what day it was myself.'

She began to open the package, and Alex tried to remember what day it was.

'Oh! It's beautiful! The most beautiful bowl I've ever seen!' she said. 'No wife ever had a more wonderful surprise on her wedding anniversary!'

'I tried to choose something in keeping with the occasion,' Alex replied weakly as she kissed him. So that was it! Of course! This was their fifth wedding anniversary. He'd lost track of the date.

Little did he think he'd ever forget such an important day, but he did. Maybe, some day, he would tell Cora the truth. Right now it didn't seem a very kind thing to do. In the future he might not be so lucky as this time. Well, he would just have to

turn over a new leaf. From now on he'd have to pay more attention to the calendar. He'd keep his fingers crossed with hope that he'd never forget their anniversary again!

Questions

- Why did Alex leave work at five o'clock? Did he usually leave at that hour?
- Why did he go to the glassware department?
- Did he buy the little dishes to go with the big bowl? Why or why not?
- Why did Alex and Cora like the place where they lived?
- Had they been married very long? How long?
- What was Cora's attitude on the morning of the story?
- Did Alex worry about his wife all day? Why or why not?

Story 4

Lesson for a Doctor

Frank Burke got into his car and drove quickly down the street, away from the hospital. He'd just had words with one of the other doctors, and he was furious. Old Dr. MacDonald knew that the Wilkins boy was Frank's patient. He had no business interfering, none at all. Frank accepted a lot of criticism from the older physician, but he drew the line at this. Just because MacDonald was the oldest doctor at Mayfair Hospital, he thought he could do anything he wished the younger men should think nothing of it. Anyone would think Dr. Burke was incapable of treating someone who had just caught cold!

The other doctors at Mayfair Hospital all had complaints about the older man. As one intern said, 'He makes you feel you're trying to put something over on someone just because you want to be a doctor!'

Another thing, Dr. MacDonald's methods were extremely old-fashioned. He was, for example, quite unprofessional in his treatment of patients. It was true that he was very friendly toward them, but he spent too much time with each other patients often had to wait hours to see him. His attitude towards the younger physicians was that of an intelligent, superior being dealing with a lot of idiots. Well, if the facts were known, young Dr. Burke, at 31, probably had twice the medical education that MacDonald had at 64! Frank had attended one of the best medical schools in the country it stood to reason that he would become an excellent

physician. One day, when the opportunity arose to do so, he'd take a stand with Dr. MacDonald, come to the point, tell him exactly what he thought of him. In his present frame of mind, that would be easy!

Frank glanced down and saw that the speedometer registered forty-five miles an hour, ten miles over the speed limit in this zone. 'Take it easy,' he told himself. He was so much on edge thinking about Dr. MacDonald that he hadn't realized he was driving so fast. It was lucky there were no policemen around at the moment. All he needed was to be arrested for speeding while thinking about Dr. MacDonald! Maybe it would serve him right, but that would be the last straw!

This being his free afternoon, Frank decided to take a drive in the country. He had been extremely busy all morning, and now he needed to relax. So far it hadn't been a very good day for him.

Autumn was here, and the red and gold leaves of the trees had never been more spectacular. His anger began to leave him as he viewed the beautiful scenery.

After a while he came to a small town in a valley. He had driven through it many times but had never stopped. He decided to do so. At the edge of the town was a hospital. Why not visit it? He had plenty of time. For a doctor working in one of the state's largest, most modern hospitals, it would be interesting to see this small, old-fashioned one.

A very attractive nurse greeted him. 'May I help you?' she asked pleasantly. Frank told her who he was. 'I just want to look around a little,' he explained.

'Come in, by all means,' she invited. 'Dr. Bryant is free at the moment. He's been under the weather lately and hasn't been working so hard as usual. He's our director, and I'm sure he'll be pleased to talk with you.'

Within five minutes Frank was being given a tour of the hospital by its director. 'Not the most modern equipment in the world, but never mind, it serves the purpose. As you can imagine, we bought most of it on credit, and we had to cut corners even to do that.'

When Dr. Bryant learned where Frank worked, he exclaimed enthusiastically, 'Then of course you know my old friend, Ralph MacDonald'

'Yes, I know Dr. MacDonald.' Frank would have to watch his step with what he said, or he might put his foot in it. Dr. Bryant obviously respected MacDonald a great deal.

'A fine man and one of the best doctors in the country,' he told Frank. 'They don't seem to make doctors like him anymore – men who really dedicate their whole lives to medicine. You may be sure I put in a word for him and his way of practicing medicine every time I have the chance.'

Frank wanted to comment that there was a big difference between dedication and interference, but he said nothing. He hoped the other physician wouldn't ask his opinion of Dr. MacDonald. Today wasn't the day to ask such a thing.

'I worked with Ralph when I first came out of medical school,' Dr. Bryant said. 'In fact, I can say that I am head of this hospital today because of him. Working with Ralph MacDonald taught me the most important lesson I had to learn as a doctor.'

Frank stared at Dr. Bryant questioningly. What could anyone learn from old Dr. MacDonald? Everyone knew that his methods were out-of-date.

'I learned,' Dr. Bryant was saying, 'that there are certain qualifications all doctors must have. In every medical school they make sure the students remember what they are. There is one, however, that they don't always tell us. We have to learn it for ourselves and some doctors never do. Ralph MacDonald taught me that one. I'll always be grateful to him for that.'

It wasn't anything he said, really. It was something I observed in him. He showed his patients that he cared about them. At the moment he was with them, it was as though there was no other patient in the world. They were more than just patients to Ralph they were his friends. If he sometimes acted rather stern, so much the better they understood that he meant it for their own good. The response sometimes was almost miraculous.

'I know that Ralph has been criticized. There are certain people, especially more modern-thinking physicians, who claim he doesn't have a very professional manner. That depends on what you call professional. I only know that his quality of caring for people and wanting to help them compensates for everything else. Now come this way, Dr. Burke. I want to show you our new operating room. We're quite proud of it.'

Driving back to the city that afternoon, Frank thought over Dr. Bryant's observations. He suddenly realized he had been wrong about Dr. MacDonald. To that old physician at Mayfair Hospital, his patients were individuals who needed his understanding of their problems. They were more than just human bodies in need of remedy.

Thinking back on what had happened that morning, Frank knew now why Dr. MacDonald had interfered in the case of the little Wilkins boy. He had observed that Frank, in his very efficient, professional manner, was neglecting the most important thing of all: concern for the boy as a person. His efficiency could not be criticized, but neither could it put him in the clear with Dr. MacDonald if Frank couldn't communicate to Jimmy Wilkins that he cared about him.

When he reached the city, Frank drove directly to the hospital.

'Hi, Jimmy,' he said as he entered the Wilkins boy's room. 'How do you feel this evening?'

The boy looked surprised. 'Hello,' he replied, smiling. 'I thought it was Dr. MacDonald. He's the only one who comes to see me in the evening.'

'Well, Jimmy, you've going to see a lot more of me, too, from now on.'

Just then Dr. MacDonald entered the room. He had an expression of astonishment, though not disapproval, on his face upon seeing Frank Burke there. 'Well, you're here, are you?'

'Just checking up on my young friend,' Frank replied.

'Well, it's about time. Keep it up and maybe you'll even be a good doctor some day.'

Frank smiled. Yes, he thought, after today's lesson maybe he would be. At least he was going to try.

Questions

- Why did Dr. Burke get angry with Dr. MacDonald?
- Where was he driving?
- Where did he stop? Why?
- What did he decide to visit?
- Who took him on a tour of the hospital?
- Was it a modern hospital?
- What did the director of the hospital tell him about Dr. MacDonald?
- Where did Frank go next?
- What did Dr. MacDonald say when he saw Frank that evening?
- What was the lesson Frank learned that day?

Story 5

The Variety Show

'What our club needs is more members,' the secretary reported. 'And membership dues,' added the treasurer.

'How can we get them?' asked the vice-president.

'It's simple. We find a way to make people want to join the club,' answered the president.

The International Friendship Club wasn't old, but it wasn't new, either. It had been organized two years before so that people from different countries could make friends with each other. At first there had been lots of activity, but little by little the club had become inactive. Now there was a possibility it might cease to exist if something wasn't done soon. A special meeting of the officers of the club was being held to talk the situation over. Something had to be done to improve the Club. They took turns making suggestions.

The meeting had started on time, promptly at eight o'clock, and finally at midnight it was decided that the best way to increase membership was to give a variety show with everyone participating. There was a lot of talent in the club, and they wanted to take advantage of it. It was hoped that people seeing the show would like to join an organization that could present entertaining programs. One or two members took a dim view of the idea, but they were outnumbered.

Quite a few different countries were represented in the club, and the possibilities for an enjoyable show were excellent. A committee was appointed, with Bill Harris in charge of it. Preparations began immediately.

Unfortunately, Bill had problems right away. When he asked members to participate in the show, they each replied, 'I'd rather not be in it, but I'll do my best to help in other ways.'

'Surely you can do something,' Bill said to each person who refused to be in the show. 'You can sing or dance or recite poetry.'

'Not I,' was the reply. 'You're just wasting your breath asking.'

It seemed to be out of the question. No one would be in the program. They all said they got cold feet every time they had to stand up in front of a crowd.

When Bill reported back to the committee, one member suggested. 'We could do some tableaux you know, present famous scenes from history, something like that. No one has to speak or move.' The other committee members said no, the programs should be more modern, that no one did tableaux any more.

Bill was very discouraged. That evening, talking with his wife, Marilyn, he said, 'When I tell the members what I want them to do they immediately say no. I talked to Mike Donaldson till I was blue in the face, but he still refused. On the other hand, he insisted he wanted to help.' Bill shook his head. 'Everyone wants to help but not in the one way I really need help! I think we'll just have to change our plans. Perhaps we'd be better off to postpone the show until later.'

Marilyn did not reply right away. She sat thinking for a long time. 'I'm going to bed,' Bill sighed wearily.

'Just a minute,' Marilyn told him. 'I have an idea. I think I know a way to make the most of this situation. Maybe you won't have to put off the show.'

Bill, halfway up the stairs, looked doubtful as he stopped and faced his wife. There was a questioning expression on his face.

'Remember the Matsons?' Marilyn asked. 'Tim and Ellen Matson?'

'That's right. Remember that last year they gave a puppet show at the high school?'

Bill came back down the stairs. 'Oh, yes. They were very good, as I recall. The show was terrific. Everyone enjoyed it.'

'They made a lot of money for the school library, too.'

'But I don't understand. What has a puppet show in the high school to do with the International Friendship Club? The Matsons give shows for children.'

'Just be quiet and listen to my plan.'

In a very short time, Marilyn explained her idea to Bill. When she finished, he nodded his head thoughtfully. 'We might as well try it,' he agreed. 'Nothing lost, and it just might work.'

'Of course it will work,' Marilyn assured him. She went to the telephone and began to dial the Matsons' number.

Bill smiled at his wife. She was very confident. He decided she could hold her own in any situation. 'Maybe you've hit upon something, Marilyn,' he confessed. 'It shows real promise.'

During the next month Bill Harris and his committee worked hard. They had not realized there was so much to do in preparation for such a program. One good thing, however, was that the performers did not have to learn anything by heart. Cooperation from the members, now that Marilyn had given them a new idea, was excellent. In fact, so many people agreed to be in the show that they had to make a selection of the best acts.

Publicity for the show was very good, and on the evening of the performance, the auditorium was filled. Everyone was looking forward to the program. It was advertised as a puppet show that was different, with something for everyone from six to sixty.

'I'm not sure,' Bill told Marilyn excitedly, taking his seat just in time to hear the overture, 'but I think we stand a chance of making a lot of money for the club tonight. Quite a few people want to be members, too.'

'Shh!' Marilyn whispered. 'The curtain is going up. The show is going to begin.'

A piano began to play and the curtain went up. A puppet dressed as a master of ceremonies announced the first number. A pretty girl puppet appeared. A feminine voice began to sing a humorous song about the difficulties of learning a foreign language. Whoever it was had a beautiful soprano voice, and the audience demanded an encore. 'Doesn't that sound like Norah Lawton?' one member whispered to her husband. 'I had no idea she could sing. But then her mother had a lovely voice I guess Norah takes after her.'

From the first act to the last one, the entire program was excellent. No wonder almost every performer had to repeat his or her number.

This had been Marilyn's idea. If the members refused to take part in the variety program because they didn't like to appear before big crowds, then a way would be found to avoid that. The puppet show had been the perfect solution!

Questions

- What two things did the International Friendship Club need?
- What was the purpose of the special meeting? How long did it last?

- What decision was finally reached?
- Did Bill Harris get help for the program? What was his problem?
- Who helped Bill solve his problem?
- Why wasn't it necessary for the performers to learn their parts in the program by heart?
- Was the variety show a success?
- Why had Marilyn's idea been a good one?
- Do you belong to any clubs?
- Do you like to participate in programs

GLOSSARY OF IDIOMS

a far cry from something	Bir narsadan uzoq	1) далекое расстояние 2) большая разница
about to	nimadir qilish niyatida	быть готовым что-л. сделать
a close call	noma`lum (yomon) bir vaziyat yuz berish mumkinligi	на грани
all along	har doim	все время, всегда
all of a sudden	to`satdan	вдруг, неожиданно
as a rule	odatga ko`ra	как правило, обычно
as far as someone is concerned	kimningdir fikricha	поскольку это касается кого-л./чего-л.; что касается кого-л./чего-л.
as long as	bir vaqtning o`zida yana bir narsa yuz berishi	пока; до тех пор, пока
as luck would have it	voqealar qanday sodir bo`lganligi	как назло
at all	umuman (urg`u berish uchun salbiy iboralar bilan ishlatiladi)	совсем, полностью (в утвердительном значении сочетание употребляется в настоящее время только в ирландских диалектах и в разговорном виде в некоторых районах США; в современном употреблении обыкн. в отрицательных, вопросительных и условных предложениях)
be behind the times	zamondan ortda qolgan	опаздывать
be bent on something	biror narsa qilishni juda xohlash	устремлять свои помыслы на что-л.; стремиться к чему-л.
be better off	uzoq muddatli asosda yaxshiroq bo`lish	быть богаче

be broke	pulsiz bo`lmoq	безденежный, бедный, без гроша
be hard on something	qo`pol muomalada bo`lish	не жалеть
be in keeping with something	o`rinli bo`ling	1) подходящий, соответствующий (to, for) 2) свойственный, присущий (to)
be in someone's shoes	boshqa bironing holatida bo`lish	на чьем-либо месте
be on the safe side	har qanday imkoniyatdan foydalanmaslik	на всякий случай; для большей верности
be to blame	yomon yoki baxtsiz narsa uchun javobgar bo`ling	разделять ответственность
be up to one's ears	qilish uchun juda ko`p narsa bor	по уши (в работе и т. п.)
be up to something	qilmaslik kerak bo`lgan narsani qiladigan narsa	замышлять что-то недоброе
beat around the bush	bilvosita, evaziv ravishda gapiring	ходить вокруг да около; подходить к делу осторожно, издалека; говорить обиняками
bend over backwards	chinakam kuch sarflashga harakat qiling	пытаться изо всех сил
bite off more than one can chew	tayyoriga ayyor bo`lmaslik	кусок не по зубам
brush up on something	biror narsani yangi fikrga qaytarish uchun biron bir narsani ko`rib chiqing	освежать (знания), улучшать, совершенствовать
by all means	nima bo`lganda ham – aniq, albatta	1) любым способом 2) любой ценой, во что бы то ни стало 3) конечно, пожалуйста
by heart	yodlash orqali	наизусть, на память
carry something out	biror narsani harakat orqali amalga oshirish	производить; выполнять, совершать; осуществлять, доводить до конца
catch cold	shamollash	простудиться

catch one's breath	bir zum dam olish	1) затаить дыхание 2) перевести дух
come down with something	nimadir bilan pastga tushirish	подкосить
come near	yaqinlashmoq	приближаться
come to the point	aniq bir to`xtamga kelish	дойти до сути дела, до главного, решающего момента
come up with	havola etish	выйти с предложением
cut corners	tejash	пойти напрямик
do one's best	imkon qadar harakat qilish	стараться
do one's bit	biror ishni bajarishda o`z hissasini qo`shish	внести свою лепту
do someone good	kimgadir foyda keltirish	быть полезным
do without	biror narsasiz ham kun o`tadi	обойтись без
draw the line	biror narsa qilishda ma`lum bir nuqtadan chetga chiqish	провести линию
dress up	eng yaxshi kiyimlarni kiyish	вырядиться; разодеться
eat one's words	aytgan gapidan qaytish	брать слова обратно
every now and then	vaqti-vaqti bilan	время от времени, то и дело
every other		каждый второй
feel up to	biror narsa qilishda qodir (sog`lik yoki qobiliyat)	быть в состоянии
few and far between	kam,kam uchraydigan, kamnamo	немногочисленные и редко встречающиеся
firsthand	vositachining yordamisiz	из первых рук
for good	abadiy, doimiy ravishda	навсегда
for the time being	hozirgi vaqtda	1) в данное время, на данный момент 2) на некоторое время
frame of mind	ruhiy holat	умонастроение
from now on	shu lahzadan boshlab	отныне

get after someone	tanbex berish	ругать
get away with something	biror bir vaziyatdan qochib qutulish, suvdan quruq chiqish	выйти из положения, выйти сухим из воды (with)
get cold feet	biror narsa qilishdan qo`rqish,	дрожь в коленках
get in touch with someone	kimdir bilan bog`lanish	связаться (с кем-л.)
get mixed up	chalkashtirish	влипнуть (в историю)
get on one's high horse	kimgadirga nisbatan g`azablanish, ustun bo`lish	быть заносчивым
get rid of something	biror narsadan xalos bo`lish	избавиться от
get right down to something	ikkilanmasdan ishni boshlash	приняться (за дело)
get to the bottom of something	biror narsa haqidagi barcha dalillarni bilib olish	добратся до сути дела
give someone a hand	kimgadir yordam berish	протянуть руку (помощи)
go Dutch	har kim o`zi uchun xisob bermoq	платить свою часть
go from bad to worse	borgan sari yomonlashmoq	все хуже и хуже
(not) go in (much) for something	eplab ketmaslik	не увлекаться
goes without saying	aytmasa ham kunday ravshan	Само собою разумеется
grow on someone	asta-sekin yoqtirish	нравиться все больше
had better	(biror narsa qilishda) yaxshiroq bo`lar edi	...бы лучше
have it in one	qobiliyatiga ega bo`lish	иметь талант
have no business doing something	biror narsa qilishga haqli emas	не иметь права вмешиваться
have one's heart set on something	juda ko`p narsani xohlash	быть по душе
(not) have the heart	boshqalarni baxtsiz yoki umidsizlikka olib keladigan	быть бессердечным

	narsani qilish uchun jasoratga ega bo`lish	
have words with someone	kimdir bilan janjallashmoq	крупно поговорить, поссориться с кем-л. (with smb.)
high and low	har qanday tasavvurga ega bo`lgan joyda	(люди) всякого звания
hit upon something	ma`lum bir sabab yoki vaziyatda olg`a siljishga yordam beradigan narsani kashf qilish	натолкнуться (на мысль)
hold one's horses	sabr bilan kutish	сохранять спокойствие
hold one's own	har qanday vaziyatda o`zini tutish	сохранять свои позиции; стоять на своем
hold something against someone	kimnidir ayblamoq	затаить злобу
ill at ease	noqylyaylik	не по себе
in advance	muddatidan oldin	до, заблаговременно
in care of someone		на попечении
in charge of something	biron bir ma`suliyatni o`z zimmasiga olish	ответственный за
in fact	aslida, haqiqatan ham	фактически, на самом деле, в действительности; по сути, в сущности; на поверку
in one's element	yoqtirgan narsani qilish	в своей стихии
in other words	boshqacha tarzda aytmoq	другими словами
in the clear	shubha, ayb yoki majburiyatdan ozod	вне подозрений
in the long run	uzoq kelajakka umid bilan qarash	в конце концов; в общем
in time to	o`z vaqtida bo`lish	ко времени
just as soon	boshqasini emas, balki bir narsani qilishni Afzal ko`rish	с тем же успехом

keep an eye on something, someone	g`amxo`rlik ma`nosida kuzatmoq	наблюдать за чем-л.
keep one's fingers crossed	yaxshi natijaga erishishda biror narsaga tayanish	надеяться на что-л.
keep one's word	va`dasida turish	сдерживать обещание
(not) know the first thing about something	biror narsani bilmasligini bilish	не разбираться (в чем-либо)
know the ropes	ishni ko`zini bilish	хорошо ориентироваться (в чем-л.); знать все входы и выходы
lead someone on	boshqa narsaga band bo`lish	завлекать, увлекать; вовлекать (во что-л. плохое)
leave word	xabar qoldirmoq	передать (сообщение)
let bygones be bygones	o`tmishdagi yoqimsiz voqealarni unuting va kechiring	что было, то было
little by little	asta-sekin	мало-помалу, понемногу, постепенно
little does one think	tasavvur qilib bo`lmaydi	даже и не думать
look forward to something	kutgan maqsadiga erishish	ожидать с нетерпением
lose one's temper	g`azablanmoq	потерять самообладание, выйти из себя
lose one's way	o`z yo`lini yo`qotish	потерять дорогу
lose track of someone, something	Izini yo`qotmoq	1) потерять след 2) потерять нить (чего-л.)
make a point of something	aniq bir niyat bilan biror narsaga ishora qilish	считать весьма важным, настаивать на чем-л.
make ends meet	bor pul bilan yashay olish	сводить концы с концами
make friends	odamlar bilan do`stlikni shakllantirish	1) помириться 2) подружиться

make fun of something, someone	masxara qilish, kulish	высмеивать кого-л.; подсмеиваться
make oneself at home	bemalol, qulay	устраиваться поудобнее
make room for something, someone	joy ajratish	предоставлять место
make sense	o`rinli ko`rish	иметь смысл
make short work of something	tezda bajarmoq	быстро справиться, быстро разделаться (с чем-л. — of smth.)
make something do	boricha qilmoq	справляться, обходиться (чем-л., имеющимся в наличии)
make the most of something	vaziyatdan foydalanmoq	использовать оптимальным образом
make up for something	o`ziga qaratish	компенсировать
make up one's mind	xulosa chiqarmoq	принять решение, решиться (на что-л. или сделать что-л.)
meet someone halfway	murosaga kelmoq	идти на компромисс
might as well	fikr bildirish	можно также
never mind	xavotirlanmang, hechqisi yo`q	не беспокойтесь
no wonder	ajablanarli emas	ничего удивительного
not to mention	eslatmoq	не говоря уже о
on credit	kredit to`lash, qarz	в долг; в кредит
on edge	asabiylashmoq	быть раздраженным
on hand	qo`lida bor, mavjud	имеющийся в распоряжении, на руках
on one's toes	shijoat, harakat	лезть из кожи; стараться
on purpose	atayin	нарочно
on the other hand	boshqa tomondan	с другой стороны

on the spur of the moment	yo`l-yo`lakay	на ходу
on time	shu lahzada, onda	вовремя
once in a blue moon	kamdan-kam holatda	раз в сто лет
out of the question	shubhasiz	вне всякого сомнения
pay attention	diqqatli bo`lmoq	уделять внимание
pull the wool over someone's eyes	aldash, ko`z buyamachilik qilish	вводить в заблуждение
put in a word for someone, something	bir so`z bilan aytganda	замолвить словечко
put one's foot in it	biron bir noto`g`ri ish qilmoq yoki noto`g`ri gapirib qo`ymoq	вляпаться (в историю)
put something off	kechiktirish	откладывать
put something over on someone	aldash	обманывать, надуть
quite a few	Juda ko`p	порядочное число, довольно много, немало
remember someone to someone else	salom aytish	передавать привет, поклон
right away	darhol	сразу, тотчас же; немедленно
rub someone the wrong way	g`ashiga tegmoq	гладить против шерсти
save face	mag`rurlik va sharafni kamsitmaslik	не ударить лицом в грязь, спасти репутацию/престиж, не уронить достоинства
scratch the surface	yuzaki o`rganish	не проникать глубже поверхности чего-л., относиться поверхностно к чему-л.
see about	biron bir ishni bajarish uchun javobgarlikni o`z zimmasiga olish	позаботиться о чем-л.; проследить за чем-л.

see eye to eye	rozi bo`lish	сходиться во взглядах с кем-л. (with smb.)
serve someone right	foydasi keltirmoq	пойти на пользу
serve someone's purpose	ma`lum bir maqsad uchun kimgadir foydali bo`lish	сослужить службу
show promise	kelajakda umid berish	подавать надежды
so far	hozirgacha	до настоящего времени; пока
so much the better	bundan ham yaxshiroq	тем лучше
something is up to someone	biror narsaga g`amxo`rlik qilish yoki qaror qabul qilish	быть чьим-то делом
stand a chance	imkoniyatga ega	иметь шансы
stand to reason	mantiqiy xulosa	быть ясным, понятным; казаться
straight from the shoulder	ochig`ini aytganda	сплеча; прямо, без обиняков, откровенно
take a dim view of something	nimadir yoqtirmaslik haqida yomon fikrda bo`lish	сомневаться; пессимистически смотреть на что-либо
take a stand on something	qat`iy qaror qilish	настаивать
take advantage of something	Biron bir narsani o`z manfaati uchun ishlatish	воспользоваться каким-л. преимуществом
take after someone	tashqi ko`rinishiga yoki xarakteriga o`xshash	походить на кого-л.
take hold of something	qo`liga ildirib olmoq	хватать, схватить
take it easy	rohat olmoq	1) не волнуйся! 2) смотри на вещи проще!
take one's time	shoshmasdan bajarish	не спешить
take part in something	ishtirok etish	принимать участие
take something for granted	dalilsiz qabul qilmoq	принимать как должное

take something into account	bir narsani o`ylab ko`rish	принимать во внимание, в расчет
take something with a grain of salt	shubhalanish	относиться к чему-л. недоверчиво, скептически
take steps	qaror qabul qilmoq	принимать меры
take turns	navbatma-navbat	по очереди
talk something over	muhokama qilmoq	переговорить; обсудить
tell (two things) apart	bir-biridan farqlash	отличать друг от друга
the ins and outs	barcha dalillar haqida	1) все входы и выходы 2) все углы и закоулки 3) правительство и оппозиционные партии 4) детали, подробности
the last straw	ortiq chidash mumkin bo`lmagan	последняя капля
(not) think much of something, someone	yaxshi fikrga ega (salbiy ma`noda ishlatiladi)	1) быть дурного мнения 2) ни во что не ставить 3) считать пустяком
Think nothing of it.	hech narsa haqida o`ylamang, unuting	Забудь.
till one is blue in the face	kingadir biror narsani ishontirishga urinishdan boshqa narsa aytilguncha	до посинения
to say the least	biror narsa yoki kimdir haqida qisqacha izoh berish	по меньшей мере

Idiom tests

- 1. It's a hot ... .**
  - a. potato
  - b. carrot
  - c. onion
- 2. It's a ... and stick.**
  - a. carrot
  - b. potato
  - c. cabbage
- 3. I haven't got a .... .**
  - a. bean
  - b. mung bean
  - c. corn
- 4. It's not my cup of ... .**
  - a. tea
  - b. coffee
  - c. water
- 5. A second bite of the ... .**
  - a. cherry
  - b. strawberry
  - c. apricot
- 6. It's a case of sour ... .**
  - a. grapes
  - b. cinnamon
  - c. cherry
- 7. It's as easy as ... .**
  - a. pie
  - b. tart
  - c. bread
- 8. He's twisting my ... .**
  - a. arm
  - b. leg
  - c. finger
- 9. To keep an ... on something.**
  - a. eye
  - b. hand
  - c. head
- 10. He's got his ... in the clouds.**

- a. head
- b. body
- c. chest

11. It cost an arm and a ... .

- a. leg
- b. foot
- c. hand

12. I'm tearing my ... out.

- a. hair
- b. clothes
- c. face

13. A little ... told me.

- a. bird
- b. sparrow
- c. dove

14. To put the ... among the pigeons.

- a. cat
- b. dog
- c. mouse

15. Once in a ... moon.

- a. blue
- b. red
- c. white

16. Worth its weight in ....

- a. gold
- b. silver
- c. platinum

17. I'm ... with envy.

- a. green
- b. white
- c. red

18. Find the definition of the idiom “brush up on something”.

- a. review something to make it fresh again in one's mind
- b. something happening quickly without advance warning
- c. If you want to see that play, you should buy your tickets in advance.

19. Find the definition of the idiom “be broke”.

- a. be without money
- b. live without something
- c. before ahead of time

20. Find the definition of the idiom “do without”.

- a. live without something
- b. be without money
- c. alternate

21. Find the definition of the idiom “be up to one's ears”.

- a. have too much to do
- b. be responsible for something bad or unfortunate
- c. to make the minimum comment about something or someone

22. Find the definition of the idiom “do someone good”.

- a. be beneficial for someone
- b. take the responsibility to do something make arrangements for
- c. something doing something that one shouldn't do

23. Find the definition of the idiom “keep an eye on something, someone”.

- a. watch in the sense of take care of
- b. prefer that one thing be done rather than another
- c. want something very much

24. Find the definition of the idiom “bite off more than one can chew”.

- a. try to do more than one is able to accept more responsibility than one can take care of
- b. study something superficially
- c. learn all the facts about something

25. Find the definition of the idiom “in the long run”.

- a. looking ahead to the distant future, not just the near future
- b. at that moment without previous thought or plan
- c. have the capacity, ability, to do something

26. Find the definition of the idiom “few and far between”.

- a. scarce, infrequent, rare
- b. alert
- c. have a strong desire to do something

27. Find the definition of the idiom “leave word”.

- a. leave a message
- b. communicate with someone by phone, telegraph, mail, etc.
- c. put on one's best clothes

28. Find the definition of the idiom “make room for something, someone”.

- a. allow space for arrange space for
- b. write to one person at the address of another person
- c. participate in some activity

29. Find the definition of the idiom “as luck would have it”.

- a. the way things happened

- b. seem reasonable
- c. take in one's hands

30. Find the definition of the idiom “let bygones be bygones”.

- a. forget and forgive unpleasant happenings in the past
- b. to compromise with someone in a situation where the opinions differ
- c. make a fresh start

UZBEKISTON RESPUBLIKASI
O'RTA VA O'RTA MAXSUS
TALIM VAZIRLIGI

MINISTRY OF HIGHER AND
SECONDARY SPECIALIZED
EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

100005, Tashkent, 24 Chirchik Street, 4/F
Tel: (998) 71 2464149, e-mail: info@edu.uz, www.edu.uz

100005, Tashkent, 24 Chirchik Street, 4/F
Tel: (998) 71 2464149, e-mail: info@edu.uz, www.edu.uz

2020 йил - 15 - октябрь № 89-03-30000

U. Begimkulov

ЎзМУ, БухДУ, ТерДУ, ЎзДЖТУ
ректорларига

Ўзбекистон давлат жахон тиллари университетининг 2020 йил 15 октябрдаги 01/1730 рақамли хатига асосан университет тадқиқотчиси Рузиева Гулрух Хайруллоевнанинг "Филолог талабаларига чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш (инглиз тили илеомалари мисолида)" мавзусида олиб бораётган илмий-тадқиқот иши юзасидан тажриба-синов ишларини олиб бориши учун ўрнатилган тартибда зарур шарт-шароит яратиб берилишини таъминлашингиз сўралади.

Вазир ўринбосари

У.Бегимкулов

Иброҳим Б.Исмаилов
тел: 246-37-21

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS
TALIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON DAVLAT
JAHON TILLARI
UNIVERSITETI

100138, Toshkent sh., Kichik halqa yo'li ko'chasi,
G-9A mavzesi, 21 uy, tel.: +998712301291

THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
THE MINISTRY OF HIGHER AND
SECONDARY SPECIALISED
EDUCATION

UZBEKISTAN STATE
UNIVERSITY OF WORLD
LANGUAGES

Tashkent-100138, Kichik halqa yo'li str.,
G-9A-21, tel.: +998712301291

2021 yil "12" 02

№ 01/344

Ўзбекистон Республикаси Олий
ва ўрта махсус таълим вазири
ўринбосари У.Ш.Бегимкуловга

Хурматли Узоқбой Шонмқуловчи!

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети Сиздан 3-босқич мустақил изланувчи *Рузиева Гулрух Хайруллаевна* 13.00.02 – Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси ихтисослиги бўйича “Филолог талабаларга чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш (инглиз тили идномалари мисолида)” мавзусида олиб бораётган илмий тадқиқот иши юзасидан Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети, Ўзбекистон Миллий университети, Бухоро давлат университети ва Термиз давлат университетиди тажриба-синов ишларини олиб борганлиги хақида тузилган далолатномаларни тасдиқлаб беришингизни сўрайди.

Ректор

У.Б.Азизов

Ижрочи Б.Кадиров
Тел: +99897 7726331

“ТАСДИКЛАЙМАН”

Мирзо Улугбек номидаги
Ўзбекистон Миллий Университети
ректори н.ф.док, профессор
А.Р.Марахимов
2021 й.

**Илмий тадқиқот мақсадида олий таълим муассасаларининг
филологик йуналишида тахсил олаётган иккинчи чет тилини
(инглиз тили) ўқитиш бўйича ўтказилган педагогик
ТАЖРИБА-СИНОВ ИШИ
тўғрисида**

ДАЛОЛАТНОМА

Тадқиқотчи: Рўзиева Гулрух Хайруллаевна, Ўзбекистон давлат жахон тиллари университети мустақил изланувчиси.

Диссертация мавзуси: “Филолог талабаларга чет тилини ўқитишда лингвистик компетенциясини шакллантириш” (инглиз тили идеомалари мисолида)

Ихтисослиги: 13.00.02 - “Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (инглиз тили)”.

Тажриба-синов ўтказиш майдони: Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий Университети.

Асос: Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлигининг 2020 йил 17 октябрь санасида юборилган 89-03-3990 - сонли хати.

Тажриба-синов мақсади олий таълим муассасаларининг инглиз тили филологик йуналиши, иккинчи ва учинчи босқич талабаларига инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенциясини шакллантиришга (идеомалар мисолида) доир методик ишланмаларнинг самарадорлигини синовдан ўтказиш.

Тажриба-синов босқичлари куйдаги тартибда олиб борилди:

1. Ташхис ва башорат боскичида, мавзу доирасидаги тегишли илмий адабиётлар, олиб борилган изланишлар ва хорижий тажрибалар ўрганиб чиқилди ҳамда таҳлиллар натижасида талабаларнинг инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда идеомаларни ўзлаштириш жараёнидаги муаммолар аниқланди; профессор-ўқитувчилар ва талабалар ўртасида сўровномалар ўтказилди; талабаларни инглиз тили идеомаларини мулоқот вазиятига мос равишда қўллаш ва уларни нутқда самарали ишлатиш, даражасини диагностик кўрсаткичлари аниқлаб олинди.

2. Тажриба-синов боскичида Олий таълим муассасаларининг инглиз тили филологик йўналиши иккинчи ва учинчи босқич талабаларининг инглиз тили идеомаларини ўрганишга доир методик ишланмаларнинг самарадорлигини синовдан ўтказилди.

3. Умумлаштирувчи босқич: тажриба-синов даврида олинган натижалари таҳлил қилинди ва тегишли хулосалар ишлаб чиқилди.

Жорийлаштиришда тадқиқот мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб ишланган қуйидаги материаллар тақдим этилди:

- инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш жараёнида идеомаларни ўзлаштиришга доир машқлар кетма- кетлиги;
- инглиз тили идеомаларини ўзлаштиришга доир аудио материаллар;
- иккинчи ва учинчи босқич талабаларига мўлжалланган, дарс меъёрларига асосланган, мавзулар доирасида идеомаларни қамраб олган услубий ишланма;
- инглиз ва ўзбек тилларида идеомалар лугати.

Рўзиева Гулрух Хайруллаевна томонидан ишлаб чиқилган методик таъминот амалга ошириш тамойиллари, ўқув жараёнига жорий этилган инглиз тили идеомаларини ўқитиш ва талабалар билан ишлаш усулларини қўллашда олиб борилган тажриба синов ишлари натижаси қуйидагилар:

- а) талабаларнинг инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўрганишга бўлган қизиқишини янада ортиши, уларнинг машғулотлардаги нутқий фаоллик динамикасини ошиши;

- б) талабаларнинг инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш устида қўллаш;
- в) идеомаларни қўллашдаги муаммоларни аниқлаш ва уни бартараф эттириш усулларини эгаллашлари;
- г) белгиланган вазифаларни бажаришга қаратилган иштиёкнинг ўсиш динамикаси;

д) талабалар билим кўникмалари тажриба-синов гуруҳларига нисбатан юқорилик кўрсаткич намоёнлиги эътиборга олинди. Ушбу кўрсаткичларнинг ижобий динамикаси тажриба-синов гуруҳи талабаларида инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш ва уларда лингвистик компетенцияни шакллантиришга доир яратилган ишланмаларни қўллашда самардорликнинг ошишига эришилди. Бу ўз навбатида, жорийланишга тақдим этилган тажриба-синов материалларини қўллаш орқали кўзланган натижаларга эришганлигини тасдиқлайди.

Тажриба-синов натижаси Г. Рўзиеванинг иккинчи чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш бўйича ишлаб чиқилган машқлар тизими ўз илмий натижасини берди.

Илмий ишлар ва инновациялар
бўйича проректор

кафедраси мудир:

Ўқитувчи:

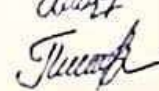
Ўқитувчи:

 X.X.Сабуров

 Ж.Ш.Джумабаева

 Ш.С.Қодирова

 С.Б.Пўлатова

“ТАСДИКЛАЙМАН”
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети
ректори
У.Б. Азизов
2021 й.

Намний тадқиқот мақсадида олий таълим муассасаларининг
филологик йўналишида таҳсил олаётган иккинчи чет тилини
(инглиз тили) ўқитиш бўйича ўтказилган педагогик
ТАЖРИБА-СИНОВ ИШИ
тўғрисида

ДАЛОЛАТНОМА

Тадқиқотчи: Рўзиева Гулрух Хайруллаевна, Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети мустақил изланувчиси.

Диссертация мавзуси: “Филолог талабаларга чет тилини ўқитишда
лингвистик компетенциясини шакллантириш” (инглиз тили идеомалари
мисолида).

Ихтисослиги: 13.00.02- “Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси
(инглиз тили)”.

Тажриба-синов ўтказиш майдони: Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети.

Асос: Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим
Вазирлигининг 2020 йил 17 октябрь санада юборилган 89-03-3990 - сонли
хати.

Тажриба-синов мақсади: олий таълим муассасаларининг инглиз тили
филологик йўналиши, иккинчи ва учинчи босқич талабаларига инглиз
тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенциясини
шакллантиришга (идеомалар мисолида) долр методик ишланмаларини
самаралорлигини синовдан ўтказиш.

Тажриба-синов босқичлари қуйидаги тартибда олиб борилди:

1. Таҳқиқ ва баҳорат босқичида:

аудио доирасида илмий адабиётлар, тадқиқот доирасида амалга оширилган ишланмалар ва ҳариджий тажрибалар ўрганиб чиқилди;
таҳлиллар натижаида филолог-талабаларнинг инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенциясини шакллантиришда идеомаларни ўзлаштириш борасида муаммолар аниқланди;
профессор-ўқитувчилар ва талабалар ўртасида сўровномалар ўтказилди;
талабаларни инглиз тили идеомаларини мулоқот вазиятига мос равишда лутқла қўллангани самарали ишлатиш даражасини диагностика кўрсаткичлари аниқлаб олинди.

2. Тажиба-синов босқирнда олий таълим муассасаларининг инглиз тили филологик йўналиши иккинчи ва учинчи босқир талабаларининг инглиз тили идеомаларини ўрганишга доир методик ишланмаларининг самарадорлиги синовдан ўтказилди.

3. Умумлаштирувчи босқир: тажиба-синов даврида олинган натижалари таҳлил қилинди ва тегишли хулосалар ишлаб чиқилди.

Жорийлаштиришда тадқиқот мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб ишланган қуйидаги материаллар тақдим этилди:

-инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш жараёнида идеомаларни ўзлаштиришга доир машқлар кетма-кетлиги;

-инглиз тили идеомаларини ўзлаштиришга доир аудио материаллар;

-иккинчи ва учинчи босқир талабаларига мўлжалланган, дарс меъёрларига асосланган, мавзулар доирасида идеомаларни камраб олган услубий ишланма ва тестлар;

-инглиз ва ўзбек тилларида идеомалар лугати.

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети муस्ताқил изланувчиси Г.Х. Рўзиева томонидан ишлаб чиқилган методик таъминот ўқув жараёнига жорий этилган инглиз тили идеомаларини ўқитиш ва талабалар билан ишлаш усуллари қўллашда олиб борилган тажиба синов ишлари натижаи қуйидагилар:

а) талабаларнинг инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўрганишга ўзлаш қизиқишини янада ортиши, уларнинг машгулотлардаги пүтқий фаолилик динамикасини ошириши;

б) талабаларнинг инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш устида ишлари:

а) идеомаларни қўлланадаги муаммоларни аниқлаш ва уни бартараф этиши усулларини эгаллашлари;

в) белгиланган вазифаларни бажаришга қаратилган иштиёкнинг ўзини динамикаси;

д) талабалар билим кўшикмалари тажриба-синов гуруҳларига инебатан юқориқроқ кўрсаткич намоёнш этганлиги аниқланди.

Ушбу кўрсаткичларнинг ижобий динамикаси тажриба-синов гуруҳида талабаларида инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш ва уларда лингвистик компетенцияни шакллантиришга доир яратилган ишланмаларни қўллашда самарадорликнинг оширишига эришилди. Бу ўз наватида, жорийланишга тақдим этилган тажриба-синов материалларини қўллаш орқали кўзланган натижаларга эришганлигини тасдиқлайди.

Тажриба-синов натижаси Г.Х. Рўзиеваннинг иккинчи чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш бўйича ишлаб чиқилган машқлар тизими ўз илмий натижасини берди.

Илмий ишлар ва инновациялар
бўйича проректор

Г.Х.Бакиева

Иккинчи чет тилини
интенсив ўқитиш кафедраси мудир:

Д.М. Тешабаев

Ўқитувчи:

Д.М.Усмонова

Ўқитувчи:

М.Н.Хўжанова

“ТАСЛИҚЛАЙМАН”

Термиз давлат университети
ректори *А.Р.Марахимов*

2021 й.

**Илмий тадқиқот мақсадида олий таълим муассасаларининг
филологик йўналишида таҳсил олаётган иккинчи чет тилини
(инглиз тили) ўқитиш бўйича ўтказилган педагогик
ТАЖРИБА-СИНОВ ИШИ
тўғрисида**

ДАЛОЛАТНОМА

Тадқиқотчи: Рўзиева Гулрух Хайруллаевна, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети мустақил изланувчиси.

Диссертация мавзуси: “Филолог талабаларга чет тилини ўқитишда лингвистик компетенциясини шакллантириш” (инглиз тили идиомалари мисолида).

Ихтисослиги: 13.00.02 - “Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (инглиз тили)”.

Тажриба-синов ўтказиш майдони: Термиз давлат университети.

Асос: Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 17 октябрь санасида юборилган 89-03-3990 - сонли хати.

Тажриба-синов мақсади олий таълим муассасаларининг инглиз тили филологик йўналиши, иккинчи ва учинчи босқич талабаларига инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенциясини шакллантиришга (идиомалар мисолида) қаратилган методик ишланмаларнинг самарадорлигини тажриба синовдан ўтказиш.

Тажриба-синов босқичлари қуйидаги тартибда олиб борилди:

1. Ташхис ва башорат босқичида:

- мавзу доирасидаги тегишли илмий адабиётлар, олиб борилган изланишлар ва хорижий тажрибалар ўрганиб чиқилди ҳамда таҳлиллар

натижасида талабаларнинг инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда идиомаларни ўзлаштириш жараёнидаги муаммолар аниқланди;

- профессор-ўқитувчилар ва талабалар ўртасида сўровномалар ўтказилди ва олинган натижалар умумлаштирилди;

- талабаларни инглиз тили идиомаларини мулоқот вазиятига мос равишда қўллаш ва уларни нутқда самарали ишлатиш, даражасини диагностик кўрсаткичлари аниқлаб олинди.

2. Тажриба-синов боскичида филологик йўналишда инглиз тили иккинчи тил сифатида ўқитишда талабаларнинг инглиз тили идиомаларини ўрганишга доир методик ишланмаларнинг самарадорлиги синовдан ўтказилди.

3. Умумлаштирувчи боскич: тажриба-синов даврида олинган натижалари таҳлил қилинди ва унинг натижасида тадқиқотга тегишли хулосалар ёритилди.

Жорийлаштиришда тадқиқот мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб ишланган қуйидаги материаллар тақдим этилди:

- инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш жараёнида идиомаларни ўзлаштиришга доир машқлар кетма- кетлиги;

- инглиз тили идиомаларини ўзлаштиришга доир аудио материаллар;

- иккинчи ва учинчи боскич талабаларига мўлжалланган, дарс меъёрларига асосланган, мавзулар доирасида идиомаларни қамраб олган услубий ишланма;

- инглиз ва ўзбек тилларида идиомалар лугати.

ЎзДЖТУ мустақил тадқиқотчиси Г.Х. Рўзиева томонидан ишлаб чиқилган методик таъминот амалга ошириш тамойиллари, ўқув жараёнига жорий этилган инглиз тили идиомаларини ўқитиш ва талабалар билан ишлаш усуллари қўллашда олиб борилган тажриба синов ишлари натижаси қуйидагилар:

**Илмий тадқиқот мақсадида олий таълим муассасаларининг
филологик йўналишида таҳсил олаётган иккинчи чет тилини (инглиз
тили) ўқитиш бўйича ўтказилган педагогик
ТАЖРИБА-СИНОВ ИШИ
тўғрисида
ДАЛОЛАТНОМА**

Тадқиқотчи: Рўзиева Гулрух Хайруллаевна, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети мустақил изланувчиси.

Диссертация мавзуси: “Филолог талабаларга чет тилини ўқитишда лингвистик компетенциясини шакллантириш” (инглиз тили идеомалари мисолида)

Ихтисослиги: 13.00.02 - “Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (инглиз тили)”.

Тажриба-синов ўтказиш майдони: Бухоро давлат университети.

Асос: Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлигининг 2020 йил 17 октябрь санасида юборилган 89-03-3990 - сонли хати.

Тажриба-синов мақсади филология йўналишида таҳсил олаётган талабаларга инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенциясини шакллантиришга (идеомалар мисолида) доир методик ишланмаларнинг самарадорлигини синовдан ўтказиш.

Тажриба-синов боскичлари қуйидаги тартибда олиб борилди:

1. Ташхис ва башорат боскичида, мавзу доирасидаги тегишли илмий адабиётлар, олиб борилган изланишлар ва хорижий тажрибалар ўрганиб чиқилди ҳамда таҳлиллар натижасида талабаларнинг инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда идеомаларни ўзлаштириш жараёнидаги муаммолар аниқланди; профессор-ўқитувчилар ва талабалар ўртасида сўровномалар ўтказилди; талабаларни инглиз тили идеомаларини мулоқот

вазиятига мос равишда қўллаш ва уларни нутқда самарали ишлатиш, даражасини диагностик кўрсаткичлари аниқлаб олинди.

2. Тажриба-синов босқичида Олий таълим муассасаларининг инглиз тили филологик йўналиши иккинчи ва учинчи босқич талабаларининг инглиз тили идеомаларини ўрганишга доир методик ишланмаларнинг самарадорлигини синовдан ўтказилди.

3. Умумлаштирувчи босқич: тажриба-синов даврида олинган натижалари таҳлил қилинди ва тегишли хулосалар ишлаб чиқилди.

Жорийлаштиришда тадқиқот мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб ишланган қуйидаги материаллар тақдим этилди:

- инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантириш жараёнида идеомаларни ўзлаштиришга доир машқлар кетма- кетлиги;

- инглиз тили идеомаларини ўзлаштиришга доир аудио материаллар;

- иккинчи ва учинчи босқич талабаларига мўлжалланган, дарс меъёрларига асосланган, мавзулар доирасида идеомаларни қамраб олган услубий ишланма;

- инглиз ва ўзбек тилларида идеомалар лугати.

Рўзиева Гулрух Хайруллаевна томонидан ишлаб чиқилган методик таъминот амалга ошириш тамойиллари, ўқув жараёнига жорий этилган инглиз тили идеомаларини ўқитиш ва талабалар билан ишлаш усулларини қўллашда олиб борилган тажриба синов ишлари натижаси қуйидагилар:

а) талабаларнинг инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўрганишга бўлган қизиқишини янада ортиши, уларнинг машғулотлардаги нуткий фаоллик динамикасини ошиши;

б) талабаларнинг инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш устида мустақил ишлаши, матнларда идеомаларни осон тушунишини енгиллаштириш;

в) идеомаларни қўллашдаги муаммоларни аниқлаш ва уни бартараф этиш усулларини эгаллашлари;

г) белгиланган вазифаларни бажаришга қаратилган иштиёкнинг ўсиш динамикаси;

Хорижий тиллар факультетида олиб борилган тажриба-синов гуруҳларига нисбатан юқорироқ кўрсаткич намоёиш этганлиги аниқланди. Ушбу

кўрсаткичларнинг ижобий динамикаси тажриба-синов гуруҳи талабаларида инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш ва уларда лингвистик компетенцияни шакллантиришга доир яратилган ишланмаларни қўллашда самарадорликнинг ошишига эришилди.

Бу ўз навбатида, иккинчи чет тилини (инглиз тили идиомалари мисолида) ўқитишда лингвистик компетенцияни такомиллаштиришга қаратилган жорийланишга тақдим этилган тажриба-синов материалларини қўллаш орқали кўзланган натижаларга эришганлигини тасдиқлайди.

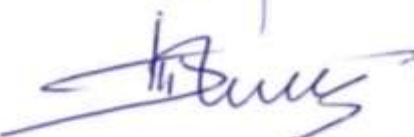
Бухоро давлат университети Хорижий тиллар факультети талабалари орасида олиб борилган тажриба-синов натижасига кўра ЎзДЖТУ мустақил тадқиқотчиси Г.Х. Рўзиеванинг иккинчи чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган инглиз тили идеомаларини ўзлаштириш бўйича ишлаб чиқилган машқлар тизими ўз илмий натижасини берди.

Илмий ишлар ва инновациялар
бўйича проректор:

и.ф.ф.д., доц. О.С. Қаххоров

Хорижий тиллар
факультети декани:

ф.ф.д. М.М. Жўраева

Немис ва француз тиллари
кафедраси муdiri:

Д.Х. Каримова

Инглиз адабиётшунослиги
кафедраси муdiri:

ф.ф.ф.д. О.М. Файзуллаев

Хорижий тиллар факультети
катта ўқитувчиси:

Л.Ж. Жалилова

а) талабаларнинг инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўрганишга бўлган қизиқишини янада ортиши, уларнинг машгулотлардаги нутқий фаоллик динамикасини ошиши;

б) талабаларнинг инглиз тили идиомаларини ўзлаштириш устида мустақил ишлаши, матнларда идиомаларни осон тушунишини енгиллаштириш;

в) идиомаларни қўллашдаги муаммоларни аниқлаш ва уни бартараф этиш усулларини эгаллашлари;

г) белгиланган вазифаларни бажаришга қаратилган иштиёқнинг ўсиш динамикаси.

Шунингдек, олиб борилган тажриба-синов натижасида талабаларнинг билим кўникмалари тажриба-синов гуруҳларига нисбатан юқорирок кўрсаткич намоён этилганлиги аниқланди. Ушбу кўрсаткичларнинг ижобий динамикаси тажриба-синов гуруҳи талабаларида инглиз тили идиомаларини ўзлаштириш ва уларда лингвистик компетенцияни шакллантиришга доир яратилган ишланмаларни қўллашда самарадорликнинг ошишига эришилди. Бу ўз навбатида, жорийланишга тақдим этилган тажриба-синов материалларини қўллаш орқали кўзланган натижаларга эришганлигини тасдиқлайди.

Термиз давлат университети Хорижий филология факультети талабалари орасида олиб борилган тажриба-синов натижасига кўра ЎзДЖТУ мустақил тадқиқотчиси Г.Х. Рўзиеванинг иккинчи чет тилини ўқитишда лингвистик компетенцияни шакллантиришга қаратилган инглиз тили идиомаларини ўзлаштириш бўйича ишлаб чиқилган машқлар тизими ўз илмий натижасини берди.

Илмий ишлар ва инновациялар

бўйича проректори:

Кафедра мудири:

Ўқитувчи:

Ўқитувчи:

А.Саттаров

Ш.Джаббарова

З.Умарова

Н.Ходжаева

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:
№ БД-3.06-4.01
2014 йил 13 ноябрь

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлигининг 2014 йил "13"
даги "430"-сонли буйруғи
билан тасдиқланган

ИККИНЧИ ЧЕТ ТИЛИ

ФАННИНИҒ

ЎҚУВ ДАСТУРИ

Билим соҳаси:	100 000	-	Гуманитар соҳа
Таълим соҳаси:	120 000	-	Гуманитар фанлар
Таълим йўналиши:	5120100	-	Филология ва тилларни ўқитиш (роман-герман филологияси)
	5120200	-	Таржима назарияси ва амалиёти (роман-герман тиллари)

ТОШКЕНТ - 2014

Фаннинг ўқув дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2014 йил 10 ноябрдаги 5- сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фаннинг ўқув дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

Хожиев С.	- “Иккинчи чет тилини интенсив ўқитиш” кафедраси доценти, ф.ф.н.;
Қодирова К.	- “Шарқ тиллари” кафедраси доценти, п.ф.н.;
Эшонқулова Н.	- “Иккинчи чет тилини интенсив ўқитиш” кафедраси ўқитувчиси

Такризчилар:

Назирова Ш.О.	-ЎзМУ, “Инглиз филологияси” кафедраси муdiri ф.ф.н.;
Ширинова Р.Х.	-ЎзМУ, “Француз филологияси” кафедраси муdiri доцент, ф.ф.н.;
Тян Н.В.	-ЎзМУ, “Немис филологияси” кафедраси муdiri катта ўқитувчи;
Ашуров Ш.С.	-СамДЧГИ, “Инглиз тили ўқитиш методикаси ва амалиёти” кафедраси муdiri ф.ф.н.;
Қамбаров И.М.	-ЎзДЖТУ, “Таржимашунослик назарияси ва амалиёти” кафедраси муdiri ф.ф.н., доцент

Фаннинг ўқув дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети Илмий кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2014 йил 26 июндаги 11-сонли баённома).

КИРИШ

Мазкур дастур доирасида гарб ва шарқ тиллари иккинчи чет тили сифатида ўқитилади. Дастурни тузишда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 8 майдаги “Ўзлуксиз таълим тизимининг чет тиллар бўйича давлат таълим стандартини тасдиқлаш тўғрисида”ги 124-сонли қарори, Европа Кенгашининг “Чет тилини эгаллаш умумевропа компетенциялари ўрганиш, ўқитиш ва баҳолаш” тўғрисидаги умумэътироф этилган халқаро меъёрлари (CEFR – Common European Framework of Reference) га мувофиқ чет тилларни ўрганишга қўйиладиган талаблар, шунингдек тегишли таълим йўналишларининг Давлат таълим стандартларида “Иккинчи чет тили” фани бўйича талабаларнинг тайёргарлик даражаси, билим, малака ва кўникмаларига қўйиладиган талаблар эътиборга олинди. Хорижий тилни эгаллашнинг халқаро тан олинган даражаларига кўра талабалар тўртинчи курс якунида иккинчи чет тилини B2 даражада ўзлаштиришлари лозим. Дастур иккинчи чет тилини нутқ фаолиятининг барча турлари бўйича интеграллашган ҳолда ўқитишни назарда тутди.

Фаннинг мақсад ва вазифалари

Мазкур фаннинг мақсади талабаларга иккинчи чет тилини ўргатиш, уларнинг ижтимоий-маданий мулоқот малакаларини ривожлантириш, хусусан ўрганилаётган иккинчи чет тилининг функционал шакллари ва услубларини, тил тўғрисидаги амалий ва назарий билимларини такомиллантириш ҳамда эгалланган билим, кўникма, малакаларини касбий ва илмий фаолиятда эркин қўллай олинларини таъминладир. Фаннинг асосий вазифаси умумэътироф этилган халқаро меъёрларга кўра талабаларнинг ўрганилаётган иккинчи чет тилини B2 даражада эгаллашлари учун зарурий билимларни интеграллашган тарзда ўргатиш ва мулоқот малакаларини ривожлантиришдир.

Фан бўйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар

Иккинчи чет тили фанини ўзлаштириш жараёнида талаба ўрганилаётган тилнинг морфологик тузилиши ва товуш тизими, ўрганилаётган иккинчи тилдан асосий ўрганилаётган тилга ҳамда она тилига таржима амалиёти, ўрганилаётган тилнинг ривожини ва тил доирасидаги асосий экстралингвистик шаклланиш факторлари ҳамда тарихий манбалари, унинг диалектик хилма-хиллиги ҳақидаги билимларни эгаллашни керак. Иккинчи чет тилидаги эълон ва хабарларни тушуна олиши, маъруза нутқ, баёнот, сўров ва фикрларнинг моҳиятини тушуна олиши, радио, интернет, телевидение дастурлари, интервьюларнинг аксарият қисмини тушуна олиш, ўз мутахассислик соҳаларига оид ёки оид бўлмаган кенг қўламли бирмунча узун ва мураккаб матнларнинг услубий жиҳатлари, ўз мутахассислик соҳаларига оид манбалардан тегишли тафсилотларни ола билиши, тилнинг стилистик хусусиятлари, меъерий грамматика асосларини билиши, махсус номалар, бизнес хатлар, электрон хатлар ёза олиш, ўрганилаётган тилда яхши тузилган ишро ва маърузалар ёзиш, таклифлар, хулосалар ва тезислар ёза олиш, талаб қилинса ўз соҳалари бўйича битирув малакавий иши ёза олиш кўникмаларига эга бўлиши лозим. Шунингдек, ўрганилаётган тилда сўзлашувчилар билан мулоқотга киришиш, ўз соҳаларига оид интервьюда қатнаша олиш, расмий савол-жавобларда иштирок эта олиш, маълум мавзу бўйича тақдирот қила олиш малакаларига эга бўлишни керак.

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвийлиги

Иккинчи чет тили фани бакалаврият босқичининг 1-4 курсларида ўқитилади. Талабанинг ўрганилаётган асосий чет тилидан старича билимларга ва тилдан турли вазиятларда фойдаланиш кўникмасига эга бўлиши унинг иккинчи чет тилини ўзлаштиришида қўл келади. Мазкур фан асосий ўрганилаётган тил, чет тил амалий курси, мамлакатшунослик,

лексикология, чет эл адабиёти тарихи, педагогика ва психология фанлари билан ўзаро боғлиқ ҳолда ўқитилади.

Фаннинг ишлаб чиқаришдаги ўрни

“Иккинчи чет тили” фани ишлаб чиқариш жараёни билан бевосита боғланмаган. Фан доирасида ўзлаштирилган билимлар битирувчиларнинг умумий ўрта таълим мактаблари, академик лицейлар ва касб-хунар коллежларида чет тили ўқитувчиси сифатида фаолият кўрсатишларида катта аҳамият касб этади. Ушбу фан инсонлараро ва маданиятлараро мулоқотнинг оғзаки ва ёзма шаклларида зарур бўлган чет тили коммуникатив ва касбий компетенцияларни такомиллаштиришга хизмат қилади. Бундан ташқари талабаларнинг илмий изланишлар олиб боришларида (мақолалар, тезислар, такризлар, рефератлар, курс ишлари, битирув малакавий ишлари) иккинчи чет тили фанидан ўзлаштирилган билимлар алоҳида аҳамиятга эга. Тил ва тафаккур, тил ва онг, тил ва маданият ўзаро муносабатларини чуқур тушунишларига ва мулоқотнинг турли шаклларида тилдан адекват фойдаланиш кўникмаларини ривожлантиришга ҳисса қўшади.

Фани ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Талабаларнинг ўрганилаётган иккинчи чет тили фанини ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илгор ва замонавий усулларида фойдаланиш, янги информацион-педагогик технологияларни татбиқ қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фани ўқитишда янаса йўналтирилган таълим методи ва чет тилини ўқитишга коммуникатив ёндашувдан максимал даражада фойдаланиш талаб этилади. Машгулотларда дарслик ва ўқув қўлланмалардан ташқари аутентик материаллар: аудио, видео, газета ва журналлар, интернет манбаларидан, интерактив усуллари қўлланган ҳолда ақлий ҳужум, кейс-стади, лойиҳалар тайёрлаш, ролли ўйин, дебатлар, презентация методларидан кенг фойдаланилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Фанга кириш

Машгулотлар давомида тил ўрганишнинг тўрт компетенцияси интеграллашган ҳолда ўқитилади. Бунда асосий эътибор чет тилини эгаллаш даражаларини ўзида акс эттирган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 8 майдаги 124-сонли қарори билан тасдиқланган “Чет тиллар бўйича таълимнинг барча босқичлари битирувчиларининг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар” ҳамда Европа Кенгашининг “Чет тилини эгаллаш умумевропа компетенциялари: ўрганиш, ўқитиш ва баҳолаш” тўғрисидаги умумэътироф этилган халқаро меъёрлари (CEFR – Common European Framework of Reference) га кўра тил эгаллашга қўйиладиган талабларга қаратилади. Хусусан, талаба

Тинглаб тушуниш компетенцияси бўйича:

A1 даража – кишилар секин ва аниқ гаплашишганда талаба ўзи ва биласи ҳақидаги сўз ва ибораларни тушуниши лозим.

A2 даража - ўзига таниш мавзуларга (масалан, содда баён қилинган оила, харид, маҳаллий ҳудудлар, касб, иш) оид кўп ишлатиладиган сўз ва ибораларни шунингдек, қисқа, аниқ, содда хабар ва эълонларнинг асосий мазмунини тушуна олиши керак.

B1 даража – ўзига таниш бўлган мавзулар бўйича (иш, таълим муассасаси, ҳордиқ ва б.) аниқ айтилган гапнинг асосий мазмунини англай олиши, бунда асосан матндаги муҳим сўзларга аҳамият қаратган ҳолда бутун гап мазмунини тушуниши назарда тутилади.

B2 даража - маърузалар ёки телевидение орқали бериладиган катта ҳажмдаги нутқни, таниш мавзулардаги кийинроқ нутқни тушуниши, ТВ ва радио орқали бериладиган янгилликларни тинглаб, томоша қилиш жараёнида муҳокама қилинаётган мавзуларнинг асосий ғоясини англаши, адабий тилда намойиш қилинадиган фильмлар мазмунини яхши тушуниши лозим.

Ўқиш компетенцияси бўйича:

A1 даража – ўқиш жараёнида содда гаплар (жой номлари) билан баён этилган сўз ва ибораларни тушуниши керак (м.н., харид қилинган буюмларни қўллаш бўйича).

кўрсатмалар, белгилар, жадваллар ва х.к.)

A2 даража – жуда қисқа, содда матиларни (қайдлар, эслатмалар, кўрсатмалар) ўқиб тушуна олиши, кундалик ҳаётга тааллуқли (эълон, реклама, меню) матилардан ўзига керакли бўлган маълумотларни топа олиши, қисқа ва содда ёзилган шахсий хатларни ўқиб тушуниши кўзда тутилади.

B1 даража – кундалик турмуш ва ишга тааллуқли сўзлар асосида тузилган матиларни тушуниши талаба учун қийинчилик туғдирмаслиги, хатларда баён этилган воқеа-ҳодисалар, жойлар, ҳиссиётлар ва тилакларни тушуниши лозим.

B2 даража – долзарб мавзулардаги мақолаларни ўқиб тушуна олиши, замонавий насрий асарларни ўқиб мазмунини тушуниши лозим. Чунки талаба асарни ўқиганида унинг сўзма-сўз таржимасига эмас, балки асосий ғоясига эътибор қаратиши назарда тутилади.

Ёзиш компетенцияси бўйича:

A1 даража – содда ва қисқа жумлаларни, масалан почта орқали жўнатиладиган хат (открытка) ларга ёзиладиган гапларни ёза олиши, шахсий маълумотлар (исм, фамилия, миллат ва манзили) киритилиши талаб этиладиган махсус бланкларни тўлдиролари олиши керак.

A2 даража – қисқа ва содда қайдларни ёза олиши, масалан, дўстига содда гаплар асосида хат ёза олиши лозим.

B1 даража – таниш ёки талабани қизиқтирган мавзуларда содда гаплар билан мазмунли матилар ёза олиши, гувоҳи бўлган воқеалар юзасидан олган таассуротлари ҳақида хат ёза олиши керак.

B2 даража – талаба ўзини қизиқтирган мавзулар бўйича маълумотлар бера олиши ва улар юзасидан ўз фикрларини ёзма баён эта олиши, мавзу бўйича ўз қарашиларини, салбий ёки ижобий жиҳатларни ёзма равишда аниқ ифода эта олиши лозим.

Гапириш (диалог, монолог) компетенцияси бўйича:

A1 даража (диалог) – зарурат туғилганда содда саволлар бера олиши ва шундай саволларга жавоб қайтариши, суҳбатдоши талаба гапирган гапларни такрорлаганда/тўғрилаганда талабага қатта ёрдам бўлиши кўзда тутилади.

Монолог – яшайтган манзили ва таниш кишиларни содда гаплар билан таърифлай олиши, шунингдек, дўкон ва меҳмонхоналарда ишлатилиши мумкин бўлган гапларни гапира олиши лозим.

A2 даража (диалог) – кундалик ҳаётга тааллуқли мураккаб бўлмаган ва таниш мавзуларда мулоқотга кириша олиши, баъзида яхши тушуна олмаганда мулоқотни давом эттириш учун ўзига ёққан ва ёқмаган нарсалар ҳақида гапира олиши, истаklarини содда тилда баён эта олиши керак.

Монолог – оила, кундалик ҳаёт, турмуш тарзи, таълим олган муассасалари ва касбини таърифлаш учун сўз ва иборалар танлай олиши, улар ёрдамида гапира олиши лозим.

B1 даража (диалог) – Талаба ўрганаётган иккинчи чет тилида худди она тилида гаплашгандек гаплаша оладиган кишилар билан кундалик мавзуларда суҳбат қура олиши, оила, хобби, касбий фаолият каби мавзулардаги суҳбатларга осонликча қўшила олиши ҳамда ўз фикр-мулоҳаза, хис-туйғу ва таассуротларини билдира олади.

Монолог – талаба содда гаплар билан воқеа-ҳодисалар, орзу-истак ва ниятларини ифодалай олиши, бадиий асар ёки фильм сюжетларини гапириб, таассуротларини ифода эта олиши лозим.

B2 даража (диалог) – тил соҳиблари билан эркин мулоқот олиб бора олиши, таниш мавзулар муҳокамасида фаол иштирок этиши, шунингдек, тил соҳибларидан интервью олиш ва ўз навбатида уларнинг саволларига жавоб қайтара олади.

Монолог – талаба ўзини қизиқтирган мавзулар бўйича аниқ ва батафсил гаплар туза олиши, тегишли мавзуларга оид воқеа-ҳодиса, нарсаларни таърифлай олиши лозим.

Шкивчи чет тилини интеграллашган ҳолда ўқитишда жумладан,

• Грамматикани ўқитишда

- грамматикани ўқитиш (грамматика ва маъно; грамматика ва функция);
- грамматикани ўқитишга дедуктив ва индуктив ёндашув;
- грамматикани контекст орқали ўргатиш;

- лингвистик интуиция; тил ходисалари;
  - грамматик лугатлардан фойдаланиш;
  - грамматик вазифаларни таҳлил қилиш;
  - грамматик машқ, топшириқ, вазифа, тестларни тузиш.
- **Лексикани ўқитишда**
    - сўз ва унинг пайдо бўлиши;
    - лексикани контекстда ўқитиш;
    - лексик бирликлар /иборалар/бирикмаларни ўқитиш;
    - янги лексикани ўргатиш (расм, реалія, кўшиқ, мультимедиа ва ҳ.к дан фойдаланган ҳолда);
    - педагогик мақсадларда интернет маълумотларидан фойдаланиш;
    - талабаларнинг лексикани ўрганиш стратегияларини ривожлантириш;
    - лексик вазифаларни баҳолаш;
    - лексик вазифа, топшириқ ва тестлар тузиш.
  - **Фонетикани ўқитишда**
    - муваффақиятли мулоқот учун талаффузнинг муҳимлиги;
    - ургуни (сўз ургуни, гап ургуни) ўргатиш;
    - интонация, интонациянинг муносабатни билдириш ва грамматик функцияларини ўқитиш;
    - товушларни изоляцияда ва контекстда ўқитиш фарқлари;
    - фонологик вазифаларни таҳлил қилиш;
    - фонетикага оид машқ, топшириқ, вазифа, тестларни тузишга ўргатиш мақсадга мувофиқ.

Тилини ўқитиш жараёнида ижтимоий ҳаёт ва жамиятнинг турли соҳаларига оид долзарб мавзуларни камраб олиш кўзда тутилади. Барча тил кўникмаларини интеграллашган ҳолда ўқитишда қуйидаги мавзуларни ўрганиш, муҳокама ва таҳлил қилиш тавсия этилади:

✓ Танишув.	✓ Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг таълим тизими.
✓ Оила.	✓ Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг географик жойлашуви, майдони ва аҳолиси.
✓ Турар жой.	✓ Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг диққатга сазовор жойлари.
✓ Овқатланиш, миллий таомлар.	✓ Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг миллий рамзлари.
✓ Соғлом турмуш тарзи.	✓ Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг булок сиймолари.
✓ Спорт.	✓ Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг ижтимоий- сиёсий ва маданий алоқалари.
✓ Экология.	✓ Даврнинг энг актуал муаммолари ва уларнинг ечими; глобаллашув ва интеграция; терроризм; одам савдоси; гиёҳвандлик ва унинг оқибатлари; ишсизлик; экология ва саломатлик.
✓ Иш ва дам олиш кунлари.	✓ Халқаро ҳамкорлик: ижтимоий- сиёсий муносабатлар; маданий- маърифий муносабатлар; халқаро туризм ва уни ривожлантириш концепцияси.
✓ Харид қилиш.	
✓ Кийиниш маданияти.	
✓ Урф-одатлар.	
✓ Тил ўрганилаётган мамлакатлар маданияти.	
✓ Менинг университетим.	
✓ Менинг касбим.	
✓ Маданий хордиқ.	
✓ Йил фасллари.	
✓ Менинг қизиқишларим.	
✓ Телефонда суҳбат.	
✓ Саёҳат.	
✓ Транспорт.	
✓ Кашфиётлар.	
✓ Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг иқтисоди.	
✓ Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг давлат тизими.	

Лаборатория ишларини ташкил этиш бўйича кўрсатмалар

Фан бўйича лаборатория ишлари намунавий ўқув режада кўзда тутилмаган

Курс ишини ташкил этиш бўйича услубий кўрсатмалар

Фан бўйича курс иши намунавий ўқув режада режалаштирилмаган

Мустақил таълимни ташкил этишининг шакли ва мазмуни

Тилни ўрганиш жараёнида талаба интерфаол усуллар воситасида мустақил таълим олишга рағбатлантирилади ва мустақил фикрлаш талаб қилинади. Бунда ўқитувчи билим берувчи ва баҳоловчи сифатида эмас, балки фасилитатор (инглизча facilitate сўздан олинган бўлиб, бирор бир жараённинг боришига яхши таъсир этувчи ва унга мос шарт-шароитлар яратиб берувчи) сифатида намоён бўлади. Талабадан фан бўйича мустақил ўрганган билимларини аудиторияда турли хил интерактив услублар орқали намоён қила олиши ва бошқаларга ўргата олиши талаб этилади.

Мустақил таълим жараёнида:

- ✓ вазифаларни аниқлаш ва персонализация қилиш;
- ✓ кутубхоналардан унумли фойдаланиш;
- ✓ интернетдан мақсадли ва самарали фойдаланиш;
- ✓ плагиат (кўчирмакашлик) га йўл қўймаслик;
- ✓ хотирани яхшилаш;
- ✓ билимларни босқичма-босқич эгаллаб бориш;
- ✓ амалий вазифаларни бажариш;
- ✓ долзарб мавзуларни гуруҳда муҳокама этиш;
- ✓ матнлар /мақолалар/видео материалларни танқидий муҳокама қилиш;
- ✓ талаба портфолиосига алоҳида аҳамият берилди

Тавсия этилаётган мустақил ишларнинг мавзулари

Мустақил таълим мавзулари фан ўқитувчиси ва талабалар томонидан ишлаб чиқилади. Мавзулар талабани мустақил билим олишга онгли равишда йўналтириши лозим. Фаннинг ишчи ўқув дастурида талабанинг мустақил ўқиб ўрганишига вазифа ва топшириқлар кўрсатиб ўтилади ва уларни бажариш учун аниқ кўрсатмалар мисоллар ёрдамида берилди. Қуйидаги мавзу ва фаолият турлари тавсия этилади:

- Маълум мавзу бўйича қўшимча тил материали йиғиш, уни таҳлил қила олиш;
- Дебатларга тайёрларлик кўриш: илмий-техник прогресс ва унинг инсониятга бўлган таъсири: биоинженерия, нанотехнология, замонавий ахборот технологиялари;
- Атроф-муҳит муҳофазаси;
- Ишсизлик муаммоси;
- Интернет ва ижтимоий тармоқлар;
- Ўзбекистон ва тили ўрганилаётган мамлакатларнинг замонавий таълим тизими;
- Таълим муассасаларининг турлари, таълим босқичлари, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, чет элда таълим олиш;
- Илмий мақолалар ёзиш;
- Қуйидаги мавзулар бўйича презентация тайёрлаш тавсия этилади: соғлом турмуш тарзи, гиёҳвандлик ва унинг оқибатлари, терроризм, жиноят ва жазо, экология, этник низолар, соғлиқни сақлаш тизими;
- Гуруҳ муҳокамасига тайёрланиш: ватанпарварлик, маданият ва маънавият, диний, миллий толерантлик, экологик муаммолар, замонавий ахборот технологиялари;
- Лойиҳалар ишлаб чиқиш;
- Мини-дарс устида ишлаш ва презентация тайёрлаш.

Дастурнинг информатив-методик таъминоти

Иккинчи чет тили фанини ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик ва ахборот коммуникатив технологияларидан ўришли фойдаланиш назарда тутилади. Амалий машғулотларда аудио-видео воситалар ва компьютер технологиялари ёрдамида тақдиротлар ўтказилади, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, диалог, полилог, коммуникатив мулоқот каби интерфаол усулларидан фойдаланилади.

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати Асосий адабиётлар

Инглиз тили

1. Аракин В.Д. Практический курс английского языка для 1-4 курсов. – М.: Владос, 2001
2. Murphy R. Elementary grammar in use. Cambridge: 1994
3. Murphy R. Intermediate grammar in use. Cambridge: 1995
4. Cambridge English Skills Real Listening and Speaking 2 with Answers and Audio CD: Level 1-2
5. John and Liz soars "New headway" (All levels) Oxford university.

Немец тили

1. Маматов М, Исмоилов Ю. ва б. Deutsch für Hochschulen. Тошкент, 2003
2. Саидов С. Deutsche Grammatik in Übungen. – Тошкент, 2003.
3. Абдуллаева А.Б. D.R. Mirsodiqova und andere. Deutsch 2. –Тошкент, 2009.
4. Далаходжаева М.А. ва бошқ. Deutsch. – Тошкент, 2004.

Француз тили

1. Алиқулова Д. А., Жўрабоева Д. А. Француз тили дарслиги. Тошкент, 1999.
2. Андрейчикова Л.Л. ва бошқ. Француз тили грамматикаси. –Тошкент, 1992
3. Cuy Capelle. Reflets. Methode de francais cahier d'exercice. Paris, 2004
4. Dominique Abry M.Y. Phonetique 350 exercices avec 6 cassettes. –Paris, 2003

Испан тили

1. Гонсалес - Фернандес А. Шидловская Н.М. Дементьев А.В. Самоучитель испанского языка. -М., Высшая школа, 2001.
2. М.Тошхонов, М.Абдуллаев, К. Абдуллаев, Г. Ботиров, учебник «España y los países hispanohablantes», изд. «Fan va texnologiya», Тошкент, 2006 г., С.355.
3. М.Тошхонов, Т.Умбарова, Ш.Хошиматов, К.Абдуллаев, М. Абдуллаев, Г. Ботиров, учебник «Manual de la lengua español», изд. Узи УМЯ, заказ №79, Тошкент, 2007 г., С.277.

Италийн тили

1. Т.Черданцева Грамматика итальянского языка для говорящих по-русски. Edizioni Guerra- Perugia, 1995
2. Ю.А. Карулин, Г.З. Черданцева Основной курс итальянского языка для начинающих. Москва -2001
3. Я.Яценко-Яценко, В.Медведева. 60 тем по итальянскому языку. Москва, Айрис Пресс -2005
4. Добровольская Ю.А. Практический курс итальянского языка. М. 2001

Голланд тили

1. F. Montens. A.G. Sciarone Boom. Nederlands voan buitenlanders. Amsterdam. 1994.
2. Т.П. Дрясова Л.С. Шечкова Нидерландский язык. Москва. Высшая школа, 1993..
3. Cornelis Huisman. Nederlands Voor beginners. Amsterdam, 1993
4. J. Van der keuken. Taalverk. Nederlands, 1993

Грек тили

1. Κλωνθης Αρβανιτακης. Επικοινωνηστε Ελληνικα.1989
2. Γιωργος Μπαμπινιωτης. Ελληνικη γλωσσα. 1993
3. Ειρηνη Αργυρουδη, Βασίλειος Ασημανητης. Ελληνικος Πολιτισμος. Αθηνα
4. Βαλσαμικη. Τζεκακη Φανη. Τα νεα ελληνικα για ξενους. Θεσσαλονικη 1989

Араб тили

1. Б.З.Холидов Араб тили дарслиги. Т., 2007
2. М.Хасанов, М.Абзалова, Араб тили грамматикаси. Т., 2004.
3. Н.Ибрахимов, М. Юсупов. Араб тили дарслари. Т., 2005 йил.

Форс тили

1. Махаматдиев Х., Алимова Х., Агзамова. Форс тили. Т.: 2013
2. Абдусаматов М.Ш. Форс тили 1,2,3 намуналари. Т.: 2007
3. Куралбеков А. Вохидов А, Зияева Т. Форс тили. Т.: 2005.

Корейс тили

1. Тен Ю.П., Хо Сен Хенг «Практический курс корейского языка». Учебное пособие. – Т.: Издательство Литературного фонда Союза писателей Узбекистана, 2006. -256 с.
2. *Fun-fun Korean*. Written by Korean Language & Culture Center/ Institute of Foreign Language Studies, Korea University 287 б.
3. Хангуго I.(Корейс тили дарслиги I), Сеулга, 2000.-278б.

Индонез тили

1. Tatabahasa. Asraf. Dewan bahasa dan pustaka. Malayziya. 1995
2. Bahasa Indonesia. Book one. Yohanni Johns. Indonesia. 1977
3. Bahasa Indonesia. Book one. Yohanni Johns. Indonesia. 1977
4. English-Indonesian, Indonesia-english dictionary.

Малай тили

1. Tatabahasa. Asraf. Dewan bahasa dan pustaka. Malayziya. 1995
2. Bahasa Indonesia. Book one. Yohanni Johns. Indonesia. 1977
3. Bahasa Indonesia. Book one. Yohanni Johns. Indonesia. 1977
4. English-Indonesian, Indonesia-english dictionary.

Турк тили

1. К.Содиқов, Х.Хамидов, З.Худайберганова, Л.Аминова. Турк тили. Т. 2003 йил
2. Q.Sodiqov, X.Hamidov, Z.Xudoyberganova, L.Aminova Turk tili T. 2005
3. H.Hamidov Turk tilining grammatikasi T. 2006
4. *Turkce Oreniyoruz – TOMER yayinlari*. Ankara: 1992 (M.Ozbuy F.Tmizyurak Turkce Oreniyoruz. Gunes 1, Gunes 2 Gunes 3 Gunes 4)
5. Hengirmen M. *Turkce Dilbilgisi*. Ankara 1997

Япон тили

1. Minnano Nihongo I. Tokiyo Yaponiya 1998
2. Minnano Nihongo II Tokiyo Yaponiya 1998
3. Minnano Nihongo Kanji I Tokiyo Yaponiya 1998
4. Minnano Nihongo Kanji II Tokiyo Yaponiya 1998

Хитой тили

1. Voya han yu chu, 1-3 Beijing. 2005
2. Fazhan han yu chuji xia. Beijing. 2008
3. Т.П.Зодюенко, Хуан ШУ-ин. Хитой тили дарслиги. М. 2003.
4. Хитойча-Ўзбекча-Русча дипломатик атамалар лугати. Т., 2003.

Ҳинд тили

1. Гуру К. Ҳинди вьякаран. Каши, 1952
2. Вачпей К. Ҳинди шабдагусашан
3. Димцыц З.М. И др. Учебник языка хинди. 1-3ч.,М., 2000
4. Камтампрасад Гуру Хинди Виякран. Варанаси. 2001 (2039)

Қўшимча адабиётлар

Инглиз тили

1. Крылова Л.Р. Сборник упражнений по грамматике английского языка. – М., Книжный дом, 2003
2. К.Н.Качалова, Е.Е.Израилевич «Практическая грамматика английского языка» М.-2004.
3. В.Д.Аракун, Л.И.Селянина, А.В.Кученко «Практический курс английского языка» Москва «Владос» 2002
4. Don Shlach. How to write essay. – Oxford. 2009.
5. Толстой С., Хакина Е. Учитесь говорить по английски. Москва, 1992
6. Guskova T.I. English in Politics. 2001

Немец тили

1. И.И.Бобенко. Учебник немецкого языка как второго иностранного. –М.: Выс шк., 1996.

2. Елина Н. П. и др. Deutsch. –Тошкент 2003
3. Grammatik EM. Deutschland. 2000
4. Delfin II Aufderstrase, 2009 Ismaning, D-d
5. А.Б. Абдуллаева. Deutsch. – Тошкент, 2009.
6. Hartmut Aufderstraße, Jutta Muller, Thomas Storz. Lagune 1-2-3 Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch. Arbeitsbuch. Hueber Verlag, 2006, 2007, 2008
7. О.Т. Панкова и др. Учебник немецкого языка для гуманитарных Вузов. М., Выс шк. 1984

Француз тили

1. Vocabulaire progressif du francais. Claire Leroy-Miguel; Anne Goliot l'ete.
2. Французский язык для всех. Самоучителью Папко М. Л., Белосельская Т.В. 2000 г.
3. Грамматика французского языка. Алнева С.К. 1996 г.
4. Иллюстрированный словарь французского и русского языка. Duden. 2004 г.
5. Практический курс французского языка. А.В. Коржавин. 2000 г.
6. Этраклар: Cendrillon le francais. (Zolushka ertagi), La princesse au petit pois. (Duyumovochka), La petite charreton rouge (Qizil shapkacha); Le loup et les sept Cheveux (Yetti echki bolasi) av Grimm
7. Мишляр –Белоручев Р.К. Курс устного перевода. Москва, 1999.

Испан тили

1. Espanol el vivo (2007) Г Нуждин
2. Краткая грамматика испанского языка (2006)
3. Новикова Н.И. Учебник испанского языка. -М., Высшая школа, 1998.
4. Виноградов В.С. Грамматика испанского языка. Практический курс. -М., Высшая школа, 1990.
5. М Абдуллаев учебник «Espanol en textos» изд. УзГУМЯ, Ташкент, 2012 г., С.266.
6. Попова Т.Т. En un espanol practico. –М., 2003

Итальян тили

1. Colloquial ITALIAN (dly nachinayushix). Silviya Lybery. 2005 г. Mad. Av. New York.
2. Modern Italian. Anna Proudfoot & Francesco Cardo. London & New York. 2005.
3. L'Italie Cultura. Maria Angela Cernigliaro. Rim, 2008.
4. Modern Italian Grammar. Workbook. Anna Proudfoot. New York. 2005.
5. Таблица спряжения итальянских глаголов перевод на русский – С.С. Скорониди. Псковши, 2010.
6. Самоучитель итальянского языка. Т.З. Черлашцева, Ю.А. Карулин. 6-издание, Москва, 2003.
7. Итальянский это не страшно. (грамматика). О.В. Дяньков. Москва, 2008г.

Голланд тили

1. Голландча-русча, русча-голландча луғат (барча нашрлари)

Грек тили

1. Α. Γεωργίου. Ελληνο-Ρωσικό Λεξικό. 1961
2. Άννα Γορδανίδου. Τα ρηματα της νεας ελληνικης. 1992

Араб тили

1. Талабов Э.Т. Араб тили дарслиги. Тошкент, 1994.
2. Ковалёв А.А., Шарбатов Г.Ш. Учебник арабского языка. Москва, 2000.
3. Кузьмин С.А. Учебник арабского языка. Москва, 2001
4. К Кодирова, У Султонов. Арабча-ўзбекча Ас-султон луғати. Тошкент, 2011.

Форс тили

1. Рубинчик Ю.А. Грамматика современного персидского литературного языка. Москва 2001
2. Самаре Я. Омюзеш-э забон-э форси. 4 жилд. Техроп. 1990-1996
3. Овчинникова И.К., Иванов В.В. Учебник персидского языка. М. 2000

Корей тили

1. Хангуго 2. (Корей тили дарслиги 2-4), Сеулг, 2000. -343б.
2. Фид Ким «Синтаксические элементы корейского языка», Учебное пособие. – Алматы: Издательство КазГУ, 2000. -274 с.
3. Хангуго. Корей тили дарслиги. Бошлангич курс. -102б.
4. Хангуго 1-2-3-4 Корей тили дарслиги: Ива елжаты, 2001

Индонез тили

1. Lentera Bahasa Indonesia I,II,III jild, Indoneziya - 2011
2. A.M. Almatsler "The easy way to Master the Indonesian language" Jakarta: Djambatan, 1997

3. Tata Bahasa acuan Indonesia oleh Djoko Kentjono, Frans Asisi Datang Jakarta, 2004
4. Tim perevise, Dewaki Kramadibrata – Fakultas Ilmu Pngetahuan Budaya Universitas Indonesia, 2005

Турк тили

1. K. Cemil. Yeni Hitit TOMER yayinlari
2. Buyuk Turkce-Rusca. Sozluک Москва, “Русский язык” 1977. Multilingual Istanbul. 1995
3. Buyuk Rusca- Turkce Sozluк. Москва, “Русский язык” 1977. Multilingual Istanbul. 1995

Япон тили

1. Minnano Nihongo Grammatik izoh I Toshkent O'zbekiston. 2002
2. Minnano Nihongo Grammatik izoh II, Toshkent O'zbekiston 2002
3. J- Bridge Tokiyo Yaponiya 2002
4. Kanji Master Tokiyo Yaponiya 2000
5. Furigana – English Japanese dictionary. Tokiyo, New York, London 1996
6. Basic kanji Tokiyo Yaponiya 1996

Хинд тили

1. Бескровный В.С. Функциональные стили языка хинди. 1981
2. Липеровский В.Н. категория наклонения в Хинди. М., 1972
3. Липеровский В.Н. Сложные предложения в хинди. М., 1972
4. Липеровский В.Н. Глагол в языке хинди. М., 1984
5. Катенина Т. Язык хинди. М., 1960
6. Чернишев В.А. Синтаксис простого предложения в хинди. “Наука”, Липеровский В.Н, 1965

Малай тили

1. Lentera Bahasa Indonesia I,II,III jild, Indoneziya - 2011
2. A.M. Almatsler “The easy way to Master the Indonesian language” Jakarta: Djambatan, 1997
3. Tata Bahasa acuan Indonesia oleh Djoko Kentjono, Frans Asisi Datang Jakarta, 2004
4. Tim perevise, Dewaki Kramadibrata – Fakultas Ilmu Pngetahuan Budaya Universitas Indonesia, 2005

Хитой тили

1. Han yu xin qi dian. 1-12 том Beijing. 2003.
2. Ш.Хидоятова, А.Каримов, Э.Аминов, Хитой тили грамматикаси Т., 2004.
3. Хитойча русча лугат, Шанхай 2004.
4. Акимов Т. Лицейлар учун Хитой тили ўқиш китоби. 2004.

Интернет сайтлари

1. www.gramota.ru
2. www.wikipedia.org
3. www.thyesta.gr
3. www.bruna.nl/boeken-nederlands
4. www.goodreads.com/shelf/nederlands
5. www.Nederlandsekust-Booking.com
6. www.gollantraining.edu
7. www.Deutschlernen.de
8. www.mein-deutsch.buch.de
9. www.toefl.com
10. www.englishtraining.ru
11. www.lingua.ru
12. www.telc.net
13. www.naver.com
14. www.korean.go.kr
15. www.test-arabic.com
16. www.baidu.com

Изоҳ: Адабиётлар рўйхатига ОТМ ахборот-ресурс марказлари имкониятлари, соҳага оид замонавий манбалар ва ҳар бир тил хусусиятлари инobatта олинган ҳолда қўшимчалар киритилиши мумкин.